

#arkividag
relevans
medvirkning
dialog

47

HT 405
B

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120

121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140

141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160

161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180

181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220

221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240

241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260

261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280

281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300

301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320

321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340

341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360

361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380

381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400

401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420

421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440

441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460

461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480

481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500

501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520

521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540

541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560

561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580

581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600

601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620

621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640

641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660

661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680

681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700

701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720

721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740

741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760

761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780

© ABM-media AS 2016

Redaksjon: Marit Hosar, Ellen Røsjø, Bente Jensen,
Charlotte S.H. Jensen, Anna Ketola og
Maria Larsson Östergren
Grafisk design: By:neste – Anniken Neste
Trykk: Allkopi AS

Manus til artiklene (ikke case-studier) er vitenskapelig
vurdert og godkjent av medlemmer av redaksjonen.

Opplag: 1000 stk
Papir: Tom&Otto silk 130gr
Font: Meta og Meta Serif

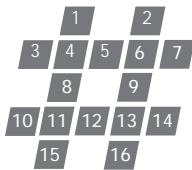
ISBN 978-82-93298-13-7

Det må ikke kopieres fra denne bok i strid med åndsverkloven og
fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med
KOPINOR, Interesseorganisasjon for rettighetshavere til åndsverk.
Kopiering i strid med lov eller avtale medfører erstatningsansvar og
inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

#arkividag
relevans
medvirkning
dialog

Forsidefoto:

- 1 Foto: Oslo byarkiv
- 2 Foto: Ellen Røsjø
- 3 Foto: Camilla Damgård
©Marit Hosar, BONO2016
- 4 Foto: Karin Sjöberg
- 5 Foto: Bente Jensen
- 6 Foto: Stephanie Wiegner
- 7 Foto: Anja Ankerstjerne
- 8 Foto: Dan "DannePe" Pettersson.
- 9 Foto: Karen Bleken
- 10 Foto: Runhild Seim
- 11 Foto: Grimur Bjarnason
- 12 Foto: Bente Jensen
- 13 Foto: Kristin Bogadóttir
- 14 Foto: Stephanie Wiegner
- 15 Foto: Bente Jensen
- 16 Foto: Sara Grut

Forsats: Analoge arkivalier oppstilt i magasinet, klare til å bli tilgjengeliggjort og formidlet. (Foto: Bente Jensen)

Baksats: Digitale arkivalier, harddisker i rack. Utfordringen er å tilgjengeliggjøre og formidle disse nå og i framtiden. (Foto: Bente Jensen)

Baksidfoto: Redaksjonsgruppen
(Foto: Lokalhistorisk Arkiv i Gentofte)

Forord

Antologien #arkividag handler om formidling av arkiv, et av de nyeste arbeidsområder for arkivet, et livlig felt i stadig forandring og gjenstand for diskusjon. Arkivenes rolle i samfunnet er i stadig endring og med det stigende forventninger til arkivene – om relevans og til deres innsats i forhold til demokrati, læring, inkludering og brukervedvirkning. Fokus beveger seg generelt fra samlingene til brukerne. Videre har digitaliseringen en sterk effekt, som rekker langt ut over teknologien og påvirker både arkivets rolle, arkivarens rolle og bruken av samlinger og dermed relasjonen til brukerne. Fra å være passiv tilbyder av tjenester, forventes arkivene i stigende grad å innta en aktiv, utadrettet rolle i alle deler av arkivalienens livssyklus.

Med undertemaene relevans, medvirkning, dialog bestreber #arkividag seg på å fange aktuelle strømninger i arkivformidlingen nå og i fremtiden. Hvor er arkivformidlingen på vei? Temaene går igjen i bokas fire kapitler: 1. Arkiv som ressurs, 2. Arkiv, medvirkning og involvering, 3. Arkiv og digitale plattformer, 4. Arkiv og kunst.

Bidragene i #arkividag bygger på presentasjoner fra konferansen av samme navn i Oslo i 2014. Forfatterne er for det meste arkivarer fra Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige fra forskjellige deler av arkivsektoren. De nordiske stemmer suppleres med Kate Theimer (US), som holdt key note ved konferansen om arkivformidlingens generelle utvikling. Theimer er kjent fra bloggen *ArchivesNext* og en del publikasjoner i samme felt. Boka starter med et introduksjonskapittel, som diskuterer status

for arkivformidling og arkivenes utadrettede virksomhet med analytisk tilbakeblikk på utviklingen. Innlegget er publisert på engelsk, fordi redaksjonen vurderer, at det også har relevans utenfor Norden. Eva Sjögren Zipsane gir en introduksjon til arkivet som samfunnsaktør, et tema som er underliggende i hele antologien. Eva er en av pionerene innenfor arkivformidling og -læring i Norden.

Boka innfrir et ønske blant arkivarene i arkivformidlingsfeltet, at resultatene ble formidlet og diskutert, som vi håper leserne kommer til å dele. Antologien er samtidig resultatet av et sterkt nettverk mellom arkivarer og arkiver, like fra nasjonale, regionale til by- (stads) og lokalarkiver, som arbeider med arkiver, formidling og kommunikasjon i de nordiske land. Nettverket har vært en nødvendighet i konstitueringen av et nytt felt gjennom en misjonsfase til en akseptert selvfølgelig del av arkivers virksomhet og gjenstand for profesjonalisering.

Redaksjonen takker arrangørene av konferansen #arkividag Norsk kulturråd, Riksarkivet og Landslaget for lokal- og privatarkiv (LLP), samt alle våre respektive institusjoner. Vi vil videre takke det nordiske arkivformidlingsnettverket for samarbeidet gjennom mange år. Dette samarbeidet har dannet grunnlaget for at boka nå blir en realitet. Sist vil vi takke ABM-media AS for at boka ble trykt.

*Marit Hosar, Ellen Røsjø, Bente Jensen,
Charlotte S.H. Jensen, Anna Ketola og
Maria Larsson Östergren*

Innhold

Introduction: Archives and Outreach in the Nordic Countries. History, Status, and the Road Ahead

Bente Jensen and Ellen Røsjø 9

Arkivet som samhällsaktör för demokrati, social rättvisa och andra nyttor

Eva Sjögren Zipsane 23

Archives as Platform: Building Participatory Archives

Kate Theimer 37

Arkiv som ressurs

Arkivbygningen og læsesalens rolle i en digital verden. Tre skandinaviske eksempler

Bente Jensen, Ann-Sofi Forsmark og

Maria Larsson Östergren 55

Lärande genom arkiv. Tankar om arkivens utnyttjade potential

Sara Grut 75

Det levende arkivet? Opplandsarkivets brukerundersøkelse og gjennomslagskraft i lokalsamfunnet

Marit Hosar 85

Measuring Success and Learning about Archives Users

Svanhildur Bogadóttir 95

Historier fra en bydel. Et arkivprosjekt for identitet og engasjement
Ingfrid Bækken107

Från silverfisk till arkivdetektiv.
Arkiven – en resurs för skolan
Karin Sjöberg 113

Odensequizen. Kan lokalhistorie være nervepirrende spændende?
Johnny Wøllekær 119

Arkiv, medvirkning og involvering

Skal alle med? Arkiv, inkludering og medverknad
Åshild Andrea Brekke og Ellen Røsjø 131

Medvirkning som merverdi. Om Oslo byarkivs samarbeid med Fattighuset
Johanne Bergkvist og Unn Hovdhaugen 147

Med arkiv på festival. Erfaringer fra arkivformidling på urfolksfestivalen
Riddu Riððu
Harald Lindbach 155

Slipp eldrebølgen inn! Publikumsutvikling ved hjelp av medvirkning
Maria Press 163

Arkiv og digitale plattformer

Arkivformidling i fremtiden
Charlotte S. H. Jensen 175

Arkivar og Wikipedianer. En arkivinstitusjons tilnærming til Wikipedia
Kjerstin Kragseth 187

Små steg mot ett öppet arkiv. Högupplösta bilder på nätplattformen Flickr
Tove Ørsted 197

Improvise, adapt, overcome! Riksarkivet i Norge og sosiale medier
Runhild Seim 205

Arkiv og kunst

Arkiv og kunst
Marit Hosar 215

Animerte papirarkiver. Et kunst – arkivprosjekt/
Animated Paper Archives – a Project on Art and Archives
Hanne Frey Husø 227

Straff i skolen. Ris og spanskkrør som seriekunst
Knut Jørgen Jordheim 233

Abstracts 239

Forfatterpresentasjoner 246

LANDSARKIVET

Välkommen till
ARKIVET

Introduction: Archives and Outreach in the Nordic Countries

History, Status, and the Road Ahead¹

Bente Jensen and Ellen Røsjø

Has archives' outreach finally stepped into a phase of consolidation and development, leaving the first phase characterized by missionary work? Some may question such a claim. The question above will be posed in several of the articles in this #arkividag (archivestoday) anthology. The introductory article is an attempt to offer an overview of the field from a Nordic perspective. The anthology's format is a mixture of analysis and case studies written by some of the archivists from archival institutions that have supported the development of outreach to forward its acknowledgement and professionalization in the Nordic countries.

The field of archives' outreach will be looked at in three different ways in the article: First, a theoretical part which deals with the concept of archives' outreach, discusses the terms in use, the quest for recognition from the rest of the "archival environment", and professionalization. Second, a part based on empirical facts that will highlight archives' outreach and present some prime movers in the Nordic countries during the past 20 years or more. Avoiding nostalgia, the anthology attempts to create an analytical summary of past practices as a background for a presentation of the present trends. Third, we look into the future.

Velkommen til arkivet. I dette tilfælde er det Landsarkivet i Östersund i Sverige, der ønsker brugerne velkomne. I den åbne arkivdiskurs er brugerne meget velkomne og ikke til besvær. Landsarkivet satte banneret op til Kulturarvsdagen 2015, men har beholdt det hængende, så folk nemt kan finde arkivet. (Foto: Bente Jensen)

¹ The article is an edited and updated version of a paper presented by Bente Jensen, Aalborg City Archives (DK), which summed up the conference #arkividag in Oslo, 2014. It is rewritten in English in order to present the Nordic experiences to a wider audience.

10 This introduction complements articles in the #arkivdag anthology, e.g. the articles by Charlotte S. H. Jensen, Eva Sjögren Zipsane, and Kate Theimer that also suggest ideas about the road ahead.

Conceptualization of Archival Outreach

First, a quick glance at the concept: In the Nordic languages and in English "archives' outreach" or "archival outreach" is a vague term that covers a wide range of activities. Common to these terms, when viewed from the archives' perspective, they describe the archives' relations with the outside world including potential users on digital as well as physical platforms. If you turn the perspective and look at archives' outreach from the users' and society's point of view, the concept covers different ways to interact with the archival institutions, the holdings, and the archivist.

Many different concepts are used when trying to capture and define the concept of archives' outreach, which reflects the practice in the Nordic and English speaking archives' world: Archives' communication, relationships with the outside world, archival pedagogy, programmes, advocacy, branding, dialogue, learning through archives, user involvement, democratizing archives, to mention a few. The concepts reveal different traditions, with differing emphasis on learning, varying political arguments for use of archives, and attitudes to the inclusion of citizens. Within the Nordic languages there is also an ambiguity, it seems like "pædagogik" (pedagogy) is a broader concept in Swedish than in Danish and Norwegian, where pedagogy is closely related to school activities. Another difficulty is that the Nordic term "formidling" is not translatable to English, outreach is the closest term.

There are also many concepts that describe the people the archives want to reach: Users, audiences, customers, guests, citizens, for example. The concepts are dependent on different discourses and reflect the relationship between the archive and people from the "outside" world. Very often the concepts are used unconsciously by the archives themselves, even though each one contains symbolic value about the role of the user.

In Denmark an informal network of archivists who worked with outreach considered it necessary to make the question more visible, both theoretically and practically. There also was a need to define the concept outreach in a Nordic archival context. This happened during the first Nordic conference on archives and outreach in Copenhagen in 2003 which also resulted in a small anthology about the state of the art of this field (Gabrielsen 2004). Bente Jensen and Charlotte S. H. Jensen wrote an article in the journal *Nordisk Arkivnyt* in 2004 with the title: *Archives and Outreach – Archives for everybody*, where they defined the terms used in practice (see table).

The main point of the authors was that access should not be confused with outreach. This confusion still represents a problem, which we will return to. They identified established terms used by archives and described them from the viewpoint of the users' needs and from specific aims for use of the archive.

A conceptual clarification on the concept of archival outreach has still to be developed and discussed and in fact never stops. The table from the article in *Nordisk Arkivnyt* in 2004 does not include the latest developments and opportunities. The concept

Begrep	Brugerens forudsætninger	Type	Udtryk	Konkret mål
Stille til rådighed	Besidder udtalt grad af viden og indsigt i arkivdannelse og den problematik, der skal undersøges	Selve "råmaterialet"	Arkivet i sig selv	Brug af arkivalier
Tilgængeliggørelse	Besidder høj grad af viden og indsigt i arkiver, arkivdannelsen og i den problematik, der skal undersøges	"Råmateriale" der er en forudsætning for at brugere kan bestille arkivmaterialer	Registraturer (trykt/elektronisk) Afleveringsfortegnelser	Brug af arkivalier
Vejledning	Er i stand til at formulere sin problemstilling med relation til arkivets samlinger og registreringsprincipper	Informationer, der sætter brugeren i stand til at anvende det materiale, der er en forudsætning for at bestille arkivalier	Hæfter Informationsark e-foldere ,web o.lign Personlig vejledning Undervisning	Brug af arkivalier
Case-baseret vejledning	Skal kunne lade sig inspirere og slutte fra casen til sit eget materiale	Informationer, der inspirerer brugeren til at anvende arkivalier og sætter vedkommende i stand til at anvende materiale	Hæfter Informationsark e-foldere, web o.lign. Undervisning Foredrag	Brug af arkivalier. Historisk forståelse og bevidsthed
Formidling	Kræver ikke særlige forudsætninger, da der ikke er tale om fremstillinger der nødvendigvis er rettet mod brug af arkivalier	Tilrettelagt og bearbejdet fremstilling af indhold i arkivalier	Foredrag, udstillinger Skriftlige fremstillinger (Dynamiske) e-produkter Film, lyd etc. Oplevelses- og oplysningsorienterede aktiviteter	Historisk forståelse og bevidsthed Positiv bevidsthed om arkiver Samarbejde med andre kulturinstitutioner

of outreach (formidling) is theoretically a one-way didactic term. The table should in present times have an "add on" in form of terms including two way communication (dialogue) and crowdsourcing models. Here we also think of the implications of digital media which in many ways makes it easier to involve the user. Simultaneously it is important to continue the theoretical discussion about the relation between the text, context, and metadata and the archival institution. This relationship is strongly challenged in a digital sharing culture which demands a critical attitude to sources when sharing and remixing these on the Internet – even for the

archives. Kate Theimer and Charlotte S. H. Jensen develop the discussion on the digital development and its consequences and possibilities in their articles in #arkivdag.

Access is not Outreach

Let us go back in history to understand the development of the idea of archival outreach in the Nordic countries seen through its visibility and presence at formal professional conferences. Charlotte S. H. Jensen and Bente Jensen presented a paper at the Nordic Archives Days 2006 in Uppsala where they, in a polemical way, posed the question: Are the

12 archives still the Cinderella of the LMA (library – museum – archive) family?² Full of good qualities and content, but invisible and not yet invited to the party (with the users).³ The conclusion was at that time that the missionary work had not accomplished its goals in the Nordic public archives (Jensen and Jensen 2006).

Three years after the "Cinderella" – presentation in Uppsala, this time at the Nordic Archives Days 2009 in Trondheim, there was no end to the cheering. From the podium the archives were celebrated, citing Ian Wilson from the International Council of Archives (ICA): "... the archives is from being the least available (from archive, library and museum) now the most accessible" supported by the former Norwegian National Archivist, Ivar Fønnes, who in his opening speech stated: "Previously people came to the archives – now the archives are coming to the people."

But – sigh – this was access not outreach. Paraphrasing Joy Palmers' question in the article: *If We Build It, Will They Come? about archives 2.0* (2009): The assumption behind these remarks were; If the archives present it, the users will find it. In Denmark the quoted trend is called "databasesygen" (the database disease). A preliminary conclusion of the situation in 2009 was that it could be beneficial to distinguish

2 Nordic Archives Days is a conference arranged every four years in turn in the Nordic countries. The meetings have a long tradition that goes back to 1935.

3 The pun was borrowed from Nicholas Kingsley's, at that time Chairman, National Council on Archives in U.K., foreword to the publication, *Changing the Future of our Past*, 2002. Surveys had made it clear that there was growing needs of services if the archives should meet the needs of their stakeholders. The booklet was published by NCA to encourage development in the field.

between guidance, access, outreach, and dialogue, and that conclusion remains in 2016. According to Kate Theimer's article in #arkivdag only focusing on passive access represents "an old business model" where the archives collect, refine, but do not take the responsibility to promote the archives through outreach and involvement of the users.

Simultaneously, it is important to point out that one kind of user relationship is not better than the other, the relationships and methods have to be adapted to the specific target groups, the archives choose to work with in their strategy. There still remains a need for a much greater focus on segmentation and understanding of user needs. This aspect was perhaps missing in the Nordic "missionary discourse" in the early 2000's, where the starting point was that everyone had a need for archives, whether they wanted it or not. Svanhildur Bogadóttir and Marit Hosar bring this field further in their articles in #arkivdag, where they present results of user surveys from Reykjavik Municipal Archives (IS) and Opplandsarkivet, Maihaugen (N).

From Holdings to User

The development is in general today characterized by a change of focus. Citing the Canadian archivist Tim Ericson in the Canadian journal *Archivaria* who in 1990, where he as one of the first, urged the archivists to change their focus and instead of being preoccupied with themselves and the holdings to focus on the users and the dissemination of archive holdings to the world:

Archivists have become preoccupied with our own gardens, and too little aware of the larger historical and social landscape around us ... As a result,

the promotion and use of archives for current users (and non-users) is far from what it could be. (Ericson 1990, p. 115)

Ericson had borrowed a phrase from the theoretician Ham, who already in 1981 had spoken of the "post custodial Archivist" in the journal *The American Archivist*. Ham had, however, focused on the holdings, acquisition, and appraisal. Ericson's article appeared in a groundbreaking special issue of the Canadian journal *Archivaria* that had a special volume with the theme: *Public Programmes in Archives*, where the legendary Terry Cook also published an article within the same theme: *Viewing the World Upside-Down*. The goal, for both of them, was to increase awareness of the use of and access to archive collections. This was in some ways a revolution that removed the archives from the traditional positivist view of the untouched archive guarded by the archivist.

The discussion in the early 1990s can also be regarded as an expression of the prevailing trends in society after 1968. The demand for greater social relevance also hit the cultural heritage institutions. The development started in the museums and came heavily delayed to the archives, as Eva Sjögren Zipsane also draws attention to in her article in #arkivdag. The change of focus was expressed with greatest strength in classical archival theory, which was based on the practice of the public archives. The large and strong local history movement inspired by the History Workshop movement, "hembygdsarkiver". Local and community archives in the Scandinavian countries during the 19th century have had a focus on the user, for the simple reason that the movement is user-driven in its base, as archives "from below".

Archives as Agents in Society

Focus has also been on the archives' relation to society and social relevance in general, the archive as a resource in the community. The topic is a continuous theme in the chapters of #arkivdag. Who "out" there in society, really needs the archives? What kind of society do we have? It is also important to investigate which structures that support and which that discourage the need for and the relevance of archives. What kind of societal value does the archive have as a collection and institution?

Discussions on the archives' relationship with the users and society have in particular taken place in Norway. In the early 2000's there was a debate between the former director in ABM-utvikling, Gudmund Valderhaug and a number of Norwegian colleagues on the one side and the National Archivist, John Herstad on the other. In the debate, archival outreach and its relation to storytelling was seen as problematic by one side in the debate: The National Archivist, who subscribed to a system-theory based theoretical approach (Jenkinson) and positivist theory of history (Ranke). The other side of the discussion supported a society-oriented archival theory, and believed that one inevitably had to interpret, construct context, and stories if the archive was to act as a society-oriented institution for everyone.⁴

This was a period when not just the Norwegian National Archivist John Herstad believed that one should not interpret the archives. Also the former Danish National Archivist Johan Peter Noack

⁴ The Gudmund Valderhaug and John Herstad discussion started in the journal *Bok og Bibliotek* in 2003.

advocated in a Nordic context that the archives should provide access to archives through the historians and other researchers. Their task was then to pursue research and write books that would be able to reach the general public. It was a "funnel model" that many in the archivist's profession supported and in many ways still support. Kate Theimer describes this strategy in her article in #arkividag as "the old business model".

The work on the NCK (The Nordic Centre for Heritage Learning and Creativity) in Östersund (S) has in the past 10 years through projects, which include archives, been developing different types of evaluation methods and analytical tools that make the result of archival outreach visible in qualitative as well as quantitative ways, e.g. in relation to health, social inclusion, and regional development. In NCKs approach to archives and learning they show how to learn through archives, not about archives. Sara Grut evolves this theme in her article in #arkividag in an attempt to release the underestimated potential of archives.

Eva Sjögren Zipsane also touches upon the topic in her article about *The Archives as Agents in Society*. In the literature she refers to in her analysis is Terry Cook's description of the process, in his classical essay: *Evidence, Memory, Identity, and Community: Four Shifting Archival Paradigms* (2012). In the article Cook identifies how archival focus has moved from evidence to memory and further on to identity and community. Simultaneously, the role of the archivist changes from being a passive curator to an active appraiser, then to a societal mediator and a community facilitator. The facilitator role emphasizes the need for outreach.

Ellen Røsjø and Åshild Brekke illustrate in their article in #arkividag practical and theoretical perspectives of social inclusion, participation, and access to archives through three case studies that illustrate innovative work done by archives in the field. They regard participation as a way of empowering people and a way to secure a lasting democracy.

Charlotte S.H. Jensen and Kate Theimer discuss in their articles in #arkividag how digital platforms impart new content to the role as facilitator that at the same time challenges the role of the archivist and the archives. The archives do not "possess" the archival material in the same way as before in a digital world where the material is disseminated and easily loses its provenance, metadata, and context information.

The result could be that without active outreach and dialogue the archives could become invisible again – a new setback.

As has been shown already, it is possible to identify some recurring issues in the theoretical understanding of archives outreach. It has been necessary in the past 25 years to discuss and identify the changing relation between the archive, the archivist, and the holdings and their collective relation to the world outside. When the archive has invited the users inside – as it does in an including discourse, where it is signalled that the archives are on equal terms with the rest of the world – it has consequences on archival outreach and the role of the archivist; as the archives are in many ways without control of the relationship with the users and thus can experience fear of losing credibility and authority.

The LMA Movement

Throughout the 1990's, the idea of the archive as social agent grew in the Nordic Countries and significant inspiration came e.g. from the Australian archives' "Stolen Generation" initiatives, ensuring the indigenous people's rights through the material in their archives.⁵ The overall new user focus in the institutions had a concrete impact on the ideas behind the establishment of the government agency "ReSource" in England in the late 1990's, where the approach to archive, museum, and library implied that the institutions were a resource for inclusion, learning, and quality of life. Around 2000 several archivists from the Nordic countries pilgrimaged to London to learn and be inspired by the ideas.

During the same period the LMA (Library, Museum, Archives) approach was born. The ultimate user-oriented approach assuming the user did not care whether the material they wanted was kept in either of the memory institutions as long as they could get an answer to their question. This was institutionalized first in ReSource and later in "ABM-utvikling" (LMA development) a government agency in Norway. Sweden also experienced initiatives in the 2000's from the top to enforce LMA cooperation. In Denmark, the LMA idea has not been a trend initiated from above. The initiatives in which archives were included came from the bottom up, from the Danish archives themselves. The LMA idea was e.g. behind databases with search facilities across archive, library, and museum collections at the regional level. An example is the

now-defunct NOKS (North Jutland Historical Search Base) of 2002 and a corresponding database in the Vejle region (Trek) in Denmark (Hedegaard et al. 2005).

Participatory Archives

Today the archives are a part of a "collaborated and networked society". This has affected the archives as institutions and authorities. In recent years, technology has contributed to an increased interaction with the users. Archives 2.0 is a term derived from the new technology, but also marks another possible position between the archives and their users. New is that degrees of user involvement in all parts of the archival life cycle from acquisition / creation, creation of metadata (tagging, folksonomy) and outreach are discussed. Crowdsourcing and "Sharing is Caring" are buzzwords. At the same time copyright issues and "the right to own data" form a movement pulling in the opposite direction.

Researchers as the American, Elizabeth Yakel, have analyzed what happens to access, when you involve users and the shift of focus as it was demanded by Ericson in 1990 from the holdings to user requirements. The movement is e.g. expressed in the English National Archives' intuitive database: *Discovery*, where user tagging and involvement are made possible and other new initiatives where the newest trend is visualization of data to meet the users.

Within the last five years, the international and Nordic discussion has moved from whether the archives should involve the users to how the archives best can achieve this. The discussion involves models of participation and questions on what long-term effect user involvement has on the archive concept, the archivist, and the archive as an institution: The

⁵ State Library of South Australia, Stolen Generations, guide on resources on some of the most significant issues and events relating to Indigenous Australians during the last fifty years <http://guides.slsa.sa.gov.au/StolenGenerations> (accessed February 20, 2016)

Engelsk, hollandsk, skånsk og dansk arkivformidlings netværksmøde om læring og nye medier på Gentoftelokalhistoriske Arkiv (DK) I 2011. Andrew Payne, Head of Education and Outreach, National Archives, London var inviteret og fortalte om NAs tiltag på undervisningsområdet. Marlies Mencke, Historisch Centrum Overijssel i Holland delte erfaringer fra undervisning i byens rum. (Foto: Bente Jensen)

concept of the "participatory archives" has been introduced, borrowed from Nina Simon's legendary book on *The Participatory Museum* of researchers, like Andrew Flinn and Alexandra Eveleigh in an English context and Elizabeth Yakel in an American context. The concept has in particular been associated with user involvement in archival description, transcription, and metadata enhancement, and it illustrates that user involvement is extended to all stages of the archival life cycle as mentioned above not only to the last part of it.

Kate Theimer has also adopted this concept in her work. She looks at participation and commitment

and emphasizes digitization because the scale means that the archives come out to an extent hitherto not seen. Theimer shows this in her contribution to #arkivdag. Charlotte S. H. Jensen also touches upon the megascale in her article, but also reminds us that quantity is not enough. The user expectations will grow, and she predicts that a growing number of people and businesses will ask for "raw data", open APIs, and the possibility to "play" with the material themselves. And again, will the role of the archives change and become invisible? Now the archives are discussing facilitating and offering datasets for "hacking parties", the use

of data in a different context, inviting to put out the material freely and not necessarily invent own new platforms and applications.

Hitherto it is no longer asked whether archives should have a place in social media. This discussion ran in 2010, when Charlotte S. H. Jensen made a mapping of Nordic archives and museums using social media requested by NCK. Now the archives are discussing, what their role is in social media, with whom and where, and what kind of relationships, they should prioritize. Social media is not only looked upon as a way of communicating but also a possible way of acquiring private archives.⁶ Outreach and collecting melt together in the new practices and support each other. One can claim that the life circle of archival material has become a spiraling motion.

A new question being discussed is the prioritization of the physical presence of the archives as a room for participation, learning, and user involvement. A consequence of digitization and presence on social media is that the number of users in the archives' traditional reading rooms has dropped significantly. The physical meeting and physical visibility are thus assigned lesser importance and are not necessarily subject for development for several archives in Scandinavia. Other archives have taken the opposite consequence of digitization and have developed strategies, which combine the archives' physical and digital presence as two sides in a strategy. Jensen,

⁶ As in the Aarhus City Archives project: *smartarkivering* (smartarchiving) through webupload <https://smartarkivering.dk/stadsarkiv/> and the possibilities researched in the Nordic project *CollectingSocialPhoto* – collecting through the use of social media <http://collectingsocialphoto.nordiskamuseet.se/about/>, accessed February 20, 2016

Forsmark, and Larsson Östergren discuss this subject in their contribution to #arkividag.

The creative industries are also invited to communicate and use the archives on their own premises in the Nordic countries today. In Norway e.g. in the frames of the Art Council project: *What is it About Archives?* in 2012–2014, a project that supported collaboration with artists that used archive material in new contexts.⁷ Hanne Frey Husø's contribution to #arkividag is one example of projects that were supported. Knut Jørgen Jordheim's article is another example of archives and art cooperation, where comics based on material from archives are used in a learning context. Marit Hosar from Opplandsarkivet in Norway has been working with this field as archivist and artist for many years and she is presenting the discussion in her contribution in #arkividag.

From Network to Acceptance

It is also possible to follow the development of archival outreach in the Nordic countries through the recognition of the field at professional meetings and conferences. In 2003, the very first Nordic conference on archives and outreach was organized in Copenhagen as a cooperation between an informal network and Arkivforeningen (a society of archivists) as mentioned earlier. The same year archives, outreach, and learning was a theme for the first time at Nordic Archives Days in Reykjavik under the theme: How to connect with the audience (emot publikken). Among the themes were (non)users, young people, and education.

⁷ Presentation of the Norwegian Art and Archives Project: <http://www.kulturradet.no/tverrfaglig/vis-artikkel/-/hva-er-det-med-ark-1>, accessed February 20, 2016

The following year, in 2004, Christer Bogefeldt (NA, S) among others, succeeded to have archives and outreach accepted as a theme with the ICAs World Conference in Vienna and to form a section on "Users Services" in ICA that functioned for some years. At Nordic Archives Days in 2006 and 2009, user relationships or services were themes, in 2012 in Tavastehus (Finland) the theme was: Archives and the modern information service. And at the Nordic Archives Days in 2015 in Copenhagen archives, outreach, and communication had its own extremely well-attended session. At the same time, Nordic archival outreach conferences were held in Oslo in 2005 and 2008, Copenhagen in 2009, and Oslo in 2014 organized by an informal Nordic network supported by the national archives organizations. The network has its base in the cooperation taking place planning the Nordic Archives Day every second Saturday in November since 1999. The Nordic conferences with focus on outreach has had an innovative function developing the field and building network between archivists in the Nordic countries while sharing ideas and experiences.

From Practice to Professionalization

From the early 2010's archives' outreach has become an integral part of archivist programmes at universities in all the Scandinavian countries, in Aalborg, Lund, and Oslo. This means that now there are student projects and theses, which at a theoretical level analyze the many practices of archives' outreach. The students can also contribute to development and innovation in this field. Many previous texts about archives and outreach have been based on a practice and missionary perspective. Another kind of practice oriented analysis takes

place at NCK. Here one encourages experimental platforms and approaches to archives and heritage in general, at the same time evolving new methods. Sara Grut's article in #arkividag is an example.

So now one can observe the development of the network projects in the archives and outreach field operating in multiple contexts, helped by permanent structures and platforms that it has taken about 15 years to reach.

Nordic Outreach Highlights

To illustrate the development in the last years a list has been made of the highlights or the milestones in chronological order. We apologize for not mentioning all contributions – the list is not complete (see table).

The Missionary Work never Stops

Archival outreach is still being negotiated as are other areas as to priority in times of economic crisis. Outreach is as Ericson also noted in 1990, the last phase in the archival life circle and can therefore easily be forgotten or shoved aside. A holistic approach needs to be followed, such as in the post custodial view of the archives, where it is acknowledged that outreach, communication, awareness, and knowledge of the archives and their tasks in society may ultimately generate more resources for the total archive sector through constant visibility, relevance, and usefulness for the rest of society. This is illustrated and argued for in several of the contributions in #arkividag.

Is it not also time to integrate outreach as an important part of all aspects of archival work? Not only the cultural historical part of it, which comes as last part of the archival life circle? One determines the other, so to speak, in a spiraling motion as mentioned ear-

Year	Type	
1973	Publication	Nordisk Arkivkundskab nr. 2: Arkiverne og den almene offentlighed: Om arkivudstillinger. (Archives and the general public: About exhibitions in archives)
Ultimo 1980s	Learning	School programmes (skoletjeneste) in Farumarkiverne (DK). Production of materials for schools with inspiration from France in Karlstad (S)
1992	Crowdsourcing	The Danish KIP (Kildeindtasting projekt) project starts. Crowdsourcing, transcription, and information in databases that formed the basis of a Danish demographic database.
1995, 1997	Learning	Development of the first "arkivväska" (bag with archival material for schools) at the archives in Östersund (S). The first archival pedagog was employed at Skånes Arkivförbund (S).
1998	Network	A national network, Arkivpedagogiskt Forum, established in Sweden
1998, 1999, 2001, 2002, 2003	Event	The Nordic Archives Day starts in Sweden in 1998. From 2003 the archives in all the Nordic countries celebrate the day on the second Saturday of November.
2001	Publication	Historia på riktigt! – arkivpedagogik i praktiken, Eva Sjögren og Catarina Lundström (S) is published. The book gives advice on how to use archives in outreach and education.
2004	Architecture	"The multifunctional interactive room of Knowledge" replaces the traditional reading room at Aalborg City Archives (DK).
2005	Creative cooperation	Oslo City Archives with Nordic Black Theatre create a play based on archives in the holdings. (N)
2006	Creative cooperation	Opplandsarkivet Maihaugen; Anniversary exhibition where art and archives were an important element. (N)
2002–2007	Democracy and integration as theme.	Oslo City Archives: The multicultural archives of Oslo, exhibition and publication as well as several initiatives in other Nordic archives on migration and minorities from the beginning of the 2000s.
2006–2008	Assignment	A national assignment in archival pedagogy was given to Skånes Arkivförbund (S).
2008	Digital publication	Local History Wiki opens in Norway
2008	Social media	The friends of Oslo City Archives (N) and Aalborg City Archives (DK) start accounts on Facebook as the first Nordic archives.
2010	Social media	Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane (N) on Flickr Commons as the first Nordic archives.
2010	Game (web)	Oslo City Archives: Jakten på Gjøgleren.
2011	App	Arkivportalen.no, first archives app (N)
2011–12	Blogs	The National Archives i Norge launched tumblr blogs
2013	Wiki	Wikipedian in residence at the Regional Archives in Trondheim and National Archives i Oslo.

Fra utstillingen *Hit, Her, Nå – Hele verden i Oppland* – 2009. (Foto: Karen Bleken, OAM)

20

lier in this article. If we want to achieve good records management and creation of archives in a digital age, the archives also have to communicate to the creators of archives, what must be done to preserve today's digital born archival material for the future.

A growing competition from other cultural and historical institutions make the discussion of archives' practice even more relevant. Kate Theimer and Charlotte S. H. Jensen have in their articles in

#arkivdag addressed the challenges that arise when others use and contextualize "our" archive holdings. When it comes to private archives, almost anyone can create their own digital repository and communicate online. Should the archives facilitate this or should they still create their own space on the web? – are some of the questions posed. Should the archives return to a facilitating and in some ways invisible role, and what can be done, if this is not what we wish in the future?

Bibliography

- Changing the future of our past*, National Council of Archives 2002 <http://www.archives.org.uk/ara-in-action/publications/journal-of-the-ara-sp-1111397493.html> , accessed February 20, 2016
- Cook, Terry: Evidence, memory, identity, and community: Four shifting archival paradigms, in *Archival Science* 13 (2–3) 2015
- Cook, Terry: Viewing the World Upside Down: Reflections on the Theoretical Underpinnings of Archival Public Programming, *Archivaria* 31, p. 131, 1990–91
- Ericson, Tim L.: "Preoccupied with our own gardens": Outreach and Archivists, in *Archivaria* p. 114–122, 1990
- Eveleigh, Alexandra: Crowding out the Archivist, Locating Crowdsourcing within the Broader Landscape of Participatory Archives in: *Crowdsourcing our Cultural Heritage*, Ridge, Mia ed., 2014, <http://discovery.ucl.ac.uk/1429960/1/Eveleigh-crowding-out-archivist.pdf>, accessed February 20, 2016
- Flinn, Andrew: "An attack on professionalism and scholarship"?: Democratising Archives and the Production of Knowledge, *Ariadne*, 62, 2010, <http://www.ariadne.ac.uk/issue62/flinn/>, accessed February 20, 2016
- Gabrielsen, Karsten, ed.: *Rapport fra et nordisk seminar om arkivformidling* afholdt 14. marts 2003 i Eigtveds Pakhus, København af Arkivforeningen, 2004
- Ham, F.: Archival Strategies for the Post-Custodial Era. *The American Archivist*: Summer 1981, Vol. 44, No. 3, pp. 207–216. 1981.
- Hedegaard, Ruth, Hellum, Asbjørn, Topholm, Jens: NOKS: A Searchable Cultural and Historical Database from Denmark: An ALM Project (Archive – Library – Museum) in *Library Hi Tech News*, Vol. 22 Iss: 2, pp.19–20, 2005
- Jensen, Bente and Jensen, Charlotte S.H: Arkivformidling: mål, begreber og metode in *Arkiv, samhälle och forskning*, nr. 2, 2006
- Jensen, Bente and Jensen, Charlotte S. H: Arkivformidling – arkiver for alle? Om arkivernes udadvendte virksomhed og behovet for at præcisere begreberne in *Nordisk Arkivnyt*, nr. 3, 2004
- Jensen, Charlotte S.H.: *Kulturarven i Norden og de sociale medier*. Inventering og rapport for Nordisk Centrum for Kulturarvspædagogik, 2010, http://nckultur.org/wp-content/uploads/2013/12/KulturarvogsocialemedieriNorden_final.pdf, accessed February 20, 2016
- Palmer, Joy: Archives 2.0: If We Build It, Will They Come? in *Ariadne, web magazine for Information Professionals*, 2009, <http://www.ariadne.ac.uk/issue60/palmer>, accessed February 20, 2016
- Simon, Nina: *The Participatory Museum*, 2010, <http://www.participatorymuseum.org/read/>, accessed February 20, 2016
- Sjögren, Eva and Lundström, Catharina, *Historia på riktigt! – arkivpedagogik i praktiken*, Skånes Arkivförbund, 2001
- Yakel, Elizabeth: Balancing archival authority with encouraging authentic voices to engage with records in K. Theimer ed., *A Different Kind of Web: New Connections between Archives and Our Users*. Chicago: Society of American Archivists, 2011
- Yakel, Elizabeth: Who represents the Past? Archives, Records, and the Social Web, In: Cook, Terry (Ed.): *Controlling the Past. Documenting Society and Institutions, Essays in Honour of Helen Willa Samuels*, SAA, Chicago, p. 257, 2011

Arkivet som samhällsaktör för demokrati, social rättvisa och andra nyttor

Eva Sjögren Zipsane

Under det senaste seklet har synen på arkivens och arkivariernas roll radikalt förändrats. Rollen som arkivarie har förskjutits från att vara en passiv väktare av maktens dokument till en aktiv dokumentalist, förvaltare och förmedlare av ett kulturarv som tillhör alla – ett kulturarv som idag också tillmäts allt större betydelse för samhällsekonomi och samhällsutveckling. I denna artikel tittar vi närmare på denna utveckling.

När man talar om arkivens roll och uppdrag i samhället tänker de flesta främst på arkivens, till synes, okontroversiella uppdrag "... att säkerställa samhällets behov av långsiktig informationsförsörjning som garanterar innehåll, sammanhang och äkthet" som det står i det svenska Riksarkivets interna vision och strategiska mål.

Men arkiven har ett vidare uppdrag som går utöver att bevara, och mer eller mindre passivt, tillgängliggöra och tillhandahålla information. Arkiven är också kulturarvsinstitutioner, och som sådana verksamma i en samhällskontext där kultur och kulturarv i dag har fått en helt ny betydelse och funktion för samhällsutvecklingen, både socialt och ekonomiskt.

Vi lever också i en snabbt föränderlig värld där människor i dag har helt andra förväntningar och krav på samhället och samhällets institutioner än tidigare. Det gäller särskilt ens egen roll och förmåga som individ att aktivt kunna delta och påverka, och att göra sig synlig och hörd, antingen

Skolbarn i aktivitet på London Metropolitan Archives.
Arkivet har ett omfattande samarbete med skolor och
andra institutioner i samhället. (Foto: Marit Hosar)

det sker genom att delta i grupper i sociala medier, i politiska manifestationer eller i kulturella aktiviteter. Arkiven sveps med i denna postindustriella förändringsprocess – villigt eller motvilligt – men måste ändå ta ställning och förhålla sig till det omgivande samhällets förändringar, och inte minst till förväntningar. Denna samhällsomvandling, ökande deltagarförväntningar, och allt tydligare politiska krav, blir naturligtvis avgörande för hur arkiven uppfattas i omvärlden, hur de ser på sig själva och inte minst för arkivariens roll och självförståelse.

Arkivens samhällsroll har under senare tid kommit allt mer i fokus och engagerat en rad forskare, lika ofta utanför som innanför arkivarietårerna. Inom projektet "Investigating the archive" har man t.ex. vid University of Dundee under flera år, bland annat genom en rad tvärvetenskapliga konferenser, undersökt och reflekterat över arkiven när det gäller urval, uppordning och förmedling med fokus på arkivens betydelse för liv och kultur. En av dessa konferenser var *The Philosophy of the Archive* som genomfördes 2008 och med uppföljaren *Memory, Identity and the Archival Paradigm* som hölls i Skottland i slutet av 2010 (Göranzon, Nyberg 2011, s. 94 ff).¹

Cooks fyra paradig

En av dem som särskilt har intresserat sig för arkivens och arkivariernas roll i samhället, och hur man har definierat dessa roller över tid, är den kanadensiske professorn Terry Cook vid University of Manitoba. En viktig utgångspunkt för Cook har

varit att arkiv handlar om makt, och inte minst den makt som arkiven utövar i skapandet av det moderna minnet. En annan av hans utgångspunkter är att arkiven idag är under press från flera håll – av ny informationsteknologi, av teoretisk kritik men även är under social press. Scenen har förändrats, och det är därför dags för arkivarierna att vakna upp och förstå att "the script, stage, and audiences have changed" (Cook, Schwartz 2002).

Men vägen mot detta uppvaknande har varit, och är fortfarande, lång. Cook sammanfattar sin syn på utvecklingen under det senaste seklet bland annat i artikeln *Evidence, Memory, Identity, and Community. Four Shifting Archival Paradigms* (Cook 2012). Här beskriver han framväxten av fyra urskiljbara ramverk eller mindsets, som varit mer eller mindre dominerande under vissa tidsperioder, men som också existerar överlappande, och sida vid sida.

Under den första fasen inom dessa fyra paradig eller ramverk framträder den förmoderna arkivarien. Han beskrivs som en objektiv och neutral väktare av maktens och elitens arkiv, där urvalet görs av administratörer och statstjänstemän, och där arkivarien har liten påverkan på materialet. Under detta paradig är den ursprungliga ordningen i arkiven och proveniensprincipen av största vikt. I arkiven finns "Sanningen" och trovärdiga "Bevis" för händelser, för fakta osv. Arkivarien förväntas under denna period göra så litet som möjligt med arkivmaterialet, låta det förbli i ursprunglig ordning, och koncentrera sig på att beskriva kontexten. Han ses som en omutlig och ärlig mäklare mellan arkiv och forskare, och han arbetar enligt Hilary Jenkinson, en av det tidiga 1900-talets arkivteoretiker, utan "prejudice or afterthought".

¹ Trots det intressanta temat och stjärnnamn på talarlistan lockade konferensen endast ett fåtal deltagare från Norden. Mats Göranzon och Louise Nyberg rapporterade från evenemanget i *Nordisk Arkivmyt* 2011:2

Under den följande fasen, som dominerar från 1930-talet till 1970-talet, är nyckelkonceptet *Memory*. Under detta paradig förändras arkivariens roll till följd av att administrationen sväller och informationsmängden ökar i rasande takt. Arkivarierna får nu av nödvändighet en mer aktiv roll, och måste också delta i urvalet. Fortfarande är det centrala för arkiven att bevara det legala arvet, fakta och bevis för transaktioner, men man inser, och erkänner också, att arkiven och arkivarierna genom sina handlingar är medskapande av ett gemensamt minne. Till stor del är det nu arkivarierna som gör urval och beslutar vad som är värt att bevara, vilka handlingar som är viktiga och typiska, eller vilka handlingar som är av särskilt historiskt värde. Han, för det är nästan uteslutande män, redovisar och beskriver arkiven så att delar av innehållet synliggörs och annat göms. Därför lyfts vissa arkivbildare, vissa grupper och aktiviteter fram, medan andra marginaliseras och tystas.

Vid slutet av perioden sker en markant omsvängning, och intresset för nationens historia minskar, och i stället ökar intresset för "historia nedifrån". Samtidigt som fokus flyttas från stat, förvaltning och det legala mot individ, kulturarv och minne, så blir innehållet i arkiven också fylligare. Man börjar lägga större vikt vid material som tidigare betraktats som "handlingsbilagor" som fotografier, filmer, ljudband, videos, föremål m.m.

Nu börjar vi närma oss vår egen tid, och det postmoderna tredje paradigmet som karakteriseras av nyckelordet *identitet*. Under det sena 1900-talet påverkar kritisk och postmodern teoribildning både arkivens innehåll, arkivens aktiviteter och inte minst arkivarierollen. Arkivarien har nu blivit en

välutbildad expert, en medveten, aktiv förmedlare i samhällets tjänst och skapare av samhällets arkiv. I arkivens innehåll börjar mångfalden att speglas, och en "Sanning" finns inte längre. Man erkänner att det finns många sanningar, många röster som ska höras, många perspektiv och många historier att berätta. Arkivmaterialet börjar väljas ut för att också belysa det marginella, det annorlunda och olika former av kulturella uttryck.

1960- och 1970-talets politiska och sociala rörelser kom att påverka kulturarvsinstitutionernas verksamhet med krav på en ny öppenhet och tillgång till historisk information och demokratisering av kulturarvet. Ett nyvaknat intresse för Folkets historia, kvinno- och arbetarhistoria och rörelser som Gräv där du står satte fokus på arkivens innehåll. I Sverige fick man en snabb framväxt och utveckling av folkrörelse- och arbetarrörelsearkiv, i Norge och Danmark växte det fram lokalhistoriska arkiv. I Danmark ökade antalet lokalhistoriska arkiv från ca 30 i mitten av 1960-talet till mer än 300 i början av 80-talet. Allt mer växte insikten fram om att arkiven inte äger arkivmaterialet, utan att arkiven endast förvaltar ett gemensamt kulturarv som tillhör medborgarna.

Vid slutet av förra seklet börjar man också betrakta arkiven som en samhällsresurs i vidare bemärkelse. Såväl arkivens användningsområden som användargrupper breddas, och arkivinstitutionerna, som tidigare huvudsakligen varit till för en akademisk elit eller "riktiga forskare", och till nöds släktforskare, blir nu en bredare bas för identitet och social rättvisa. Arkivariernas förmedlande roll växer fram och blir allt tydligare – de blir aktörer i samhället och sociala aktivister.

Arkiv är makt

Arkiv är makt, och fortfarande är det arkiven som har makten över minnet – över urval, redovisning, tillgänglighet och förmedling. Terry Cook och Joan Schwartz menar att arkivering därför kan ses som en makthandling, och att arkiven blir aktiva platser där social makt förhandlas. Därför är skapandet av arkiv allt annat än en naturlig, organisk process eller oskyldiga rester av opartiska administrativa transaktioner.²

Arkiven har inte bara makten över minnet, utan makten manifesteras också i det fysiska mötet, ofta i själva byggnadens utformning, men också i hur man behandlas som besökare. Randall Jimerson och Erik Ketelaar har beskrivit mötet med arkivet i form av tempel, fängelse och som restaurang, bilder som vi lätt kan känna igen. Känslan av något sakralt finns ofta i arkivbyggnadens arkitektur, ofta utformade som tempel med höga trappor och tunga dörrar i metall. Arkivens och arkivariernas makt är tydlig också när man träder in i byggnaden, genom övervakning, ritualer och disciplin, templet visar sig vara ett fängelse (Ketelaar 2003). Så är det också vid några svenska arkiv från de tunga koppardörrarna i Östersund, som svaga personer inte kan forcera, till Securitasvakten som frontfigur i det svenska Riksarkivets huvudkvarter i Marieberg. Väl inne måste man sedan lämna ifrån sig sina personliga ägodelar, och därefter bli övervakad både av kameror och av "vakt-havande" i läsesalen, som sitter på sitt upphöjda podium. I Danmark var läsesalsvakterna tidigare till och med klädda i uniform, som ytterligare markering av makt.

² ovan anförd arbete

Arkiv i det 21: århundradet

Och hur ser det då ut idag, när vi har kommit in i det 21:a århundradets postindustriella tid och den fjärde fasen? Terry Cook sätter som rubrik för det fjärde paradigmet "Community: participatory archiving – the activist-archivist mentors collaborative evidence and memory-making." Detta paradigm kännetecknas av att arkiven demokratiseras och medborgarnas delaktighet ökar. Arkivarierna släpper nu på kontrollen och makten, och ger sig ut i samhället som *arkivaktivister*. De blir samarbetspartners som delar arkiverandet och ansvaret för kulturarvet med grupper – både analoga och digitala.

Vi har ännu bara försiktigt klivit med ena foten över tröskeln in i denna nya tid av samarbete. Men att vi lever i en digital värld öppnar helt nya, fantastiska möjligheter till delaktighet. I dag kan var och en skapa sina egna arkiv på nätet, och gör det också. Det ger arkivarierna chansen att dokumentera liv och samhälle på ett helt nytt sätt, och skapa virtuella, inkluderande "totalarkiv", en väg som man i Kanada redan slagit in på (Cook 2013, s. 115). Flera arkiv bjuder idag in till dialog och aktiv medverkan via nätet, antingen det är för att delta i olika fora, tillföra information i den digitala katalogen, tagga material eller delta i olika former av crowdsourcing. Det vidgande deltagandet innebär att vi inte bara tillför ny kunskap, utan också att vi med gemensamma krafter kan lyfta det som varit dolt, gömt och glömt.

För även om våra arkiv ska vara inkluderande och öppna för alla, är det många grupper i samhället som är osynliggjorda i arkiven, som inte finns representerade på egna villkor, eller som medvetet ställer sig utanför och undviker att överlämna sina arkiv

till offentliga institutioner. I Sverige gäller det t ex samiska och romska arkiv som i stort lyser med sin frånvaro. Desto mer information finns det om dessa grupper i ett uppifrån- och maktperspektiv.

Men det handlar inte bara om att synliggöra det som varit gömt, utan också om att erkänna andras sätt att definiera vad som är arkiv, särskilt när de gäller grupper utan egen skriftlig historia:

A closely related concern is that the dominant archive remains inhospitable to locally inherited ways of knowing archive and of constructing knowledge. This, it could be argued, is because we – we experts – remain enthralled to nineteenth century positivist notions of archive and of historical evidence. We have done a lot more oral history. We have done that oral history in more sensitive, consultative and self-reflective ways. But have we subverted the fundamentally Western notion of orality as a space of memory to be archived? To be written? To be stabilized? We have opened the concept of text to substrates other than paper, film, discs and drives. But have we begun to understand archive as the stuff of daily life? As an ever-shifting play of memory and narrative all around us; on us and inside us? (Harris m fl 2010)

De offentliga arkiven förändras långsamt och det är därför inte förvånande att många osynliggjorda och undertryckta grupper skapar sina egna arkiv med stöd och hjälp av arkivaktivister. Så har t.ex. HBTQ-rörelsen varit en av de mer aktiva rörelserna under senare år. Här har man tagit saken i egna händer, och har skapat egna arkiv utanför de etablerade statliga och kommunala arkiven. Detta har varit ett led i en medveten arkivaktivism med syfte att "challenge injustice and discrimination in order to create a

more inclusive and just environment, both in archives and in wider society (Wakimoto m fl 2013, s. 295).

Denna typ av aktivism blir nu allt vanligare inom hela kulturarvssektorn med målet att skapa ett mer demokratiskt kulturarv, och även ett mer demokratiskt samhälle. Aktivistens uppdrag är att hjälpa andra att agera, fungera som rådgivare och visa på möjliga vägar att skapa social rättvisa. Arkivaktivister finns också i Norden, och den norske arkivarien och lektorn Gudmund Valderhaug är en av dem som i många år arbetat med dessa frågor. Han menar att eftersom makten över arkiverandet är ojämnt fördelad i samhället, är arkivaktivism ett nödvändigt verktyg för att skapa demokratiska och rättvisa arkiv "archives for justice" (Valderhaug 2013).

Förändringar till det bättre börjar så smått också skönjas inom de offentliga arkiven. Här är The National Archives och The London Metropolitan Archives goda exempel när det gäller att öppna upp för dialog med det omgivande samhället, och lyfta fram nedtystade berättelser.³

Med små steg är arkiven på väg att bli mer demokratiska och inkluderande. Men om vi ska få se en verklig förändring, så krävs det att arkivarierna lämnar sin trygga tillvaro innanför arkivmurarna. De måste ge sig ut i samhället och bli mentorer, coacher och samarbetspartners och uppmuntra arkiverandet som en *gemensam process* som delas av många. Fokus ska inte längre ligga på *produkten* – arkivbildaren i de etablerade arkiven. För att detta

³ TNA har på sin hemsida en särskild guide till HBTQ-information i arkiven och välkomnar allmänheten att tagga material som de hittar. The London Metropolitan archives har en HBTQ historiekklubb och volontärarbete kring svart HBTQ-historia.

28

På Stadsarkivet i Amsterdam kan besökarna söka i arkivets databaser. (Foto: Bente Jensen)

Vid Landsarkivet i Östersund blickar skräckinjagande lejon ner på de besökare som försöker forcera de tunga koppardörrarna. Flera små barn har blivit skrämde. (Foto: Agneta Brink)

ska fungera måste arkivarierna ge upp sin roll som skattväktare och släppa på kontrollen och makten (Cook 2013).

Men arkivarierna stretar i mot och vill inte ge upp sin maktposition. Utvecklingen inom detta fjärde paradigm går därför långsamt, och motarbetas av att arkivarierna skolas in i sina roller på plats i traditionsbundna arkivinstitutioner. De är fasta i systemet, och obenägna till förändring. Terry Cook och Joan Schwarz beskriver arkivet som en scen, där arkivarierna spelar sina inlärdade, ritualiserade roller. De vill inte avvika från manuskriptet eftersom det ger trygghet och en känsla av gemenskap, men också för att understryka sin identitet som arkivarie (Cook, Schwarz 2002, s.173).

Att utmana den traditionella arkivarierollen – som i främsta rummet värnar om arkivens autenticitet och bevisvärde – behöver dock inte sättas i motsats till en ny typ av arkivarieroll, som samtidigt inkluderar aktivism och arbete för social rättvisa. Båda rollerna behövs.

Politisk press

Dialog, samarbete och delat ansvar för kulturarvet är en nödvändig utveckling för kulturinstitutionernas överlevnad. På samma sätt som man på 1990-talet arbetade för att göra arkivens innehåll tillgängligt för fler, måste man nu ta ytterligare ett kliv framåt mot mer demokratiska arkiv. Och arkiven har inget val, de politiska signalerna är tydliga.

Den svenska regeringen har bland annat tittat på den kommande utvecklingen inom kultursektorn och konstaterar: "Kultursektorn kommer att behöva omformulera sitt existensberättigande och bli en giltig arena för många fler. En publik med deltag-

aridentitet kommer att söka sig till "sekulära katedraler" – mötesplatser som bjuder in till en dialog om verksamheten och de konstnärliga processerna" (Regeringen 2012, s. 36). Här är det inte bara möjligt att föra samtal om institutionens egen verksamhet, utan här kan man också diskutera frågor som inte tas upp i andra sammanhang. Dessa "sekulära katedraler" kan utvecklas till en "third space", öppna och tillgängliga för alla (Regeringen 2012, s. 48). Den danska regeringen är av samma åsikt, och menar att man inte längre kan driva kulturinstitutionerna utan dialog med dem som de är till för: "Brugernes aktive deltagelse og indragelse i kulturen er i dag en realitet og en nødvendighed" säger den tidigare kulturministern Carina Christensen i förordet till *Reach out – inspiration till brugerindtagelse og innovation i kulturens verden* (Kulturministeriet 2008).

Även inom Europarådet har man tagit upp dessa frågor. År 2011 trädde Faro-konventionen i kraft – Council of Europe's Framework Convention on the value of Cultural Heritage for Society. Konventionen utgår från de mänskliga rättigheterna och tidigare antagna konventioner på kulturområdet. I konventionens text, och i den mer djupgående beskrivningen av konventionens tankar i *Heritage and Beyond* (Council of Europe 2009) känner vi igen mycket av det som beskrivs i Terry Cooks fjärde paradigm.

Man konstaterar att diskussionen kring kulturarvet tidigare dominerades av frågor rörande vård och bevarande, men i början av 2000-talet sker en omsvängning och nu fastslog man från politiskt håll att "heritage must serve society". Man kan se denna utveckling som en direkt följd av ett hårdnande ekonomiskt klimat, där man har sett över kostnaderna för kulturarvsförvaltningen, och satt dem i relation

30 till vad samhället får tillbaka (Council of Europe 2005, s. 18).

En rad områden har i konventionen identifierats där kulturarvet har en bredare användning och värde för samhället, som rättigheter, kulturell identitet, mångfald, inkludering och social sammanhållning, men även ekonomiskt värde (Council of Europe 2005).

Konventionen har en holistisk definition av kulturarvet, och ser det inte som en produkt utan, liksom Terry Cook påpekar, som en process eller snarare många processer. "We are also attempting to provoke a reconsideration of heritage – as a concept, as a set of processes and as a dynamic force to help us better deal with our future."

Bevarande av kulturarv är inte heller slutmålet: "It expresses the principle that preservation of this heritage is not an end itself but has the object of furthering the well-being of individuals and the wider expectations of society." (Council of Europe 2005, s.11)

Något som också lyfts fram i konventionens text är heritage communities, grupper som själva ska ha rätt att definiera vad som ska ses som ett gemensamt kulturarv, och som de vill föra vidare till kommande generationer. Med detta synsätt är delat ansvar för kulturarvet en självklarhet. Följaktligen kan kulturarvsprocessen inte heller hanteras enbart av institutioner, utan måste involvera många fler: "Such a process is social and creative, as it is underpinned by the values of individuals, institutions and societies." (Palmer 2009)

Det aktiva deltagandet och det delade ansvaret lyfts fram i konventionens Artikel 12 som handlar om tillgänglighet till kulturarvet och demokratiskt deltagande:

... encourage everyone to participate in:

- the process of identification, study, interpretation, protection, conservation, and presentation of the cultural heritage
- take into consideration the value attached by each heritage community to the cultural heritage which it identifies

Kulturarvets nytta

Att se kulturarvet som en resurs i ett vidare perspektiv, och särskilt då den ekonomiska nyttan var en tanke som spreds från United Kingdom till övriga Europa i början av 2000-talet. Redan 1997 lanserade Tony Blairs regering begreppet Creative Industries, och i ett hårdnande ekonomiskt klimat, med konkurrens om offentliga medel, började man allt mer att betona kulturens nytta i samhället. Man tillsatte en "creative industry task force" vars resultat fick avgörande betydelse genom att visa på "näringens" bidrag till ekonomin i siffror. I dag står de kulturella och kreativa näringarna för 4,5 % av EU:s BNP, och sysselsätter 8,5 miljoner människor eller 3,8 % av arbetskraften (Kreativa Europa, 2011).

Kulturens ekonomiska betydelse stod därför att utveckla centralt när man 2007 presenterar en *Europisk Agenda för kultur*. Ett av strategins mål var "...att utveckla handlingskraftiga partnerskap mellan kultursektorn och andra sektorer (IT, forskning, turism, arbetsmarknadens parter o s v) för att öka effekten av

investeringar i kultur". Även här handlade det alltså om att samhället ville ha mer tillbaka för insatsen.

I april 2010 presenterade EU kommissionen så ett Green paper (European Commission 2010), som ett avstamp inför Europa 2020 strategin – *Unlocking the potential of cultural and creative industries*. Kulturella och kreativa näringar definieras här som "industries that use culture as an input and have a cultural dimension, although their outputs are mainly functional".

När det gäller input till kulturella och kreativa näringar är arkiven givna samarbetspartners. Det svenska Riksarkivet fick också tillsammans med andra kulturmyndigheter 2009 i uppdrag att främja samverkan med näringslivet samt användningen av kultur och kulturarv för ökad regional attraktionskraft. Riksarkivet har sedan på olika sätt medverkat i dessa frågor, bland annat genom att utarbeta en tre årig strategi för området.

Arkivens information är en självklar resurs både när det gäller att förstärka varumärken, och när det gäller att inspirera och ge idéer till nya produkter. History marketing är ett område i växande, och under senare år har t ex hotell, öl- och godis-tillverkare och andra produkt- eller tjänsteleverantörer med självaktning börjat förse sina varor med firmans grundandeår. Överallt ser man "est 1882", "since 1904" eller "sedan 1985", detta som en markering av att företagets historia är en viktig del av varumärket. En produkt med historia får ett mervärde, och laddas med något extra. Så är det också med platser och städer – kultur och historia säljer, skapar image och identitet och blir en värde-förstärkare.

Konsumtion är i dag, ännu mer än tidigare, ett sätt att uttrycka sin personlighet, och de kreativa näringarna förser marknaden/konsumenterna med varor och tjänster laddade med expressiva värden. Det rör sig här om flera dimensioner, men samtliga berör förmågan att skapa mening och förståelse. Dimensionerna, eller värdena, har identifierats som estetiska, andliga, sociala, historiska, symboliska och autentiska (Kolmodin 2007). Detta är en pågående och ökande trend, och där arkiven som samarbetspartner har en given plats.

Ett vidgat nyttobegrepp

Insikten om kulturens och kulturarvets användbarhet inom olika sektorer i samhället ökar allt mer. Det har också medfört att man nu inom Europa 2020 har fått en vidgad syn på kulturens betydelse (Regeringen 2012): "Culture is at the heart of a series of activities that have become increasingly important in modern economies. These activities build on heritage and the arts, apply the knowledge, skills and disciplines developed in cultural traditions and use aspects of culture as points of reference." (*New funding opportunities for the cultural and creative sectors* 2015)

I grunden rör sig det hela fortfarande om ekonomi, men det behöver inte vara kulturens inverkan på det direkta marknadsekonomiska utfallet. Nu beaktar man också i högre utsträckning den positiva effekt kulturen har för vinster och värdeskapande inom andra sektorer i samhället. Därför lägger man idag allt mer vikt vid kulturens och kulturarvets användbarhet som instrument för att lösa uppgifter i samhället, och även som en resurs och drivkraft för samhällets utveckling. Därigenom ökar också samhällets krav på kulturinstitutionerna.

I den brittiska regeringens avstamp *Archives for the 21st century* är förväntningarna och kraven på de offentliga arkivens aktiva samhällsmedverkan tydliga: "However, it is time to demand more from these valuable resources...The potential for archives to contribute even further to democracy and accountability, social policy, education, history and culture, is yet to be fully realised in the digital age." Vilket dock inte innebär att all verksamhet ska ske via nätet. För lika tydlig är man i dessa riktlinjer till de offentligt finansierade arkiven att de ska "... providing a stimulating environment for individual, family and lifelong learning" och vid nybyggnation lägga särskild vikt vid de publika delarna för att utveckla arkiven till attraktiva platser som lockar besökare (HM Government 2009).

Områden som poängteras i dokumentet, och där man förväntar sig att arkiven ska vara en resurs för samhället, är social sammanhållning, aktivt medborgarskap, livslångt lärande, välbefinnande och lokal utveckling och tillväxt, det vill säga samma områden som lyfts fram i Faro-konventionen. Men man är medveten om att denna utveckling inte kommer att ske över en natt, i alla fall inte med nuvarande personal. Därför är det nödvändigt att medarbetarna vid de offentligt finansierade arkiven kompetensutbildas så att man får "a diverse, vibrant and skilled workforce that can respond to consumers' needs in even more creative and imaginative ways."

Aktivt kulturellt deltagande

En som under senare år särskilt har lyft fram dessa kulturens gynnsamma effekter i samhället är kulturekonomen och professorn Pier Luigi Sacco. Hans forskning, och särskilt hans artikel

Kultur 3.0: ett nytt perspektiv för EU:s strukturfondsprogram 2014–20 har fått stort genomslag i den europeiska kulturdebatten. På samma sätt som Terry Cook beskriver arkivens samhällsroll över tid i fyra paradigmer, så beskriver Sacco kulturens plats och betydelse i samhället i tre stadier – från det förindustriella 1.0 till dagens framväxande Kultur 3.0. Denna senare fas sammanfaller, tidsmässigt och idémässigt, i stort sett med Terry Cooks fjärde paradigm. I Kultur 3.0 befinner vi oss i början av det postindustriella 2000-talet där invånarna är välutbildade, de är inte längre passiva kulturkonsumenter utan engagerar sig med alla sina färdigheter och förmågor, är nyfikna, intresserade, dynamiska och kapacitetsbyggande. Gränserna mellan konsumenter och producenter på kulturens område har börjat suddas ut, och man växlar mellan att vara passiva mottagare och aktiva sändare. Detta leder i sin tur till innovation och gemensamt skapande, inte minst med de sociala medierna som plattform (Sacco 2013).

Aktivt kulturellt deltagande är fundamentet i Kultur 3.0 stadiet, och Sacco identifierar åtta områden där aktivt kulturellt deltagande kan ha effekter på makroekonomin. De åtta områdena är innovation, välfärd, kulturell välfärd, social sammanhållning, entreprenörskap, livslångt lärande, mjuk makt och lokal identitet.

Livslångt lärande är ett av de områden som Sacco lyfter fram och han menar att "i själva verket kan man betrakta aktivt deltagande i kulturlivet som en särskild form av livslångt lärande." Det är något som vi från arkivens sida kan skriva under på. Varje dag kan vi se de positiva effekterna av det lärande, om och genom arkiv, som försiggår i våra institutioner.

Både i arbetet inom det formella lärandets ram, det ickeformella lärandet i arkivens programverksamhet med föredrag, kurser och workshops, och i det självstyrda och informella lärandet kan man nå både förväntade, och ibland överraskande, resultat. Här handlar det om effekter både för individens utveckling, och med relevans för samhället. Vi kan här tala om Heritage learning outcomes (Fristrup, Zipsane, Sonne, Trettvik 2011) – effekter som inte bara handlar om kunskap, förståelse och färdigheter utan också om förändrade attityder, lust, glädje och välbefinnande.

Därför hänger det livslånga lärandet också nära samman med ett annat av de områden som Sacco lyfter fram nämligen välfärd. Det kulturella deltagandet och det livslånga lärande som sker i våra arkiv, och i andra kulturella sammanhang, har visat sig ha stor betydelse för människors välbefinnande vilket i sin tur påverkar hälsan. Sambandet mellan kultur och hälsa har därför de senaste åren kommit allt mer i blickfånget. På nordisk botten har det exempelvis resulterat i forskningsprojekt som det skånska *Kultur på recept* (Region Skåne 2015) och åtgärdsprogram som det finska kulturdepartementets *Konst och kultur ger hälsa och välfärd* (Undervisningsministeriet 2010).

När vi här talar om hälsa är det med WHO:s vidare definition, det vill säga "... ett tillstånd av fysiskt, psykiskt och mentalt och socialt välbefinnande".

I början av 2000-talet gjorde man en stor utvärdering av 90 engelska kultur-hälsaprojekt för att se om det kulturella deltagandet hade några positiva effekter. Den visade att man i projekten sällan gjort en medicinsk utvärdering av deltagarnas fysiska

hälsa, men att den självskattade hälsan eller välbefinnandet tydligt förbättrades. Deltagarna kände ökad motivation, fick bättre kontakt med andra, en mer positiv syn på livet och kände också mindre rädsla och oro. Dessutom fick deltagarna bättre självförtroende, självkänsla och social förmåga.

Under senare år har man särskilt lagt vikt vid de positiva effekter som aktivt kulturellt deltagande kan ha för de äldres hälsa och välbefinnande. Det är inte förvånande med tanke på att Europa, och stora delar av övriga världen, står inför en stor demografisk utmaning. Under de närmaste decennierna kommer andelen äldre i befolkningen kraftigt att stiga, samtidigt som födelsetalen sjunker. År 2060 räknar man med att 30 % av befolkningen i Europa är över 65 år. Samhällets försörjningsbörda kommer att öka drastiskt, och det kommer att ställas stora krav på vård och omsorg. Därmed hotas den ekonomiska tillväxten.

En viktig åtgärd är därför att hålla de äldre kvar på arbetsmarknaden t.ex. genom att höja pensionsåldern, men dessutom att få dem att hålla sig friska.

Samhället har alltså mycket att vinna på ett förebyggande arbete, vilket Sacco också konstaterar "Om kulturellt deltagande ger välbefinnande och om sjukvårdskostnaderna är en av de främsta källorna till underskott i stadsfinanserna inom EU så kan man utforma en kulturorienterad förebyggande strategi som, om den så bara leder till en blygsam ökning av antalet patienter som behandlas med sådana metoder i stället för att skrivas in på sjukhus, kan leda till omfattande offentliga besparingar. Dessa besparingar kan sedan både användas till att finansiera själva programmen, komma till annan

användning och avsevärt förbättra livstillfredsställelsen hos grupper av utsatta medborgare." (Sacco oaa, s. 34)

Arkiven hör till de kulturinstitutioner som har de allra bästa förutsättningarna att vidareutveckla verksamheter och program inom konceptet kultur och hälsa, ett område som kommer att uppmärksammas allt mer de närmaste åren. De erfarenheter arkiven redan idag har av specialdesignade program för äldre vuxna⁴ kan framöver utvecklas

4 I Östersund har man under många år haft program särskilt utvecklade för äldre vuxna – föredrag, öppna visningar mm i programmet *After Work* under rubriken "lära för livet och roas för stunden", ett rikt utbud av kurser, kreativt skrivande, avskriftsseminarier, arkivkaféer osv

Programmet *After Work*, som drivs av arkiven i Östersund tillsammans med museet, lockar varje vecka stora skaror av äldre vuxna och andra daglediga till föredrag och social samvaro. För dem som inte kommer in erbjuds direktsänd webb-TV i andra lokaler. Föredragen sänds även till flera platser ute i länet. (Foto: Agneta Brink)

betydligt genom ett mer målinriktat arkiv- och gerontopedagogiskt angreppssätt. En ny form av Heritage learning, där aktivt kulturellt deltagande är grunden, kommer att växa fram.

Till slut

Arkiven har länge levt en skyddad tillvaro utan större krav och förväntningar, varken inifrån de egna leden eller utifrån det omgivande samhället. Men, för att återvända till Terry Cook, så är arkiven nu, som vi sett, under press från en rad olika håll. Det är därför dags, både för arkiven som institutioner och för enskilda arkivarier, att vakna upp och se att världen är förändrad. Nu gäller det att anpassa sig till den nya tidens krav på demokratiska arkiv, social rättvisa, samverkan och delägarskap, och sträva mot att skapa arkiv som den amerikanske arkivarien Randall Jimerson beskriver som: "Archives of the people, by the people, and for the people" en parafra på Lincoln, men väl så gångbar än i dag. För att nå dit, och för att arkiven ska kunna nyttja hela sin potential, behöver vi också en ny typ av arkivarier. Liksom Jimerson vill vi nu gärna se medarbetare i arkiven som "... will embrace the power of archives and use it for the good of mankind." och därmed bidra till demokratiska arkiv, ett demokratiskt samhälle och ett gott liv.

Litteratur

- Cook, Terry: Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms, i *Archival science* 2012
- Cook, Terry and Schwartz, Joan M: Archives, Records, and Power: From (postmodern) Theory to (Archival) Performance, i *Archival Science* 2, 2002
- Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, 2005. s.18. Lest oktober 1, 2015 på <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>
- Council of Europe. Heritage and beyond. Council of Europe publishing Strasbourg Cedex. 2009
- EUROPEAN COMMISSION GREEN PAPER Unlocking the potential of cultural and creative industries. 2010. COM(2010) 183
- Fristrup, Tine m. fl.: *Heritage learning outcomes in the Nordic and Baltic area*. Rapport, Landsarkivet i Östersund. 2011
- Göransson, Mats og Nyberg, Louise: Minnen från minneskonferensen i Dundee 8–10 december 2010: i *Nordisk Arkivnyt* 2011:2
- Harris, Verne m. fl.: *Fashioning Legacy in South Africa: Power, Pasts, and the Promotion of Social Cohesion for the Nelson Mandela Centre of Memory and Dialogue*. Paper vid konferensen Heritage, Regional Development and Social Cohesion. Östersund 2010
- HM Government, Archives for the 21st Century. Presented to Parliament by the Lord Chancellor and Secretary of State for Justice by Command of Her Majesty. 2009
- Jimerson, Randall C.: *Archives Power. Memory, Accountability, and Social Justice*. SAA, Chicago 2009
- Jimerson, Randall C.: Embracing the Power of archives, i : *The American Archivist*, vol. 69, 2006
- Ketelaar, Eric: Archival Temples, Archival Prisons: Modes of Power and Protection. *Archival Science* 2, 2002
- Kolmodin, Anne m.fl: *Kreativ tillväxt? – En rapport om "kreativa näringar" i politik och statistik*. Institutet för tillväxtpolitiska studier. Östersund 2007
- Undervisningsministeriet, *Konst och kultur ger välfärd – förslag till åtgärdsprogram 2010–2014*. 2010 (Finland)
- Kreativa Europa – stöd till kultur och kreativitet*. 2011. Lest oktober 1, 2015 på http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1399_sv.htm
- New funding opportunities for the cultural and creative sectors* (2015). Lest september 27, 2015 på http://ec.europa.eu/culture/news/2014/20140130-opportunities-ccs_en.htm
- Palmer, Robert: i *Heritage and beyond*. Council of Europe publishing Strasbourg Cedex. 2009
- Kulturministeriet, *Reach out – inspiration till brugerinddragelse og innovation i kulturens verden*. 2008 (Danmark)
- Regeringen, Framtidskommission – underlagsrapport: Är framtiden kulturens re-renässans? (Eva Bergqvist) 2012
- Region Skåne. *Kultur på recept* (2015). Lest september 27, 2015 på <http://www.skane.se/Halsa-och-varld/Halsa/Kultur-for-halsa/Kultur-pa-recept/>
- Sacco, Pier Luigi. *Kultur 3.0. Ett nytt perspektiv för EU:s strukturfondsprogram 2014–20*, i: *Konst, delaktighet, utveckling*. Nätverkstan. 2013
- Valderhaug, Gudmund: *Archival Activism* (2013). Lest september 27, 2015 på [Depotdrenge](http://depotdrenge.wordpress.com), <http://depotdrenge.wordpress.com>
- Wakimoto D.K. m. fl.: Archivist as activist: lessons from three queer community archives in California, i: *Archival Science* 2013

Archives as Platform: Building Participatory Archives

Kate Theimer

In these remarks, first I will discuss briefly a view on the changes to what I call the business model of archives. Then I will explore the implications of those changes and why they require a change in the archival mission. A mission that can be assisted by the metaphor of "archives as platform." Then I will give specific examples of the implementation of that new mission in specific participatory archives.

37

The old and new business model

To begin, let's talk about the old business model of archives and by "old" I mean what was more or less the mental model of most archivists in the U.S. in the 1950's, 60's, 70's and into the 1980's (and which may still linger in some people's minds today). I'm using the phrase "business model" very loosely here and as somewhat of an analogy archives are not a "business" per se, but I'm using this construct to illustrate how our environment has changed.

In this model, we can think of archives as similar to an industry which mined a rare material out of the earth, refined it, and then sold it to a limited number of customers, who then used the material to produce finished products for consumers. The archives collected the raw materials – records and manuscripts – and "refined" them, as one would a natural resource, by processing them and producing descriptions of them. There was minimal advertising or promotion of the existence of these materials; we assumed that the people who needed to find them

would find them. Because in this model the primary audience for our refined product was scholars – primarily historians. This rather small group of people knew how to find archival collections, and we knew how to get word of new collections out to them. It was a small world. It is true that there would also be other types of "customers" for our products – people with either a personal interest or a professional need for our information. But they were regarded as a small and secondary market – again, if they found us, it was fine, but they were not considered the most important market for the "archival" product. The way that most people got access to the contents of archives were via the finished products created by scholars – through books, articles, television shows, documentaries, etc.

In this model, the resource archives made available was a scarce or rare one. We could count on people coming to visit us to use our holdings because they had no choice – that was the way the world worked. So in this business model, archives collected a scarce resource, processed and refined it, and made it available to an elite group of customers with little to no marketing or outreach. That model worked back in the 20th century, but I think we all agree that it does not work today. (See Figure 1)

Let's look at the specific factors that have changed that model. First, the perceived value and scarcity of the resource that archives collect. Are our collections less rare than they used to be? In reality, no, for the most part they are as rare as they ever were. What has changed is that now – because of the web – people have more information about the universe of resources that exist. Most archival organizations have descriptions of their collections available

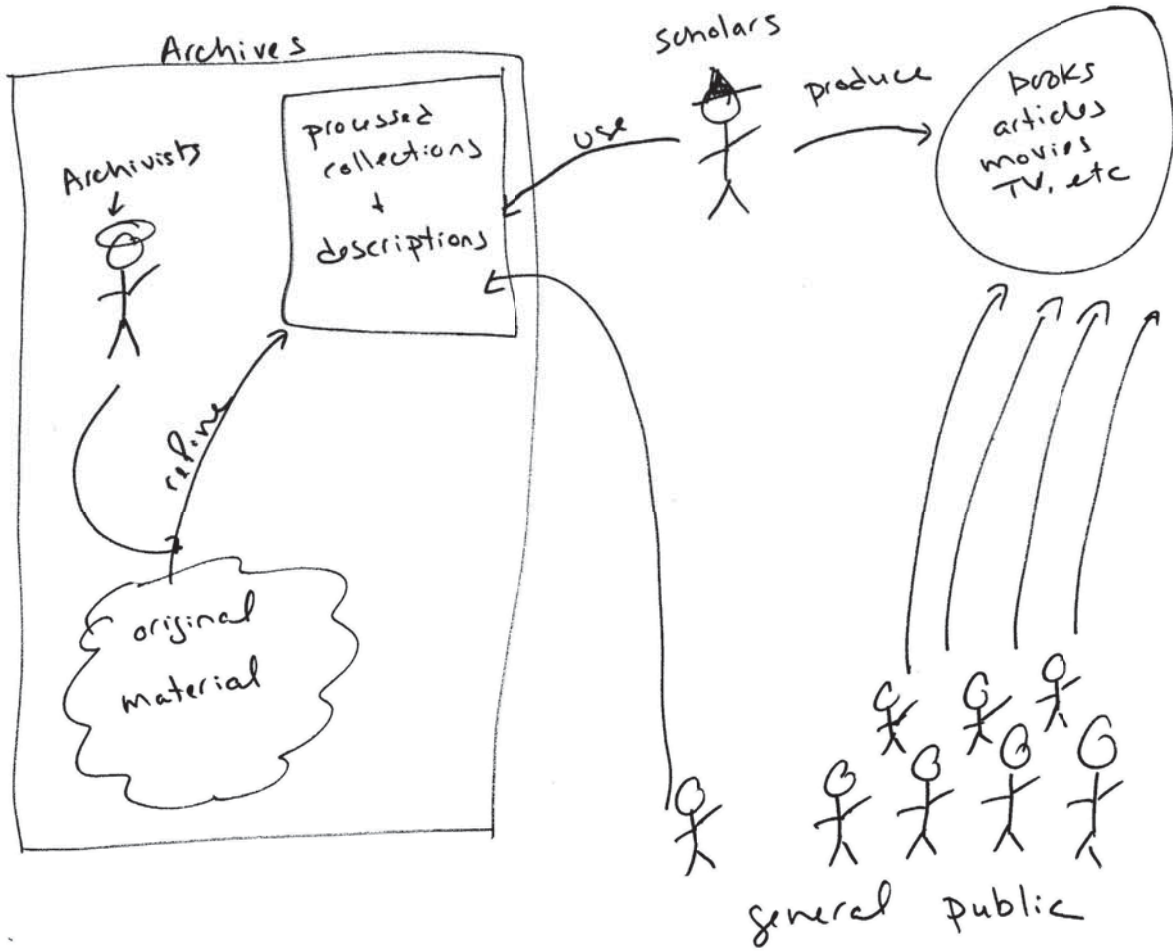
online, and many also have digitized collections available on their websites as well, and many have also added images to social media sites like the Flickr or the Flickr Commons.

So most scholars now face a problem of abundance, not scarcity, when approaching their research. As I've said, this is due to more information about the collections in archives being available, but it's also a result of there being more organizations offering up these kinds of historical resources. In addition to archives we have the collections of museums, historical societies, and libraries being opened up on the web and all of these kinds of organizations may have historical materials similar to archival collections. We have non-profit and for-profit organizations conducting large scale scanning projects which have made millions of pages of materials available to potential users. So, in the old model archives had something like a monopoly on a scarce commodity, in the current environment we are just one source among many.

However, you may think, for the scholar who wants access to one specific set of papers, the model hasn't changed. He or she will still need to come to the archives to use those papers – or the website of the archives (if they have been digitized by that organization and not licensed for other use). The unique collections of any one archives still grants it a kind of monopoly.

If it is not online, it doesn't exist

But I propose that for many scholars convenient access is a significant factor in determining what material they choose to work with. Sometimes we jokingly say that for many users "if it's not online,

Figur 1. Arkivets "gamle forretningsmodell". Lesesalen besøkes av en avgrenset gruppe forskere med kjennskap til dokumenter og søkemetoder. Forskerne finner, fortolker og formidler kanskje innholdet i kildene for en bredere krets. (Tegning: Kate Theimer)

it doesn't exist," but in this scenario it may be more fitting to say "if it's not online I'm going to write about something else." Scholars always had limited budgets for travel and research, but today those budgets are smaller than ever and the cost of travel is high. Given a choice between working with materials that are easily available either online or in a nearby repository or spending scarce funds to travel to work with one specific collection, I suspect that many scholars (not all) would choose convenience and adjust their research to fit those collections.

Competition for attention

So again where the old model had a fairly loyal and stable customer base, largely dependent on one source of material, they now are presented with many choices – both physical collections and digital ones, available from archives and many other sources.

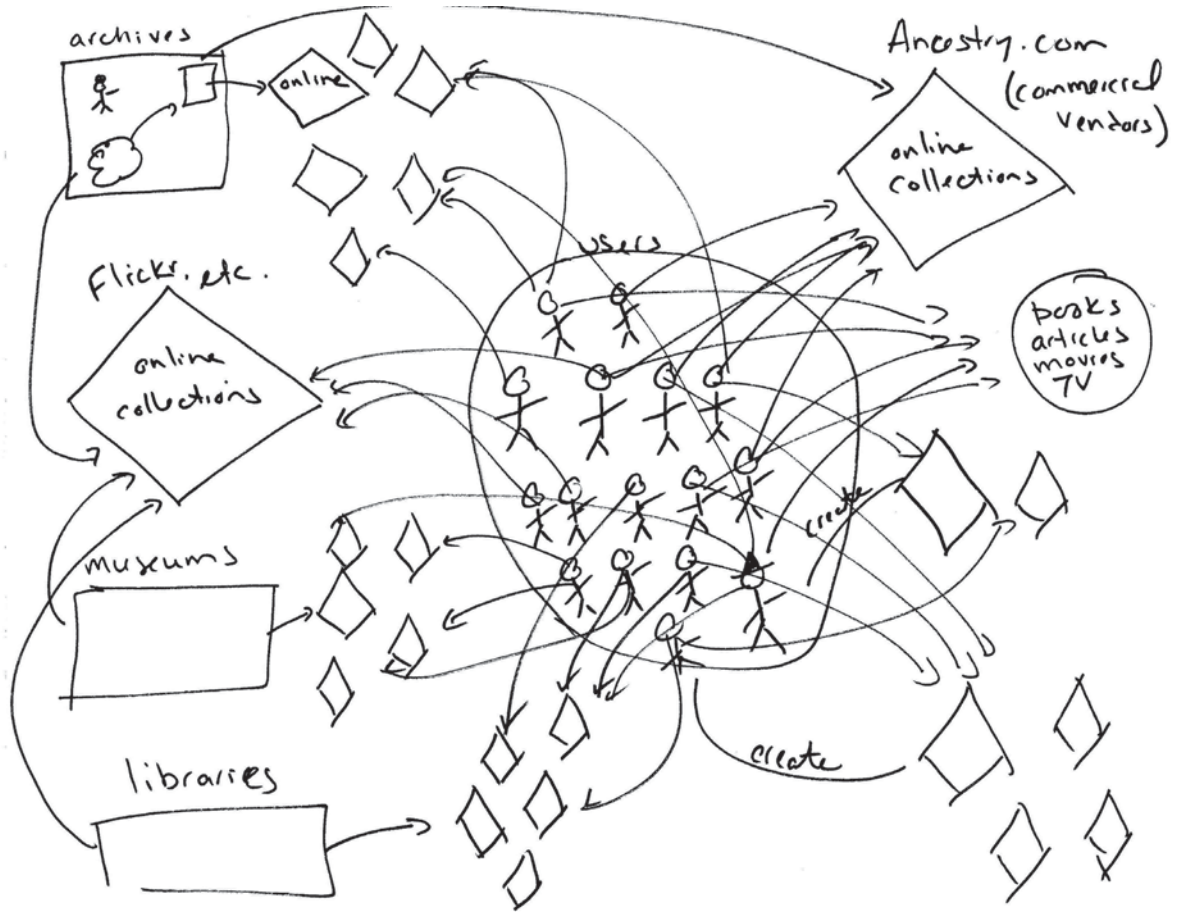
The new market also has many more potential customers or users of the archival resource. In the old business model, people with a personal or casual interest in a topic had to make a significant effort to access archival materials about it. Now, it couldn't be easier. For example, we have seen an explosion of interest in family history and genealogy fueled in part no doubt by how easy commercial sites like Ancestry make it to track down historical records. In the U.S. we've also seen adoption by scholars of a model inspired by many digital humanities projects – the creation of web-based virtual collections (or "archives" as they are often called) consisting of online collections of scanned materials. These virtual collections created by scholars represent yet another source of competition for the attention of potential users of archival materials. And, of course, regular people, individual history enthusiasts or

"citizen scholars" also scan and share their own collections of materials, or materials scanned in archives and libraries, creating yet another source.

So people with an interest in a niche topic, or even history in general, can now search and browse scanned materials from many sources online.

And what are they looking for when they search and browse online? While among this audience – the general public – there are people who are looking for one specific item, I think the majority of people are looking for either something that just interests them or one example of something. Let me explain. My guess is that most people are interested in a category of information – such as "I'm looking for old stuff about the American Civil War" or "I want to see pictures of old trains." And so, in their Google search, they will look at the top five search results and be happy. Or they will want an example of something, such as "I want a picture of Bill Clinton shaking someone's hand" and they don't care who the person is that he's with. This means they don't care about finding your stuff, specifically. They just want to find something that's about the right topic. So the specific and unique nature of archival collections is not valued in these cases.

Again, in the old model, scholars, publishers, and the traditional media took the archival material made available by archives and crafted it into finished products for public consumption, but the public is now accustomed to – and enjoys – accessing the raw materials themselves. So in the new business model we have a larger pool of potential customers who want access to original historical materials – or digital copies of them on the web. (See Figure 2)

Figur 2. En ny "forretningsmodell" for arkiver og arkivinnhold. Brukere får adgang til arkivene selv. En større pool av potensielle kunder ønsker tilgang til originalt historisk materiale eller digitale kopier av dem på nettet. (Tegning: Kate Theimer)

And this new business model is the one I think most of us are familiar with. Archives are struggling to attract and hold the attention of all these new potential users while competing with these other resource providers in a crowded marketplace. In the old business model, the archives focused on acquiring, processing, describing materials and providing mostly hands-on, personal assistance to a small relatively uniform body of researchers. Now, in addition to acquiring, processing, and describing materials we must also provide assistance to a more diverse body of researchers as well as the traditional audience of scholars. To respond to the need to make collections available online, we must also digitize materials and create metadata for them, create attractive websites and online projects, participate in social media, get our collections included in Wikipedia entries, and contribute to national and international collaborative access projects such as the Digital Public Library of America in the U.S., and on and on. It seems that almost every day brings a new digital opportunity that needs to be assessed and perhaps responded to.

Change the mission

So given that we have seen a radical restructuring of our business model, I think we need to examine the mission of archives and change it to better meet the needs of the way we work today.

And to do that I'm going to borrow an idea from the American librarian, David Lankes, who began talking about this, I think, back in August of 2012. In a number of talks he has used the metaphor of "library as platform."¹ Platform is a tricky word in

English. It can mean a lot of different things, but in this context Lankes defined it as meaning "Technology and content assets organized in an architecture to achieve some goal." So, not worrying about the details of that definition, in general it means what you have is organized in a meaningful way to achieve some goal. So the important question is – what's your goal? If everything is organized to achieve something, what is that?

I think most archivists, at least in the U.S., would agree that the traditional goal of archives has been to: Collect, preserve and provide access to materials of lasting value. This is how we thought of our role, and perhaps how some people still do. We bring things in, keep them safe, and then we do what is necessary to make them usable for people. The key phrase – and idea – here is that archives "provide access" which is a passive concept. If you come to us, we will provide access.

What is not included in this kind of mission is anything related to outreach – to attracting new users or to actively informing people about the materials in the archives. And in the U.S. this was the case into the 1980's. The idea that conducting public programs, marketing and promoting the collections in the archives, and conducting outreach to the public – the idea that those kinds of activities were central to the mission was often scorned.

People at the center of mission

I think most of us would agree that for archives now having a goal of just passively providing access is a thing of the past. So if we think of an archives as an organization that deploys its resources in a coherent way – as a platform – what should its goal be?

¹ See for example, Lankes 2012

Here is how Lankes defined the mission of "library as platform": The mission of librarians is to improve society through facilitating knowledge creation in their communities." Which is a pretty high and lofty goal – nothing related to books there!

So continuing in this mode in thinking about archives, I think we need to look beyond things like documenting society or collecting evidence, which are certainly good goals in themselves. But again, I think those are more passive goals. Why do we document society or collect evidence?

The new mission I propose for archives is that archives exist "To add value to people's lives by increasing their understanding and appreciation of the past." This mission is active, not passive, and most importantly, puts people, not materials, at the center. I think this is a critical shift in the mindset of the archival profession, and it's certainly a change that's already underway for many of us and probably many of you reading this, but I think it's something that we need to really incorporate into the foundation of our thinking as a profession.

While the collecting, preserving, and processing of materials will always be central to the work of any archives, it seems that today merely saying that an organization preserves valuable records is not enough to necessarily justify its continued funding level, or almost its very existence, as we've seen in the U.S. Proving the relevance of archives *today* – not for a distant future – is needed. Because really, for all but the biggest collections, at any given moment, relatively few people actually *need* access to what you have. Rather, we must make people *want* access to what we have, and to do that

we must figure out what uses *they* want to make of the collections. We must put people at the center of our mission. Because people tend to think that they are important, and that what they are interested in is valid. Mike Edson of the Smithsonian Institution uses a tweet from Kathy Sierra to illustrate this point. In it she said: "I'm your user. I'm supposed to be the protagonist. I'm on a hero's journey."² Or as noted technology guru Tim O'Reilly says, in social media marketing, "It's not about you." (O'Reilly 2012). That is, talking about how wonderful the collections in the archives are isn't as important as showing how people can use them to help on their own "hero's journey."

Thinking about the mission of archives as being "to add value to people's lives by increasing their understanding and appreciation of the past" doesn't mean giving up on traditional activities or values, but it does mean that functions like outreach, including reaching out to new users on the web and in person, should be considered *primary* functions, not secondary ones. And I will be honest that although I truly believe for philosophical reasons that archives should be user-focused, I am also motivated by concerns about money. That is, I think an organization focused on helping people, with great stories of their successes to share, has a better chance of surviving in today's economic environment.

In the United States we've seen public libraries successfully reinvent themselves, moving from being perceived as just a storehouse of books to being vibrant centers of their communities. Just this

² From Twitter user Kathy Sierra, November 5, 2009, as cited in Edson 2012

"Det deltakende arkivet". Arkivet kan være et sted, hvor brukere, ansatte og andre interesserte samarbeider om å skape nye ressurser og ny viten. Amerikanske studenter på Editathon på National Archives hjelper til med å skanne foto og filer. (Foto: Xiaweiyang på Wikimedia Commons, CC-BY-SA).

44

Biblioteker har i høy grad redefinert fortellingen om seg selv. Fra et litt fremmedgjørende sted, hvor man skal hviske og være stille – til en imøtekommende hub for opplevelser og inspirasjon. Informasjonsskranken på Burnside Library. (Foto: Burnside Library på Wikimedia Commons)

week (March 2014) the Pew Research Center issued a report about how Americans interact with their local libraries. (Zickuhr, Purcell and Rainie 2014). And the results were surprising for the media. According to the survey, Americans still value their local library and see it as an essential part of their community. And how have they achieved that? As the author of this article says:

Libraries are probably keeping pace, at least in part, because the definition of a library itself has changed. Much as newspapers, magazines and book publishers have come to realize – though not nearly quickly enough – thinking of yourself foremost as a purveyor of printed material is a strategic if not fatal mistake in the 21st century. We're all in the information business. It's the consumer who gets to decide on the medium. (Temple 2014)

They have done this by thinking about how they can add value to the lives of people in their communities. Just as many libraries have moved from being thought of as being book-focused, I think archives need to change their image as well.

Change the narrative

So, with that review of the business model archives are faced with today and this new people-centered mission in mind, I'd like to present one more high level idea. We need to change the way people think about the archives themselves. If you ask most people on the street what they think an archives is, the chances are many would describe them as storehouses, warehouses, places in which old stuff is kept – usually forbidding places, not welcoming to visitors. And that stereotype is reinforced by the media in the U.S. In almost all new stories that relate to archives, that it is assumed that they are boring,

forbidden, dusty (I use that word because journalists seem to repeat it in every news story about archives) dusty places. The archivist is often assumed to be old, introverted, obsessed with their collections, and somewhat boring. Often the point of a news story is how surprised the journalist was to find a friendly archivist who is engaged in an activity that's relevant to the world today. We need to continue to work to change that narrative – so that people don't associate archives with being closed, irrelevant, and trapped in the past.

So, we have seen that libraries used to have the reputation as places that only had books and in which you had to be quiet, governed by old-fashioned librarians who told you to "ssshhhh." But most have now successfully changed their image to be one of liveliness and activity, as places where things happen. How many archives are seen as places where things happen? More than there used to be, I think, but more work needs to be done.

Participatory archives

And a big part of working to change that idea in the public's minds, and of carrying out the kind of new mission for archives that I described, are the efforts now underway around the world to make archives more participatory. The phrase participatory archives can mean different things, but the definition I use is "An organization, site or collection in which people other than the archives professionals contribute knowledge or resources resulting in increased understanding about archival materials, usually in an online environment." That's a broad definition because I think there are many ways in which an archives can be participatory, and there's no reason to rule any of them out.

There are many ways in which you can characterize how archives can be participatory, but I think it's useful to start with the most basic level: engagement. This kind of activity is based on appealing to a wide range of people who aren't necessarily interested in exploring archival content on a deeper level. These kinds of activities can engage with people through things like: storytelling, contests, conversations, sharing and rating. They can attract people with humor, or inspire wonder or creativity. Here's a sample of these kinds of activities on different platforms:

- U.S National Archives Document of the Day on Tumblr (<http://todaysdocument.tumblr.com/>)
- U.S. National Archives caption contests on Prologue blog (<http://blogs.archives.gov/prologue/?p=8035>)
- Mustaches of the 19th Century blog by University of Kentucky Archives (<http://mustache-softhenineteenthcentury.blogspot.com/>)
- New York Public Library's Stereograminator (<http://stereo.nypl.org/>)
- UK National Archives Fashion board on Pinterest (<http://www.pinterest.com/uknatarchives/fashion/>)
- Civilian Wartime Twitter feed and blog by North Carolina Department of Cultural Resources (<https://twitter.com/CivilianWartime>)

The extent to which these kinds of activities are participatory varies. At a minimum, people must make the effort to "follow" an account for most of them. But as noted, people can voice their appreciation for the content in some way, or pass it on and

share it. Those who want to dig in a little deeper can do so, by clicking links, but most probably engage on a pretty superficial level. However efforts like these do a great deal toward breaking down any stereotypes about archives as being remote and out-of-touch with today's technology. Integrating the content of archives into people's normal online routines – their Pinterest boards, Twitter feeds, and the apps they check every day on their phones – is an easy and fun way to add value to people's lives by connecting them with archival content.

And there was a recent example, too, of how a comparatively low engagement activity can have larger results, and that's the recent excitement over Rocket Cat. The University of Pennsylvania had digitized, as part of a larger project, a 16th century manuscript with an interesting image of cat being used as weapon, but it looks to modern eyes as if the cat is wearing a jet pack. Special collections curator Mitch Fraas wrote about it on the library's blog last February (Fraas 2013), and at that time it got picked up by *The Atlantic* online, but very little more came of it (Madrigal 2013). Then, this year, a reporter came upon the image and picked it up for the site *Atlas Obscura* (Meier 2014), and then, because the Internet loves cats, an AP reporter picked it up and wrote about it (AP in Philadelphia 2014), and then the hashtag #rocketcat became a bit of thing on Twitter. And so Mitch's original blog post saw an increase in traffic, after the Rocket Cat caught fire (so to speak). But less than 5 percent of visitors to the blog clicked through to the university's digital-manuscript repository. However that was over 300 new visitors, who would probably never have known about the site otherwise. So one blog post generated four media stories – and

I just learned on Twitter that recently the Rocket Cat was also covered on a popular radio program – and a burst of energy on Twitter, and more than 300 new visitors to the actual archival content, however casual they may have been.

A more advanced level of participatory activity invites the public to make their own contributions to advancing historical work. The sites that first come to mind in this regard for many of us are sites that invite the public to transcribe documents from the collection, as they do in these examples:

The University of Pennsylvania hadde digitalisert et 16.-tallsmanuskript med et interessant bilde av en katt brukt som våpen. Men for et moderne øyne ser det ut som katten har på seg en jetmotor. Kurator Mitch Fraas skrev om det på bibliotekets blogg. Fordi Internett elsker katter, ble det plukket opp. En AP-reporter som skrev om det, og deretter ble hashtagen #rocketcat et fenomen på Twitter. (UPenn Ms. Codex 109, © University of Pennsylvania)

- New York Public Library, What's on the Menu? (<http://menus.nypl.org/>)
- University of Iowa, DIY History Site, Civil War Diaries and Letters, Women's Diaries and Letters and also Culinary Manuscript Collection (<http://diyhistory.lib.uiowa.edu/>)
- National Archives of Australia, The Hive, Consignment lists (<http://transcribe.naa.gov.au/>)
- National Archives UK and the Imperial War Museum, Operation War Diary (<http://www.operationwardiary.org/>)

In these examples people don't have to have any particular knowledge – just time and energy. They learn about history as they transcribe, and the archives benefits as well by having increased information about its holdings.

Other participatory examples draw on people's personal knowledge and experience. The most common sites of this kind are connected with identifying photographs.

- U.S. Holocaust Museum, Remember Me? (<http://rememberme.ushmm.org/>)
- Britain From Above (<http://www.britainfromabove.org.uk/>)

- Moose Jaw Public Library (<http://www.mjtimes.sk.ca/News/Local/2014-02-06/article-3606299/Putting-names-to-faces-at-the-archive/1>)

Some other interesting projects are the ones that involve more direct personal contact, in which people are asked to contribute their knowledge to not just identifying collections, but building more complex knowledge resources or contributing to the organization as a whole.

- Archives of American Art, Wikipedia Edith-a-thon (<http://www.nytimes.com/2013/07/27/arts/design/museum-welcomes-wikipedia-editors.html>)
- Library of Virginia, Civil War 150 Legacy Project (<http://www.virginiacivilwar.org/legacy/>)

There are a few examples too, but not many, of archives consulting with the public about the work of the archive – so far I've seen examples of asking the public what should be prioritized for digitization and how to improve declassification, for example. But this level of participation – seeking assistance at a management level – is rare.

At the present time, archives are looking at participation as a way to create new and stronger bonds with their audiences. The kinds of activities I've talked about are also a chance to break down those old stereotypes of archives, and creating positive attitudes. The US National Archives, which has been doing a lot of interesting work recently, has already started to work on the next generation of archives users by hosting a sleepover for children (and the parents, of course).

The extent to which some of these examples achieve the larger goal of adding value to people's lives by increasing their understanding and appreciation of the past is certainly open to question. But I think all of them, even the lightest and most casual ones, are part of a process of introducing archives into people's lives, and making them open to learning more. They create an opportunity the archives can build on.

And they may also add value to people's lives in an intangible but important way. Abraham Maslow's famous hierarchy of needs traditionally peaks in "self actualization," but scholars have noted that in later writings he articulated a yet higher level of human need: the need for self-transcendence, or furthering a cause beyond the self (Koltko-Rivera 2006). Archives can help people connect with something larger than them – the collections that document history and the history those documents reflect. Being able to help people make that connection – to add that kind of value to people's lives – is something archives can do perhaps better than any other kind of organization.

How your own archives add value to people's lives is up to you to decide. I've talked about history and the past here because I think that's a useful broad term to use for all archives, but depending on your collections, you may want to finish that mission statement differently. Whatever your focus, our opportunity to connect people to something bigger than themselves through outreach is clear. And it is that, I think, that we should be striving to achieve in everything we do.

Bibliography

- Associated Press in Philadelphia, Fur flies over 16th century 'rocket cats' warfare manual, *The Guardian*, March 6, 2014. <http://www.theguardian.com/books/2014/mar/06/fur-flies-rocket-cats-warfare-manual>, accessed September 1, 2014
- Edson, Michael: *Open Digital Heritage, Doing Hard Things Easily, at Scale*, July 13, 2012, <http://www.slideshare.net/edsonm/michael-edson-open-digital-heritage-doing-hard-things-easily-at-scale-text-version>, accessed September 1, 2014
- Fraas, Mitch: *A Rocket Cat? Early Modern Explosives Treatises at Penn*, Unique at Penn, February 5, 2013, <http://uniqueatpenn.wordpress.com/2013/02/05/a-rocket-cat-early-modern-explosives-treatises-at-penn/>, accessed September 1, 2014
- Koltko-Rivera, Mark E.: Rediscovering the Later Version of Maslow's Hierarchy of Needs: Self-Transcendence and Opportunities for Theory, Research, and Unification, *Review of General Psychology*, 2006, Vol. 10, No. 4, 302–317
- Lankes, David: *Library as Platform: Unlocking the Potential of our Communities*, August 15, 2012, <http://quartz.syr.edu/blog/?p=1721>, accessed November 1, 2015
- Madrigal, Alexis C.: UPDATE! Cat Bombs More Prevalent Than Previously Thought, *The Atlantic*, February 5, 2013, <http://www.theatlantic.com/technology/archive/2013/02/update-cat-bombs-more-prevalent-than-previously-thought/272877/>, accessed September 1, 2014
- Meier, Allison: Objects of Intrigue: 16th Century Rocket Cats, *Atlas Obscura*, February 20, 2014, <http://www.atlasobscura.com/articles/objects-of-intrigue-rocket-cats>, accessed September 1, 2014
- O'Reilly, Tim: *It's Not About You: The Truth About Social Media Marketing*, October 2, 2012, <https://www.linkedin.com/pulse/article/20121002122119-16553-it-s-not-about-you-the-truth-about-social-media-marketing>, accessed September 1, 2014
- Temple, James: Pew: The Library Holds Its Own in the Information Age, *re/code*, March 13, 2014, <http://recode.net/2014/03/13/pew-the-library-holds-its-own-in-the-information-age/>, accessed September 1, 2014
- Zickuhr, Kathryn, Purcell, Kristen and Rainie, Lee: *From Distant Admirers to Library Lovers—and Beyond*, Pew Research Center, March 13, 2014, <http://www.pewinternet.org/2014/03/13/library-engagement-typology/>, accessed September 1, 2014

Fråga oss

Arkiv som ressur

Fra den nyindrettede læsesal på Stockholms Stadsarkiv. På Stadsarkivet har man valgt at bibeholde skranken, trods en imødekommende strategi i forholdet til brugerne. Skiltningen og væggenes farvevalg er en del af stadsarkivets nye visuelle identitet, som skal videreføres i alle dele af læsesalen og i kommunikationen generelt. (Foto: Stephanie Wiegner, SSA)

Arkivbygningen og læsesalens rolle i en digital verden

Tre skandinaviske eksempler¹

Bente Jensen, Ann-Sofi Forsmark og
Maria Larsson Östergren

De nordiske arkiver har været hurtige til at gribe digitale muligheder for at møde brugerne på digitale medier. Arkivernes struktur passer godt til databaser og de mest anvendte arkivfonde bliver digitaliseret og tilgængeliggjort på forskellige internetplatforme. En af digitaliseringens konsekvenser er, at antallet af traditionelle brugeres besøg på et flertal af arkivernes læsesale er faldet markant (Jensen 2010). Det ændrede mønster har ikke uventet fået konsekvenser for arkivernes strategi i forhold til hvor, de ønsker at møde brugerne. Der kan i store træk identificeres to veje.

En del arkiver har valgt at prioritere digitale platforme og nedtone den fysiske tilstedeværelse og lokaliteten. Det fysiske møde er dermed tildelt mindre betydning og er ikke nødvendigvis genstand for udvikling, men snarere afvikling. Antallet af klik og brugere på digitale medier bliver set i forholdet én til én med det fysiske møde og vurderes at kræve færre tidsressourcer i økonomisk stramme tider. Andre arkiver har taget den modsatte konsekvens af digitaliseringen og udviklet strategier, der kombinerer arkivets fysiske og digitale tilstedeværelse som to sider af samme sag, som vi skal se det i tre cases i denne artikel. Her indgår lokaliteten og arkivbygningen i strategien og der

The Dome, læsesal på Victoria State Library i Melbourne. Læsesalen er et eksempel på en typisk panoptisk læsesal. Her sidder i princippet arkivaren eller bibliotekaren usynligt i midten og overvåger læsesalsbrugerne. Læsesalen er fra 1913 og tegnet af arkitekten Norman G. Pebbles. (Foto: David Illiff, CC-BY-SA)

¹ Artiklen er baseret på arkivar Bente Jensen, Aalborg Stadsarkivs præsentation om læsesalen i en digital tid på #arkivdag. Teksten er blevet opdateret og tilføjet uddybende cases fra de to svenske arkiver, som også var eksempler i det mundtlige oplæg. Ann-Sofi Forsmark, Stockholms Stadsarkiv, Maria Larsson Östergren, Riksarkivet, Landsarkivet i Visby og Bente Jensen, Aalborg Stadsarkiv har leveret cases.

Læsesalens rolle og indretning debatteres ivrigt i blandt nordiske arkivarer i disse år. Her på et møde i det dansk/skånske formidlingsnetværk i det danske Rigsarkivs Harsdorffsal i 2012. Emnet var udvikling af læsesalen i en digital tid. Flere af deltagerne stod over for at indrette nye rum til arkivbrugerne og ønskede at dele erfaringer for at sikre sig fremtidssikrede løsninger. (Foto: Bente Jensen)

arbejdes med, hvordan arkivets fysiske og digitale tilstedeværelse kan supplere hinanden. Arkivets fysiske rum bliver i denne kontekst anskuet som mere end læsesalen og udvides til at omfatte hele bygningen i samspil med de topografiske omgivelser, der således udgør en helhed. Byrum og landskab indtænkes som elementer i arkivets tilstedeværelse i forhold til og sammen med brugerne.

Denne artikel viser således, hvordan tre skandinaviske arkiver har udviklet en strategi, der bygger på mixede platforme, som kombineres med et ønske om at udvide brugergrupper og samtidig opnå et stigende besøgstal på såvel fysiske som på

digitale platforme. Der er tale om Stockholms Stadsarkiv (S), Landsarkivet i Visby, Riksarkivet (S) og Aalborg Stadsarkiv (DK), men først nogle generelle betragtninger om arkivbygningen.

Arkivbygningens metahistorie

Der findes ikke en oversigt over de 25 eller 100 smukkeste arkiver i verden eller blogindlæg om 16 arkiver, "du skal se, før du dør", som der gør det for museer og biblioteker.² Arkivbygningen har ikke været genstand for den tilsvarende arkitektoniske

² 100 Museums to visit before you Die, Blog: *Complex*. <http://www.complex.com/style/2013/02/100-museums-to-visit-before-you-die/> (identificeret 16. oktober 2015), for at nævne et af mange blogindlæg.

opmærksomhed som attraktion og brugersted. Spændet mellem krav til tilgængeliggørelse og formidling på den ene side og krav til sikkerhed på den anden side spiller som udgangspunkt en afgørende rolle, der betyder, at bygning og rum skal honorere andre krav end for eksempel et folkebibliotek og til dels også et museum. Arkiver som i fx Utrecht i Holland og Aalborg har adskilte bygninger til publikums og magasin/samlingsvirksomhed, hvilket set ud fra et sikkerhedsmæssigt perspektiv giver friere spillerum på brugersiden. Formidling er stadig en ny disciplin i arkivverden, som det ikke altid lykkes at tænke ind i de arkitektoniske løsninger. Der er naturligvis undtagelser som ny- og tilbygninger, hvor der tænkes i formidlingsrum i bygningens planløsning fra begyndelsen som fx Drechts i Holland og Archives Nationales i Paris.³ Et eksempel, der illustrerer emnets kompleksitet, er de aktuelle diskussioner i forbindelse med genopførelsen af KølN Stadsarkiv, 6 år efter arkivbygningen kollapsede i 2009⁴. Her har det været på tale at undlade satsning på et spektakulært bygningsprojekt og i stedet fokusere på digitale løsninger i tilgængeliggørelsen og formidling af samlingerne.

Der er som nævnt sparsom litteratur om arkivernes rum til brugerne. En undtagelse er Madelin Evan,

der ud fra praksis på fire forskervendte læsesale på universiteter i England har analyseret relationen mellem læsesalens indretning og brugernes adfærd i forhold til forskning og især håndtering af dokumenterne (Evan 2015). Hendes konklusion er ikke uventet, at der er tale om en kompleks relation. Man kan ikke tale om arkitektur determinisme, hvor de fysiske omgivelser styrer brugerens opførelse uden medierende variable, der interagerer mellem rum og person. Rummets symbolik har også en effekt, ligesom forventninger til brugerne har det. Centralt i Evans afhandling er et ønske om at finde disciplinerings redskaber, så arkivmaterialet ikke ødelægges ved brug. Spændende er, at hun henleder opmærksomheden på en metode som POE (Post Occupancy Evaluation), der inddrager brugerne i videreudviklingen af brugen af bygningerne.⁵ Derved minder Evan os om, at udviklingen af arkivets fysiske ramers udvikling bør indgå i en kontinuerlig proces, som ideelt set bør være en del af arkivdriften.

Tidligere formand for Society of American Archivists (SAA), Randall Jimerson, har beskrevet arkivet i rumslige begreber i en tale fra 2005 (Jimerson 2005). Jimerson placerer den arkivalske fødekæde fra indsamling til tilgængeliggørelse og formidling i følgende symbolske rum:

1. The temple: Control over social (collective) memory; (selection)
2. The prison: Control over preservation and security of records; (appraisal)
3. The restaurant: The archivist's role as interpreter and mediator between records and users; (access)

3 Drent Archief http://www.zecc.nl/Projecten/Herbestemming_wonen_werken/project/76/Dreents_Archief_te_Assen?projectnav (identificeret 1. august 2015). Archives Nationales, Paris <http://www.dezeen.com/2013/01/23/new-national-archives-of-france-by-massimiliano-and-doriana-fuksas/> (identificeret 14. august 2015). National Archives of France, Designet af Studio Fuksas. http://www.architect-magazine.com/design/buildings/national-archives-of-france-designed-by-studio-fuksas_o (Identificeret 24. august 2015)

4 Neubau für das Stadtgedächtnis. <http://www.ksta.de/einsturz-des-koelner-stadtarchivs/koelner-stadtarchiv-neubau-fuer-das-stadtgedaechtnis,21955776,30019002.html> (Identificeret 7. april 2015)

5 POE <http://postoccupancyevaluation.com/> (Identificeret 1. august 2015)

I en nyere samfundsorienterede bruger imødekomende arkivteori er templet som bygningstype og symbol for arkivet ikke aktuel. NARA, National Archives bygning i Washington fra 1937, er et typisk eksempel på den klassiske græske tempelarkitektur med haller, der fremviser udvalgte identitetsskabende dokumenter i USA (the Constitution og the Declaration of Independence).⁶ National Archives udfordrer selv tempelsymbolikken ved regelmæssigt at invitere børn og forældre til en "sleep over" i hallen med de allerhelligste dokumenter, der afsluttes den følgende morgen med pandekager tilberedt af selveste "the National Archivist", David Ferriero. Det kan tolkes som et udtryk for en yderligere afmytisering af arkivets rolle og en opblødning i relationen til brugerne.⁷

Eric Ketelaar tager symbolikken videre. Han sammenligner i artiklen: *Archival Temples, Archival Prisons: Modes of Power and Protection* (Ketelaar 2002) arkivlæsesalen med Jeremy Bentham's klassiske panoptikon udstyret med overvågningsmekanismer, der nærmer sig fængslet i sin praksis, når brugerne bliver frataget personlige ejendele, før de går ind, kombineret med kontrolprocedurer, der udpeger alle som potentielt skyldige i tyveri eller andre overgreb på arkivalierne eller arkivarerne.⁸ Panoptikon symbolikken er i Danmark reaktualiseret med øget overvågning af publikum og sikkerhedstiltag i Rigsarkivets læsesale som følge

6 Om National Archives bygning i Washington D.C. (<http://www.archives.gov/about/history/building.html>) (Identificeret 1. august 2015)

7 Sleepover at the National Archives <http://www.archivesfoundation.org/sleepover/>

8 "The Dome" i Victoria State Library i Melbourne fra 1913 er arketyperen på en sådan læsesal, her sidder i princippet en overbibliotekar og vogter i midten og overvåger brugeren usynligt.

af en alvorlig tyverisag på Rigsarkivet i København i 2010'erne.⁹

Hvis man følger Jimersons metaforer, så bør arkivets fysiske tilstedeværelse omfavne både templet, fængslet og restauranten. Arkivets grundfunktioner har vidt forskellig symbolsk ladning og konkrete behov, og de kan i sig selv være en udfordring at kombinere i en samlet brugervenlig arkitektonisk løsning.

Relation mellem arkivets digitale og fysiske tilstedeværelse

Undersøgelser, der behandler arkivers digitale tilstedeværelse, fokuserer ofte på dokumentation af effekterne af brugerinddragende services (arkiv 2.0) uden at medtænke en eventuel analog merværdi. Deraf følger, at den digitale effekt på arkivets fysiske tilstedeværelse også sjældent er behandlet i positive termer. Disse observationer kan muligvis forklares med, at den digitale platform stadig er det nye medie, det fysiske eller analoge er baseret på en kendt konsensus.

Nye veje

Med kommunikation på digitale og fysiske platforme er det på tide at omtænke de fysisk relaterede tilbud til brugerne. I *Nordisk Arkivnyt* 2010 foretog Bente Jensen et udblik over situationen på de nordiske arkivlæsesale, hvor hun stillede spørgsmålet: Har den traditionelle læsesal en fremtid? Indtryk fra nordiske arkiver (Jensen 2010). Konklusionen var ikke uventet, at den traditionelle læsesal var død eller døende. Det viste stærkt faldende brugertal i hele Norden på arkiver, hvor man havde opretholdt

9 Video om sikkerhed på det danske Rigsarkiv <https://www.youtube.com/watch?v=jWVx8m4nU> –(Identificeret 1. august 2015)

et traditionellt tilbud, der oprindelig var tilpasset en ren fysisk verden. Anderledes så det ud på arkiver, hvor man havde omfunktionaliseret rummene, så de fremstod som en videns-, oplevelses- og læringsressource, hvor kommunikation var i centrum. På disse arkiver var og er der stadig en stigning i brugertalene. Det betyder også, at arkivet nærmer sig biblioteket og museet i sin måde at servicere brugerne på i det fysiske rum. Nogle arkiver gør det i fællesskab med andre kulturarvs- og rene kulturinstitutioner, andre udvikler selv. Institutionelt viste der sig forskellige mønstre i Norden: Arkiv/arkiv samarbejder, arkiv/bibliotek/museums samarbejder, arkiv/biblioteks samarbejder. Archive+ i Manchester, der består af fem arkivinstititioner, er et aktuelt eksempel, der gør brug af synergieffekten mellem samlingerne.¹⁰ I fremtiden kan man måske forestille sig flere muligheder: Arkiv og kunstmuseum, arkiv og sundhedscenter. Kombinationer, som kan fremelske nye synergier, men også sætter arkivets egen rolle i spil.

Vi vil fra de indledende overvejelser gå videre til tre cases, hvor arkiver søger at udvikle nye helhedsløsninger, som kombinerer de fysiske rum med de digitale rum.

Case: Stockholms Stadsarkiv

Stockholms Stadsarkiv är Nordens mest välbesökta arkivinstituttion. I början av 2010-talet kunde dock en svag men tydligt nedåtgående trend i antalet besök till den analoga läsesalen noteras. Ett nytt mål för verksamheten formulerades: Stadsarkivets karaktär

av öppen publik institution ska förstärkas.¹¹ En förstudie inleddes med syfte att skapa en tydlig och väl förankrad målbild för Stadsarkivets publika arbete fram till 2016. Uppdraget gavs till Ann-Sofi Forsmark. Under 2012 genomfördes workshops, medarbetarintervjuer och användarenkäter för att få en så mångfacetterad bild av Stadsarkivets tillgångar, brister och utvecklingspotential som möjligt. Särskild vikt lades vid att diskutera frågor som gällde Stadsarkivet som en offentlig plats i staden, där man som medborgare ska kunna känna sig både välkommen och delaktig. Dialogmöten med stadsdelsförvaltningen och Fastighetskontoret initierades, för att lyfta Stadsarkivets plats som kulturinstitution på Kungsholmen. Dessutom genomfördes ett antal studieresor till arkiv och bibliotek som kunde tjäna som inspiration, bland annat British Library, London Metropolitan Archives och Stadsarchief Amsterdam.

Förstudien publicerades under våren 2013 och följdes av en handlingsplan för den publika utvecklingen 2014–2016.¹² Handlingsplanen beslutades i Kulturnämnden i september samma år. På Stadsarkivet var arbetet med att förverkliga den redan i full gång.

I handlingsplanen lyftes utvecklingsförslag för fyra delområden:

- Omdisponering av de publika ytorna och förbättrad läsesalsservice
- Utveckling av och tydligare koppling mellan pedagogik, programverksamhet och utställningar

¹⁰ Se About archives+ <http://www.archivesplus.org/about-archives/> for en præsentation (Identificeret 2. november, 2015)

¹¹ Minskningen var mellan 3–5 % årligen från drygt 26 000 besök 2009 till knappa 24 000 besök år 2012. Det nya verksamhetsmålet beslutades av Kulturnämnden för VP/budgetår 2012.

¹² Tjänsteutlåtande, Dnr 5-13479/13, Ann-Sofi Forsmark

- Professionaliserad kommunikation och stärkt varumärke
- Utveckling av huvudfastighet och omgivningar

Så fortsatte vi

En förutsättning för en förbättrad läsesalsservice är att hålla Stadsarkivet öppet så alla kan besöka det. Detta genomfördes från och med januari 2014 genom en senareläggning av öppettiderna. Dessutom utökades framtagningstiderna för de analoga handlingarna.¹³

Ett annat tydligt budskap i förstudien var behovet av att samordna och professionalisera kommunikationen. Bland Stadsarkivets 70 medarbetare fanns många som kommunicerade, men ingen som hade varken professionen eller det samlade ansvaret för kommunikationen.

En kommunikationschef rekryterades och arbetet med en kommunikationsstrategi påbörjades. Bland de första åtgärderna var att genomföra en intressentanalys. Resultaten visade att Stadsarkivet behöver bli mer medvetna om hur vi uppfattas av vår omvärld. Det finns fortfarande många förutfattade meningar om att arkiv är "mossiga och dammiga" och tydligare med vad vi kan erbjuda våra kunder och besökare. Analysen lade grunden till en verksamhetsidé och visuell identitet, som ska genomsyra allt vårt publika arbete. Ett skyltprogram har tagits fram och Stadsarkivet kommer snart kunna ta mer plats i stadsrummet.

¹³ Må-on 10–18, to 10–20, fre samt en lördag i månaden 10–15. Alltid framtagning till en timme innan stängning.

En annat prioriterat område var pedagogik, program och utställningar. Stadsarkivet rekryterade en lärarutbildad arkivpedagog som fick till uppgift att utarbeta tematiska skolpaket och utveckla programverksamheten. Under 2014 och 2015 har antalet programpunkter utökats och målgruppsarbetet har varit tydligare, vilket sammantaget har lett till en markant ökning i antalet evenemangsbesökare. Utställningsytan fick en mer central placering och samverkan med Postmuseets och Stadsmuseets utställningsverksamhet pågår.¹⁴

Så går vi vidare

I maj 2014 fastställdes projektplanen, *Rum för ett angeläget Stadsarkiv. Omstrukturering av Stadsarkivets publika ytor*. Målet med projektet är att besökarna ska uppleva Stadsarkivets publika lokaler som attraktiva, tillgängliga och ändamålsenliga, och att medarbetarna ska tycka att förändringen har ökat möjligheten att bedriva ett utvecklingsinriktat publikt arbete.

De ökade besökstalen till framförallt evenemangen under hösten 2013 förstärktes under 2014. Lokalprojektet prioriterade därför att snabbt omvandla hörsalen Hyllan till en mer flexibel lokal genom att installera en så kallad blockvägg som kan skjutas åt sidan. Stadsarkivet ökade därmed sin hörsalskapacitet från 42 platser till mer än det dubbla. Detta var en förutsättning för att klara den stora publiktillströmningen, där många plockade runt 100 åhörare. Totalt hade Stadsarkivet 30733 besök i de publika lokalerna år 2014. Det var 5000 fler än år

¹⁴ Utställningen *Jag är här – ärbar/sedeslös* visas i två versioner, en på Postmuseum och en på Stadsarkivet. Stadsarkivet sitter även i projektgruppen för ny basutställning på Stadsmuseet, som ska öppna 2017.

Studenter från Södertörn på väg ner i arkivmagasinen
2014. (Foto: Stephanie Wiegner, SSA)

Undervisning i magasinen 2014.
(Foto: Stephanie Wiegner, SSA)

Gäst på Stadsarkivets läsesal.
(Foto: Stephanie Wiegner, SSA)

2013, en ökning med nästan 20 procent. Under 2015 har upprustning av läsesalar och övriga publika ytor fortsatt, med återinvigning 1 september. Besökstalen har stadigt ökat, även under ombyggnadsperioden.

En spännande faktor som tillkommit under handlingsplanens realiserande är ett utökat samarbete med Stockholms stadsmuseum. Stadsmuseet har stängt för renovering under hela 2015 och 2016. Tre medarbetare har flyttat till Stadsarkivet för att driva Faktarumsverksamheten i samverkan med Läsesalen. Detta har öppnat för en unik möjlighet att lyfta fram våra gemensamma källor till stadens och stockholmarnas historia. Det skapar också möjlighet att tätt involvera Stadsmuseet i det projekt för ny digital lärmiljö i läsesalen som Stadsarkivet kommer att arbeta med under samma period.¹⁵ Stadsarkivet har dessutom intensifierat samverkan med Historiska institutionen vid Stockholms universitet genom bland annat gemensam programverksamhet och mottagande av alla A-studenter i historia.

En ny roll för Stockholms Stadsarkiv

Mitt i denna intensiva och högst praktiska process kan det vara intressant att reflektera över, hur utvecklingen av Stadsarkivets publika ytor förhåller sig till Randall Jimersons beskrivning av arkivkedjan tidigare i denna artikeln. Templets och fängelsets roll må ha tonats ner, men hur och på vilket sätt är de mentala bilderna fortfarande giltiga och kanske till och med behövda?

¹⁵ Goda samarbetserfarenheter finns redan genom arbetet med den pedagogiska webbresursen *Stockholmskällan*, som drivs som ett samarbete mellan Utbildningsförvaltningen, Kulturförvaltningen och Stadsarkivet.

Templet behöver inte bara symbolisera tillbedjan, kontroll och ritual. Det kan också beteckna ett rum för eftertanke och reflektion. Stadsarkivet är en av alla medborgare finansierad vacker offentlig byggnad, där tillträdet inte är ekonomiskt villkorat och där historier om födelse, existens och död frammanas ur handlingarna. En mer flexibel lokal kan förstärka känslan av att kunna hitta sin egen plats för detta.

Fängelsebilden, kontrollen, är det lätt att vilja bortse ifrån. Det lockar väl knappast någon modern arkivarie idag att uppträda som fångvaktare, men det är ändå viktigt att tillstå att det ligger en utmaning i att kunna vara både lättillgänglig och säker och att öppenheten medför en kalkylerad risk. Den direkta access till originalen som erbjuds är specifik för arkiven. Visningarna i Stadsarkivets magasin drar mängder av besökare. Det är då viktigt att ge medarbetarna rätt förutsättningar för att kunna hålla en rimlig säkerhetsnivå och att prata om vad som är en rimlig nivå. En grundläggande utbildning i bemötande och hanterande av svåra situationer bör vara obligatorisk för alla som arbetar med besökarkontakt, och har varit en viktig beståndsdel i Stadsarkivets utvecklingsarbete.

Bilden av restaurangen, med arkivarien som uttolkare och förmedlare, återkom ofta i arbetet med förstudien. Många medarbetare refererade till hur arkivets verksamhet skulle kunna läggas fram som en lockande delikatessdisk, där hågade besökare skulle kunna plocka ihop sin tallrik efter tycke och smak. Detta synsätt är tilltalande, men fokuserar också mycket på arkivariens roll som tolk och förmedlare. När det gäller programverksamhet och

arkivpedagogik är det säkert en vinnande väg. Men hur ska vi härbärgera människors längtan att själva avtäckta och upptäckta? Vad kan vi erbjuda dem som besöker oss utan att ha, eller ens vilja ha, tillgång till en förmedlare? Skulle vi tydligare kunna lyfta fram arkivet som en sorts kollektiv utgrävningsplats, där *skapandet* av historia ständigt pågår genom all den realtidsdata som avtäckts och bearbetas, inte bara av arkivarier utan av alla som vill? Delikatessdisken finns där, men den som vill och kan ska istället kunna gå direkt på råvaran och gärna även lägga upp sin delikatess till "konsumtion".

En tillgång som arkivbyggnaden ofta har är att den är öppen och hemlig på samma gång. På Stadsarkivet möts besökaren av en öppen och ljus yta, men det som ryms i bergets sju våningar förs ut på vagnar från låsta rum dit de inte har tillträde. Stadsarkivets nya visuella identitet drar nytta av denna dubbelhet genom att använda ett direkt och tydligt tilltal, samtidigt som grafiken och ledorden "under ytan" ger löften om att det finns något mer, fler rum, mer information, mer att upptäcka både om omvärlden och sig själv. Att aktivt öppna upp dessa "hemliga rum" är en viktig del i den publika strategin, och i Stadsarkivets programverksamhet erbjuds nu regelbundet möjligheter att besöka magasinerna.

Att bjuda in medborgarna till denna kollektiva utgrävningsprocess innebär inte att vi behöver abdikera som förmedlare. Arkivarierna har kunskaper och möjligheter att lyfta fram både det allmängiltiga och specifika i informationen, och ge användarna samma spännande möjligheter att följa spår och avtryck som vi själva har. Inför besökarnas ögon förvandlas

papper, pergament och pixlar till berättelser om själva livet och existensen. Genom att i arkivets publika rum erbjuda en plats där man aktivt kan delta och medskapa, kan vi stimulera till ökat deltagande och aktivitet i samhället i stort.

Case: Landsarkivet i Visby

Men vem kunde tro att det fanns så mycket mer på arkivet! utbrister en besökare. Förvånande kommentarer om vad arkiven kan erbjuda är vi som jobbar med arkiv och arkivförmedling vana vid, men idag möter vi allt mer en ny typ av besökare. Det är flitiga och kunniga arkivanvändare som suttit i flera år med digitaliserade arkivhandlingar, men som tidigare aldrig besökt en arkivinstitution. Samtidigt som arkivhandlingar används mer och av allt fler än någonsin tidigare är det samtidigt allt färre personer som idag har en personlig relation till en arkivinstitution och att hantera arkivhandlingar i original. En märklig paradox som framöver kommer att påverka bilden av vad arkiv är och arkivens sätt att arbeta, inte minst med arkivförmedling. Som nämnts tidigare pekar trenden i Norden och även internationellt på vikande besökstal vid arkivinstitutioner i takt med att allt mer arkivinformaton går att finna digitalt. Glädjande har Landsarkivet i Visby gått mot den förväntade trenden och istället ökat besöksiffrorna under de senaste åren (Larsson Östergren 2013).¹⁶

Att skapa en kulturmötesplats

Hösten 2008 fick Landsarkivet i Visby, som sedan mer än 100 år huserat i en gammal magasins-

¹⁶ Texten om Landsarkivet i Visby baserar sig delvis på ett föredrag som hölls under Arkivveckan i Västerås – AVEC 2013. *Arkivet – en plats för möten i tid och rum.*

Kulturskolans elever avslutar vårens programverksamhet. T.h. bakom kullisserna. Det är populärt att gå på en visning i magasinerna. (Foto: Dan "Danne Pe" Pettersson, Riksarkivet, Landsarkivet i Visby)

Föredrag om motorcykelhistoria lockade många till arkivet. (Foto: Christina Costache, Riksarkivet, Landsarkivet i Visby). T.h. inspelning av programmet *Vem tror du att du är?* Den norske musikern Jan Eggum söker sina gotländska rötter. (Foto: Dan "Danne Pe" Pettersson, Riksarkivet, Landsarkivet i Visby)

byggnad från 1700-talet, och Regionarkivet på Gotland möjlighet att tillsammans flytta in i ett nytt hus, Arkivcentrum Gotland, helt byggt för verksamhetens behov. De båda arkivinstitutionerna hade då möjlighet att från grunden utforma lokalerna för den publika verksamhet som skulle bedrivas. Landsarkivet kunde gå från dåligt planerade och svårtillgängliga lokaler till ett hus där besökare kunde tas emot i en väl fungerande miljö. Målet med det nya huset var att skapa en naturlig kulturmötesplats för öns befolkning. En mötesplats som skulle vara en självklar träffpunkt för alla intresserade av Gotlands historia.

Det nybyggda huset skulle vara lättillgängligt och välkomnande liksom flexibelt för att svara mot en rad olika behov av lokaler och aktiviteter som ibland kan pågå parallellt. Till skillnad från förr när offentliga kulturbyggnader skulle signalera säkerhet, kunskap eller makt finns det ingenting i det nya husets exteriör som speglar verksamheten, utan byggnaden är i allt väsentligt neutral till sin utformning. Interiört är lokalerna öppna, ljusa och välkomnande. Något som vi särskilt vinnlade oss om i fråga om planlösningen var det personliga mötet, besökaren möts direkt av personalen som hälsar välkommen. Förutom en analog läsesal i traditionell bemärkelse för originalhandlingar, finns dataläsesal för digitaliserade arkiv, föreläsningssal, gruppum, ytor för visningar, utställningar, en liten arkivbutik liksom möjlighet att ta en paus med en kopp kaffe för besökarna. Men goda lokaler är inte allt, det behövs en verksamhet också.

Landsarkivet har arbetat målinriktat med idén om att skapa en kulturmötesplats genom att utveckla

den publika verksamheten på bredden. Det är på arkivet det händer! Det erbjuds ett brett och varierat utbud för flera olika målgrupper löpande under året, gärna och ofta i samverkan med andra som föreningsliv, företag, studieförbund och utbildningsväsende. Målet är att verksamheten ska vara stimulerande och att besökaren ska vilja komma tillbaka. Att sänka och helt ta bort trösklarna för att göra ett arkivbesök är viktigt.

Det finns inte en arkivbesökare

Hur ser då besökarna ut idag, och vilka förväntningar och behov har de på en arkivinstitution? Enkelt kan konstateras att en arkivbesökare inte är den andra lik. Det finns flera infallsvinklar kring besökarnas behov och de kan ha olika roller, men såhär har vi resonerat kring besöksgrupper på plats och vilka behov de har:

- Nya nyfikna besökare som är helt utan förkunskaper om arkiv eller förväntningar. De är obekanta med arkiv som institutioner och vad man förväntas hitta och hur det fungerar. De har sett TV-program som exempelvis *Vem tror du att du är* och blivit intresserade av historia och sin släkt men vet inte vad och hur man gör på ett arkiv.
- Pålästa och kunniga besökare som kommer för att ställa komplicerade frågor när de exempelvis kört fast hemma vid sin dator. De har förberett sig väl inför besöket och har många frågor de vill få svar på när de kommer.
- Besökare som använt digitaliserade arkiv under lång tid, men som inte har använt originaldokument och besökt en arkivinstitution.

Kunniga på det material som de studerat och samtidigt okunniga om arkivens kontext och övrigt källmaterial.

- Besökare med behov av arkiven som medborgarservice. De vill ha ett intyg, ett borttappat betyg eller en byggnadsritning. De vill få service snabbt och har inte för avsikt att göra fler besök.
- De som i första hand bara tar del av det publika utbudet i form av föredrag, kurser och visningar. De besöker arkivet för lust och lärande, de studerar inte nödvändigtvis arkiven själva till en början, men lockas förhoppningsvis på sikt till att själva använda arkivmaterialet.
- Besökare som använder arkivet som en social arena för en kopp kaffe, möten och minnen.
- Turisten som ser arkivet som ett besöksmål för att ta del av en utställning eller gå på en visning.
- Besökare i grupp från föreningar, skolklasser etc. som vill få en visning, allmän information eller en lektion.

Användarmönstret har förändrats. De flesta besökare i läsesalen för originaldokument (originalläsesalen) har med sig datorer och digitala kameror och fotograferar själv av dokumenten. Det leder till en ökad framtagning av originalvolymen eftersom besökarna snabbt fotograferar av dokumenten för att sedan gå hem och studera i lugn och ro. Originalläsesalen är den regionala läsesalen, här förväntas personalen kunna allt om det regionala källmaterialet. I dataläsesalen finns ett omfattande utbud av digitala resurser och digitaliserade arkiv från Sverige och även från andra länder.

Dataläsesalen är den nationella och ibland också den internationella läsesalen, här förväntas personalen ha kunskap om alla arkiv i landet och helst också hur det fungerar utomlands. Rent praktiskt innebär det idag att många besökare läser i originalläsesalen och sedan går vidare till dataläsesalen eller tvärt om. Många besökare har abonnemang hemma på olika tjänster men väljer ändå att besöka arkivet för att det finns ytterligare digitalt utbud, för sociala möten och för den hjälp personalen kan ge, åter andra har inte råd med ett abonnemang. Det digitala utbudet leder för många till ytterligare bruk av analogt material när perspektiven vidgas och frågorna ökar. Till landsarkivets evenemang och föredrag är omkring hälften av deltagarna inte lokalhistoriskt intresserade, dvs forskar om Gotland, utan de är allmänt kulturintresserade och särskilt av historia, kulturarv och släktforskning.

Vid sidan av besökarnas olika behov på plats finns motsvarande på webben. De besöker hemsidor, läser digitaliserade dokument, beställer kopior, ställer frågor, gillar och diskuterar i olika sociala kanaler. Några av dessa digitala besökare gör aldrig ett fysiskt besök på en arkivinstitution.

Analogt och digitalt går hand i hand

Idag går det analogt och digitalt hand i hand. Arkivanvändaren rör sig, mer eller mindre vant, mellan olika världar och använder sig både av digitala och analoga tjänster. Självklart beror det till viss del på hur långt geografiskt de har till närmaste arkiv för att kunna ta del av det analoga materialet. Huvuddelen av det material som förvaras i Visby är, precis som inom sektorn i stort, fortfarande till övervägande delen endast tillgängligt i original. Bara en droppe i havet är ännu digitalt tillgängligt,

exempelvis är i dagsläget ungefär 4 % av de 725 000 hyllmeter som förvaras inom svenska Riksarkivet digitalt tillgängligt (*Riksarkivets årsredovisningar*). Digitalisering har stått högt på den kulturpolitiska agendan (Kulturdepartementet 2011, Kulturrådet 2014, Riksarkivet 2014) och innebär en fantastisk möjlighet för många att ta del av populärt och efterfrågat material. Vi kan lyfta fram arkivskatter och göra skört och svårhanterligt material tillgängligt. Användarna är inte beroende av öppettider, resor eller arkivarier och arkivmaterialet är tillgängligt dygnet runt. Men platsen glöms och försvinner lätt bort i eufori över digitaliseringens möjligheter. Droppen i havet av digitaliserade dokument gör att arkivinstitutionerna inom en lång tid fortsatt kommer att vara platser som behöver ta emot, locka, inspirera och engagera arkivanvändare, och här kan vi bland annat inspireras av trenden med cultural planning, (Lundberg, Hjort 2014). Vi får inte heller glömma den tiondel av befolkningen som inte alls är datorvana där digitaliseringen inte ökar tillgängligheten. (Om det digitala utanförskapet och ökad digital delaktighet kan hänvisas till bl.a. Digidel 2013).

Arkiv är till för alla, oavsett ålder, kunskap, bakgrund eller funktionshinder. Så länge som kunskapen om arkiv är liten, oavsett om de är digitaliserade eller bara analogt tillgängliga, har vi ett ansvar att förmedla kunskap om arkivens möjligheter. Vårt mål med verksamheten i Arkivcentrum Gotland har varit att skapa en mötesplats med en bred verksamhet för många olika behov.

Programverksamheten en väg till ökad användning

Sedan hösten 2008 erbjuder Landsarkivet och Regionarkivet tillsammans en omfattande program-

verksamhet vid Arkivcentrum Gotland.¹⁷ Den har vuxit succesivt och idag erbjuds ett 50-tal arrangemang varje år. Det hålls visningar, ges kurser, föredrag och filmkvällar. Målet är att öka intresset för arkiven och både inspirera till och bredda användandet av olika typer av arkivhandlingar, öka besökarnas kunskap genom kurser och föredrag, erbjuda upplevelser av arkiv genom film, musik och konst, engagera användarna genom att inspirera dem att själva berätta om sina resultat, eller publicera sig. På så sätt skapas ett ömsesidigt utbyte av kunskap och erfarenheter mellan besökare, publik och personal.

För att underlätta användningen av det digitala utbudet erbjuds inom ramen för programverksamheten, två till tre introduktionskurser per termin som kallas "Introduktion till databaser och digitaliserade arkiv".¹⁸ Ursprungligen gavs kurserna för att ge de erfarna arkivanvändarna möjlighet att upptäcka de digitala tjänster som finns på nätet, liksom att hjälpa till att informera om nyheter. Nu, några år senare, är hälften av publiken till samma kurser precis det omvända. Det är personer som i flera år suttit hemma med ett, två eller tre olika abonnemang och som nu behöver både en introduktion och en fördjupning i hur arkiven fungerar och hur man söker och använder arkiv i original. Kurserna är gratis och lockar omkring 20 personer per tillfälle. I kursutbudet finns också bland annat kortkurser till släktforskning, fastighetsforskning, fotohistoria och handskriftläsning.

¹⁷ Landsarkivets publika verksamhet <http://riksarkivet.se/vad-handar-i-visby> (Identifieret 28. september 2015)

¹⁸ Exempel på programmet *Databaser och digitaliserade arkiv* <http://riksarkivet.se/sok-arrangemang?item=107203> (Identifieret 28. september 2015)

Ett bra exempel på hur det analoga och digitala går hand i hand och där programverksamheten gett ringar på vattnet är ett projekt kring landsarkivets fotografiska material och filmer. Idag finns en liten del av landsarkivets enorma bildsamling skannad och tillgänglig i dataläsesealen, liksom ett 100-tal digitaliserade lokalhistoriska filmer. De digitaliserade filmerna finns också att låna som DVD på biblioteken på ön¹⁹ för de som vill se filmerna i hemmiljö. Inom ramen för programverksamheten erbjuds uppskattade filmvisningar, en eftermiddag eller en kväll någon gång i månaden, samma filmer som finns till vardags i landsarkivets läsesal lockar då en annan målgrupp.

Många kommer, dricker kaffe, kommenterar och minns tillsammans och kompletterar kunskapen om vad som visas på filmerna. Som en effekt av dessa visningar har en filmgrupp "Gotländsk kulturfilm" skapats med några lokalhistoriska föreningar som tillsammans med en filmare hjälper landsarkivet att ljudsätta och lägga speakertext till filmerna som till största delen saknar ljud.²⁰ Ett av målen är att skapa ett läromedel för skolorna. Filmaren gör nya filmer med de gamla filmerna som grund.²¹ En annan effekt är Facebook-grupper som fått möjlighet att lägga ut filmerna i grupperna, här kommenteras

19 Gotländsk film <http://www.almedalsbiblioteket.se/verksamheter/Gotlandica/film.html> (Identifieret 11. september 2015)

20 Mats Ahlby utsedd till årets folkbildare <http://www.helagotland.se/familj/foreningsbrev/mats-ahlby-utsedd-till-arets-folkbildare-7520847.aspx?MenuID=5035440> (Identifieret 9. september 2015)

21 Filmpremiären om Gotlands Motorföreningen 1957 drog storpublik och Landsarkivet kunde räkna in 150 åhörare. <http://riksarkivet.se/sok-arrangemang?item=107214> (Identifieret 28. september 2015)
Filmen har därefter visats vid flera extraföreställningar.

och kompletteras kontexten ytterligare.²² Några av filmerna har också publicerats på Riksarkivets YouTube-kanal.²³ Filmsatsningen har lett till att arkivet fått ytterligare filmer levererade. Ett nytt mål är att inreda ett rum för att bättre kunna tillhandahålla foto och film. Rummet ska erbjuda en mer avslappnad miljö med fåtöljer som man kan "hänga i".

Arkiven och användarna i dialog

I en digital värld blir det personliga mötet allt mer en exklusivitet, där den personliga servicen kan bli en attraktion i sig. Arkivariens kunskap som *lotsar* in i materialet och historien kommer att öka i betydelse. Arkiv debatteras och diskuteras som aldrig förr i digitala forum men vi deltar sällan i den debatten. Frågor ställs inte till oss utan till andra. Den som följt olika grupper på exempelvis Facebook²⁴ upptäcker många frustrerade digitala arkivanvändare som försökt men som saknar någon att fråga. Här finns ett helt förmedlingsfält att utveckla. Relationen mellan besökare och arkivarierna förändras också. Tidigare skedde mycket ur arkivariens perspektiv som tillgängliggjorde, dvs valde ut och prioriterade material, tillhandahöll på begäran och förmedlade utifrån vad hen trodde och tyckte skulle förmedlas till att idag föra en dialog med besökarna, liksom att

22 Facebookgruppen *Vad du redan vet men gärna minns om Gotlands landsbygd* <https://www.facebook.com/groups/Gotlandlandsbygds-historia/photos/?filter=videos> (Identifieret 28. september 2015) motsvarande finns i Facebookgruppen "Vad du redan vet men gärna minns om Visby". <https://www.facebook.com/groups/530730603688025/photos/?filter=videos> (Identifieret 28. september 2015)

23 Riksarkivet Sverige – YouTube <https://www.youtube.com/user/RiksarkivetSverige> (Identifieret 28. september 2015)

24 Exempel på Facebook-grupper *Släktforskning* <https://www.facebook.com/groups/sforskning/?fref=nf> och "Släktforskning för noviser" <https://www.facebook.com/groups/slaktforskning4noviser/?fref=ts> (Begge identifieret 28. september 2015)

besökarna är medskapare och själva bidrar i arkivets verksamhet. Dagens arkivanvändare är både konsumenter och producenter.²⁵

Så min slutsats är att ju mer arkiven blir digitalt tillgängliga desto mer använda och behövda blir vi som arkiv och arkivarier, vi blir mer efterfrågade och våra brukare vill ha mer av oss. Den ökade digitaliseringen leder också till en ökad efterfrågan på analoga dokument. Våra användare besöker oss, skriver, ringer och frågar via sociala medier. De behöver arkivarier för kunskap och kompetens, som en kunskapsnod och som lotsar. Våra användare har behov av hjälp att läsa dokumenten, de behöver förstå sammanhang och kontext, hur man hittar till och i arkiven och hur man går vidare för att söka ny kunskap. En ökad digitalisering kräver sammanfattningsvis en ökad förmedling både analogt och digitalt för en allt större grupp människor med nya och högst varierade intressen och ingångar till vår verksamhet.

Och har arbetet i Visby gett resultat? I de nya lokalerna har besöksantalet fördubblats. 2013 hade Landsarkivet närmare 6 000 besökare.²⁶ Vad är ett gott resultat och vad är egentligen möjligt för en liten arkivinstitution? På Gotland finns en befolkning på knappt 60 000 invånare, ställt i relation till antalet besökare gör drygt 10 % av öns befolkning ett besök på arkivet varje år. Ett annat sätt att räkna är frekvensen av hur flitigt arkiven används. I förhållande till de hyllmeter arkiv som bevaras används

arkiven ofta. Orsaken till de minskade besökstalen på andra håll anses vara den ökande tillgången på digitala handlingar, men vi menar att ju mer som digitaliseras, ju mer ökar också intresset för det analoga materialet och vi märker av den trenden nu. Vår uppgift är att tillvarata de möjligheter som nu öppnas.

Det framtida arkivet ska varken vara tempel, fängelse eller restaurang. Framtidens arkiv är ett kreativt kraftfält där konsumenten samtidigt är producent och vice versa, där arkivarien och användarna i en ständig dialog och ömsesidigt utbyte skapar historia. Arkiv 3.0! (Sacco 2013)

Case: Aalborg Stadsarkiv

Aalborg Stadsarkiv har siden begyndelsen af 2000tallet arbejdet med en udvikling af arkivlæsesalskonceptet og dermed det fysiske møde med brugerne i retning mod at være en ressource i dokumentation, identitetsskabelse, oplevelse og læring. Processen startede helt konkret med en afvikling af læsesalsbegrebet, der i sig selv signalerede den ensomme forsker, støv og tavshed, mod etablering af et dokumentationscenter og kultur mødeplads som i de to svenske cases i denne artikel (Jensen 2013). Begrebet "det åbne fleksible vidensrum" blev introduceret i Aalborg. Fra starten i 2002 har brugergrupperne været involveret i udviklingen af rummet og det er en klar konklusion idag, at udviklingen aldrig bør stoppe, fordi krav og ønsker til arkivets rum hele tiden ændres i takt med samspillet mellem digitale og fysiske platforme ændres. Der bliver afholdt workshops med deltagelse af brugergrupper som slægtsforskere, lokalhistorikere, undervisningsinstitutioner så som folkeskole, gymnasium og

²⁵ Det finns sedan flera år ett politiskt uppdrag att samverka än mer med det civila samhället. Se gärna *Kulturinstitutionerna och det civila samhället*. Kulturrådet 2012.

²⁶ *Nordisk Arkivnyt* 2014:2, Statistik, s. 88–91. Besökare till externa arrangemang är inte medräknade.

universitet samt oplevelsesproducenter for at sikre en løbende dialog. Afgørende er, at processen fra starten blev styret af eksterne konsulenter, der samlede og medierede ideerne fra brugerne til arkivet. Der har ikke været tale om en helt åben proces, fordi samlingens karakter og rummet sætter rammer. Resultatet blev i 2002 indretningen af et vidensrum i zoner, der afspejlede brugernes forskellige læringsprofiler og dermed varierende behov for hjælp, for at kommunikere med hinanden og behov for ro. Sikkerhedsaspektet var naturligvis medtænkt. Det var vigtigt for Stadsarkivet at signalere, at kommunikation med hinanden og med personalet er tilladt og ønsket. Herefter blev der lagt vægt på at udvikle analoge læringsplatforme, der var baseret på kommunikation og involvering, aktiv læring som fx workshops, selvkørende temagrupper i samarbejde med brugergrupperne.

I 2009 gik projektet ind i en ny fase, da læsesalen blev udviklet til en ABM-læsesal under navnet HistorieAalborg med deltagelse af det lokale museum og bibliotekets lokalsamling. I Aalborg skulle brugerne, inden ABM-læsesalen åbnede, besøge tre huse, når de søgte lokalhistorisk information, der ikke var tilgængeliggjort og formidlet på internettet. De kunne henvende sig i Stadsarkivets Vidensrum, i Aalborg Bibliotekernes Lokalsamling eller henvende sig på Aalborg Historiske Museum. Museet havde som arkiv og lokalsamling et egentligt rum for fordybelse og egne studier i museets samlinger. Målet for etableringen af en ABM-læsesal var, at brugen og formidlingen af lokalhistorien skal fremstå som et sammenhængende system over for brugeren. Det kunne opnås ved oprettelsen af én fælles læsesal, hvor brugeren herefter skulle henvende sig, hvad

enten det gælder informationsøgning, projektvejledning, borgerservice, studier i originale arkivalier eller genstande og bøger, der ikke udlånes. I en fælles facilitet var ideen, at der kunne trækkes på alle tre samlinger på et sted, hvilket skulle føre til et kvalitetsløft og en synergi i serviceringen, der også blev effektiviseret. Brugeren skulle herefter ikke forholde sig til, at de lokalhistoriske informationer af historiske grunde er struktureret på forskellig vis og hører til i tre institutioner.

Brugerinvolveringen blev minimal, da sammenflytningen af eksterne grunde måtte ske hurtigere end planlagt. Bag udviklingen af det ny tilbud lå et flerårigt projekt baseret på netværkteori med Aalborg Universitet som ekstern partner, hvor de tre parter sammen udviklede konceptet og i denne fase blev der udviklet en model for samarbejdet mellem de tre ABM institutioner, som der stadig arbejdes ud fra (Jensen og Frandsen 2008 og 2010). Det medvirkede til, at sammenflytningen med Aalborgbibliotekernes lokalsamling skete uden problemer. Aalborg Historiske Museum er aldrig blevet en egentlig partner i læsesalen, som det var planlagt, men der satses nu på større samarbejde i en magasin-nær læsesal. Så HistorieAalborg er reelt set en AB-læsesal. Derfor ser Aalborg Stadsarkiv med spænding på resultatet af Stockholms Stadsarkivs aktuelle samarbejde med Stockholms Stadsmuseum.

I 2016 er Aalborg Stadsarkiv nået til tredje fase i udviklingen af det fysiske tilbud til brugerne. Brugerermønstret har som i de svenske cases ændret sig igen. Forventningen fra brugerne om at få en oplevelse af samlingerne på stedet i form af formidlede historier og udstillinger er større. Der er større pres og

Archives of Dreams var et samarbejde med studiet: Art and Technology på Aalborg Universitet. En projektgruppe indsamlede en vinteraften folks drømme som hjernebølger med metadata på arkivets læsesal, så de kunne blive arkiveret. Folk stod i kø for at få arkiveret deres drømme. (Foto: Bente Jensen)

71

Hver fjortende dag mødes en stor gruppe på Aalborg Stadsarkivs læsesal, hvor de sammen arbejder med at læse tekster skrevet i gotisk håndskrift. (Foto: Bente Jensen)

Aalborg Stadsarkiv lægger lokaler til foreninger, som publicerer bøger om Aalborgs historie. Det gælder alt lige fra pakning af bøger og breve til udsendelse og til hver jul at afholde en julebogmesse anden søndag i advent. (Foto: Bente Jensen)

forventning fra læringsinstitutionerne. En ny folkeskolelov i Danmark har betydet, at en del af undervisningen skal foregå uden for skolen. Gymnasierne har store projekter med historie element og antallet af universitetsstuderende er vokset markant i Aalborg. Det betyder, at der nu er stor søgning ikke blot fra historiestuderende, men også studerende fra arkitektur, design, informationsteknologi og kommunikation, ligesom der savnes studiepladser på læsesalen.

Nye læringsstile er søgt imødegået ved bla. indretning af et loungeområde. Der eksperimenteres videre med at facilitere grupper både digitalt og fysisk. Et eksempel er, at Aalborg Stadsarkiv både tager initiativ til og støtter aktiviteter i den lokale gruppe af Instagramers (socialt digitalt fotografi), hvor formidlingen sker digitalt, men hvor aktiviteterne forgår i byrummet som Instawalks og i HistorieAalborg som Instameets.²⁷ I dag er formidlingen yderligere tæt sammenknyttet med indsamlingen af private arkiver (Jensen 2014). Tilbud på arkivets hjemmeside og tilstedeværelse på sociale medier som Facebook, Twitter, Pinterest, Snapchat og Instagram samordnes selvfølgelig med de fysiske aktiviteter i arkivbygningen. Det digitale og fysiske møde med brugerne er blevet to sider af samme sag, som det også fremgår i artiklen i #arkivdag om det norske Riksarkivs formidling.

Alt i alt betyder dette, at besøgstallet på Aalborg Stadsarkiv både fysisk og digitalt stiger, og det stiller nye krav til både huset og personalet, som det også fremgår af casene fra Visby og Stockholm.

Opsamling

Afgørende for arkivets fysiske tilstedeværelse ser ud at være arkivinstitutionens relation til lokaliteten. Graden af hvor tæt forbundet arkivet er i sin strategi eller samling til byen og landskabet omkring det. På nationalt niveau synes det afgørende, om arkivet har en rolle som en repræsentativ institution, der symbolsk set også er defineret af mursten og arkitektoniske udtryk som lignende kulturinstitutioner og myndigheder. De tre cases i denne artikel kommer fra arkiver, der definerer sig tæt på lokaliteten. Også den ønskede brugergruppe er afgørende. De tre arkiver har en inkluderende strategi og arbejder derfor med brede brugergrupper, og de har til fælles, at arkiverne ønsker at udvide bruger type og antal både fysisk og digitalt. Og ikke mindst er strategien at være en aktiv ressource for samfundet.

Konklusionen baseret på tre cases og generelle observationer er, at det er en løbende proces, der ikke stopper, at udvikle arkivbygningen og læsesalens rolle i en digital verden. Relationen mellem arkivets fysiske og digitale tilstedeværelse er i stadig forandring. Den er ikke fastfrosset og det kræver refleksion og evaluering, hvis arkivet fortsat ønsker at være up to date og innovativ i tilstedeværelsen sammen med og over for brugerne på begge platforme og i by- og landskabsrummet.

²⁷ Instagramers Aalborg: <https://www.facebook.com/?q=#!/groups/instagramersaalborg/> (Identificeret 1. november 2015)

Litteratur

- Digidel* 2013 <http://www.digidel.se> (Identifieret 28. september 2015)
- Digidel Gotland* <https://digidelgotland.wordpress.com/> (Identifieret 28. september 2015)
- Digitalt kultur@rv* – Nationell strategi för arbetet med att digitalisera, digitalt bevara och digitalt tillgängliggöra kulturarvsmaterial och kulturarvsinformation. Ku11.015. Kulturdepartementet
- Digitalisering och tillgänglighet*. Kulturrådets skriftserie 2014:2
- Evan, Madelin: Developing a research methodology to explore whether the architecture and environment of reading rooms has an effect on readers' behaviour, and specifically handling. *Archives and Records*, (2015) Vol. 36, No. 2, pp. 195–215
- Jensen, Bente og Frandsen, Bodil: *Modeludvikling for kommunalt ABM-samarbejde med lokalhistorie som genstandsfelt* (2008), <http://www.aalborgstadsarkiv.dk/adgang/pdf/Modeludvikling-for-kommunalt-ABM-samarbejde-i-Aalborg-Kommune.pdf> (Identifieret 1. august 2015)
- Jensen, Bente: Har den traditionelle læsesal en fremtid?: indtryk fra nordiske arkiver, 2010, i *Nordisk Arkivnyt*, 55 (2010) 1 s. 36–40
- Jensen, Bente og Frandsen, Bodil: *Modeludvikling for kommunalt ABM-samarbejde om lokalhistorie Fase 2: Afprøvning af modeller*, (2010), <http://www.aalborgstadsarkiv.dk/adgang/pdf/Rapport-om-kommunalt-ABM-samarbejde-om-lokalhistorie.pdf> (Identifieret 1. august 2015)
- Jensen, Bente, Archives as Partners in Identity Shaping Processes through User Involvement and Dialogues - From a Scandinavian Point of View, i *Comma, International Journal on Archives*, 2013, 1, p. 85–93 (2013)
- Jensen, Bente: *Instagram in the Archives*, paper at ICA conference, Girona 2014: Arxiu i Industries Culturals, <http://www.girona.cat/web/ica2014/ponents/textos/id160.pdf>, 2014 (Identifieret 1. november, 2015)
- Jimerson, Randall: *Embracing the Power of Archives*, SAA 2005, <http://www.archivists.org/governance/presidential/jimerson.asp> (Identifieret 1. november 2015)
- Ketelaar, Eric: Archival Temples, Archival Prisons: Modes of Power and Protection. In *Archival Science*, 2, p. 221–238, (2002) og <https://www.nyu.edu/classes/bkg/methods/ketelaar1.pdf> (Identifieret 16. oktober 2015)
- Kulturinstitutionerna och det civila samhället. *Kulturrådets skriftserie* 2012:1, http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2012/kulturinstitutionerna_civila_samhallet.pdf (Identifieret 28. september 2015)
- Larsson Östergren, Maria: *Arkivet – en plats för möten i tid och rum*, <http://www.arkivveckan.se/wordpress/wp-content/uploads/2013/05/C3-Arkivet-en-plats-for-möten-i-tid-och-rum-Maria-Larsson-Östergren.pdf> (Identifieret 28. september 2015)
- Lundberg, Kerstin och Hjort, Christina: *Att fånga platsens själ: Handbok om cultural planning*. SKL Kommentus Media. (2014), <http://www.noku.no/files/3356/file/att-fanga-platsens-sjal.pdf> (Identifieret 28. september 2015)
- Nordisk Arkivnyt*, 2014 nr. 2
- Riksarkivets digitaliseringsstrategi* RA 01-2014/1454 finns publicerad på Digisams webbplats, http://www.digisam.se/images/docs/planerna/Riksarkivet_Digitaliseringsstrategi.pdf (Identifieret 28. september 2015)
- Riksarkivets årsredovisningar*, <http://riksarkivet.se/om-oss> (Identifieret 28. september 2015)
- Sacco, Pier Luigi. *Kultur 3.0: Konst, delaktighet, utveckling*, Nätverkstan. 2013
- 100 Museums to Visit before You Die*, Blog: Complex, <http://www.complex.com/style/2013/02/100-museums-to-visit-before-you-die/> (Identifieret 16. oktober 2015)

g h

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz

p q r s t u v w x y z

Handwritten calligraphy in blue ink, possibly the word 'The'.

Lärande genom arkiv

Tankar om arkivens outnyttjade potential

Sara Grut

I ett demokratiskt samhälle har alla rätt att använda kulturarvet men det är långtifrån självklart för alla vad det kan användas till. Studier visar att arkiv har stor potential att bidra till människors lärande, livskvalitet och känsla av sammanhang men detta faktum utnyttjas inte till fullo. Många arkiv upplevs istället som anonyma och icke-relevanta av en alltför stor del av samhällsmedborgarna.¹ I den här artikeln diskuteras orsakerna till detta. Här ges också exempel på sätt att tänka kring och arbeta med arkiv som kan frigöra deras potential.

75

Traditionellt sett har arkiv varit allt annat än inkluderande. Arkiven och materialen de förvaltar har varit förbehållna samhällets maktägande och akademiska toppskikt. Går man tillbaka i historien finns åtskilliga exempel på de höga kvalifikationskrav som riktats mot så väl arkivarier som brukare av arkiven. Redan för femhundra år sedan när den tyske adelsmannen Jacob von Rammingen gav ut den första läroboken om registratur och arkivskötsel fanns till exempel en tydlig föreställning om vilka kvaliteter som förväntades av den som ville använda hans lära.

... jag hoppas att en vis, förståndig och erfaren herreman samt dennes skicklige, lärde och erfarna sekreterare lätt skall dra slutsatser därur och finna en rikedom (von Rammingen 1571/2010, s. 76.)

Strategisk satsning på arkivpedagogik hjälper arkiven att bli relevanta och angelägna för fler medborgare i det moderna informationssamhället. (Foto: Sara Grut, NCK)

¹ Se till exempel Dodd et al 2005, Hooper-Greenhill 2004 eller Røsjø 2006

Det elitistiska anslaget till trots så var von Rammingen ändå mer öppen och inkluderande än många av sina efterföljare inom arkivväsendet. Han, som brukar kallas den förste arkivteoretikern, menade nämligen att arkiv skulle komma både furstarna *och* folken till del. Det skulle dock dröja århundraden innan liknande tankegångar slog igenom på bred front. De nya centralarkiv som succesivt växte fram runt om i Europa kom nämligen främst att tjäna furstarna och deras förvaltning (Saarenheimo 1997, s. 58. Se även Tarkiainen 1994, s. 21).

En arkivarie skulle ha kunskaper i historia, men historiker gavs till en början inte tillgång till arkiven.² I 1800-talets arkiv var det fortfarande vanligt att man, med hjälp av kontrollsystem och rigida tillståndsförfaranden, försökte begränsa kretsen av arkivbesökare till särskilt utvalda historiker (Saarenheimo 1997, s. 68). Detta förändrades dock under 1900-talet. Särskilt tydlig blev förändringen under 1960- och 1970-talen då nya sociala och politiska agendor bidrog till krav på en demokratisering av kulturarvet. Under 1900-talets sista decennier ökade intresset för lokal- och släkthistoria mycket kraftigt och arkiven, både de statliga och de privata, fick en mängd nya besökare (Sjögren 2013a, s. 167ff.).

Politiska förändringar i omvärlden har påverkat såväl arkivariens arbetssituation som självbild. En yrkesroll som tidigare till stor del var uppbyggd kring rutin och givna, repetitiva moment har förändrats till att innehålla mer av ett ifrågasättande och reflekterande förhållningssätt. Detta innebär inte att arkivens

rörelse från exklusivitet till öppenhet är avslutad. Arkivens demokratisering utpekas alltjämt som en av de stora utmaningarna för framtiden. Ska arkivarier som yrkesgrupp förbli relevanta i det tjugoförsta århundradet behövs engagemang (Hill 2012, s. XVII). Om arkiv därtill ska börja uppfattas som lärandeinstitutioner måste det lärande som sker i dessa institutioners regi få en mer framskjuten position i relationen till medborgarna (Walker 2008, s. 26).

Arkiven har en demokratisk plikt att möta varje människa utifrån dennes förutsättningar och behov (Valderhaug 2006, s. 10). Där finns emellertid studier som pekar på att vissa besökare till arkiv diskrimineras. En undersökning av arkivariers inställning till sina användare som genomfördes i Storbritannien 2005 visade exempelvis på en tydlig rangordning av besökare utifrån syftet med deras besök. Besök "för nöjes skull" värderades i allmänhet lägre än besök där användaren kommit till arkivet i egenskap av forskare inom akademien eller inom ramen för sin yrkesutövning (Dodd et al 2005).³ Då ska man samtidigt komma ihåg att Storbritannien ändå ligger längre fram än Sverige och de övriga nordiska länderna när det gäller anpassning av verksamheten till arkivens olika målgrupper (Lundström & Sjögren 2004, s. 95–96).

För att nå ut till fler och till andra grupper utöver dem som idag använder arkiven, är det nödvändigt att sänka trösklarna. Detta kan göras genom en mer aktivt uppsökande verksamhet och genom att hitta nya plattformar och samarbetspartners (Røsjø 2006, s.

² Frankrike utgjorde ett undantag där medborgarna efter franska revolutionen i princip men inte i praktik gavs tillgång till arkiven. Saarenheimo 1997 s. 58. Se även Duchein 1992, s. 21.

³ Undersökningen genomfördes bland arkiv i nordvästra Storbritannien av universitetet i Leicester i på uppdrag av Museums, Libraries and Archives Council.

96–97). Den arkivpedagogiska eller arkivförmedlande verksamhet som idag bedrivs vid många arkiv runt om i Norden, syftar bland annat till just detta. Idag framhålls dock ofta lärandet snarare än pedagogiken eftersom det senare begreppet är så starkt förknippat med skolans värld. Under det sena 1900-talet skedde de första målinriktade insatserna från arkivens sida mot just barn och unga i skolåldern. Idag har dock många arkiv en önskan om att utgöra en resurs, inte bara för elevers lärande, utan för lärande genom hela livet (Sjögren 2013b, s. 178 ff.).⁴

Vikten av bredda perspektiven

Att göra arkiv relevanta för fler handlar inte i första hand om att sätta igång storslagna projekt med banbrytande aktiviteter som riktar sig mot nya målgrupper. Det handlar i mångt och mycket om att omvärdera och se det som redan görs utifrån nya perspektiv. Leslie Walker som genomfört en studie av lärande på walesiska arkiv uttrycker situationen på följande sätt.

It is about a new way of working and a new way of looking at the way we work. It is about "adding value" to what we do(...) (Walker 2008, s. 26).

I en annan brittisk studie fick personalen vid arkiv svara på frågor om lärande. Studien visade att det som personalen associerade till lärande framförallt var de situationer då de instruerade besökare att

söka i arkivens databaser. Mycket få av de tillfrågade talade också om annat än formellt lärande trots att intervjuarna genom följdfrågor försökte få dem att vidga lärandeperspektivet. För intervjupersonerna blev alltså lärandet *om* arkivdatabaser själva sinnebilden av det lärande som ägde rum på deras institutioner. Allt det lärande som skedde *genom* besökarnas interaktion med arkivmaterialet berördes endast av ett fåtal av respondenterna (Dodd et al 2005, s. 32–33).

Den största delen av det lärande som sker inom ramen för arkivinstitutionerna blir aldrig synligt, varken för personal, besökare eller huvudmän. Detta utgör ett grundläggande problem när vi talar om lärande och arkivens outnyttjade potential. Distinktionen mellan lärande *om* och lärande *genom* kulturarv kan i detta sammanhang möjligen uppfattas som hårklyverier men bidrar i själva verket med viktig förståelse för hur vi kan tänka och agera om vi vill göra arkiven mer samhällsrelevanta.⁵ Genom att lägga fokus på lärande genom kulturarv öppnas nya perspektiv på hur kulturarv kan brukas. Perspektivet ska i det följande presenteras lite mer ingående med hjälp av ett exempel.

Lärande genom kulturarv – exemplet släktforskning

De flesta släkt- eller personforskare kommer till arkiv därför att de söker kunskap om en släkting eller någon annan person de vill veta mer om. Många är ofta rent allmänt intresserade av historia, vissa när de börjar sin forskning medan andra upplever ett ökande historieintresse allteftersom forskningen fortskrider (Edquist 2009, s. 159).

⁴ Den här artikelns definition av lärande är hämtad från the *Inspiring Learning Framework*. Definitionen utvecklades inom den brittiska *Campaign for Learning* och lyder som följer: 'Learning is a process of active engagement with experience. It is what people do when they want to make sense of the world. It may involve the development or deepening of skills, knowledge, understanding, awareness, values, ideas and feelings, or an increase in the capacity to reflect. Effective learning leads to change, development and the desire to learn more. <http://www.artscouncil.org.uk/what-we-do/supporting-museums/ilfa/>

⁵ För en redogörelse av distinktionen mellan lärande *om* och lärande *genom* se Sjögren (2013b) s. 180 eller Hansen (2014) s. 8

Detta är ofta vad forskningen låter oss veta om släktforskarna. Det lärande som handlar om något annat än att tillgodogöra sig materialet som arkiven förvaltar, uppmärksammas inte särskilt ofta (Edquist 2009, s. 171).⁶ En förändring tycks dock vara på väg. Vid nordiska arkiv har de senaste åren genomförts inte mindre än två studier av seniora släktforskarens lärande (Jensen (2014) och Press (2013 och 2014)).

Den ena studien bygger på ett projekt som genomfördes vid Statsarkivet i Trondheim 2012–2013. Resultatet av projektet visar tydligt på alla de förmågor och färdigheter som personforskare får när de kommer till arkivet. Det kan handla till exempel om ökad förmåga att läsa äldre handskrifter, söka i arkivsystem och databaser, om stärkt förmåga till analys, utöva källkritik eller att se sammanhang i historien (Press 2013, i synnerhet s. 28). Ett annat framträdande resultat i denna studie rör ökad digital kompetens. Många äldre arkivanvändare har liten eller ingen vana att använda datorer i sin vardag men sporrade av sin nyfikenhet på källmaterialet lär de sig många nya saker. Respondenterna säger exempelvis att de blivit modigare när det gäller att utforska internet och använda det för olika typer av informationssökning (Press 2013, s. 25).

Lärandet för personforskaren tar inte slut där. Glädje och inspiration är både förutsättning och mål för lärande och många uppger att de blir glada, upplyfta, stimulerade och nyfikna av sin forskning. Både på internet och på arkivinstitutionen kan man också hitta nya vänner som delar ens intresse för

⁶ Edquist berör dock helt kort frågan när han skriver att släktforskare förutom att söka kunskaper på egen hand och därigenom bilda sig själva, också får praktiska färdigheter.

människors liv i det förgångna. För det stora flertalet av respondenterna i trondheimsstudien så har den sociala sidan av släktforskningen stor betydelse. Många uppgav dessutom att de hade blivit bättre på att förmedla sina egna kunskaper och att hjälpa andra släktforskare (Press 2013, s. 26–30).

Av det här exemplet framgår tydligt att kunskap om arkiv och om historia bara är en liten del av det lärande som sker när personer börjar släktforska. När personalen vid Statsarkivet i Trondheim gjorde sin analys av släktforskarnas lärande ingick de i det nordiska utvecklingsprojektet *Implementing Heritage Learning Outcomes*. I detta projekt arbetade samverkansparterna med bland annat Generic Learning Outcomes (GLOs) och EU:s nyckelkompetenser vilket gav dem ett ramverk för att undersöka effekterna av och vidga förståelsen för det lärande som skedde på den egna arkivinstitutionen.⁷

Vi vet sedan tidigare att släktforskning kan betyda mycket även för andra målgrupper, till exempel för gruppen unga som hamnat utanför samhället och som ibland inte vet namnet på sina närmaste släktingar (Augustén, 2006). Släktforskning är dock bara ett av många exempel på aktiviteter som äger rum i arkiv där effekterna av lärande i nuläget är mycket bristfälligt utforskade. Utöver utökad kunskap om lärandet behövs också insikt i hur arkivinstitutionen kan vara ett stöd i andra samhälleliga processer till exempel i arbetet med social inkludering, folkhälsa eller i utvecklingen av turism och företagsamhet. Arkiv kan till exempel arbeta med företagshistoria,

⁷ Se om GLOs till exempel Hooper-Greenhill (2004 och 2007) och om nyckelkompetenserna European Commission (2007). Om projektet ifråga se Christidou (2014).

ge stoff och inspiration till grupper som formgivare, författare, musiker och dramatiker.⁸

Hinder och möjligheter i utvecklingen av arkivens potential

Digitalisering utgör ett annat viktigt område där lärande kan få en mer central plats. Det elektroniska tillgängliggörandet av arkivens material har nu pågått i decennier och innebär oanade möjligheter att nå nya grupper. Samtidigt finns också uppenbara hinder för att frigöra den potential som digitaliseringen innebär.

I *Digitalt kulturarv*, den svenska regeringens strategi för att digitalisera, digitalt bevara och digitalt

Att söka sig till originalkällorna i arkiv och själv reflektera över informationen är viktigt. Källorna ger förutsättningar för att problematisera och reflektera kring individens roll i samhället och ger därmed också förståelse för att det finns många perspektiv på historien. (Foto: Sara Grut, NCK)

tillgängliggöra kulturarvsmaterial och kulturarvsinformation 2012–2015, står bland annat att syftet med kulturpolitiken är åstadkomma ökad livskvalitet. Målen är att alla ska ha rätt att ta del av kulturupplevelser, bilda sig och utveckla sina skapande förmågor (*Digitalt kulturarv* 2011, s. 2–3). Strategin uttrycker en syn på kulturarv som medel för att uppnå syften som är större än lärande om arkiv eller om historia, men där sägs ingenting om hur användarna ska kunna bli en del av ett sådant lärande. Arkivarien Bente Jensen vid Aalborg Stadsarkiv har i en allmän kommentar till digitaliseringsivern uttryckt detta på följande sätt. "Arkiverne kommer ikke hjem ind i folks stuer af sig selv, blot fordi store datamængder bliver digitaliseret og lagt frem på nettet i databaseform." (Jensen 2011). Användarna måste först hitta till det digitaliserade materialet och när de har gjort det, förstå både hur det kan utgöra en resurs för dem och hur de rent praktiskt brukar det. Digitalisering skapar således möjligheter till lärande men för att lärande ska ske i praktiken behövs andra typer av insatser. Om det digitaliserade materialet ska kunna göra verklig skillnad för individer och för samhället i stort måste lärandet få ta plats. En annan arkivare, Maria Press, har beskrivit det stora behovet av vägledning för personer som på olika sätt tar del av det digitaliserade materialet.

⁸ Se till exempel Schug (2010) eller Grut & Engman (2012)

Vi ser allerede nå et stort behov for veiledning i arkivmaterialet som legges på nett. Brukerne trenger kunnskap i administrasjonshistorie, kildekritikk, lesing av gammel skrift, de trenger referanselitteratur for å forstå det de finner i kildene og de trenger hjelp for å komme videre i forskningen. Arkivarene er den eneste yrkesgruppen som er spesialister på alt dette. (Press 2013, s. 32)

Digitaliseringen gjør ikke arkivens personal overflødig. Enligt Press verkar det snarare som om behovet av arkivens tjenester øker allteftersom material digitaliseras. Här får arkivariens spesiella kompetens en avgörande betydelse när det gäller att möjliggöra lärande genom det digitaliserade arkivmaterialet.

När arkiv börjar arbeta mer utåtriktat blir det emellertid svårt att rymma alla nya arbetsuppgifter inom ramen för arkivarierollen. Under senare år har flera arkiv i Sverige därför inrättat särskilda tjänster som arkivpedagoger. Arkivarier och arkivpedagoger arbetar sida vid sida i arkiven men arkivpedagogerna är särskilt ansvariga för det mer systematiska, planerade och uppsökande arbetet med lärande.⁹ Det finns situationer då rollen som arkivarie och rollen som arkivpedagog, sammanfaller. Det kan handla om tillfällen då arkivarier håller i planerade utbildningar eller föreläsningar eller då arkivpedagoger tillfälligt arbetar i den mer serviceinriktade delen av verksamheten. I rollen som arkivpedagog återfinns i Sverige såväl arkivutbildad personal som personer med lärarutbildning. Idag finns dock, utöver kortare påbyggnadskurser i arkivpedagogik, ingen formell utbildning till arkivpedagog.

⁹ Se till exempel Sjögren (2013a) för en överblick när det gäller utvecklingen av arkivens publika verksamhet.

Modell över verksamhetsområden inom arkivens utåtriktade arbete

Modellen över verksamhetsområden inom arkivens utåtriktade arbete utgör ett försök att tematisera arkivariens respektive arkivpedagogens roller när de arbetar i den utåtriktade verksamheten. Modellen är inte tänkt att, en gång för alla, slå fast hur uppdelningen av denna verksamhet bör tolkas. Snarare ska den betraktas som ett bidrag till en pågående diskussion där vi rör oss i ett ständigt föränderligt landskap.¹⁰

¹⁰ Tack till Eva Tegnhed och Maria Press för värdefulla synpunkter i utformningen av modellen.

Det finns inga direkta politiska hinder för att utveckla arkivens verksamhet så som här har beskrivits, samtidigt finns heller inget klart uttalat politiskt stöd för arbete i denna riktning. I den svenska kulturpropositionen från 2009 skriver regeringen att "det är viktigt att kulturarvet görs begripligt och angeläget för så många medborgare som möjligt". Man talar om att "tillgängliggöra", "använda" och "utveckla" kulturarvet, men vi får inga konkreta exempel på hur detta rent konkret ska gå till förutom genom digitalisering (Kulturdepartementet 2009, s. 75). På EU-nivå har man dock nyligen gått lite längre och konstaterat att kulturarvet är en undervärderad resurs för ekonomisk tillväxt och social sammanhållning (European Commission 2014).

Kunskap och erfarenheter som inte är dokumenterade är svåra att påvisa. Bristen på dokumentation och forskning kring allt som idag sker inom arkivens utåtriktade verksamhet är ett konkret hinder för att utnyttja arkivens potential mer effektivt. Det gäller inte minst när arkiv vill samarbeta med andra organisationer. En forskargrupp från universitetet i Leicester har beskrivit detta på följande sätt:

The fact that archives do not have data about learning means that they do not have any evidence to use to make other organisations understand their potential. (Dodd et al 2005, s. 37)

I EU:s kommunikation kring dessa frågor beskrivs bristen på forskning inom området som ett hinder för fortsatt utveckling och på nordisk nivå har till exempel arkivarier och högskolelektorn Gudmund Valderhaug argumenterat för att stärka den arkivvetenskapliga disciplinen i stort. Han har också, för ett par år sedan, varit med om att göra arkiv-

pedagogiken till en integrerad del av den arkivvetenskapliga grundutbildningen vid Høgskolen i Oslo og Akershus (European Commission 2014).¹¹

Sammanfattande diskussion

Historien har stor betydelse för samtiden och arkivens historia utgör i detta avseende inget undantag. Den här artikeln tar avstamp i den utveckling mot ökad öppenhet som arkiven genomgått under de senaste hundra åren. Därefter har ambitionen varit att lyfta fram olika element som präglar arkiven i deras roller som lärandeinstitutioner.

Att ha rätt att använda kulturarvet innebär inte automatiskt att veta *hur* det kan användas och vad ett användande i förlängningen kan få för effekter, för mig som individ eller för samhället i stort. Den svenska arkivtraditionen har präglats av offentlighetsprincipen, införd redan 1766. I jämförelse med andra västerländska arkivväsenden har detta, för svensk del, inneburit en högre grad av öppenhet gentemot allmänheten. Att ha kommit längre än andra i det här avseendet får inte bli en hämsko för vidare utveckling.

I en artikel från 1994 liknade den dåvarande chefen för forskningsbyrån vid det svenska Riksarkivet tillgängligheten till arkiven vid en port på glänt (Tarkiainen 1994, s. 21). Tjugo år efter att detta skrevs är liknelsen fortfarande adekvat. Vi har kommit ett stycke på väg sedan dess, men är fortfarande långt ifrån den vidöppna dörren.

Om målet är en helt öppen dörr, bör arkiven mer aktivt diskutera och reflektera kring var de står och

¹¹ Gudmund Valderhaug utvecklar sina tankar kring dessa frågor i bloggen Depotdrenge.

vart de är på väg. De måste också uppvärdera sin egen roll i förhållande till användarnas lärande (Hooper-Greenhill 2004, s. 153).¹² I den här artikeln illustrerades hur man genom att vidga perspektivet på lärande kan se på släktforskning med nya ögon. Samma typ av analys kan med fördel också riktas inåt, mot den egna institutionen och personalens eget lärande. Vilken ny kunskap, färdigheter, värderingar, inspiration, beteenden och så vidare behöver just vår institution för att utvecklas? Att börja se på den egna institutionen, inte bara som en institution där människor lär sig nya saker utan som en lärande institution, öppnar upp för alternativa lösningar, metoder och förhållningssätt. Gemensam reflektion kan också bidra till samsyn kring eller en konkretisering av vad som är viktigt och vad man vill med verksamheten.

Lärande om arkiv och om historia har, vid sidan av bevarandet, alltid tillhört kärnan i arkivens verksamhet. *Lärande genom arkiv* står här för det nya perspektivet som kan sägas symbolisera arkiv som platser för lärande i bred bemärkelse men också arkivens bidrag till människors välbefinnande, livskvalitet och känsla av sammanhang. I den senare delen av artikeln har diskuterats hur ett nytt perspektiv på lärande påverkar hur vi organiserar den utåtriktade verksamheten vid våra arkivinstitutioner. I samband därmed presenterades också en modell som ska illustrera en tänkbar rollfördelning inom denna verksamhet. Här har särskilt rollen som arkivpedagog lyfts fram som ett nytt inslag och som en satsning med direkt koppling till arkivens nya och mer samhällstillvända agenda.

¹² Hooper-Greenhill hänvisar till brittiska nationella undersökningar som visat hur arkiven tenderar att undervärdera sin egen roll i detta avseende.

Litteratur

- Augustén, Harriet: *Xpress on trax. Rapport ur ett deltagarperspektiv*. Institutionen för utbildningsvetenskap, Mittuniversitetet 2006
- Christidou, Dimitra ed.: *Implementing Heritage Learning Outcomes*. Jamtli Förlag, Östersund 2014
- Digitalt kulturarv (2011) *Nationell strategi för arbetet med att digitalisera, digitalt bevara och digitalt tillgängliggöra kulturarvsmaterial och kulturarvsinformation 2012–2015*. Regeringskansliet, Stockholm 2011
- Dodd, Jocelyn et al.: *Engaging Archives with Inspiring Learning for All*. A report prepared for MLA North West. RCMG, Leicester 2005
- Duchemin, Michel: The History of European Archives and the Development of the Archival Profession in Europe in *The American Archivist*, Vol. 55, Nr. 1. 1992
- Edquist, Samuel: Vanor med anor. Historiesyn och bildningsvägar bland släktforskare i senkapitalismens Sverige i Anne Berg och Hanna Enefalk (red) *Det mångsidiga verktyget: elva utbildningshistoriska uppsatser*. Opuscula historica Upsaliensia, Uppsala 2009
- European Commission: *Key Competences for Life Long Learning. European Reference Framework*. European Commission, Directorate for Education and Culture, Brussels 2007
- European Commission: *Towards and integrated approach to cultural heritage in Europe*. Communication from the commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions. European Commission, Brussels 2014
- Grut, Sara & Engman, Anna: *Kulturarv i rörelse*. Rapport inom strukturfondsprojektet Kulturarv i rörelse. NCK, Östersund 2012
- Hansen, Anna: The heritage learning framework and the heritage learning outcomes i Dimitra

- Christidou (ed) *Implementing heritage learning outcomes*. Jamtli Förlag, Östersund 2014
- Hill, Jennie ed.: *The Future of Archives and Recordkeeping. A reader*. Facet publishing, London 2011
- Hooper-Greenhill, Eilean: *Measuring Learning Outcomes in Museums, Archives and Libraries. The Learning Impact Research Project (LIRP) in International Journal of Heritage Studies*, vol 10, No. 2 2004
- Hooper-Greenhill, Eilean: *Museums and education. Purpose, pedagogy, performance*. Routledge, New York 2007
- Inspiring Learning. An improvement framework for Museums, Libraries and Archives*. Lest oktober 1, 2015 på <http://www.artscouncil.org.uk/what-we-do/supporting-museums/ilfa/>
- Jensen, Bente : *Kommunikation, kreativitet of kulturudveksling. Arkiver for alle på vej ind i et nyt decennium i Grut och Kling (red) Rapport från NCK:s vårkonferens 2011*. NCK, Östersund 2011
- Jensen, Bente: *How family history and ancient handwriting can add to a happy life. Adult self-organized groups in Aalborg city archives i Christidou, Dimitra ed. (2014) Implementing Heritage Learning Outcomes*. Jamtli Förlag, Östersund 2014
- Kulturdepartementet: *Tid för kultur*. Prop 2009/10:3. Regeringskansliet, Stockholm 2009
- Lundström, Catarina och Sjögren, Eva: *Historia på riktigt. Arkivpedagogik i praktiken*. Skånes arkivförbund, Lund 2004
- Press, Maria: *Slipp eldrebølgen inn! Rapport fra et medvirkingsprosjekt*. Statsarkivet i Trondheim, Trondheim 2013
- Press, Maria: *'Let the grey wave in!' Senior citizens, active ageing & archives i Christidou, Dimitra ed. (2014) Implementing Heritage Learning Outcomes*. Jamtli Förlag, Östersund 2014
- Ramingen, Jacob von, Ramingen, Jacob von & Bonifacio, Baldassare (red.): *Den äldsta arkivläran: Jacob von Rammingens båda läroböcker i registratur- och arkivskötsel från 1571, samt en monografi om arkiv från 1632 av Baldassare Bonifacio*. (Ny utg.) Stockholm:(Bo Strömberg) 2010
- Røsjo, Ellen: *Arkiv som samfunnsinstitusjon. Observator eller aktør? ABM-skrift #28*. ABM-utvikling, Oslo 2006
- Saarenheimo, Juhani: *Clio eller Mnemosynes tjänare? De västerländska arkivens uppfattning om sin uppgift och roll under olika tider i Arkiv, Samhälle och forskning*, 1997:2, 1997
- Shug, Alexander: *History marketing. Använd företagets historia i kommunikation och marknadsföring*. Ekerlids förlag, Stockholm 2010
- Sjögren, Eva: *Arkivens publikarbete. Från periferi till centrum i Nordisk Arkivnytt*, årgång 58, nr 4, 2013a
- Sjögren, Eva: *Arkiv och lärande i Nordisk Arkivnytt*, årgång 58, nr 4, 2013b
- Tarkiainen, Kari: *En port på glänt i Arkiven inför två-tusentalet*. Skrifter utgivna av Svenska Riksarkivet 9, 1994
- Valderhaug, Gudmund: *Det gjestfrie arkivet? Arkivarar, rettferd og etikk i det 21. hundreåret i ABM-skrift #28*. ABM-utvikling, Oslo 2006
- Valderhaug, Gudmund (odat) *Between practice and theory – some reflections on archival science, the archival professions and archival education*. Lest oktober 1, 2015 på <https://depotdrenge.wordpress.com/between-practice-and-theory-%E2%80%93-some-reflections-on-archival-science-the-archival-professions-and-archival-education/>
- Walker, Leslie: *Inspiring Learning through archives. Archives and records council Wales consultation report and recommendations*. Leslie Walker Consulting 2008

Det levende arkivet? Opplandsarkivets brugerundersøkelse og gjennomslagskraft i lokalsamfunnet

Marit Hosar

Hvor godt kjenner arkivinstitusjonen sitt publikum og brukere, hvem er de og hva er deres interesse for arkiv? Hva er forutsetningene for å lykkes i arbeidet med privatarkiver? Er et samspill med regionen og en aktiv arkivformidling en av forutsetningene for å nå ut til regionens befolkning?

Dette var spørsmål Opplandsarkivet avd. Maihaugen (OAM) stilte seg etter godt 30 års drift. Institusjonen ble etablert i 1981 som en del av Maihaugen – i dag Stiftelsen Lillehammer museum. I første halvdel av 1980-årene ble det etablert flere regionale arkivinstitusjoner i Norge, og arbeidet med bevaring og formidling av private og kommunale arkiver kom i gang for fullt.

Opplandsarkivet avd. Maihaugens oppgave er å samle inn, bevare, forske i og formidle arkiver av privat opphav fra seks kommuner i Gudbrandsdalen, inkludert Lillehammer som også er hovedsete for fylkeskommunens administrasjon. I tillegg avleverer mange av de fylkesomfattende organisasjoner sine arkiver til institusjonen. Arkiver av privat opphav er for eksempel bedriftsarkiver, arkiver etter lag og foreninger, etter en kunstner eller en person som har gjort seg bemerket i samfunnet. Arkivene forteller gjerne bedrifters og folks historier fra en annen vinkel enn det kommunale og statlige arkiver gjør, de kan omtale folks ve og virke i arbeid og fritid, men kan også beskrive en persons innerste tanker og følelser da dagbøker og brevsamlinger kan være av innholdet i enkelte arkiver.

Skrivestue for pensjonister. Med utgangspunkt i arkivdokumenter skrives historier og artikler.

(Foto: Marit Hosar)

Bakgrunn

Opplandsarkivet avd. Maihaugen er som navnet tilsier, samlokalisert med Maihaugen som er blant Norges meste kjente museer. Ved etableringen av arkivavdelingen var publikums kjennskap til Maihaugen en god drahjelp.

Arbeidet med privatarkiver krever et samspill med omgivelsene. Skal en aktør, som har eierskapet til et arkiv, være villig til å avlevere det til en institusjon, må de ha tillit til at institusjonen vil ivareta arkivet på en best mulig måte. Å bygge opp en tillit tar tid, og helt fra starten i 1981 var det viktig for Opplandsarkivet avd. Maihaugen at innsamling/bevaring gikk hånd i hånd med formidlingsarbeidet. Ønsket var at institusjonen skulle være i folks bevissthet som en arkivinstitusjon.

Men med begrensede ressurser har det ikke vært like lett å oppfylle alle målsettingene og ønskene institusjonen har for sitt arkivarbeid, eller å vurdere om den har lyktes i sine målsettinger. Opplandsarkivet avd. Maihaugen har én fast arkivarstilling. I de siste årene har et par prosjektmedarbeidere vært knyttet til arkivet. I tillegg har en gruppe med frivillige, mellom 15–20, bidratt til å løse enkelte oppgaver som skanning av dokumenter, transkribering fra gotisk skrift og ordning av mindre arkiver.

Tidlig ute med arkivformidling

Opplandsarkivet avd. Maihaugen har vært en av foregangsinstitusjonene innen arkivformidling i Norge. Gjennom flere prosjekter er ulike metoder prøvd ut. Ved å være tilknyttet et museum har det også vært mulig å prøve ut bruk av arkiv

i en museumsformidling og formidling i et ABM-perspektiv.¹

Denne artikkelen gir ikke rom for utdyping av formidlingsmetoder, men for å få et innblikk i arkivinstitusjonens formidlingshverdag kan nevnes:

- Temporære utstillinger og vandreutstillinger. I hovedsak minst en pr år
- Digital formidling med vekt på nettutstillinger og bruk av sosiale medier. Mest aktiv på facebook
- Arkivdagen. Har arrangert miniseminar, utstillinger, omvisninger siden 2001
- Seminarer og foredrag. Er medarrangør av Gudbrandsdalsseminaret, årlig seminar om regionens historie, foredrag for en rekke lag og organisasjoner
- Workshop i digitale fortellinger med medvirkning fra inviterte grupper bl.a. innvandrere, ungdom med rusproblemer mv.
- Skrivestuer for pensjonister og ungdom med utgangspunkt i arkivmateriale
- Åpent arkiv med ulike aktivitetstilbud under Maihaugens publikumsdager som julemarked, St. Hans, Barnas dag m.m.
- Skoleundervisning
- Publisering av artikler i årbøker for regionens historielag og lokalaviser
- Dokumentasjon, forskning, formidling av nyere innvandring til regionen, ulike metoder
- Pressemeldinger, avis- og radioomtaler
- Samarbeid med kunstnere

¹ ABM – arkiv, bibliotek og museum

Vandreutstilling og møte med migranter.
(Foto: Karen Bleken)

Promotering av Arkivdagen. Stand på byens
kjøpesenter. (Foto: Karen Bleken)

I møtet med arkivets lesesalgjester, gjennom formidlingstiltakene og i møtene med de som avleverer arkiv, hadde OAM en viss innsikt i den nærmeste brukergruppen. Men institusjonen ønsket å få bedre kjennskap til hva folk flest vet om arkivinstisusjonene i regionen og spesielt kjennskap til OAM, og tok derfor initiativet til en:

Markeds- og brukerundersøkelse

Undersøkelsen ble gjennomført i 2012/2013. Den var delt i to:

- Del 1: En telefonisk markedsundersøkelse med 1000 respondenter i arkivets region; kommunene Lillehammer, Øyer, Gausdal, Ringeby, Sør-Fron og Nord-Fron. Norstat stod bak gjennomføringen av telefonundersøkelsen. Målsettingen var å få belyst tre sentrale temaer; kjennskap til OAM, involvering i OAM, interesse for OAM.
- Del 2: Oppfølging med en brukerundersøkelse for å få bedre kjennskap til brukernes bakgrunn, prioriterte temaer og oppgaver, få oversikt over faktisk kontakt med OAM og ris/ros.

Det var Østlandsforskning som stod for utarbeidelse av spørsmålene i begge undersøkelsene, og som gjennomførte brukerundersøkelsen, stod for analysen og rapporten.

Spørsmålene og svarene

I telefonintervjuet fikk respondentene spørsmål om de kjente navnet på en arkivinstisusjon i regionen. Deretter fikk de navnet på tre med spørsmål om kjennskap. Av et representativt utvalg på 1000 personer over 18 år i arkivets primær-region, svarte 694 personer at de kjente til OAM. I rapporten skriver Østlandsforskning følgende:

Grad av umiddelbar – uhjulpet – kjennskap til OAM. Opplandsarkivet avd. Maihaugen er overraskende godt kjent i regionen. Hele 27 % av de spurte hadde "uhjulpet kjennskap" til Arkivet, de nevnte OAM spontant som én av de arkivinstisusjonene de kjente til. Ytterligere 37 % måtte få lest opp navnet for å huske OAM, mens 36 % av de spurte ikke assosierte noe som helst da Opplandsarkivet avd. Maihaugen ble lest opp. Det er på den viktigste indikasjonen – "uhjulpet kjennskap" – at Opplandsarkivet avd. Maihaugen ikke bare scorer høyt, Arkivet scorer også vesentlig høyere enn den regionale kontrollgruppen bestående av Fylkesarkivet i Oppland (8 %) og Statsarkivet i Hamar (7 %). (Ericsson og Vonlanten 2013)

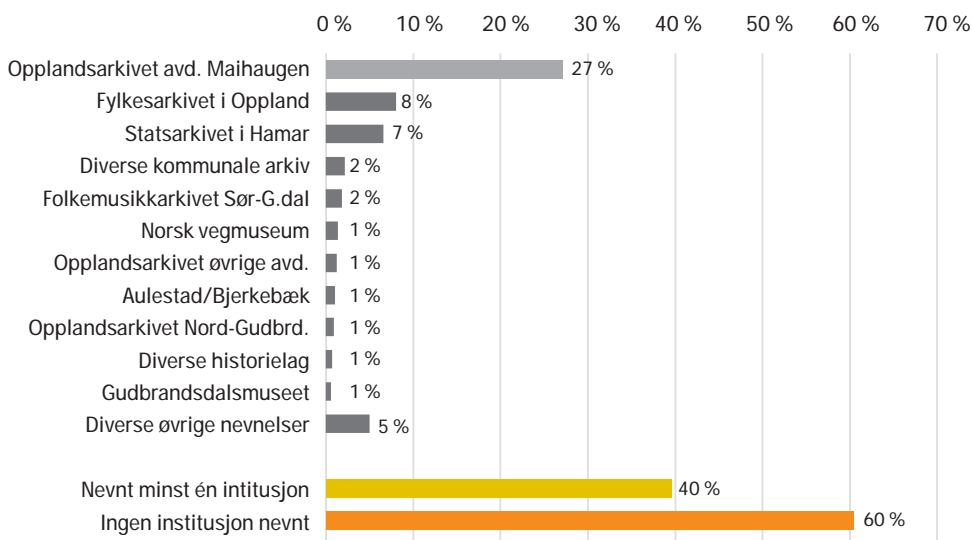
Kjennskap til arkivinstisusjoner i regionen

Som Figur 1 viser, kjente over en fjerdedel av de spurte til OAM når de spontant skulle nevne en regional instisusjon. Tallet er høyere enn antatt på forhånd, og kan tyde på at OAM har opparbeidet en viss grad av gjenkjenningseffekt gjennom sitt virke i regionen. Det var en markant forskjell på spontant kjennskap til OAM kontra de andre instisusjonene. Spørsmålet er om den aktive arkivformidlingen og synligheten i media, gjør at OAM er sterkere fremme i folks bevissthet?

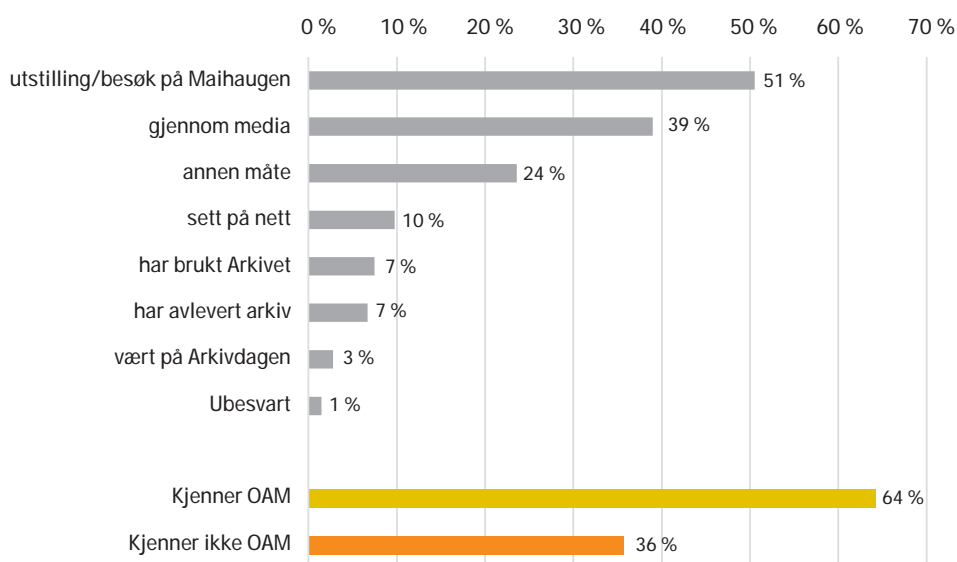
At 60 % av den voksne befolkningen ikke kjenner til noen arkivinstisusjoner i sitt eget distrikt, gir en tilbakemelding som viser at arkivsektoren er ukjent for "folk flest".

Ser vi nærmere på svarene over hvor de som kjenner til OAM kommer ifra, er bildet klart. Innbyggerne i de nærmeste kommunene kjenner bedre til arkivet enn de som ligger flere mil unna (Figur 2). I Lillehammer kjenner 1/3 av den voksne befolkningen til "arkivet på Maihaugen". Den fysiske avstanden til arkivinstisusjonen har betydning. Ved studier av tallmaterialet, er det flere faktorer som spiller inn.

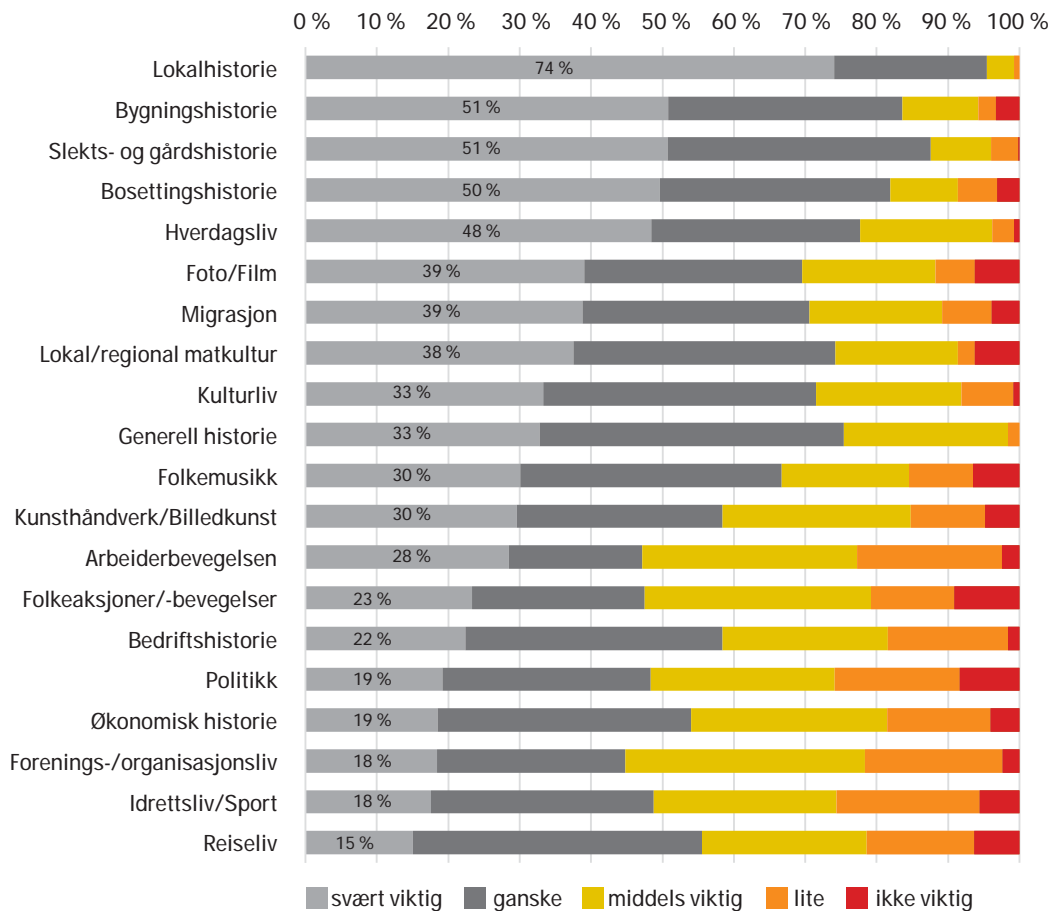
Figur 1. Spontant nevnte arkivinsitusjoner. I % av befolkningen 18 år+ i Sør- og Midt-Gudbrandsdalen.

Figur 2. Ble kjent med OAM gjennom... I % av befolkningen 18 år+ i Sør- og Midt-Gudbrandsdalen.

Figur 3. Hvor viktig mener du følgende temaer bør være for Opplandsarkivet avd. Maihaugen?

Igjen gjør refleksjonene om synligheten av arkivets gjøremål seg gjeldende. Men også refleksjoner rundt arbeidet med privatarkiver, som nok krever en større aksept blant publikum for at arkivene skal kunne dokumenteres og avleveres.

Av kostnadmessige grunner begrenset første del av undersøkelsen seg til kjennskapet til Opplandsarkivet avd Maihaugen, samt alder, kjønn, bosted og om de ville være med på del to av undersøkelsen.

I telefonintervjuet ble de også spurt om hvordan de fikk kjennskap til Opplandsarkivet avd. Maihaugen. Som Figur 4 viser, er det gjennom arkivets utstilling eller besøk på Maihaugen halvparten av respondentene har fått kjennskap til institusjonen. Arkivbygningen ligger godt synlig i Bysamlingen på Maihaugen, med utstillinger i vinduene mot gata utenfor. 39 % oppgir mediaomtaler som informasjonskilde. I løpet av de siste årene har OAM vært mer bevisste på å sende ut pressemeldinger eller kontakte journalister for å informere om arrangementer eller når viktige arkiver er blitt avlevert. Kun 3 % oppgir Arkivdagen som et møtepunkt der de har fått kjennskap til arkivets tjenester. Sett i forhold til oppslutning om Arkivdagen, stemmer det godt overens med antall gjester. Kun 10 % hadde fått kjennskap til arkivet via presentasjoner/søk på nettet.

Undersøkelsen gjenspeilet brukergruppene OAM har vært i kontakt med i løpet av årene. 80 % av de over 55 år kjenner til arkivet, mens kun 40 % av de under 40 er kjent med OAM. Se Figur 3.

Kjennskap til OAM fordelt etter alder

Interessen for historie, og ikke minst tid til å dyrke egne interesser eller delta i organisasjoner som

er naturlige samarbeidspartnere for arkivet, kan ha betydning for dette resultatet. Det var ingen overraskelse at den eldre del av befolkningen har bedre kjennskap til arkivinstitusjoner.

Involvering

Brukerundersøkelsen

Men hvem er kjernebrukerne av arkivet? Hvilke interesser har de, hva forventer de av en arkivinstitusjon som arbeider med privatarkiver?

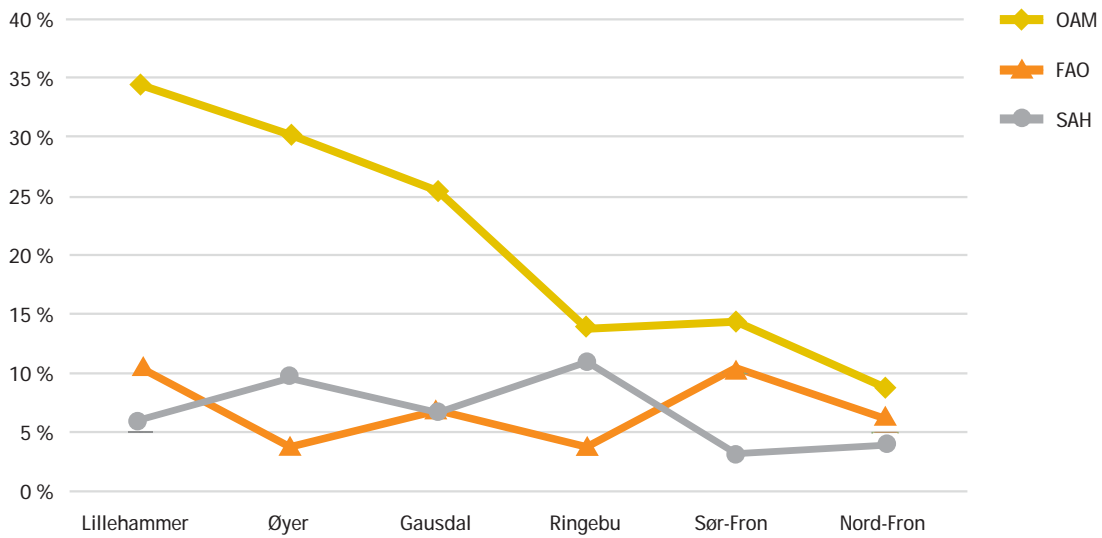
239, dvs 25 % av respondentene som kjente til OAM, sa seg villig til å være med på del to av undersøkelsen. 158 svarte på spørsmålene om bruk, vurderinger og ønsker. Interessen for å bli med og svare på del to, var størst blant de mest involverte, dvs personer som har levert/brukt arkiv.

Undersøkelsen identifiserte tre ulike grupper blant de som hadde brukt eller kjente til OAM på en annen måte.

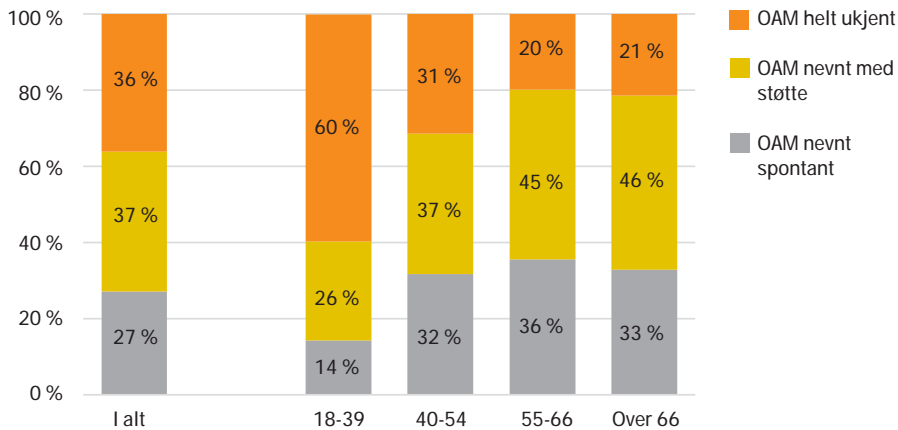
- **Arkivbyggerne;** den mest aktive gruppen som enten hadde levert eller brukt arkivmateriale.
- **Det bevisste publikum;** kjennetegnes som ressurssterke og samfunnsengasjerte, følger med på arkivets arbeid, men har verken avlevert eller brukt arkiver.
- **Det tilfeldige publikum;** De som husket arkivet når navnet ble nevnt, men som ikke har hatt et aktivt forhold til arkivets tjenester. Skiller seg også ut fra de foregående gruppene ved utdannelse eller yrkestilhørighet.

Et interessant funn er at av de som tilhører gruppe en og to, har 81 % høyere utdanning hvorav 47 % arbeider innen akademiske yrker og 57 % har verv

Figur 4. Arkivinstusjoner i Sør-Gudbrandsdalen. Uhjulpnet og spontant nevnte institusjoner. I % av befolkningen 18 år+ etter kommune.

Figur 5. OAM særlig godt forankret blant de over 40 år, kjent og nevnt spontant av 1/3

i en eller flere foreninger/organisasjoner. Østlandsforskning påpeker at kunnskap om brukergruppene er viktig da kommunikasjonen med de ulike brukergruppene nødvendigvis vil være forskjellig.

Rent formidlingsmessig vil man måtte forholde seg til en dual strategi, der en skal nå dels det vanlige publikum, og dels potensielle arkivleverandører. Dette vil prinsipielt gjelde alle typer kommunikasjon, de tradisjonelle massemediene så vel som nye framfor alt elektroniske. Det vil samtidig være kommunikasjonskanaler Arkivet selv rår over eller har muligheten for å utvikle innenfor rammen av Archive 2.0 og 3.0. Videre vil slik tenkning gi grunnlag for å vurdere eventuelle prioriteringer av nettbaserte utstillinger framfor fysiske (vandre)utstillinger. (Ericsson og Vonlanthen 2013, s. 68)

Undersøkelsene spurte også om interesse for emner. Figur 5 viser at "Lokalhistorie" scorer høyest med 74 % som "svært viktig". Emnene var fastsatt, respondentene skulle krysse av. Respondentene ga også et klart uttrykk for at det var viktig å gjøre arkivene tilgjengelig via nettet, dvs 50 % syntes dette var "svært viktig", men på vegne av samfunnet, siden det kun var 12 % som ønsket å få tilgang til materialet på egne vegne.

Brukernes valg av tema

Denne artikkelen kan ikke beskrive alle svar og problemstillinger. Men hele rapporten foreligger under <http://www.ostforsk.no/wp-content/uploads/2014/11/o82013.pdf>

Hva forteller undersøkelsen oss?

Østlandsforskning konkluderer med at Opplandsarkivet avd. Maihaugen har oppnådd en betydelig forankring i sitt nedslagsfelt og oppsummerer avslutningsvis:

Arkivets nyere rolle som aktiv samfunnsaktør og formidler er rimelig godt mottatt: Med stor entusiasme hos et lite mindretall og med noe mer dempet støtte og interesse hos den mer folkelige delen av publikumet. (Ericsson og Vonlanthen 2013, s. 11)

Undersøkelsen gir OAM svar på noen av spørsmålene vi reiste i forkant, men den reiser også nye spørsmål. Arkivet har et bedre kjennskap til sine brukergrupper, men nye spørsmål reises om hvordan vi kan få den yngre del av befolkningen mer bevisst på hva et arkiv er, dets funksjon og plass i samfunnet. Det reiser også spørsmål i valg av strategier i videre bygging av arkivet, i bruk av nettbasert formidling og geografisk forankring.

Indirekte gir undersøkelsen svar på tittelen *Det levende arkiv*, og peker på at arkivformidling er en viktig funksjon for arkivinstitusjonene: At arkivene har en viktig rolle og funksjon i synliggjøringen av folks hverdags-historier og møtestedene mellom mennesker.

Litteratur

Birgitta Ericsson og Peter Vonlanthen: *Opplandsarkivet avd. Maihaugen. Regionalt forankret etter 30 års drift*. ØF-rapport 08/2013 <http://www.ostforsk.no/publikasjoner/opplandsarkivet-avd-maihaugen-regionalt-forankret-etter-30-ars-drift/>, identifisert på internett 28.02.2016

Maihaugen / Stiftelsen Lillehammer museum, www.maihaugen.no, identifisert på internett 25.08.2015

Norstat, <http://www.norstat.no/>, identifisert på internett 20.08.2015

Opplandsarkivet avd. Maihaugen, www.opam.no, identifisert på internett 25.08.2015

Østlandsforskning, <http://www.ostforsk.no/>, identifisert på internett 20.08.2015

Measuring Success and Learning about Archives Users

Svanhildur Bogadóttir

In recent years, promotion of archives has been rapidly growing and as part of this digitized collections are offered on the web. The public as well as scholars, are asking for more online documents and statistics seem to suggest that many users study digitized documents online. This article will discuss the changing role of archives and the importance of developing statistics concerning the archives, and using surveys to acquire qualified information about the use of archives. Archives in Iceland are used as a case study and the article presents information from surveys conducted by Reykjavik Municipal Archives, but they can also be interpreted in a wider context.

Earlier, the role of public archives within administration and society was more clearly defined. Their most important role was collecting and preserving material securely, making archives accessible and keeping the reading rooms open for scholars. Louise Craven describes the function of a records office in the second half of the twentieth century:

... the general functions of a records office might be said to be those of custodianship and storage of records which have been selected for permanent preservation, together with the provision of a public service. These general functions of course incorporate all those specialized ones of helping the public find what they want, cataloguing and the creation of finding aids, preservation and conservation,

95

Searching for documents for researchers in the repository of Reykjavik Municipal Archives.
(Photo: Grimur Bjarnason)

and the wider outreach roles of developing education, supporting local history and reaching new audiences. (Craven 2008)

The public did not know much about archives, except people interested in genealogy or people who had to visit archives in order to access documents. In recent years, public archives have been increasingly active in providing guidance to institutions in managing their records from the moment they are created until the end of their use, or until they are delivered to the archives. Through this process, the archivists are enabled to identify which materials are of long term value and should be kept and which documents should be discarded.

In 1981, F. Gerald Ham stated that new technology and a changing social role for archives would lead to more active management of archival records and a reexamination of many basic assumptions concerning archival theory and practice. (Gilliland-Swetland 2000)

This has indeed been the case, and for the last 15–20 years the role of archives in society has changed as they put more emphasis on promoting their collections, services, and activities to the public. Archives in general are no longer closed institutions only catering to scholars and students. Most archives are today modern institutions striving to provide as good a service as possible. The public has become more aware of the right of access to information. Society, legislation and practice in many countries have been changing towards more freedom of information. There is apparently an increased need for more transparency and easier access to public documents while they are in government administrations and after they have been delivered to archives.

The archives also use various kinds of promotion to attract new groups of people to the archives, to learn about their collections and the work they do. The promotion is used to get people to take the first step into archives and see what they have to offer. The archives have learned much from the museum field and the public is indeed responsive. There is an increased interest among the public to browse primary sources in the archives, preferably through use of the Internet.

The archives are responding to this interest and are providing search aids online and many archives provide information online on their own home page, Facebook, Twitter, Europeana, Flickr, YouTube or other platforms. These can be single documents of interest or complete document series made available online. The archivists decide which materials are to be made publicly available, but which criteria should determine the documents to be selected? Do the archivists select documents which are fragile to protect the originals; documents which are educational; documents which are valuable to history, ancient or well written or do they select those they think will be popular with the public? As Aljas and Pruulmann-Vengerfeldt (2009) explain about the situation in Estonia, which is similar to many countries, very often the museums or archives start with the basic idea that the database is simply to create a webbased version of the museum's objects gallery. The archives see improved preservation possibilities, and the reduction of damages caused by usage, as the primary objective of digitization. Digitization focuses primarily on the materials often used by researchers and is, in this sense, very much a user driven activity. This also means that materials, which the users have not yet discovered in a

collection or have not shown interest in, do not have priority for digitization.

Hinton and Whitelaw (2010, p. 52), have pointed out the value of being able to engage directly with the public and to share a broad collection of sources with users on the Internet. The digitized materials are of more use if people can access them in a meaningful way, as people no longer simply view or consume cultural content; they make it, reuse it, and annotate it, add meaning and create new media forms.

All archives have their own independent criteria for selecting documents/collections to be put online. Even though they are made available, the public's interest varies, or the public does not even know that collections are being offered online. For archives, like other institutions, it is important to measure the success of their promotional work. The classical measure is keeping statistics about various works in the archives. These statistics are important for planning work ahead. The statistics can have information about the number of collections received or linear meters; about visits to the reading room, the composition of the visitors' group and document requests; the number of visitors to exhibitions or events at the archives. Also it is central to harvest information about visits to the website and social media such as Facebook, Twitter and Flickr and how they are used.

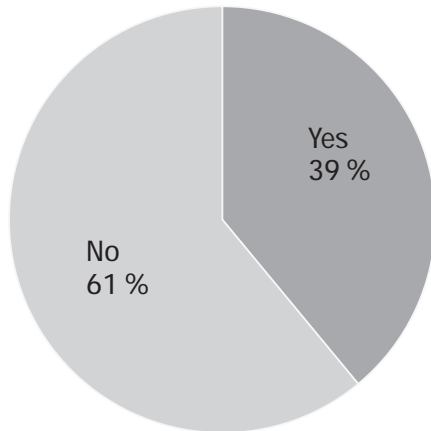
It is equally of interest not only to collect various statistics about the work of the archives, but to maintain the information, analyze it on a regular basis and use it to measure success, compare with others and plan for the future. Statistics online or in a file folder or drawer are of no use to anyone. Statistics however, only show information and

numbers about the users, but not about the non-users. They do not show user satisfaction or general knowledge about the work, services and collections of the archives. To measure the success of the archives' program, it is critical to also use surveys, interviews or other qualitative methods. It is also of interest to define what success is composed of and use the information we gather to set goals or targets for the future.

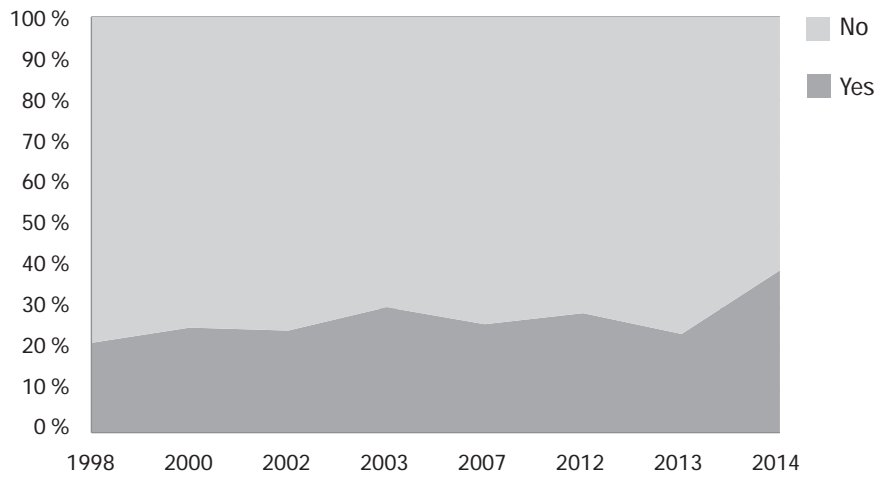
Reykjavík Municipal Archives produces what it considers to be typical archives statistics. For the last 16 years, surveys have been a regular part of measuring and evaluating its work. The Archives has conducted three large surveys of the status of records management in city administration, the last one was conducted in 2013. Results have been analyzed in reports given to the top management of the city and used to organize its work. Guest surveys in the reading room are conducted on a regular basis and are used for improving services and processes. Gallup International also conducts surveys about the knowledge of the public concerning the services the archives provide. Other surveys include a recent one concerning the difference between the general public and "specialists" or scholars when it comes to usage of archives, knowledge etc. Some of the results of the surveys will subsequently be presented here.

One of the surveys Reykjavik Municipal Archives has been conducting on a regular basis is carried out by *Capacent Iceland* (earlier Gallup International). The last survey was conducted in November 2014, as part of a survey of the City of Reykjavik. The sample of the Internet survey was 1031 people and the response rate 664 people (60.8 %). First, participants were asked

Do you know which services Reykjavik Municipal Archives provides?

Reykjavik Municipal Archives – Knowledge of Service 1998–2014

if they knew which services Reykjavik Municipal Archives provides.

39 % replied yes to the question, 61 % replied that they did not know of the services. In the following graph, it is possible to see the development through the last 16 years. The knowledge about the Reykjavik Archives seems to go hand in hand with the promotional work of the Archives. For example, in the year 2014 the Archives had a large exhibition and several events to celebrate the 60 years anniversary, which made it more visible. The result shows that more than one third of Icelanders know which services the Archives provide. No surveys were made between the years 2007 to 2012, due to the recession in Iceland.

Those who replied: yes, were then asked (except in 2014), "What kind of service does Reykjavik Municipal Archives provide?" This question was important to examine their actual understanding of the services of the Archives. The most common replies in 2013 were:

- Preserves documents.
- Provides access to documents.
- Gives information.
- Service to those doing research.
- Has information about the city of Reykjavik and people of Reykjavik.
- Collections of documents on the web.

The results show that preservation is the aspect of service that most participants think of first, when asked about the services of the archives, but more than a third think about providing information or access to information.

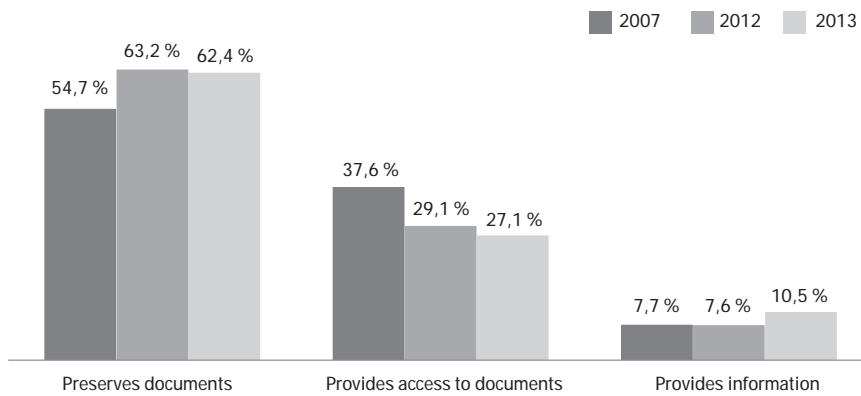
Archives, libraries, and other cultural institutions increasingly provide digitized documents on the web, including some quite interesting and inspiring collections. It is considered important to offer cultural heritage to everyone, to widen and expand the user groups and to increase access (Aljas & Pruulmann-Vengerfeldt 2009).

But no one is keeping track of all the collections online and users cannot use a particular website to find out which collections are available. UNESCO tried for some years to keep track of digitization projects, but soon gave up and most of the links on their website are now obsolete. (http://www.unesco.org/webworld/digicol/Digitization_projects/). There is great need for cooperation on the promotion of websites with digitized collections, so that in the future the public and the scholars have one platform to visit to get an overview of collections which are available on the web. Even in a small country like Iceland there does not exist a list of online collections.

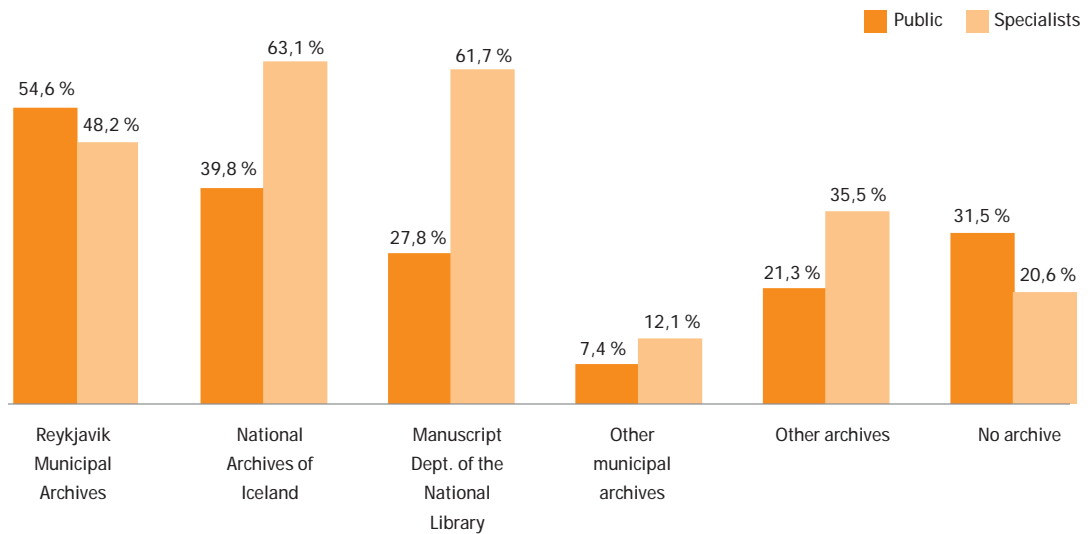
Furthermore, the presentation of each collection on the web varies a lot, as well as search possibilities, which all adds to the complexity for the user.

Archives and many other cultural institutions often have limited funding and therefore projects in digitizing documents sometimes start with more eagerness than knowledge. As Aljas & Pruulmann-Vengerfeldt (2009) describe, this kind of practice leads to an unsystematic and often project-based digitization process. Digitization is perceived as a technical process of generating digital files of the documents and much less attention is paid to the information architecture, interpretations, and systematization of these works. Their research furthermore shows that

What kind of Service does Reykjavik Municipal Archives Provide?

Have you visited or used the services of an archive?

proper guidance to the online databases can be inspiring for the user, but only a few focus group members have continued using the databases. Often there is a lack of knowledge and information about the content offered in the database, which makes it difficult to perform a search; moreover, the data structure is too complicated for consistent use.

In Iceland, no information has been available on whether scholars or the public know about digitized collections online or how they liked the selection of documents made available online or the way they are presented. One has not known whether potential users had knowledge about the collections online, how much time and money had been invested, whether they knew how to use them or whether they used them. The employees at Reykjavik Municipal Archives had to ask themselves whether they were providing the potential users with what they wanted or needed, or were providing what the Archives wanted the potential user to want. And the Archives were interested in learning about the users or non-users to plan which collections to make available online in the future.

Reykjavik Municipal Archives had two similar surveys done in March 2014. They were not scientific in selecting a sample but the idea was to attain some knowledge about the users of the archives and their use of online collections. The first survey was sent to so-called "specialists", using mailing lists of historians, employees of museums and librarians, and information specialists. The second survey was sent at the same time to "the public", which were known target groups, expected to give more responses. The "public" survey was posted on

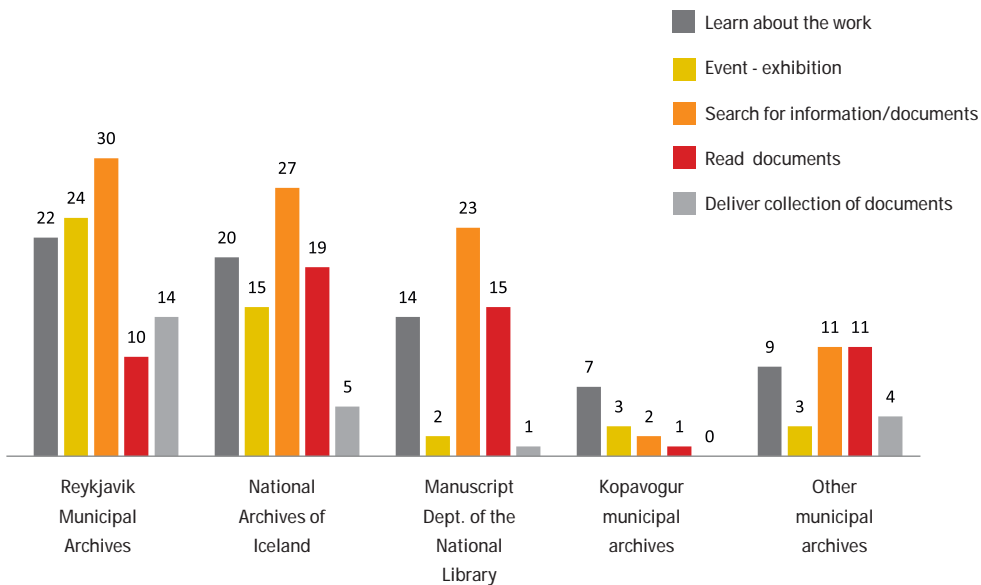
the Facebook page of Reykjavik City (7,300 likes), Facebook page of Reykjavik Municipal Archives (1,670 likes at the time), internal web of the City of Reykjavik, as well as to all employees of The Reykjavik City Hall.

Both surveys were done in *SurveyMoney Pro* by the Office of the Mayor of Reykjavik in March 2014. Replies were 141 in the first survey of the "specialists" and 109 in the second survey of the public. The results were quite interesting. Part of the results can be seen in the figure.

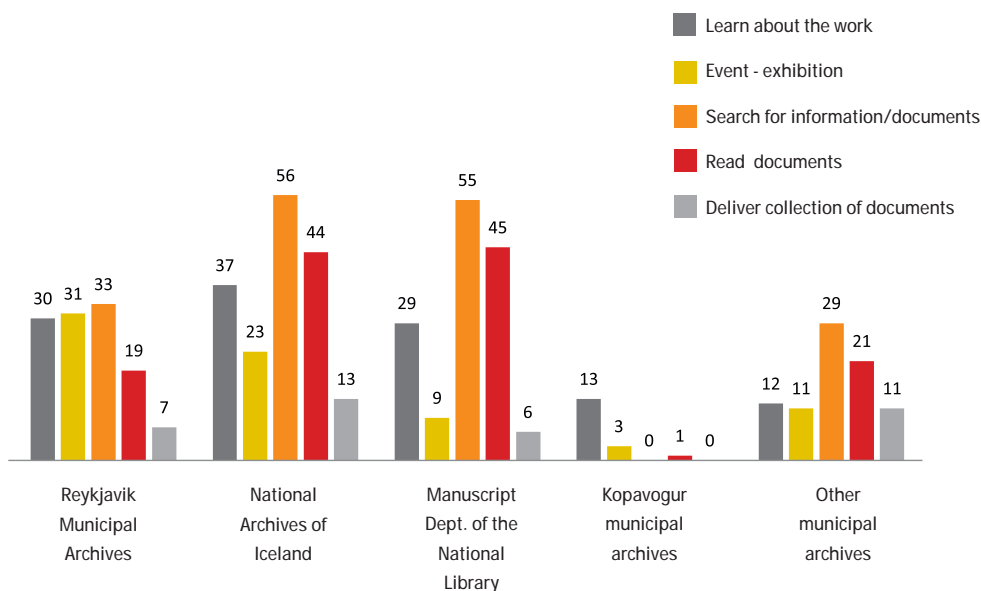
Reykjavik Municipal Archives expected that mostly historians and scholars would be studying the finding aids online, but the results of both surveys were very similar. 32.8 % of the "specialists" had searched the finding aids, compared with 28.8 % of the public. The reason can be that the finding aids are searchable full text by Google and other search engines and that interest in history is high in Iceland. Increasingly, researchers have used the finding aids online before coming to the archives, and they have better knowledge of which boxes they want for the reading room. Participants were also asked if it had been easy or difficult to search the finding aids, and 53.6 % of the public found it easy or very easy compared with 56.6 % of the specialists. Only 17.9 % of the public group and 18.0 % of the "specialists" found it difficult to search the finding aids. This result shows that Reykjavik Municipal Archives is on a correct path as to offering finding aids online that are searchable by search engines.

More than half of the public group of respondents had visited or used the services of Reykjavik Municipal Archives, or 54.6 % compared with 48.2 %

What was the purpose of the visit? "Public". Possible to make more than one selection number.

What was the purpose of the visit? "Specialist". Possible to make more than one selection number.

of the "specialists". However, more "specialists" had visited or used the services of the National Archives of Iceland and the Manuscript Department of the National Library. There is a noticeable difference between visits of the public to the three mentioned archives.

It is also interesting to find out for what reasons visitors come to the archives. Are they looking for documents or information or coming for an event or an exhibition? Many of the members of the public are visiting the archives in search of information or documents. At the same time they come to learn about the work and for events and exhibitions. The results for the "specialists" are similar. However, surprisingly few members of the public say they have visited exhibitions and events at the Manuscript Department, perhaps because they have thought it was planned by the National Library (and not their Manuscript Department). Also, it appears that more "specialists" have delivered documents to the National Archives, but more members of the public have delivered documents to the Municipal Archives of Reykjavik. It would be interesting to continue this research and make it more detailed, even using interviews.

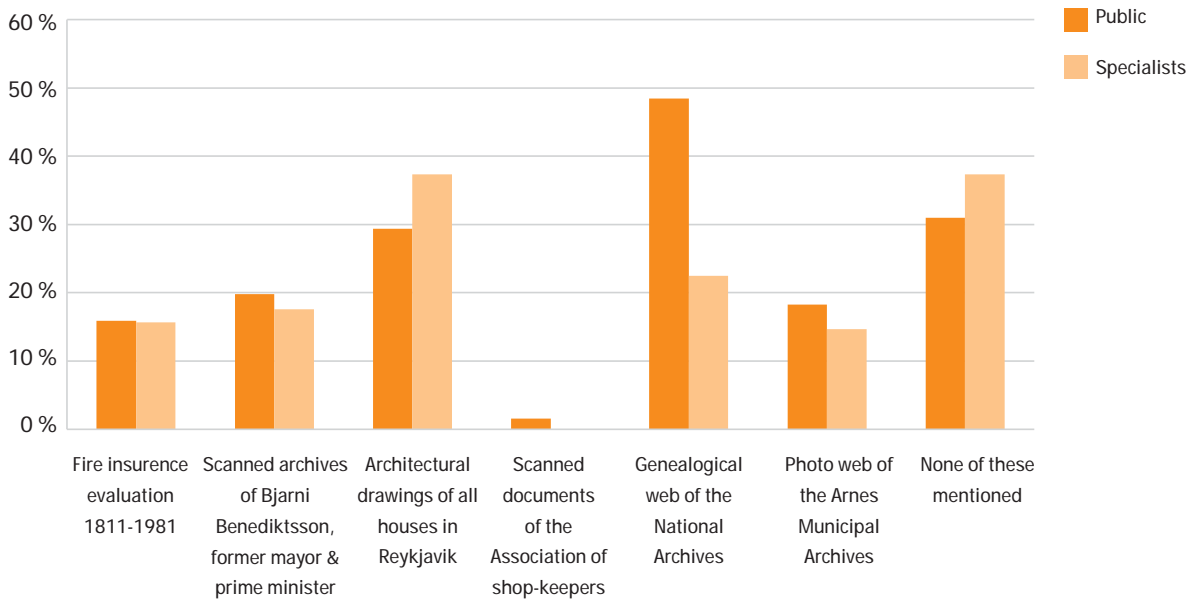
Archives in Iceland are providing more and more information and digitized collections online on their home pages or on special websites. We inquired if participants knew about the online collections or not. The first online collection was *Fire Insurance of Houses in Reykjavik 1811 to 1981*, where 29.000 digitized pages were made available. (www.borgarskjalasafn.is/brunabotavirdingar). 15.7 % of the participants knew about this collection. Reykjavik Municipal Archives has made a special home page about *Bjarni Benediktsson's*

large collection. He was the mayor of Reykjavik, a minister of foreign affairs and a prime minister for many years. About 40.000 pages of letters and other archival materials have been made available online (www.bjarnibenediktsson.is), and the statistics show a steady flow of visitors. This is in line with the fact that 19.8 % of the "specialists" and 17.6 % of the public participants know of the collections.

The third collection is a database of the City of Reykjavik, with all available main architectural drawings of houses available online from the 19th century up to our days, currently 140.000 drawings. (<http://teikningar.reykjavik.is/>). This collection is a great treasure mine for many, but it is rather hard to search the first time and not very user-friendly. Therefore, it has not been promoted much to the public. Surprisingly, 37.3 % of the public knew of it, compared to 29.4 % of the "specialists". The Reykjavik Municipal Archives preserves the complete archives of the *Association of Shop-Keepers in Iceland*. It has received a grant to make parts of it available online and already there are about 10.000 pages online. It turns out that almost none of the participants know of it. It is obviously necessary to promote the collection better. The National Archives of Iceland has made a special searchable website with thirteen censuses of Iceland from 1703 to 1920 (www.manntal.is). Surprisingly, 22.5 % of the public groups know about it, compared with 48.8 % of the "specialists". About 16 % know of the photo web of the Árnes Municipal Archives, while a third of the participants knew none of the above.

At the end of the two surveys, participants were offered to comment and many of them did. Several

104 Archives provide more online collections. Which ones do you know? – possible to select more than one

mentioned that they had not known about all these collections but they would now definitely look at them, and many mentioned lack of standardization; need to have overview of information on the Internet and that the public archives needed to promote their work more and become more visible. Furthermore, that it was useless to offer collections online if no one knew of them.

For Reykjavik Municipal Archives, collecting and using statistics is an important part of everyday work. However, surveys give different information concerning knowledge about and use of the Archives. With the help of the latest two surveys, we now know that it is not enough to digitize documents. The archives must also present to the users how to locate and use them and to promote its work. In the future, it

would be interesting to be able to use focus groups or in-depth interviews with users, to learn more about how the archives can improve their services.

Geoff Pick of the Archives and Records Association (ARA) discussed the importance of surveying users in the UK National Archives:

All of us who work in archives want to deliver the best possible service. But there are always balances to strike, especially when money is scarce. Longer opening hours mean little if material has not been catalogued; money invested in digitization may reduce the need for other services. As long as we stay close to our users – and continue to ask for their feedback – we can hopefully continue to make the right decisions. (2011 *Archive Visitor Survey published*)

Bibliography

- Aljas, A and Pruulmann-Vengerfeldt, P.: Digital cultural heritage. Challenging museums, archives and users. In *Communicative approaches to politics and ethics in Europe : the intellectual work of the 2009 ECREA European media and communication doctoral summer school*. (N. Carpentier, Pruulmann-Vengerfeldt, R. Kilborn, R. Olsson, H. Nieminen, E. Sundin, & K. Nordenstreng Ed, pp. 59–71. Tartu: Tartu University Press, 2009
- Craven, L.: *What Are Archives? Cultural and Theoretical Perspectives: A Reader*. (L. Craven Ed.). Burlington, VT: Ashgate, 2008
- Gilliland-Swetland, Anne J.: *Enduring Paradigm, New Opportunities: The Value of the Archival Perspective in the Digital Environment*. Washington, DC: Council on Library and Information Resources 2000
- Hinton, S. and Whitelaw, S. H. M.: Exploring the digital commons: an approach to the visualisation of large heritage datasets. In J. B. Alan Seal, Kia Ng (Ed.), *Electronic Visualisation and the Arts*, Vol. 2010, pp. 51–58. London: BCS, The Chartered Institute for IT champions 2010
- 2011 *Archive Visitor Survey published – Survey of Visitors to UK Archives ‘a massive pat on the back’*, August 23, 2011, <http://www.archives.org.uk/ara-in-action/news/251-2011-archive-visitor-survey-published.html>, accessed November 9, 2015

Historier fra en bydel Et arkivprosjekt for identitet og engasjement

Ingfrid Bækken

Årstad bydel i Bergen ligger rett sør for Bergen sentrum. Frem til 1915 var Årstad en egen kommune. Den var opprinnelig en liten landkommune, som på slutten av 1800-tallet ble Bergens industriforstad. Akkurat denne delen av Bergen er hovedfokus for Bergen Byarkivs nettside *Historier fra en bydel* som vil bli presentert i denne artikkelen.

107

I Årstad finner vi noen av de strøkene i Bergen som kommer dårligst ut i kommunens levekårsundersøkelser, og det var nettopp en slik undersøkelse som i 2010/2011 fikk vår byrådsavdeling til å sette i gang en egen levekårssatsning for å drive fram potensialet i området. Hver enhet i byrådsavdelingen skulle bidra med egne prosjekter, og det var avsatt midler som ble fordelt på de ulike enhetene. Byarkivet hadde flere prosjekter, bl.a. en fotoutstilling til arkivdagen i 2011, men hovedprosjektet vårt var nettsiden *Historier fra en bydel – Årstad*.

Et nettsted som samler historiske ressurser

Nettstedet ble lansert på arkivdagen 12. november 2011. Tanken var at nettsiden skulle være i utvikling over flere år, med en jevn nyproduksjon av artikler. Det er derfor en aktiv side som er i stadig videreutvikling. I dag inneholder den 203 artikler, fortellinger og intervjuer, sammen med digitaliserte foto, dokumenter, kart og protokoller. Artikkene spenner vidt, fra sentrale tema som byutvikling, skoler og fattigvesen, til mer spesielle emner som duekleiver og legater.

Fra taket på Bergen Byarkiv er det utsikt mot bydelen og den tidligere kommunen Årstad.
(Foto: Ingfrid Bækken, Bergen Byarkiv)

På slutten av 1800-tallet vokste det frem en mer bymessig struktur rundt de store industribedriftene i Solheimsviken i Årstad, som Wingårds jernstøperi og Bergen Mekaniske Verksted. Kart fra 1883, arkivet etter Havnestyret i Bergen, BBA-0740, Bergen Byarkiv.

Historier fra en bydel - Årstad ble lansert på arkivdagen i 2012. Publikum kan nå artiklene på nettsiden via søkefunksjon, kategoriene i hovedmenyen, kart eller bildeveggen. Kartfunksjonen bruker Google kartsøk, og gir en visuell inngang til en rekke av artiklene på nettsiden.

Målet har vært å skape et nettsted som samler historiske ressurser knyttet til området. Gjennom å bruke primærkilder og historiefortelling ønsker vi å skape forståelse og kunnskap om områdets historiske verdier. Slik håper vi også å kunne bidra til å styrke innbyggernes identitet og derigjennom bidra til økt trivsel.

I tillegg ønsker vi at nettsiden skal kunne være en ressurs i forhold til bruk, bevaring og utvikling i området. Deler av bydelen er under sterkt press når det gjelder utbygging av gamle industritomter og grøntområder. Da kan økt bevissthet omkring historiske verdier og kvaliteter være viktig.

Kategorisering, kart og bildevegg

Nettsiden henvender seg til et bredt publikum, og vi ønsket derfor at den skulle være lett tilgjengelig for så mange som mulig. Derfor la vi blant annet vekt på at siden skulle ha ulike innganger til innholdet. I tillegg til søkefunksjonen, kan publikum finne artikler gjennom tematiske kategorier, kart og bildevegg. Siden fornyes dessuten jevnlig ved at de nyeste artiklene automatisk legges på forsiden når de blir publisert.

Vi tror at ulike måter å nå innholdet på er med på å gjøre det spennende å "surfe" i tekster og illustrasjoner på nettsiden. Et av målene har nettopp vært å skape et sted der det er interessant å være, gjennom å gi de besøkende en opplevelse av å kunne gå på streiftog gjennom Årstad både i tid og rom.

Hovedmenyen på nettsiden gir tilgang til alle artiklene, og består av et sett tematiske kategorier som ble utarbeidet i forbindelse med prosjektet: Arbeid og arbeidsplasser, Bo og leve, Hus og gater, Skole og skolehverdag, Personer og hendelser og

Styre og stell. Under hver hovedkategori finnes flere underkategorier. Kategoriene understreker ideen bak nettstedet. De handler om det folk er opptatt av og identifiserer seg med – om nærmiljø og hverdagsliv: skole, arbeid, hus, gater og personer.

I tillegg har vi valgt å kartfeste en rekke artikler gjennom Google kartsøk, som er velkjent for de fleste. Mer enn 100 artikler er kartfestet, og hvis brukeren klikker seg inn på kartet får hun opp markører for hver kartfestede artikkel. Kartløsningen er en veldig konkret og visuell inngang til materialet, særlig for de som kjenner området. Det viser seg også at hele 21 % av de besøkende bruker kartet for å finne artikler.

I den sekundære menyen øverst på siden finnes også andre innganger til materialet på nettsiden. Under fanen "Bildevegg" finner brukeren et utvalg illustrasjoner hentet fra ulike artikler, som gir direkte inngang til den enkelte artikkelen. Fanen "Arkivmateriale" gir tilgang til digitalisert arkivmateriale knyttet til området, som kart og protokoller.

Artikler

Artiklene på nettsiden er i all hovedsak korte, ikke-akademiske tekster. Vi bruker en mer muntlig fortellerform enn det vi ofte gjør, og artiklene har fokus på den gode historien. Hver artikkel ledsages av illustrasjoner, gjerne fra arkivene, og såkalte "Smakebiter fra arkivene", der vi legger ut relevant arkivmateriale.

Vi har mange tekster der vi tar utgangspunkt i arkivmaterialet vårt, som artikkelen om *Proprietær Johan Plathe Krohns legat til Aarstad sogns vel*. Et ganske ukjent legat med det fine formålet å bidra til kjøkkenhager, frukttrær og jordbruksforbedringer i Årstad. Teksten er basert på legatarkivet, og slik

har vi kunnet bidra med ny, og kanskje litt uvanlig og morsom, kunnskap knyttet til området. Vi har flere artikler som på denne måten formidler tidligere ukjente sider ved Årstads historie.

Artiklene tar imidlertid ikke bare utgangspunkt i arkivene våre, ettersom vi da ikke ville kunne dekke alt vi ønsker. Vi har likevel få artikler der vi ikke har kunnet bruke arkivmaterialet vårt på en eller annen måte.

Artikkelsamlingen inkluderer dessuten en rekke personlige beretninger. Vi har hatt kontakt med en lokalhistorisk forening som består av personer som vokste opp i området. Flere av dem har blitt intervjuet i forbindelse med prosjektet, og intervjuene har dannet utgangspunkt for en rekke interessante og artige artikler. Dette har imidlertid vært ganske tidkrevende.

Bruk av siden

Det skal innrømmes at det er en rekke ting vi ønsket å gjøre da vi startet opp som vi ikke har fått gjort. Blant annet hadde vi planer om egne skoleformidlingsprosjekter og innhenting av fortellinger om hvordan det er å bo i området i dag. Vi hadde nok også tenkt å ha et høyere produksjonsnivå på nye artikler. Til tross for alt dette, må vi likevel si at vi er veldig fornøyde med det vi har oppnådd, for nettstedet har i all hovedsak blitt det vi ønsket at det skulle bli.

Det aller viktigste er for øvrig at vi ser at nettsiden blir brukt. I perioden fra 12. mars 2013 til 12. mars 2014 hadde vi 15 443 besøk på siden, og vi hadde nesten 40 000 sidevisninger. Statistikken viser dessuten at besøket er økende for hvert år. Antall besøk gikk opp med nesten 27 % det siste året.

Vi har en tilbakemeldingsfunksjon på nettsiden, men der får vi ikke veldig mye respons. Det kan være vanskelig å engasjere folk på den måten, og vil kanskje også kreve en innsats fra oss. Men vi får mange tilbakemeldinger på andre måter, for eksempel via lesesalsgjester og publikum på våre arrangementer. Mange som er oppvokst i området er begeistret for siden, og vi har til og med snakket med enkelte som sier de har lest alle artiklene! Noen av dem som har besøkt nettsiden har dessuten kontaktet oss for å fortelle sine egne historier, og dette har resultert i flere artikler.

Vi har også lagt merke til at media bruker siden som oppslagsverk, for eksempel i faktabokser i tilknytning til artikler eller spørsmål til oss fordi vi har skrevet en artikkel om et bestemt emne. Vi har også fått tilbakemeldinger på at nettstedet er blitt tatt i bruk til aktivisering på et sykehjem.

Mange har påpekt undervisningsverdien i artikkelsamlingen, men det ser likevel ikke ut til at skolene har tatt den i bruk i vesentlig grad. Skolelaboratoriet i realfag ved Universitetet i Bergen bruker imidlertid nettsiden aktivt. De samarbeider med skoler i lokalmiljøet om bruk og undervisning i nærområdet. Foreløpig har vi gjennomført ett prosjekt i samarbeid med dem. I forbindelse med at det ble laget en kulturløype i den såkalte bybaneskogen, et lite grøntområde på Slettebakken, bidro vi med artikler om kulturminner akkurat i det området. Målet var todelt – både å bruke artiklene i undervisningsøyemed, men også som dokumentasjon på kulturminneverdien i et område der det planlegges utbygging. Det var et interessant delprosjekt, og viser nettsidens potensiale i ulike sammenhenger.

For oss som har en fortid i Årstad, er dette spennende lesning, ja, kanskje for alle bergensere?

<http://www.bergenbyarkiv.no/aarstad/>

Historier fra en bydel - Årstad

bergenbyarkiv.no

Historier fra en bydel - Årstad

Utfordringer

Den store utfordringen i arbeidet med nettsiden er ressurser. Både innholdsproduksjon og teknisk drift, vedlikehold og oppgradering gjøres ved siden av andre oppgaver som skal, må og bør gjøres. Det betyr at det kan være vanskelig å prioritere dette arbeidet. Dette vises både ved at produksjon av nye artikler har vært ganske begrenset siste året, og ved at siden er moden for en oppgradering. For eksempel er den ikke tilrettelagt for mobile enheter.

Akkurat dette viser en av hovedutfordringene med denne type formidling. Nettsider som skal være oppdaterte må følges opp, ellers blir de uinteressante for publikum. Det krever ressurser og god organisering over lang tid, og er dermed annerledes enn tradisjonelle formidlingsproduksjoner, som utstillinger eller bøker.

Videre fremover

Men – til tross for ressursutfordringer – prosjektet *Historier fra en bydel* fortsetter. Det er fremdeles en rekke artikler som både må, bør og kan skrives. Vi

Mange er begeistret for nettsiden *Historier fra en bydel – Årstad*.

tror dessuten at nettsiden har potensiale til å bli langt mer brukt enn det den blir i dag. Det krever imidlertid at den oppgraderes og gjøres tilgjengelig for mobil og nettbrett. For å utvide brukergruppen bør vi nok også vurdere å gjøre fremstøt overfor skoler, lag og organisasjoner i området. Vi leker dessuten med tanken på underprosjekter, der vi fokuserer på bestemte strøk i Årstad og produserer artikler knyttet til dem. I 2015 er det 100 år siden Årstad ble en del av Bergen, noe som selvfølgelig også bør markeres.

Vi tror fortsatt at den nærheten vi gir til primærkildene, og de historiene vi forteller, gir kunnskap og inspirasjon. Derfor ble vi også veldig glade da nettsiden for ikke lenge siden ble delt på Facebook-gruppen Bergen før i tiden på denne måten: "For oss som har en fortid i Årstad, er dette spennende lesning, ja, kanskje for alle bergensere?" For da betyr det at vi har oppnådd mye av det vi ønsket – nemlig å skape en nettressurs som både er interessant og viktig for de som bor eller har bodd i bydelen, men også for andre med interesse for Bergen og Bergens historie.

Från silverfisk till arkivdetektiv Arkiven – en resurs för skolan

Karin Sjöberg

Arkivpedagogiken i Sverige växte fram i slutet av 1990-talet utifrån lärarnas behov och önskemål, men även utifrån då gällande läro- och kursplaner. Det var och är fortfarande viktigt om arkiven ska vara relevanta för skolan. I artikeln reflekterar Karin Sjöberg över arkivpedagogikens utveckling i Sverige.

För närmare tio år sedan var jag inbjuden till Riksarkivet i Oslo. Iklädd en glittrade silverfiskdräkt talade jag om arkivpedagogik. Med dräkten ville jag väcka uppmärksamhet och visa att arkiv kan göras roligt och lustfyllt i mötet med barn. Samtidigt är silverfisken (sølvkre) arkivariens värsta fiende då den utgör ett hot mot våra dokument. Min roll som pedagog uppfattades vid den tiden många gånger som ett hot bland arkivarierna, särskilt när de såg mig med en grupp glada barn i arkivmagasinen: "Vad gjorde vi där? Tänk om de förstörde någonting!"

Med åren har silverfiskdräkten bytts ut mot en arkivdetektivrock. Nu behöver arkivarierna inte längre övertygas om betydelsen av arkivpedagogik. De behöver snarare hjälp med hur man kan göra arkiven tillgängliga på ett lustfyllt och lärorikt sätt. Idag pågår nämligen pedagogiskt arbete i alla nordiska länder, alltifrån analoga workshops till digitala läromedel, men även projekt med teater och kreativt skrivande. På Malmö stadsarkiv är vi två arkivpedagoger som arbetar gentemot grundskola, gymnasium och högskola/universitet.

113

Möte med lärare

Arkivpedagogiken i Sverige växte fram i slutet av 1990-talet utifrån lärarnas behov och önskemål, men även utifrån då gällande läro- och kursplaner. Det var och är fortfarande viktigt om arkiven ska vara relevanta för skolan. Eftersom arkivmaterial är svår-tillgängligt krävs ett väl genomtänkt urval för att eleverna ska kunna tillgodogöra sig det på ett bra sätt. Ibland har det dock framförts kritik för att enstaka dokument och texter plockas ut ur sitt sammanhang. Kritiken är viktig, eleverna behöver göras medvetna om urvalsprinciperna. En bra övning är att låta eleverna själva, med hjälp av annat material, sätta in det aktuella dokumentet i en större kontext. En annan är att låta eleverna besvara enkla källkritiska frågor som; Vad är det för källa?; Vem har upprättat den och varför?; Vad berättar den och vad berättar den inte?

Under mina år som pedagog har jag utformat visningar, workshops och studiematerial, samt arrangerat lärarfortbildningar och samarbetat med Lärarutbildningen på Malmö högskola. Lärarstudenterna skulle nå insikt om att historia inte bara handlar om stora övergripande skeenden utan även om dem själva och om platserna omkring dem. Lokalhistoria, eller mikrohistoria, kan exemplifieras på ett mycket konkret sätt genom studiet av arkivhandlingar. Att introducera arkivpedagogiskt arbete på lärarutbildningen ökar förutsättningarna för att lärarstudenter även i framtiden använder arkiv i sin undervisning, oavsett om det handlar om besök, användandet av digitala resurser eller annat studiematerial.

För trots alla år av arkivpedagogiskt arbete är det fortfarande ganska svårt att nå ut till lärare och få dem att använda sig av arkiv. Det kanske beror på

okunskap, osäkerhet, ointresse, bristande tid eller annan prioritering. Eller beror det kanske också på oss? Vad erbjuder vi och hur marknadsför vi oss gentemot skolan? Oavsett så gäller det att inte ge upp, utan att tålmodigt fortsätta knacka på dörren. För nu är tiden kommen för våra arkiv.

Det nya historieämnet

Vid de svenska arkiven kunde man märka en förändring då de nya läro- och kursplanerna infördes 2011. Samtidigt blev historia återigen ett kärnämne på gymnasiet.

De förändringar som skett jämfört med tidigare läro- och kursplaner är att kunskapsinnehållet i olika ämnen har blivit mer detaljstyrt samt att mål och syfte blivit tydligare.

Undervisning i historieämnet syftar till att ge kunskap om historia, men även att visa hur historia ordnas, skapas och hur den kan användas på olika sätt, under olika tider av olika grupper. Undervisningen ska ge eleverna förståelse för hur det förflutna präglar synen på nutiden och uppfattningar om framtiden.

Av intresse för arkiven är att det läggs stor vikt vid att eleverna ska arbeta med historiska källor av olika slag: Dokument, arkivhandlingar, dagböcker, databaser, pressmaterial, kartor och berättelser. Vidare ska eleverna lära sig att kritiskt, granska, tolka och värdera dessa källor. De ska dessutom lära sig metoder för att söka, bearbeta och sammanställa historiskt källmaterial.

I kursplanerna är man även noga med att beskriva vad de historiska källorna ska innehålla/berätta då de olika tidsepokerna behandlas. Källorna ska visa:

- likheter och skillnader i levnadsvillkor för barn, kvinnor och män.
- människors/gruppers strävan att påverka och förändra, förbättra sina egna och andras levnadsvillkor.
- en familjs eller släkts historia som speglar övergripande förändringar i människors villkor.

Med de nya kursplanerna har det blivit betydligt enklare för arkiven att vara en resurs för skolan. Vi kan, precis som The National Archives i Storbritannien har gjort på sin hemsida, skraddarsy lektionsupplägg eller andra erbjudanden efter innehållet i kursplanerna.

Resurs i undervisningen

Idag ska lärare inte bara använda historiska källor i undervisningen, de ska även bedöma elevens förmåga att hantera de olika källorna. Det innebär att ett besök på arkivet inte enbart ses som en trevlig utflykt utan även ett bra undervisningstillfälle där elevernas engagemang och delaktighet betygsätts.

Stadsarkivet i Malmö erbjuder därför workshops där skolelever får arbeta med dokument utifrån olika teman såsom; "Vardagen under andra världskriget", "Emigrationer" och "Källor och källkritik". Vår senaste workshop handlade om romer och utformades i samråd med en lärare som skulle undervisa om minoriteter. Denna workshop knöt an till kursplanen för historia 7–9 som fastslår att eleverna ska läsa "Historiska perspektiv på urfolket samernas och de övriga nationella minoriteternas situation i Sverige".

Lärarinnan ville lägga särskilt fokus på romernas historia, eftersom det finns ett stort antal romer på skolan där hon undervisar. Romernas situation är

dessutom ett aktuellt ämne i Sverige. Under hösten 2013 avslöjades det att polisen i Lund upprättat ett hemligt register över romer. Registreringen var olaglig. Denna upptäckt väckte många upprörda känslor och frågor, bland annat hos eleverna på skolan.

Syftet med arkivbesöket var att genom äldre dokument visa på kontinuitet och förändring i synen på resande och romer. Eleverna fick samtidigt möta, tolka och värdera olika källor. De fick exempelvis läsa handlingar som skildrade resandes och romers utanförskap under första hälften av 1900-talet. Frågan löd: Vilka röster gjorde sig hörda i dokumenten?

Läroböcker med arkivövningar

Det är inte bara arkiven som ser nya möjligheter i samband med de nya läro- och kursplanerna, det gör även läromedelsföretagen. Gleerups läromedel insåg tidigt vikten av att få med övningar med originalkällor i deras läroböcker för historia på gymnasiet. Tillsammans med min kollega Kerstin Martinsdotter utformade jag, på deras begäran, ett antal övningar.

En av övningarna handlar om historiebruk, eftersom eleverna enligt kursplanen ska lära sig hur historia används. Materialet består av; ett häxprotokoll från 1600-talet; en sägen om en påskkärring (heks) och ett vykort från sekelskiftet 1900; en reklambild från 1940-talet; samt en bild av barn utklädda till påskkärringar från 1970-talet. Frågorna vi ställde till materialet är; Vad säger de olika dokumenten om synen på häxor under olika tider? Finns det något som går igen i de olika handlingarna? Hur ser moderna berättelser om häxor ut och vilka likheter finns med äldre berättelser?

Andra övningar handlar om kampen för kvinnlig rösträtt eller förbud mot alkohol, vilket knyter an till kursplanens fokus på "människors/gruppers strävan att påverka och förändra, förbättra sina egna och andras levnadsvillkor". Inom det nya historieämnet vill man nämligen skapa en förståelse för den enskilde individens villkor och hur dessa påverkas av ekonomiska, sociala och kulturella faktorer. Man vill ge insikter om att varje människa är en aktör, ett subjekt i historien som har möjlighet att påverka och förändra.

I våra källor finns otaliga exempel på människor som agerat för att förändra sin egen eller andras livs-

situation. Man hittar också de som väljer att bryta mot lagar, normer och kulturella värderingar oavsett vilka konsekvenser det får. Utifrån sådana källor kan intressanta diskussioner initieras kring människors möjligheter att påverka och förändra sina livsvillkor.

Faction – mellan fakta och fiction

I de nya kursplanerna lägger man även stor vikt vid att eleverna ska lära sig att kritiskt värdera och tolka källor. De ska känna till de källkritiska kriterierna såsom äkthet, tid, beroende och tendens. Ibland känns begreppen en aning fyrkantiga och självuppfyllande, att man enbart fokuserar på att placera in källorna i rätt kriterium istället för att fundera

över vad de egentligen är ett uttryck för. Källkritiska övningar i all ära, bara man inte glömmer bort den spänning, fantasi och lust som våra källor väcker.

Visst är det intressant att fundera över om källor är berättande källor eller kvarlevor. Men i det "mellanrum" där man själv får fylla i, fantisera och skapa sina egna bilder av de människor och händelser som man möter i arkiven, där väcks andra och kanske starkare känslor. I gränslandet mellan fakta och fiktion uppstår lust och spänning.

Inom litteraturvetenskaplig forskning används begreppet Faction. Faction är en genre där man blandar fakta med fiktion utan att tydligt redogöra för vad som är vad. Det typiska med faction är att man sätter en historisk verklighet i centrum. Sedan använder man berättartekniker och konstnärliga bearbetningar som har en fiktiv framställning. Det är inget nytt, men många forskare menar att faction är väldigt typisk för vår tid. För att kunna sälja historia, eller göra historia intressant, i en kommersialiserad värld måste den göras spännande. Det finns en tillfredsställelse i detta eftersom man kan leva sig in i en historisk verklighet och inte "bara" visa den. I gränslandet mellan fakta och fiktion uppstår möjligheter.

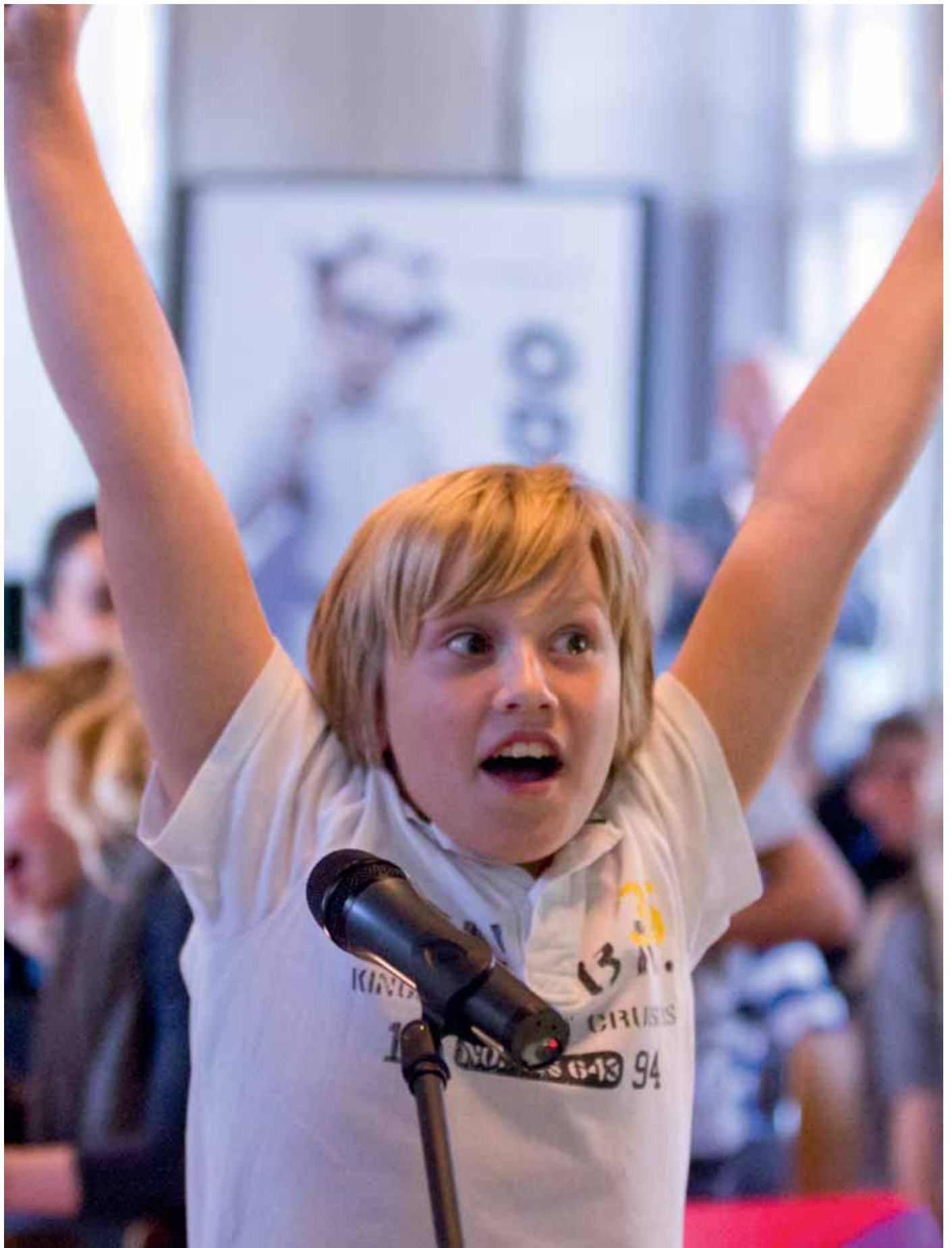
Plötsligt blir jag åter en glittrande solvkr! "Låt oss göra något mer spännande och lustfyllt, låt oss göra faction!". Samtidigt känner jag återigen rädslan bland arkivarierna: "Inte kan vi väl syssla med faction? Vi är ett arkiv som erbjuder eleverna autentiska källor och källkritik?"

Kanske, men jag har vid ett flertal tillfällen prövat att arbeta med faction, även med arkivdetektivrocken på. De frågor som då uppstått har varit ytterst rele-

vanta för att problematisera såväl vår historia som vår samtid. Vilken historia vill vi berätta och varför? Vilka källor väljer vi och vad ska vi tro på? Hur skapar vi en bra historia utan att rucka för mycket på den historiska verkligheten och därmed även trovärdigheten? Får man använda källorna helt fritt eller har vi något moraliskt ansvar för det som skildras? Vems verklighet är det? Finns det flera berättelser och flera perspektiv? Vad är egentligen verklighet och fantasi?

Litteratur

- Jansson, Bo G. 2006: *Episkt dubbelspel. Om faktionsberättelser i film, litteratur och TV*, Uppsala: Hallgren & Fallgren
- Lundström, Catharina & Sjögren, Eva 2004: *Historia på riktigt*. Lund, Skånes Arkivförbund
- Nyström, Hans, Nyström, Lars & Nyström, Örjan 2011: *Perspektiv på historien 50, Perspektiv på historien 1b, Perspektiv på historien Plus*. Malmö, Gleerups läromedel
- Nyström, Hans, Nyström, Lars & Nyström, Örjan: 2012: *Perspektiv på historien 2–3*. Malmö, Gleerups läromedel
- Sjöberg, Karin 2011: *Satisfaction. Ett pedagogiskt utvecklingsprojekt i samarbete mellan Skånes Arkivförbund och Månteatern 2010*. Rapport publicerad av Skånes Arkivförbund
- Sjöberg, Karin & Ketola, Anna 2009: *Slutrapport: Nationellt uppdrag inom arkivpedagogik 2006–2008*. Rapport producerad av Skånes Arkivförbund
- Skolverket 2011a: *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*, Stockholm: Fritzes förlag
- Skolverket 2011b: *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Fritzes förlag
- The National Archives hemsida, identifierad på internet 2014-12-12: <http://www.nationalarchives.gov.uk/>

Odensequizen

Kan lokalhistorie være nervepirrende spændende?

Johnny Wøllekær

Hvert efterår brydes stilheden på Odense Stadsarkivs læsesale af råb og latter fra godt 100 spændte skoleelever, der nærmest skaber landskampstemning. De møder frem med banner, kampråb og masser af godt humør. Denne ene dag om året er arkivets store foredrags-sal proppet med vindjakker, tørklæder, skoletasker og cykelhelme. Alt sitrer af spænding. Det er dagen, hvor huset er fyldt med ivrige 6. klasses elever, der skal dyste på lokalhistorisk paratviden i *Odensequizen*.

119

Nye kunder i butikken

Den typiske besøgende på et dansk lokalarkiv er formentlig over 60 år, og børn og unge kommer som regel kun på et arkiv, hvis de er gået forkert, skal låne toilettet eller er blevet slæbt med af deres bedsteforældre. Interessen for historie har altid været proportional med folks alder. Jo længere vores egen, personlige historie bliver, desto mere interesserer vi os for alle de andre større og mindre historier, som kan bidrage til at skabe bedre forståelse for vores egen tilværelse. Det er i og for sig logisk.

Det faktum, at den ældre generation har et "naturligt behov" for at beskæftige sig med historie, bør dog ikke afholde arkiverne fra at forsøge at få den yngre generation i tale. De er, som det ofte er blevet sagt, fremtidens brugere. Det er dog vigtigt at holde sig for øje, at børn og unge ikke har samme naturlige behov for at forstå deres tilværelse i en historisk kontekst, netop fordi deres egen historie kun lige er begyndt.

Yes! Svaret var korrekt og endnu et point kan sættes ind på konto. *Odensequizen* forsøger hele tiden at holde stemningen og spændingen i kog. (Foto: Anja Ankerstjerne, Odense Stadsarkiv).

Derfor kan det sommetider være nødvendigt at gå andre veje, hvis man vil have dem til at bruge lokalarkiverne. Det skal ske på andre præmisser.

Tilbud til skoler

De fleste arkiver vil gerne lave noget for børn, og der skabes masser af fremragende undervisningsmaterialer, der bringer arkiverne ud til skolerne. Det kan være arkivkufferter eller arkivmapper, der indeholder kopimateriale fra arkivets samling. Mange arkiver har også forskellige undervisningstilbud på deres hjemmesider, ligesom man laver rundvisninger, arrangerer besøg på arkivet og meget andet.

I Odense har vi naturligvis også forsøgt os med den slags. Helt tilbage i 2000 lavede vi f.eks. hjemmesiden Livslinjer.dk, der var en ren undervisningsside bygget op af helt almindelige menneskers private fotografier. Det var dyrt at få hjemmesiden lavet, og der har desværre ikke været penge til at forny og opdatere den.

Vi var meget glade for og stolte af hjemmesiden, ligesom vi er det for vores andre undervisningsmaterialer. Alligevel var der noget, som nagede os. Vi stod gerne tilbage med en følelse af, at vi ikke rigtig kom ud over kanten. At vor egen, måske lidt nørdede, begejstring for arkiv og lokalhistorie ikke smittede af. Bevares, vi fik gode tilbagemeldinger fra lærerne, men alligevel voksede lysten til at prøve at gå nye veje i formidlingen. Vi ville udfordre vores egen måde at gøre tingene på, og derfor drømte vi om at skabe noget andet, et alternativ, der kunne gøre historieformidlingen neglebiddende spændende og skabe øredøvende begejstring for den lokale historie. Det blev til *Odensequizen*.

Begyndte som et forsøg

En fødselsdag er altid en god anledning til at gøre noget, og i 2009 havde den bygning, som stadsarkivet har til huse i, 90 års fødselsdag. Det blev markeret med traditionelle aktiviteter som udstilling, foredrag og reception – sikre hits hos vores kernekunder. Men hvad med byens yngre borgere, skulle de ikke også med til fødselsdag? Jo, selvfølgelig!

Jeg havde kort forinden været til et nordisk idræts-historisk netværksmøde i Stockholm og her hørt om en quiz, som Det Olympiske Museum i Lillehammer arrangerede. En quiz, hvor skolebørn dystede i paratviden om de olympiske lege. Her var måske en idé til efterfølgelse, i hvert fald var vi klar over, at konkurrenceelementet kunne noget, som den traditionelle formidling ikke kunne. Vi ville dog ikke bare kopiere Lillehammer-quizen, men selve grundideen var god. Den stjal vi, tvistede den og lavede vores egen version, hvor fokus var på Odense og på byens historie. En ting stod lysende klart fra begyndelsen, vi ville lave en quiz, der var showpræget, dynamisk og på ingen måde højtidelig.

Vejen til finalen

Hvad gjorde vi så? Der blev skrevet ud til samtlige 6. klasser i Odense Kommune, og de blev indbudt til en dyst i paratviden om Odense og byens historie. Der var kun plads til fire klasser ved selve finalen og for at komme gennem nåleøjet, skulle alle klasserne besvare en række spørgsmål (et spørgeark med 10 spørgsmål), der vekslede mellem faktuelle og vurderende spørgsmål, så fårene blev skilt fra bukkene. Nogle spørgsmål blev besvaret med en søgning på vores hjemmeside, mens andre krævede, at man tog

Stor entusiasme og indlevelse. Og et højt støjniveau ved *Odensequizen*, hvor Åløkkeskolen vandt i 2012. (Foto: Hasse Frimodt, Odense Stadsarkiv)

Hver klasse er repræsenteret af tre-mandsholdet, der svarer på klassens vegne. "Nej, hvor var vi nervøse", fortalte disse tre glade og lettede vindere til *Fyens Stiftstidende*. Det er lidt tilfældigt, hvem der repræsenterer de enkelte klasser. Et andet hold forklarede, at de var valgt, fordi de vidste mest om Odense. "Det var os, der turde stille op. Og så siger vores lærer, at vi er gode tabere, hvis det skulle ende sådan", forklarede de til avisen. (Foto: Anja Ankerstjerne, Odense Stadsarkiv)

ud i byen for at se nærmere på f.eks. konkrete bygninger. Kodeordet var variation i typen af spørgsmål.

De forskellige typer af spørgsmål gav mulighed for at udvælge de allerbedste og mest engagerede besvarelser. Endelig blev opfindsomhed i besvarelsen belønnet. Vi har i tidens løb fået besvarelser i form af QR-koder, papyrus-ruller, videofilm, digte og meget andet. Kreativiteten har været enorm, og det har til tider gjort udvælgelsen af finalisterne meget besværlig – heldigvis!

Da vi endelig havde fundet frem til de fire klasser, der skulle i finalen, blev klasserne indbudt til selve finalen. De fik besked om, at mange af finalens spørgsmål ville tage afsæt i oplysninger fra vor hjemmeside, vi har et lille online leksikon, der hedder *Om Odense*. Det gav eleverne mulighed for at forberede sig hjemmefra, og generede selvfølgelig trafik på vor hjemmeside. Finalisterne blev også bedt om at møde frem med bannere og indøvede kampråb, så finalen kunne blive festlig.

Finalen

Til finalen var det helt store multimedieshow linet op med lyd, billeder og videosekvenser, så de mange facetter af arkivets samlinger blev præsenteret. Spørgsmålene var skruet sådan sammen, at der hele tiden kom nye typer af spørgsmål eller svarmuligheder.

Her kommer nogle eksempler på typer af spørgsmål:

1. multiple choice – er det svar A, B eller C, der er det rigtige?
2. genkend en bygning – man ser først et lille hjørne af en bygning, dernæst lidt mere og så hele bygningen.

3. fup eller fakta – quizmasteren fortæller to historier, hvoraf den ene er rent fup. Hvilken er den rigtige?
4. den røde tråd – f.eks. gæt, hvad disse fire personer har tilfælles.
5. se, lyt og husk – der vises filmklip, lydclip eller potpourri af billeder fra billedsamlingen, og eleverne skal bagefter huske, hvad de så eller hørte.
6. hvad er ældst – tre forskellige bygninger som skal rangordnes efter alder.

De fire klasser havde forberedt sig grundigt. Nu var spørgsmålet bare, om det var godt nok, om de var hurtige, fantasifulde og kunne huske? Klasserne havde hver især udvalgt tre kammerater, der skulle svare på spørgsmålene. Resten af klassen sørgede for at skabe den rette stemning med pift, råb og klapsalver, når et point blev vundet. Det første point skulle vindes ved hjælp af klassens kampråb. Hvem havde lavet det bedste og mest fantasifulde kampråb? Det fik næsten taget til at lette på arkivet, og så var stemningen slået an.

Finalestævnet var delt op i to semifinaler, hvor to klasser dystede imod hinanden. Hver spørgerunde varede i 20 minutter. I pausen efter semifinalerne blev elever og lærere forkælet med et æble og en sodavand, der selvfølgelig var sponseret. Og så var alle klar til bronzekampen og selve finalen. En spændingsmættet affære, hvor vinderen først blev fundet til allersidst.

Levende mennesker

Hele quizen blev bundet sammen af quizmasteren og hans tro hjælper, Dr. Quiz, som holdt styr på

Selv om klasserne er repræsenteret ved tre personer, så sørger resten af klassen for at holde den gode stemning højt. (Foto: Anja Ankerstjerne, Odense Stadsarkiv)

123

Der grubles over svaret, mens quizmesteren ser på. Holdet fra Ubberud Skole løb med andenpladsen i oktober 2013. Eleverne havde siden sommerferien arbejdet med næsen nede i Odenses historie, og efter skoletid havde de terpet lektier. (Foto: Anja Ankerstjerne, Odense Stadsarkiv)

teknikken. Quizmasteren var i dagens anledning iført festtøj og høj hat, som en anden markedsøgler, mens Dr. Quiz oprådte som en skør og lidt forvirret professor med hvid kittel, hinkestensbriller og strithår.

Fokus var på, at eleverne mødte levende og engagerede mennesker, mens de var i et miljø, der var nyt og spændende for dem, nemlig arkivet og dets foredragssal. Eleverne fik en fælles oplevelse som klasse, hvilket sikkert styrkede sammenholdet. Quizzen blev afviklet i et højt tempo, der fastholdt "Generation Facebook", der ellers kan have svært ved at holde sig koncentreret. Den showprægede quiz skabte en sjov og nervepirrende ramme. Begejstringen var smittende, i hvert fald kunne man pludselig se seje drenge med hængerøvsbukser og baseball-kasket, der glemte alt om at være klassens sejeste. De blev revet med og sad pludselige og heppede vildt og inderligt på klassens tre udvalgte. Rollerne var pludselig byttet om. Nu var det den coole gavflab, der heppede og skreg på nørden med bøjlen og det røde hår.

Tilbagemeldinger

Vi fornemmede hurtigt, at vi havde ramt noget rigtigt. Det blev bekræftet, da vi dagen efter læste avisens reportage fra konkurrencen. Til *Fyens Stiftstidende* fortalte en stolt og glad Frederik fra vinderholdet: "Det har bare været vildt sjovt". "Vi ved i hvert fald en masse om Odense", tilføjede klassekammeraten Benedikte. Andre kommentarer lød: "En fed oplevelse!" – "Lige siden vi fik at vide, at vi skulle deltage, har vi læst 20 sider hver dag!" – "En sjov måde at blive interesseret i historie på".

Nøgleordene for *Odensequizzen* var konkurrence, leg og gode præmier. Sidstnævnte har været en vigtig motivation, der skal være noget på spil. Førstepræmien var 5.000 danske kroner, mens 2. præmien var på 3.000 kroner og 1.500 kroner til nummer 3. Endelig var der 500 kroner til det sidste hold i finalen, ingen gik altså tomhændet hjem fra *Odensequizzens* store finale. Vi må erkende, at de relativt store pengepræmier hjælper godt på motivationen til at lære om Odenses historie, men vi bilder os ind, at quizzen er meget andet end bare præmierne.

Konkurrence som pædagogisk redskab

Der var engang, hvor konkurrencer var bandlyst i de danske skoler. Alle skulle være lige. De tider er forbi. Rigtig meget digitalt undervisningsmateriale indeholder quizzer af forskellig art, da erfaringer viser, at konkurrencer øger motivationen og engagementet. Konkurrencer kan være en stor motivationsfaktor for nogle skolebørn. Elever, som er interesseret i et bestemt emne, udviser større opmærksomhed, arbejder mere vedholdende, føler større glæde og lærer mere, end elever, der ikke har denne interesse. Deltagelse i konkurrencer som *Odensequizzen* kan være med til at skærpe interessen.

Mange børn og unge oplever historie som uinteressant, fordi de ikke kan forbinde fagets indhold med deres egen hverdag. Læringsmiljøets evne til at stimulere interessen og motivation hævdes at være særlig vigtig for de elever, der har begrænset interesse for faget, og som ikke engagerer sig. Helt grundlæggende bør undervisningen varieres, ellers kan det hurtigt blive kedeligt. Her kan en quiz arrangeret af arkivet være et godt alternativ.

Konkurrence er stærkt motiverende, men for at virke efter hensigten skal alle have en chance for at vinde. Erfaringen viser ofte, at de længerevarende konkurrencer ikke tiltrækker samme vedvarende opmærksomhed som en kortvarig. Man skal dog altid gøre sig klart, hvad man helt nøjagtigt ønsker at opnå med konkurrencen.

Det er skide skægt!

Odensequizen har på alle måder været en stor succes. Måske kan en quiz være en af de veje, man skal bevæge sig ud af, hvis man vil skabe interesse for lokalhistorie hos de 12–13-årige? I hvert fald har Stadsarkivet valgt at gentage *Odensequizen* hvert år siden den spæde begyndelse i 2009. Quizzen er blevet en årlig begivenhed, som forekommer lige så naturlig som udgivelsen af den lokalhistoriske årbog, *Odensebogen*. Den lokale presse bakker op og ser frem til næste gang.

Arkivet har meget at tilbyde historieundervisningen, hvis bare skolerne vil tage imod. *Odensequizen* er et tilbud, som skolerne har taget imod med glæde og som bliver brugt, og samtidig har quizzen gjort Stadsarkivet mere synligt, hvilket vi kan mærke på flere henvendelser. Skolerne ser i højere grad arkivet som en ressource i undervisningen.

Odensequizen har kort sagt givet:

- Masser af medieomtale
- Skabt mere synlighed
- Givet gode oplevelse for lærere, elever og arkivarer
- Skabt øget aktivitet på arkivets hjemmeside

Odensequizen største udfordringer har hidtil været:

- Finde sponsorer til pengepræmierne
- Tidskrævende
- Fornyelse, så der hvert år kommer nye spørgsmål og nye indfald

Mottoet for *Odensequizen* har været: Det skal være sjovt at dykke ned i lokalhistorien. Eleverne skal have historien ind under huden, så de synes, det er sjovt og ikke bare sur pligt. Og her hjælper konkurrenceelementet.

Odensequizen er et bud på, hvordan eleverne kan få gavn af det lokale arkiv og få en mere levende undervisning. Noget andet end bare at slå op i en bog. Konceptet for *Odensequizen* er i sig enkelt og kan nemt overføres til andre byer og arkiver, så hvis andre har lyst, er bolden hermed givet op.

2

Arkiv, medvirkning
og involvering

Skal alle med? Arkiv, inkludering og medverknad

Åshild Andrea Brekke og Ellen Røsjø

Makt, kontroll og fortolking er alle ord som kan knytast til rolla arkiv speler i eit demokratisk samfunn. Dei representerer gjerne dei mørkare sidene ved eit samfunn, der mektige krefter tek kontroll over den kollektive fortellinga og utøver makt til å velje ut kva som skal forteljast, takast vare på eller hugsast for framtida. I ein slik kontekst speler arkiv og arkiv-institusjonar ei svært viktig rolle – og har potensial til å utfordra udemokratiske krefter på ei rekkje måtar.

Ingen politisk makt uten kontroll over arkivet eller hukommelsen. Effektiv demokratisering kan alltid måles ved dette vesentlige kriteriet: deltakelsen i og tilgangen til arkivet, dets oppbygning, og dets fortolking. Jacques Derrida (Derrida 1995, s. 15)¹

Vi vel her å skissera eit perspektiv på samfunnsrolla til arkiva særskilt knytt til inkludering, medverknad og tilgang. Alle desse omgrepa handlar nettopp om å gje frå seg makt, sleppa kontroll og utvida fortolkingsmoglegheitene. Vi vil gjerne presisera at dette er eitt perspektiv på korleis samfunnsrolla kan forståast og operasjoniserast – andre perspektiv vil kunne femna andre aspekt ved ei slik rolle.

Om samfunnsrolle og demokrati

Den internasjonale arkivorganisasjonen (ICA) har ein definisjon på si heimeside som skisserer korleis arkiv utgjer minnet til nasjonar og samfunn, formar identiteten deira og er ein hjørnestein i informasjonssamfunnet. Ved å dokumentera og

gjera tilgjengeleg prov på menneskelege handlingar og samhandling er arkiva garantistar for borgarane sin rett til tilgang til offentleg informasjon og kunnskap om eiga historie. Arkiva spelar ei grunnleggjande rolle for å byggja identitet, sikra demokrati, samt ansvarleg og god styring.

Fleire av stortingsmeldingane knytte til kultursektoren som har komme dei seinare åra legg vekt på at arkiva og musea skal vera aktive og aktuelle samfunnsinstitusjonar med vekt på kritisk refleksjon og skapande innsikt, og at dei skal fungera som dialoginstitusjonar, møtestadar og sosiale arenaer for mange ulike grupper. Institusjonane skal med andre ord vera med på å styrkja demokratiet og ytringsfridomen gjennom arbeidet sitt.²

Samfunnsrolleoppdraget til arkiva og musea kan tolkast breitt eller smalt, og kan femna mange eller få ting. Det er mange måtar å operasjonalisera rolla på, ein viktig måte er å sjå rolla i eit inkluderingsperspektiv. Dette perspektivet inneber at ein har større fokus på brukarane og ikkje-brukarane. Til dømes kan ein spørja seg kva slags brukarar er det ein når? Kven er det ein ikkje når og kvifor ikkje? Kven vil vi nå? Er det nokon som *ikkje* kjem fordi vi fokuserer på ei bestemt gruppe? Desse og andre spørsmål er nyttige for å kartleggja eigen praksis og rolle.

Målet med ei inkluderande arkiv- og museumsverksemd er vidare enn berre å inkludera frivillige eller ufrivillige ikkje-brukarar. Det handlar om å gjera institusjonane til aktive endringsagentar

² Sjå t.d. St.prp.1 2008–2009, St.meld. 49 (2008–2009) Framtidas museum, St.meld.48 (2002–2003) Kulturpolitikk fram mot 2014, St. meld. 22 (1999–2000) Kjelder til kunnskap og oppleving og NOU 1996:7 Museum. Mangfald, minne, møtestad

som tener samfunnet på best mogleg måte. Lokal kontekst og tilknytning er sentrale element i dette arbeidet, for det er her institusjonane har moglegheit til å nå relevante målgrupper på måtar som treffer dei.

Det kan likevel vera nyttig å sjå nærare på ein del sentrale omgrep i dette arbeidet. I det følgjande skisserer vi kort korleis vi forstår omgrep som "inkludering" og "medverknad".

Å inkludera eller stengja ute: to sider av same sak

Ein kan ikkje snakka om inkludering utan å snakka om utestenging. På mange måtar kan ein seia at arkiv og museum representerer institusjonalisert utestenging. Dei har eit breitt spekter av mekanismar som kan bidra til å hindra mange ulike grupper tilgjenge til tenestene deira. Ein av grunnane til dette er at desse institusjonane er produkt av det etablerte storsamfunnet og legitimerer dei etablerte eller offentlege verdiane til samfunnet på ei rekkje måtar: direkte, ved å fremja og stadfesta dei dominerande verdiane, og indirekte, ved å oversjå eller forkasta alternative verdiar.

Ein nærliggjande konklusjon ein då kan trekkja, er at viss arkiva og musea passivt bidreg til å stengja ute grupper og individ frå samfunnet, så har dei vel så mykje moglegheit til å aktivt leggja til rette for å inkludera dei som fell utanfor.

Barrierar som hindrar tilgjenge

Det er mange årsaker til at folk ikkje nyttar kulturtilbod. Det er difor vanleg å setja fokus på barrierane som hindrar folk i å nytta kulturfeltet aktivt. Ein kan til dømes gruppera barrierane i tre ulike

Elevar på teater i magasinet i Oslo byarkiv.
(Foto: Ole. A Buenget, Oslo byarkiv)

133

Jenter frå Damini House of Culture dansar på
opninga av Oslo byarkiv si utstilling *Spor etter oss* i
2007. (Foto: Ellen Røsjø, Oslo byarkiv)

hovudkategoriar, vel vitande om at det ikkje er vasstette skott mellom dei: *psykologiske, fysiske* og økonomiske barrierar (Department for Culture and Sports 2000).

Psykologiske barrierar kan handla om alt frå upraktiske opningstider og framandgjerande reglar til lite inkluderande haldningar frå tilsette og direkte eller indirekte diskriminerande formidling. Andre psykologiske barrierar kan til dømes vera manglande lese- og skriveferdigheiter, låg inntekt og relativ fattigdom eller låg sosial kontaktflate.

Fysiske barrierar knytter seg til omgjevnader og miljø. Geografisk lange strekningar og dårlege offentlege kommunikasjonsmiddel gjer det vanskelegare for folk som bur i utkantstrøk å få tilgong til museum og arkiv. Folk som sit i fengsel har heller ikkje tilgong. Fysiske barrierar er òg naturleg å sjå i samband med tilgong til og rørsle i fysiske bygningar, til dømes manglande tilrettelegging for rullestol.

Økonomiske barrierar handlar om den einskildes mogleigheit til å betala det det kostar å nytta kulturtilbodet.

Inkludering handlar såleis om å byggja ned ulike barrierar som kan tenkjast å hindra folk i å nytta seg av institusjonane sitt kulturtilbod. Medverknad er ein måte å byggja ned slike barrierar på.

Retten til medverknad

Å medverke er eit menneskeleg behov. Eigenverd, sjølvrespekt, ei kjensle av å høyra til og av anerkjenning frå andre er viktige sider ved dette behovet. Men i tillegg har sentrale styresmakter vurdert dette som så viktig at det faktisk har vorte definert som ein menneskerett. Retten til medverknad knytt

til kulturfeltet er nedfelt i ulike internasjonale konvensjonar (t.d. i menneskerettane, barnerettane, UNESCO-konvensjonen om vern av immateriell kulturarv, Rammekonvensjonen om vern av nasjonale minoritetar, ILO-konvensjonen om urfolks rettar osv).

Retten til medverknad er altså ein viktig del av demokratiet, ikkje minst for kulturarv. Arkiv kan spela ei viktig rolle ved å la folk medverke meir aktivt i arbeidet deira, fordi institusjonane har ein unik samfunnsposisjon, lang erfaring med ulike målgrupper og ein særskilt kompetanse.

Makt, avmakt og myndiggjering³

Å la nokon sleppe til inneber å gje avkall på kontroll og eiga makt. Medverknad handlar såleis om både makt og avmakt. Ein del grupper i samfunnet har synt seg å vera særskilt sårbare i høve retten til medverknad, ofte fordi dei har ein avmaktsposisjon andsynes grupper og institusjonar med meir og større makt til å leggja premissar og føringar. Barn, minoritetar eller pasientar er til dømes grupper som lett er utsett for maktovertramp. Dette har ein gjort tydeleg ved å gje desse gruppene eit særskilt vern i form av egne konvensjonar og lover.

Det er i lys av eit slikt maktperspektiv at arkiva har ei viktig rolle å spela. Arkiva er tufta på makta til å definera kva versjon av røynda som vert presentert, kva historier som vert fortalt og korleis, og ikkje minst kva historier ein vel (umedvite eller ikkje) å *ikkje* fortelja. Dette inneber eit særskilt ansvar for å forvalta denne makta på ein god måte. Makt forpliktar.

³ I artikkelen nyttar vi omgrepet "myndiggjering" i tydinga "empowerment"

Ved å fanga opp mangfaldet av nye måtar å oppfatta historia på, vil arkiva kunna fungera som reelle og gode dialoginstitusjonar. Dette inneber ikkje minst at dei må organisera seg på ein slik måte at sivilsamfunnet får innverknad på formidlinga. Medverknad for den enkelte spelar altså ei viktig rolle.

Så kva er medverknad og korleis sikrar ein det i praksis? Dinest kan ein spørje kva for ein eventuell verdi det kan ha å involvera og myndiggjera ulike målgrupper i lokalmiljøet i verksemda til arkiva? Mange års erfaringar frå blant anna Storbritannia syner at medverknadstenking i det langsiktige arbeidet, både på overordna strateginivå og i abm-institusjonane

- sikrar at museum og arkiv fungerer som inkluderande møteplassar
- sikrar at sektoren har eit tilbod som er lokalt tilpassa
- bidreg positivt til involvering og mangfald i lokalsamfunnet
- kan bidra til å auka besøkstala

Medverknad handlar såleis om å opna institusjonane og sleppa til eit større mangfald, nye og fleire stemmer og nye perspektiv gjennom konkret samarbeid med ulike publikumsgrupper.

Slik sett fungerer inkludering som eit overordna mål der medverknad er ein av metodane for å nå dette målet. I dei neste avsnitta skal vi sjå nærare på eit par gode døme på arkivinstitusjonar som har utvikla ein inkluderande og medverkande praksis i arbeidet sitt.

Døme 1: Teater i magasinet: Oslo byarkiv møter Nordic Black Theatre

I prosjektet *Oslos multikulturelle arkiver*⁴ (2004–2007) møtte Oslo byarkiv Nordic Black Theatre (NBT). Deira kunstnarlege leiar, Cliff Moustache, vitja Byarkivet i mai 2004 då tv-programmet *Migrapolis* ville laga ein reportasje om samarbeidet og syna at NBT leverte arkivet sitt. Cliff vart fascinert av magasinet og uttrykte ønske om å nytta det som rom for ei unik teateroppleving.

Kulturetaten hadde nokre midlar vi søkte på og fekk i samband med 1905-jubileet for Noreg som sjølvstendig nasjon. Med ønsket frå Cliff i bakhovudet kunne vi difor prøve ut idéen om ei teateroppsetting og etablerte i 2005 eit kunstnarleg samarbeid med Nordic Black Theatre.

I samarbeid med oss laga Cliff Moustache manus til eit teaterstykke basert på Byarkivet sine kjelder. I løpet av sommaren og hausten drøfta vi manuset litt fram og attende og valde ut historier frå kjelde-materiale. Samarbeid var viktig og gav oss felles eigarskap, noko som gjorde at det var lett å bli engasjert i prosjektet som vi skapte saman.

Vi ønskte å setta opp stykket i høve Arkivdagen i november i 2005. Vi ville ha eit annleis tilbod der vi òg lettare kunne nå det fleirkulturelle Oslo; vi sa at Oslo *alltid* har vore ein innvandringsby og at det er viktig å få arkivmateriale til arkivet for at di historie skal kunne finnast om 100 år. For første gong i Noreg

⁴ Oslo er den største innvandarbyen i Noreg med ein tredel av innvandarbefolkninga i landet. Likevel fanst det i 2004 lite materiale som kunne spegle at Oslo har blitt eit fleirkulturelt samfunn. Prosjektet skulle starte ei fleirkulturell innsamling og formidling i Oslo byarkiv for å få ein rikare, meir fleirstemt samfunnsdokumentasjon.

136

Nordic Black Theatre spelar teaterstykket *Fortida er ikke hva den en gang var* i magasinet i Oslo byarkiv. Stykket var ein del av tilbodet i *Den kulturelle skulesekken* i Oslo i tre år. (Foto: Ole A. Buenget, Oslo byarkiv)

Skodespelarar fra Nordic Black Theatre før urframføring på Arkivdagen i november 2005. (Foto: Bård Alsvik, Oslo byarkiv)

– og kan hende òg i verda – vart det spelt teater i eit arkivmagasin. Mellom kilometervis med historiske dokument, fekk publikum i 2005 ei reise gjennom året 1905 i Oslo, med skodespelarar frå Nordic Black Theatre. Stykket kalla vi *Drama i hukommelsen*.

Skodespelarane vart akkompagnert av ein kora som ga ein fantastisk klang i rommet. Dette vest-afrikanske strengeinstrumentet fungerer som eit immaterielt arkiv og vert brukt til å tradere songskattar. Øving hjå oss i Byarkivet var ei utfordring medan magasinet var i bruk for å betena lesesal og sakshandsaming, men det gjekk på eit vis. Sjølve framsyningsdagen vart magasinet gjort om til scene. Det vekte stor begeistring blant publikum. Vi køyrde fire framsyningar i løpet av fire timar, med fullsett lokale av folk i alle aldrar kvar gong. Cliff, skodespelarane, dei andre hjelparane og vi andre var alle begeistra. Vi kunne ikkje gjere dette berre ein dag!

Vi søkte midlar til å vidareutvikla samarbeidet og visa stykket for skuleelevar. Frå tidlegare hadde vi erfaring med å ta imot skuleelevar for å læra om kjelder hos oss. *Den kulturelle skulesekken* (DKS)⁵ ga oss midlar så vi kunne køyre framsyningar for elevar på 5.–7. trinn. Elevgrupper på ca. 30 vart delt i to der den eine gruppa var på teater i magasinet, medan den andre vart nærare kjend med ulike kjelder i Byarkivet. Så bytte gruppene plass. Vi stramma stykket litt inn for at det skulle vare litt kortare og passe til å gå rundt i magasinet med elevane.

Det var ei heilt spesiell og intens veke midt i oktober 2006 med 20 framsyningar over fem dagar. Stor glede

⁵ *Den kulturelle skulesekken* er ei nasjonal satsing på at alle skuleelevar får møte profesjonell kunst og kultur av alle slag.

og entusiasme frå elevar og lærarar smitta over på skodespelarane og oss. Det same gjentok seg då stykket på ny var tilbod i DKS i november 2007 og 2008!

Vi erfarte at det fungerte særst godt at det var rørsle i lokala og at elevane dermed var aktive undervegs og ikkje måtte sitte stille. Tilmeldinga frå skulane synte ei fantastisk interesse for tilbodet – både i 2006, 2007 og 2008. Diverre måtte vi avvise dei fleste: om lag 1850 søkte kvar gong, og berre 300 fekk plass.

Stykket var òg ei annleis form for teater, "pilegrims-teater", der ein rører seg og er aktivt med, kan stilla spørsmål og dansa litt. Vi har fått syn for segn: Teater har ei fantastisk kraft. Samstundes har elevane lært noko om arkiv og historie ved å bli med på denne opplevinga hjå oss. Vi fekk særst gode tilbakemeldingar frå lærarane som følgde elevane. Mange elevar synte begeistring og kommenterte kor kult det var. Vi fekk òg tilbakemeldingar frå skular om foreldre som hadde høyrte kor bra det var.

Vi spelte teaterstykket for innbydde representantar for innvandarforeiningane i eit møte hjå oss. Det var stor interesse for alle nasjonalitetane som var representerte i byen for hundre år sidan og parallelane til i dag. Teaterstykket synte rett og slett kvifor det er viktig å ta vare på arkiv i ein institusjon for framtida – at det er viktig å setta spor etter seg.

Møtet og samarbeidet med Nordic Black Theatre har gjort at vi har lært kvarandre å kjenne. NBT har fått vita meir om Byarkivet og Byarkivet om NBT. Elevar og lærarar har fått ei unik oppleving. Vi kan alle leva oss inn i situasjonen og tankesettet til andre menneske med utgangspunkt i verkelege hendingar og tilhøve som vi møter i arkiva. Derfrå forma vi ei

Prisoner 4099 William Towers, 12 år, arrestert og dømt til ein månads hardt straffarbeid for å ha stole to kaninar. På dei neste sidene er William sitt fangeskjema frå fengselsarkivet. (Foto: National Archives, UK).

framsyning der skodespelarane òg var involverte, og på vegen dit fekk vi såleis til møte på tvers av bakgrunnar. Det å gje seg i kast med medverknad er moro og utbytterikt arbeid – det gjev ny kunnskap, gleder, nye vennskap, og sjølv sagt òg frustrasjonar, men først og fremst masse lærdom for alle involverte partar. Vi har fortsett samarbeidet i nye prosjekt og synte eit nytt stykke i 2011 både i *Den kulturelle skulesekken* og for eldre i *Den kulturelle spaserstokken*. Ein må våge å ta initiativ, våge å drite seg ut, tørre å kjempe – som arkivmeldinga seier: "vise styrke og mot" (St. meld. 7 (2012–2013) Arkiv) – og du og institusjonen din og dei involverte vil vinne ein masse: ny innsikt og nye brukargrupper.

Døme 2: Prisoner 4099 – National Archives UK

Eit anna interessant døme på innovativ medverknadspraksis i eit arkiv er *Prisoner 4099* (National Archives udat.) som vart utvikla ved National Archives (NA) i Storbritannia. I 2004–2005 utvikla National Archives eit radioteaterstykkje og nettressurs i samarbeid med elevar, lærarar og ungdomsarbeidarar frå the Royal National Institute of the Blind (RNIB), New College Worcester og LOOK. Prosjektet vart utvikla med utgangspunkt i kjeldemateriale knytt til ein 12 år gammal innsett, William Towers, som vart arrestert og dømt til ein månads hardt straffarbeid for å ha stole to kaninar.

Korleis kom prosjektgruppa fram til nett dette konseptet? Elevane forklarte at det som ville gjera det morosamt var at prosjektet:

- var basert på verkelege hendingar eller menneske

- inneheldt spennande sider av historia som t.d. kampanjer for betre rettar, kriminelle, fengselsliv – eller aller helst alle tre....
- skulle finnast på internett og vera tilgjengeleg for mange

NA valde ut viktorianske arkiv for å unngå at dokumenta vart for vanskelege å lesa grunna handskrift, latinsk språk osv. Vidare skulle prosjektet gå føre seg på internett, og vera eit pionerprosjekt i *The Learning Curve*⁶: for første gong skulle elevar laga sin eigen læringsressurs. *The Learning Curve* inneheld bilete av barnefangar frå denne tida.

I løpet av prosjektet kom deltakarane over eit hittil ukjend dokument i arkivet: Det var eit engasjert lesar-brev skriva av ingen ringare enn Oscar Wilde. Kort tid etter han sjølv vart sluppet fri frå fengsel, skreiv han til redaktøren i *The Daily Chronicle* der han protesterte kraftig mot den brutale handsaminga barn fekk i fengsel. Brevet er datert 28. mai 1897.

Wildes ord vekka til live dramatiske scener, og tanken om ein barnefange som sentral karakter tok form. Elevane vitja eit gammalt rettslokale og fangehøl i desember 2005 og fekk i 2006 komma inn i NAS eige magasin, delta i verkstader om dokument og viktoriansk barnekriminalitet og fekk studera dokument. Resultatet vart eit improvisert radiostykke av og med barna som deltok i prosjektet.

Kva fekk så National Archives ut av prosjektet? Ifølge dei sjølve tenkjer dei meir kreativt rundt design og innhald i workshop, web-design og trykt materiale. Dei har òg lært at visuell respons til formidlinga er berre ein respons av mange. Gjennom å nytta fanta-

⁶ NA sitt læringsprogram relatert til læreplanen for skulen

618
3

FORM X.

Wandsworth Gaol,

County of Surrey

4 Jany 1872

140

PARTICULARS of a Person convicted of a Crime specified in the 20th Section of the Prevention of Crimes Act, 1871.

Name William Towers 4099
and
Aliases

Description when liberated.	Age (on discharge)	<u>12</u>
	Height.....	<u>4 ft 5 1/2</u>
	Hair.....	<u>Brown</u>
	Eyes	<u>Brown</u>
	Complexion.....	<u>Fresh</u>
	Where born.....	<u>Richmond</u>
	Married or single	<u>Single</u>
	Trade or occupation	<u>None</u>
Any other distinguishing mark	<u>None</u>	

Photograph of Prisoner.

Address at time of apprehension

9 Botoms Place
New Richmond

Whether summarily disposed of or tried by a Jury.

Summarily

141

Place and date of conviction

Richmonds
20 Decr 72

Offence for which convicted

Simple Larceny L.A.
Stly 2 live tame rabbits

If sentenced to Police Supervision, fact to be stated.

Sentence

1 mo A-L

If liberated on Licence, date when sentence will expire.

Date to be liberated

16 Jany 73

Intended residence after liberation

9 Botoms Place
New Richmond

sien kan dei gjera brukarane sine opplevingar meir fargerike og heilskapelege. *Prisoner 4099* skapte altså gode og fruktbare relasjonar mellom arkivet og nye brukarar og var på alle måtar utbyterikt for alle partar.

Døme 3: London Metropolitan Archives – ein solid lokal aktør

Eit tredje døme på nytenkjande og inkluderande arkivpraksis finn vi hjå byarkivet i London. London Metropolitan Archives (LMA) jobbar med fleire prosjekt i lokalsamfunnet. For å få i stand breiare tilgang til samlingane på LMA, jobbar dei tett med ei rekke lokale, regionale og nasjonale prosjekt i lokalsamfunnet. Kvart prosjekt har ei interesse i fagområda i samlingene deira, og i visse tilfelle har dei også gjort dei rikare ved å deponere relevant arkivmateriale.

Deira "community projects" (London Metropolitan Archives 2012) syner at dei jobbar med stor breidde. Dei samarbeider blant anna med U3A-grupper ("the third age") som er sjølvstyrte "livslang læring"- kooperativ for eldre menneske som ikkje lenger er i fulltids arbeid. Gruppene gjer det mogleg for medlemene å dela læringsopplevingar i mangfaldige interessegrupper og å drive med læring, ikkje for å kvalifisera seg, men for moro skuld. LMA tek imot mange U3A-grupper og gjev dei moglegheit til å utvikla og dela interesser (t.d. genealogi/slektsforskning).

LMA har òg jobba med U3A i felles læringsprosjekt for å utnytta den kunnskapen og minnene medlemene sit inne med. Eit slikt prosjekt var *Their Past, Your Future*-prosjektet (2009) der LMA, U3A og lokale skular samarbeida for å utforska minne og opplevde erfaringar på tvers av generasjonar.

Vidare har LMA sidan 2003 arrangert ein årleg konferanse om LGBT History and Archives.⁷ Konferansen vart skipa som resultat av eit ønske om å engasjera folk i arkivet på nye måtar, for å grava opp gøymde historier og gjenoppdaga den tapte fortida i dette samfunnet i storbyen. I tillegg etablerte LMA eit LGBT-arkiv, med dokumentasjon (innsamling av arkiv og intervju) og formidling.

Elles samarbeider LMA òg tett med *Friends of Eric and Jessica Huntley*. Samarbeidet spring ut av ei samling arkivmateriale frå eit ektepar som var aktivistar, dreiv forlag og bokhandel. Arkivet deira var den første avleveringa frå det afrokaribiske samfunnet i London. Dei har ein årlig konferanse frå 2005 og ei venegruppe. Ei anna gruppe som samarbeider med byarkivet i London er *St. Luke's History Group* som utforskar lokalhistorie i området Finsbury i nærleiken av LMA. Gruppa har nytta LMA sitt omfattande lokale kjeldemateriale for å finna ut meir om endring og utvikling av St Luke kyrkje og nærområdet.

Vidare samarbeider LMA med *The Black Experience Archive Trust*, ei nasjonal stifting som arbeider i partnarskap med lokale grupper. Blant anna vart *The West Green BEAT Project* lansert i 2006. Dette var eit samarbeid mellom filmskaparane Migrant Media, Park View Academy i West Green, og LMA. Elevar frå akademiet fekk opplæring i digitale medium, og vart oppmuntra til å utforska historia til eige lokalsamfunn, særleg med bidrag frå den afrokari-biske delen av lokalsamfunnet. Deretter gjennomførte dei filmintervju med folk, der dei diskuterte deira erfaringar med å komma til og leva i Storbritannia.

⁷ LGBT: lesbisk, homoseksuell, bi- og transseksuell

Frivillige bidreg til dokumentkonserveringa i London Metropolitan Archives. (Foto: Marit Hosar)

143

Nettside for London Metropolitan Archives som syner at dei jobbar med stor breidde i deira "community projects".

Sist, men ikkje minst, har London Metropolitan Archives hatt mange prosjekt i samarbeid med *Chocolate Films*, som er eit ideelt føretak som særskilt rettar seg inn mot barn og unge. Samarbeidsprosjekta inkluderer mellom anna *Street Heritage* (2011) og *Thamesmead 21st Century Town* (2009) og har resultert i fleire filmar.

Medverknad er ikkje atomfysikk

Som dei ulike døma over syner, arkiv kan spela ei viktig rolle for å la folk medverke meir aktivt i arbeidet deira, fordi institusjonane har ein unik samfunnsposisjon og ein særskilt kompetanse. For å seia det med arkivteoretikaren Elizabeth Yakel:

Med ein ny relasjon til brukarane våre, vil vi sjå dei mindre som brukarar eller klientar og meir som samfunnsmedlemer – altså på like fot som oss – ; og sjå oss sjølv som dei som knyter saman lokal-samfunn og arkiv (Yakel 2011, s. 275).

Som døma i denne artikkelen viser: nye former for aktivitetar kan òg føra til utvikling av nye arkiv og omvendt.

Medverknadsarbeid krev ikkje doktorgrad eller særskilte evner, men det krev følgjande:

- Motivasjon og tryggleik
- Tid og ressursar

- Eit verdigrunnlag og evne og vilje til å omsetja dette verdigrunnlaget i praksis
- Ei klar og tydeleg målsetting
- Eigna kompetanse og verktøy
- Høve til kontinuerleg læring gjennom erfaring

Å opna for auka medverknad kan vera lærerik og morosamt, men òg tidkrevjande og slitsamt. Det finst ingen enkle fasitsvar, inga eintydig oppskrift. Men det finst erfaringar ein kan læra av, verktøy ein kan bruka og grep ein kan ta. Medverknadsarbeid er ein prosess, der det som skjer undervegs i prosessen er viktigare enn eit isolert sluttresultat. Dei gode og fruktbare prosessane vert drivne framover gjennom prøving og feiling. Medverknad kostar. Medverknad forpliktar. Men medverknad gjev òg positive resultat som bidreg til å gjera arkiv til aktive samfunnsinstitusjonar og gode møteplassar. Med demokrati som klangbotn, handlar medverknad i stor grad om å myndiggjera folk, setja dei i stand til å ta kvalifiserte val og gode avgjerder.

Vil så ein meir inkluderande arkivpraksis ha større moglegheit til å realisera Derrida sine ord om å utvida demokratiseringa gjennom "deltakelse i og tilgang til arkivet, dets struktur og dets tolkning"? Vi trur absolutt det.

Litteratur

Brekke, Åshild Andrea: Jo fleire kokkar, jo betre søl. Medverknad i arkiv, bibliotek og museum, *ABM skrift # 62 2010*. Henta 15.08.2014 frå <http://kulturradet.no/documents/10157/7b99c49d-9d48-4991-8e57-696532eefdec>

Derrida, Jacques: *Mal d'archive. Une impression freudienne*, Editions Galilée 1995–2008

Røsjø, Ellen: Oslos multikulturelle arkiver 2004–2007/08 i *Undervegs. Festskrift til Egil Nysæter*, red. Aune, A. og Valderhaug, G., ABM media AS 2009

Simon, Nina: *The Participatory Museum*. Museum 2.0. Santa Cruz. California 2010

Yakel, Elisabeth: Who Represents the Past? Archives, Records and the Social Web i Cook, Terry (Ed.): *Controlling the Past. Documenting Society and Institutions. Essays in Honor of Helen Willa Samuels*. SAA 2011

Kjelder:

London Metropolitan Archives: Community projects (2012). Henta 1. oktober 2015 frå <http://www.cityoflondon.gov.uk/things-to-do/london-metropolitan-archives/learning/Pages/community-projects.aspx>

National Archives UK: *Prisoner 4099* (udatert). Henta 19. august 2014 frå <http://www.nationalarchives.gov.uk/education/prisoner4099/>

Oslo byarkiv: *Spor etter oss*, 2007. Henta 1. oktober 2015 frå https://www.oslo.kommune.no/OBA/publikasjoner/spor_etter_oss.pdf

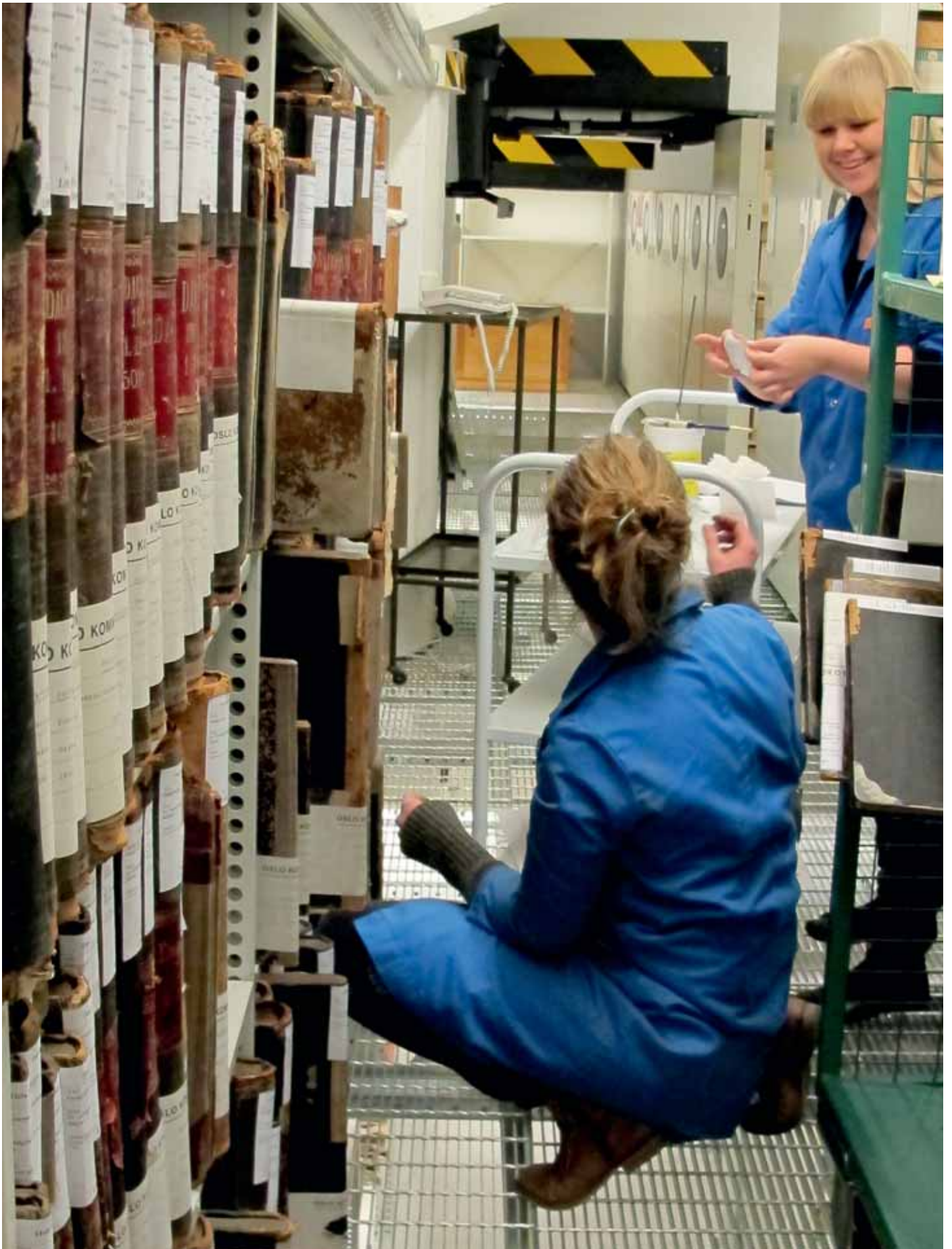
Stortingsmeldingar og politiske dokument:

Department for Culture and Sports: Centres for Social Change: Museums, Galleries and Archives for All. Policy Guidance on Social Inclusion for DCMS funded and local authority museums, galleries and archives in England. May 2000

Meld. St. 10 (2011–2012) Kultur, inkludering og deltaking. Henta 19. august 2014 frå <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/regpubl/stmeld/2011-2012/meld-st-10-20112012.html?id=666017>

Meld. St. 7 (2012–2013) Arkiv. Henta 19. august 2014 frå <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/regpubl/stmeld/2012-2013/meld-st-7-20122013.html?id=707323>

NOU 2013: 4 Kulturutredningen 2014. Henta 19. august 2014 frå <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/nouer/2013/nou-2013-4.html?id=715404>

Medvirkning som merverdi

Om Oslo byarkivs samarbeid med Fattighuset

Johanne Bergkvist og
Unn Hovdhaugen

Oslo byarkivs samarbeid med Fattighuset i Oslo rommer hele bredden av hva en arkivinstitusjon skal og bør arbeide med: aktiv samtidsdokumentasjon, innsamling av privatarkiv, samarbeid om utstillingsformidling og seminar, veiledning i rettighetsdokumentasjon og kurs i slektsforskning. Flere frivillige fra Fattighuset er viktige ressurspersoner i dette arbeidet. Medvirkning er et likeverdig samarbeid, og helt avgjørende for at Byarkivet skal oppnå sin visjon om å være hele byens hukommelse.

147

Hver fredag er det lang kø utenfor Fattighusets lokaler på Grønland i Oslo. Da deler Fattighuset ut mat til de som trenger det. Ingen stiller spørsmål om akkurat du er verdig til hjelp. Alle kan komme og alle får. Andre dager er medlemsdager der huset kun er åpent for de organiserte medlemmene som kan komme for mat, klær og et sosialt rom. Fattighuset ble opprettet i 1994 og er et brukerstyrt sted som i tillegg til å dele ut mat og klær har et lavterskeltilbud med veiledning, tilgang til aviser, bøker, pc og telefon (Fattighusets egne nettsider 2015). Fattigdom berører mange i Oslo. Ifølge regjeringens tall lever hver tiende person i byen under fattigdomsgrensen.¹

Som kommunalt arkiv sitter Byarkivet på et rikt arkivmateriale som kan fortelle om fattigdommen i byen slik den har kommet til uttrykk i historien.

Oslo byarkivs medarbeidere Unn Hovdhaugen og Aina Basso i gang med å ordne arkiv etter Kristiania Fattigvesen. Målet er å gjøre arkivet og kildene til Oslos fattigdomshistorie mer tilgjengelig. (Foto: Johanne Bergkvist, Oslo byarkiv)

¹ 1 av 10 i Oslo telles som fattig. Lest 14. april 2015 på <http://www.nrk.no/norge/1-av-10-i-oslo-er-regnet-som-fattig-1.7617772>

Fattighuset ble opprettet i 1994 og navnet er et sterkt innspill i debatten om fattigdom i dag. Kilde: Logo i privatarkiv etter Fattighuset, Oslo byarkiv

Oslo har lenge vært "den delte byen", byen med de store forskjellene mellom øst og vest, og mellom høy og lav. Nyere undersøkelser viser at Oslo fortsatt er forskjellsbyen, en by med store økonomiske og sosiale forskjeller og ulike levekår.² Hva forteller det historiske kildematerialet om fattigdommen som har preget byen, og hva kan vi fortelle om det å være fattig i byen i dag?

Når endene ikke møtes. Fattigdom før og nå

Samarbeidet med Fattighuset er del av Byarkivets treårige prosjekt *Når endene ikke møtes. Fattigdom før og nå*, støttet av Kulturrådet. Fra Byarkivets side startet prosjektet med ønsket om å tilgjengeliggjøre arkivet etter Fattigvesenet i Kristiania og Aker. Dette rike personhistoriske materialet kom i 2012 på Unescos liste over verneverdige dokumentarv.³ I arkivet finnes det blant annet 200 000 personforhør fra perioden 1878–1930. Forhørene gir et levende innblikk i folks liv fra fødsel til de sto på fattigforstanderens kontor. Dette historiske kildematerialet brukes i dag flittig av både slektsforskere og i forskning. I samarbeid med historisk fakultet ved Universitetet i Oslo har en rekke bachelorstudenter brukt arkivet til å skrive om fattigdom og beslektede tema.

² Se for eksempel NRK 2012 eller Claussen 2007.

³ Norges dokumentarv, OSLO BYARKIV, KRISTIANIA- OG AKER FATTIGVESENS ARKIV 1832–1930, lest 14. april 2015 på <http://kulturradet.no/vis-mowartikkel/-/mow-kristiania-og-aker-fattigvesens-arkiv-18321930>

Det rike historiske materialet inspirerte Oslo byarkiv til å dokumentere fattigdom i Oslo i dag. Dette berørte to sentrale spørsmål i forhold til hva et arkiv skal arbeide med: Hvilken samfunnsrolle bør arkiv-institusjonene ha og hvilken plass har det historiske arkivet i dagens debatt om fattigdom?

Formidlingen av historisk arkiv sammen med ny samtidsdokumentasjon gir en spennende mulighet til refleksjon og kunnskap om fattigdom. Gjennom prosjektet belyser Byarkivet ulike sider av fattigdom og tar opp forholdet mellom fattigdom og deltakelse.

Arkiv og samtidsdokumentasjon fra Fattighuset

Oslo byarkiv har som kommunalt arkiv en rekke arkiver der enkeltpersoner er i et klientforhold og i liten grad kommer til uttrykk som hele personer. Offentlige arkiver vil derfor alltid ha mangler når det kommer til å dokumentere enkeltpersoners liv og deltakelse i samfunnet. Samtidsdokumentasjon og innsamling av privatarkiv er derfor nødvendig for at Byarkivet kan fylle sin visjon om å være hele byens hukommelse.

Fattighuset ble invitert til å være samarbeidspartner i prosjektet fordi de er en viktig frivillig aktør som har som mål i sine vedtekter å avskaffe fattigdom. Fra dem ønsket Byarkivet å samle inn hverdags-historier om fattigdom i dag, gjennom at medlemmer og brukere av Fattighuset skrev "dagbok" for en dag. I tillegg var målet å komme i kontakt med noen som ville dele mer av sin historie i prosjektets planlagte vandreutstilling. Håpet var at et samarbeid som dette kunne bidra til at deres stemme ble hørt. Det at Fattighuset bruker et til dels skambelagt ord som *fattig* i sitt navn gir en verdifull inngangsport til å ta opp fattigdom som tema med brukerne.

Når endene ikke møtes. Fattigdom i Oslo før og nå er
Byarkivets vandrestilling på Oslos ulike biblioteksfilialer.
Fortellinger fra Fattighuset sammen med historiske
personfortellinger gir et bredt bilde av fattigdom i byen.
(Plakat: Karin Wiwe og Oslo byarkiv)

Kontakten med Fattighuset startet med en telefon og en veldig positiv første kontakt med frivillig ved Fattighuset, Reidun Berger. Hun tente på prosjektet, og hennes engasjement har vært viktig for det videre samarbeidet. Flere av Byarkivets ansatte dro så på besøk til Fattighuset og hadde møte med styret. Dette var viktig for å forankre samarbeidet med Fattighuset og sørge for at Byarkivets kontaktperson hadde styret i ryggen. På dette møtet ble Byarkivet invitert til å presentere prosjektet på et allmøte/medlemsmøte, og dette ble en fantastisk inngang til samarbeidet.

Som arkiv gikk Byarkivet inn i samarbeidet med ønsket om å samle medlemmenes fortellinger, men opplevde i stedet et sterkt behov for veiledning om arbeidet med arkiv og rettighetsdokumentasjon. Mange av Fattighusets brukere har et negativt forhold til det offentlige, og har rett på og behov for hjelp til å finne arkivdokumentasjon. Det var derfor viktig for en arkivinstitusjon å skape tillit og trygghet om våre lovpålagte oppgaver om å bistå med dokumentasjon og arkivmateriale til alle som er part i en sak. Det ble klart hvordan formidlingsarbeidet, samtidsdokumentasjonen og det grunnleggende arkivarbeidet hang sammen, og at det handler om å gjøre arkiv tilgjengelig for alle.

En av de frivillige ved Fattighuset var svært engasjert i å formidle sin historie. Han leverte inn en lengre tekst om sin vei inn i fattigdom og avhengighet av Nav. Dagboksnotatene gir et sterkt innblikk i den avmakten mange av brukerne på Fattighuset opplever i forhold til det offentlige:

Jeg var utmattet og sliten, og av gammel erfaring litt usikker på hvordan dette egentlig ville gå, så jeg ringte til den nå hjemvendte

NÅR ENDENE IKKE MØTES | Fattigdom i Oslo før og nå

FATTIGHUSET

Fattighuset har som formål å avskaffe fattigdommen og vil ved menneskenes egeninnsats og gjensidig hjelp bedre levekårene og livskvaliteten for dem som samfunnet støter ut. Fattighuset ser på alle mennesker som ressurspersoner.

Fattighuset er en brukerstyrt selvhjelpsorganisasjon på Grønland som deler ut mat og klær hver uke. Stedet er også en sosial møteplass. Alt er gratis.

Oslo byarkiv samarbeider med Fattighuset om å dokumentere hvordan det er å leve som fattig i Oslo i dag. Brukerne på Fattighuset har forskjellige grunner til å benytte seg av tilbudene. Her møtes arbeidsløse, enslige og barneforsorgere i fellesskap. For mange betyr Fattighuset muligheten til å få endene til å møtes.

Gjennom dagbøker og intervjuer forteller brukerne om hva Fattighuset betyr for dem:

- «Fattighuset er mitt andre hjem!» Mann (50 år)
- «Spare penger på mat!» Kvinne (29 år)
- «Kontakt med mennesker. Det er hyggelig. Det er trygt.» Kvinne (30 år)
- «På Fattighuset har jeg fått hjelp og trøst, og jeg har følt at jeg har tilhørt noe.» Kvinne (10 år)
- «Det betyr enormt, her kan jeg hente mat som jeg ikke kan kjøpe fordi jeg har minstetrygd.» Kvinne (81 år)
- «Jeg hadde ikke overlevd hvis jeg ikke hadde fått mat her.» Kvinne (50 år)
- «Det sosiale. Møte med andre.» Mann (65 år)

Reidun Berger arbeider som frivillig på Fattighuset og har vært aktivt med i produksjonen av utstillingen. Foto: Oslo byarkiv
Kilde: Arkivet til Fattighuset

149

Medvirkning som metode er nøkkelen til å få til et likeverdig og gjensidig samarbeid. Resultatet er et åpent arkiv! Foto fra fagdag om fattigdom i 2012 der Byarkivet var en viktig møteplass for representanter fra Fattighuset, arkiv og historiefaglig miljø. (Foto: Kaja Westengen, Oslo byarkiv)

150

Reidun Berger arbeider som frivillig på Fattighuset og har vært en nøkkelperson i arbeidet med intervjuer, utstillingsproduksjon og formidling. (Foto: Johanne Bergkvist, Oslo byarkiv)

saksbehandler KK for å forvise meg om at ingen ting kunne gå galt denne gangen. KK bekreftet at det så ut til at jeg hadde krav på rundt kr. 3000,- i supplerings for å nå 5.800,- (som er satsen), og anbefalte meg å søke. ... Dog gikk det ikke bra denne gangen heller.⁴

Å skrive om sine egne opplevelser om å være fattig, ble vanskelig for mange. Fattigdom er noe som griper inn i hele livet, og blir derfor veldig personlig. For noen var det vanskelig å skrive selv. En serie skrivekvelder ble foreslått, men også det ga liten respons. For å samle inn fortellinger valgte prosjektet derfor å forsøke intervju som metode. Som inngang ble flere av brukerne ved Fattighuset stilt generelle spørsmål om fattigdom. Det gjorde at personene selv kunne velge hvor personlig intervjuet ville være. Det var umulig å avtale intervjuer på forhånd, men å være til stede på medlemsdager og møter var en fin måte å komme i kontakt med folk. Var de interessert i å snakke, ble det gjort der og da. Intervjusituasjonen åpnet for personlige fortellinger, men gjorde det også mulig å snakke mer generelt om holdninger til fattigdom. Intervjuene foregikk i hovedsak som gruppesamtaler. Brukernes tilbakemelding var sterk, det er tøft å ha lite i dagens forbrukssamfunn. Mange forteller at de finner et fellesskap i Fattighuset. "Fattighuset er mitt andre hjem!" forteller en mann på 50 år. En kvinne på 30 år forteller at det som er viktig for henne med Fattighuset er "Kontakt med mennesker. Det er hyggelig. Det er trygt."

Byarkivets interesse for Fattighuset og fortellinger om hvordan det er å være fattig i dagens Oslo gjorde de frivillige bevisste på verdien som lå i deres eget

arkivmateriale fra 20 års virksomhet. Så da Fattighuset fikk beskjed om at de måtte bytte lokaler, ble tanken om at de kunne avlevere sitt arkiv til Byarkivet sådd. Det skjedde raskere enn planlagt da de i lokalene på Grønland fikk en vannlekkasje. Arkivet måtte reddes på dagen.

Privatarkiv er av stor betydning for å dokumentere samfunnet, men er ikke underlagt krav om bevaring som offentlig skapte arkiver. Det følger lite midler med til arbeidet med privatarkiv, og lite kunnskap i frivillige organisasjoner om verdien av å bevare en slik dokumentasjon. Byarkivet har et fylkeskoordinerende ansvar for privatarkiv i Oslo. Målet fremover er å få til et samarbeid om ordning av arkivet til Fattighuset sammen med vår kontaktperson og to frivillige som har sagt seg interessert i å bidra. De frivillige vil få opplæring og veiledning i arkiv, og dette kan tas med tilbake til Fattighuset for å skape et godt dagligarkiv. Slik gir samarbeidet merverdi både for Fattighuset og Byarkivet.

Ved oppstarten av prosjektet hadde Byarkivet en formening om hva arkivet kunne få ut av et samarbeid med Fattighuset, og hva de ønsket eller trengte fra oss. Planene ble gradvis endret ettersom det ble dannet en felles plattform. Et godt samarbeid i praksis innebærer gjensidighet og fleksibilitet. Det har vært viktig å ha en kontaktperson som også brenner for prosjektet. Erfaringen viser at ting tar tid, og i et frivillig samarbeid har ikke alle samme oppfatning av hva arbeidet skal føre til og hvordan man skal jobbe. Positivitet og medbestemmelse avler gode resultater, og det er derfor hensiktsmessig å ta utgangspunkt i det folk ønsker å bidra med.

⁴ Fra våre erfaringer med sosialkontoret. Mottatt høst 2013.

Arkiv etter Fattigvesenet i Kristiania og Aker inneholder et rikholdig personmateriale med blant annet 200 000 forhør av personer som mottok fattigstøtte. (Foto: Johanne Bergkvist, Oslo byarkiv)

Det åpne arkivet

Som arkivinstitusjon ønsker Byarkivet å fjerne barrierer for deltakelse, og gi alle en lik mulighet til å få tilgang til arkiv. Selv om prosjektgruppa har gått aktivt ut og besøkt Fattighuset flere ganger, er det tydelig at terskelen for å besøke et arkiv er ganske høy. For å oppnå en demokratisk tilgang til arkiv, er medvirkning en nyttig metode.

Arkivarer er mellomledd mellom den som spør etter opplysninger og dokumentene og er avgjørende for tilgangen. Dette innebærer en maktposisjon i forhold til de som søker materiale (Valderhaug 2006, s. 6–13). Arkivene har derfor et ansvar for å gjøre kjent for flere hva som finnes i arkivene og hvordan dette

kan benyttes. Særlig i forhold til nye brukere og særlig sårbare brukere, er dette viktig.

Byarkivets visjon er å være hele byens hukommelse. Ettersom de offentlige arkivene er mangelfulle med tanke på byens innbyggere og aktivitet, har arkivet et særskilt ansvar for å gi et utfyllende bilde. Byarkivet har derfor tidligere hatt et vellykket arbeid for å samle inn arkiv etter minoritetsorganisasjoner og aktivitet.⁵ Samarbeidet med Fattighuset var en måte å utvide dette arbeidet.

For å få kontakt med nye brukere, må arkivaren ut av arkivet. Det konkrete samarbeidet med Fattighuset har ført til at et helt miljø nå kjenner til Oslo byarkiv. Byarkivet fungerer nå som en møteplass for ulike grupper. Dette bidrar til en demokratisk tilgang til arkiv. Samtidsdokumentasjon og oppbevaring av privatarkivet fra Fattighuset har gitt økt representasjon i arkivmaterialet gjennom fortellinger og privatarkiv. Ressurspersoner fra Fattighuset har gjort dette mulig. Deres innsats gjør Byarkivet til et bedre arkiv.

For å få til et vellykket samarbeidsprosjekt, må en arkivinstitusjon være bevisst på hvordan den kan være både inkluderende og ekskluderende. Hva er et hinder for å delta? Hva lokker og hva støter bort? Det viktigste spørsmålet for å få til et godt samarbeid er: "What's in it for them?" For arkivinstitusjonen er det alt å vinne. Medvirkning som metode er nøkkelen for å få til et likeverdig og gjensidig samarbeid. Resultatet er et åpent arkiv!

⁵ Prosjektet *Oslos multikulturelle arkiver (2004–2007)* er oppsummert i Røsjø 2012. Det er også løftet fram som et viktig prosjekt for mangfold i arkivene i Meld. St. 10 (2011–2012) Kultur, inkludering og deltaking, kap. 5.5 Inkludering og mangfold i arkiva.

Litteratur

- Brekke, Åshild Andrea: Jo fleire kokkar, jo betre søl. Medverknad i arkiv, bibliotek og museum. *ABM-skrift # 62*. Oslo: ABM-utvikling 2010
- Claussen, Bjørgulf: Sosiale ulikheter i helse i Oslo i *Utposten 4/2007*
- Clausen, Bjørgulf: *Fattigdom i Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk 2014
- Det kongelige Kulturdepartement: Meld. St. 10 (2011–2012) Kultur, inkludering og deltaking
- Det kongelige Kulturdepartement: Meld. St. 7 (2012–2013) Arkiv
- NRK: Se det unike kartet: Her er problemene Oslo ikke klarer å løse 2012. Lest 14. april 2015 på: <http://www.nrk.no/norge/problemene-oslo-ikke-klarere-lose-1.7996583>
- Røsjø, Ellen: Den kollektive hukommelsen. Minoritet i arkiv og minoritetsarkiv i Fattigdom og minoriteter i arkivene, *Tobias* 2012
- Seim, Sissel: Fattigdom som grunnlag for kollektiv handling i Harsløf, Ivan og Sissel Seim (red.) *Fattigdommens dynamikk. Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*. Oslo: Universitetsforlaget 2008, s. 257–280
- Skille, Øyvind Bye: *1 av 10 i Oslo telles som fattig 2011*: Lest 14. april 2015 på <http://www.nrk.no/norge/1-av-10-i-oslo-er-regnet-som-fattig-1.7617772>
- Valderhaug, Gudmund: Det gjestfrie arkivet? i Arkiv, demokrati og rettferd, *ABM-skrift # 28*. Oslo, ABM-utvikling 2006

Kilder:

- Fattighuset*, nettside. Lest 14. april 2015 på: <http://www.fattighusetoslo.no/>
- Oslo byarkiv*, Fattighuset, privatarkiv avlevert til Oslo byarkiv 2013
- Oslo byarkiv*, Fattigvesenet i Kristiania og Aker
- Oslo byarkiv*, Samtidsdokumentasjon fra prosjektet Når endene ikke møtes. Fattigdom i Oslo før og nå

Med arkiv på festival

Erfaringer fra arkivformidling på urfolksfestivalen Riddu Riđđu

Harald Lindbach

Statsarkivet i Tromsø sitt første større formidlingsprosjekt ble utført i samarbeid med urfolksfestivalen Riddu Riđđu. Utgangspunktet var et samarbeid om å ta vare på festivalens eget arkiv. Statsarkivet er til stede på festivalen og viser fram dokumenter som viser kvensk og samisk kulturarv og festivalens egen historie.

155

Å formidle arkiv har på mange måter vært en prioritert oppgave ved Statsarkivet i Tromsø siden oppstarten på 1980-tallet. Den gang ble innsatsen særlig rettet mot slektsforskere, et arbeid som fortsatt ivaretas ved institusjonen. Utover på 90-tallet ble aksepten for viktigheten av å drive et målrettet formidlingsarbeid større i det arkivfaglige miljøet. Digitaliseringsarbeidet ga frukter slik at mye av det tradisjonelle arbeidet overfor slektsforskere ble flyttet til nettet, noe som ga større rom for å prioritere andre brukergrupper.

I fagmiljøet – både internasjonalt og nasjonalt – oppsto også en omfattende debatt om arkivfagets innhold og institusjonenes vesen. Postkolonial teori ga et rammeverk for å forstå arkivene ikke bare som kilder og depoter, men også som historiske aktører (Burton 2005, s. 7). Dette ga rom for å tenke igjennom institusjonenes ansvar for å ta i mot arkiver som ga en helhetlig samfunnsdokumentasjon, noe som også innebefattet urbefolkning og minoriteter. I tillegg kommer en klar tendens til å legge økt vekt på arkiv som grunnlag for demokratisk kontroll og rettsdokumentasjon for den enkelte. Gudmund Valderhaug har beskrevet dette som uttrykk for ei samfunnsmessig vending i arkivfaget (Valderhaug

2011, s. 70–71). I tillegg kommer en klar tendens fra bevilgende myndigheter til å prioritere søknader om formidlingsprosjekter, mens privatarkivarbeidet dessverre fortsatt lider under økonomisk uholdbare forhold. Det er vanskelig å tenke seg at de ressursmessige ulikhetene mellom private og offentlige arkiv som finnes i dag, dersom ingenting blir gjort, ikke vil ha som resultat at vesentlig samfunnsdokumentasjon går tapt. I denne sammenhengen er selvfølgelig ulike minoritetsgrupper spesielt utsatt. Det er en åpenbar sammenheng mellom dagens ressursituasjon og fremtidens formidlingsmuligheter.

Formidling dekker ulike behov

Den økte satsingen på formidling har opphav både i institusjonenes eget behov for å nå ut og bli kjent i det samfunnet de betjener og i samfunnets behov for identitet og informasjon. Det er kan hende ikke uten grunn at de første forespørslene om å vise frem arkivmateriale kom fra det kvenske miljøet som er inne i en revitaliseringsprosess. Etter forsøk med å vise frem utvalgte dokumenter ved ulike lokale sammenhenger – som ved den kvenske Baaski-festivalen i Nordreisa – ble det fort klart at dette var noe folk satte pris på.

Kvenene

I tillegg til samene som er anerkjent som urfolk, utgjør den nasjonale minoriteten kvenene en viktig andel av befolkningen i Nord-Troms og Finnmark. Kvenene er en norsk minoritet som har vandret fra Nord-Finland og Nord-Sverige til Nord-Norge i løpet av flere hundre år. Kvenene ble anerkjent som en nasjonal minoritet i Norge i 1998. Den kvenske befolkningen bor i dag hovedsakelig i Nord-Troms og Finnmark. Kvensk er et finsk-ugrisk språk som

er nært beslektet med meänkieli i Sverige og med nordfinske dialekter. Kvensk ble anerkjent som et eget språk i april 2005. Statsarkivet i Tromsø har en rekke dokumenter som spesielt dokumenterer den kvenske befolkningen fra tidlig 1700-tall og fremover og har derfor påtatt seg en spesiell oppgave når det gjelder formidling og dokumentasjon av denne minoriteten. I eldre tid ble Tornedalsområdet både på svensk og finsk side av det som i dag utgjør landegrensen ofte omtalt som Kvenland i norske dokumenter.

Urfoleksfestivalen Riddu Riđđu – mer enn en alminnelig festival

De første større formidlingsprosjektene ble imidlertid utført i samarbeid med urfoleksfestivalen Riddu Riđđu. Denne festivalen vokste ut av aktiviteten til den samiske ungdomsforeninga Gáivuona Sámenuorat (Kåfjord sameungdom) som ble stiftet i 1990. Nærheten mellom foreninga og festivalen kommer så sterkt til syne i arkivet at det nærmest er umulig å skille de to fra hverandre i de første årene. En klar målsetting var å rekruttere ungdom til den samepolitiske bevegelsen og derigjennom bidra til å revitalisere samisk språk, kultur og identitet i det sjøsamiske samfunnet (Hansen 2008, s. 28) som på mange måter hadde vært hardest utsatt for fornorskingspolitikken. Denne målsetningen ble på mange måter utgangspunktet også for festivalen som raskt ble en suksess og tiltrakk seg flere tusen besøkende. Allerede fra de første årene var festivalen preget av en allsidighet som få andre festivaler kan vise til. Foruten at samiske artister og urfoleksartister fra hele verden fikk fremført sin musikk, har festivalen vært preget av ulike kurs, egen barnefestival, teaterforestillinger, kunstutstillinger m.m. Et mang-

Riddu Riddu 2011. "Kuben" i Ysteby, Gàivuotna/
Kåffjord. (Foto: Ørjan Bertelsen, © Riddu Riddu)

157

Riddu Riddu, jakkemerker i 2015.

Riddu Ridðu 2013.
(Foto: Solbjørg Fossheim)

fold som har gjort festivalen spesielt bærekraftig og tiltrekkelige. Publikum har alltid kommet til Riddu for å oppleve noe mer enn konsertene.

Samarbeid om å ta vare på arkiv

I 2008 innledet Statsarkivet i Tromsø et samarbeid med urfolksfestivalen. Utgangspunktet var i større grad å ta vare på festivalens eget arkiv enn å benytte selve festivalen som et formidlingspunkt. Festivalen hadde etter hvert vokst seg stor med flere faste ansatte og årlige statlige bidrag som sikrer kontinuiteten. Festivalens arkiv hadde også vokst seg betydelig. Papirarkivet alene hadde vokst slik at det utgjorde titalls hyllemeter, mens en rekke film- og lydopptak etter hvert befant seg på ukurante medium og på ingen måte var sikret for ettertiden. Det ble derfor inngått en avtale om avlevering av arkivet til Statsarkivet i Tromsø. I dag har festivalen foretatt to avleveringer, 52 timer film og flere lydopptak har blitt digitalisert, og festivalens arkiv er grovsortert. Statsarkivet i Tromsø har også gitt råd om arkivdanning og dokumentasjonsstrategier.

Samarbeid om dokumentasjon

Festivalens strategi med spesielt å legge vekt på cirkumpolare urfolk gir en unik mulighet til å dokumentere ulike sider ved kulturer som kan være av stor verdi både for forskere og urfolkene selv i fremtiden. Hvert år har festivalen et spesielt urfolk som gjester. Disse blir presentert som årets folk. Dette har vært blant andre nenetsene, komi-folket, inuitter fra Grønland og mange flere. Årets folk setter sitt unike preg på festivalen og presenterer sang, musikk, dans, ritualer og ikke minst mat tilberedt på tradisjonelt vis, noe som har vært meget populært. Et prosjekt med å gjennomføre intervjuer og samtaler

med sikte på å dokumentere dette spesielt er i sin spede begynnelse.

Samarbeid om utstillinger

I 2012 hadde festivalen eksistert i 21 år, mange av de som var aktive som frivillige hadde vokst opp med festivalen. Flere var født etter festivalens begynnelse i 1991. Det var derfor stor interesse for å rette søkelys mot festivalens historie. Arkivet ga mange muligheter selv om mye fra de første årene manglet. Erfaringer fra tidligere formidlingsprosjekter hadde vist at publikum først og fremst var interessert i å holde i og bla i dokumenter i stedet for å lese oppstilte plansjer med tekst. Vi valgte derfor å velge ut en rekke dokumenter fra festivalens arkiv, som vi produserte så troverdige kopier av som mulig. Deretter laminerte vi kopiene slik at de skulle tåle påkjenninger både fra klima og berøring. Vi produserte også kopier av *Sami hilla* som var Gáivuona Sámenuorat sin medlemsavis. I tillegg kopierte vi opp foto fra de første festivalene og lagde flere fotoalbum. Disse viste seg å bli spesielt godt mottatt. Mange hadde glede av å se seg selv og andre kjente i en 20 år yngre utgave. Det ble synlig hvordan motesvingninger tydelig fremkom også i tradisjonelle samiske klesplagg. I det hele var det større interesse for fotografier av publikum enn av artistene.

Samisk historie

Da vi hadde valgt å gjennomføre en arkivutstilling som en integrert del av festivalen, var det åpenbart at det var en stor fordel om vi kunne vise frem mer enn bare dokumenter knyttet til festivalens historie. Arkivbestanden ved Statsarkivet i Tromsø inneholder en mengde dokumenter av uvurderlig betydning for samisk kultur og historie. Her finnes

Riddu Riddu 2015. (Foto: Ørjan Bertelsen,
© Riddu Riddu)

dokumenter som kan belyse de fleste sider ved det samiske samfunn i eldre tid som religionsutøvelse, næringsvirksomhet og daglig liv. Ikke minst finnes dokumentasjon av det samiske samfunns møte med statlig myndighet i ulike historiske perioder. Vi valgte også å utvide utstillingen slik at den inkluderte materiale knyttet til nærområdet, til kvenene foruten til samisk historie generelt. Det fantes en mengde dokumenter i statsarkivets magasiner som belyste disse områdene. Med tanke på at dette skulle være tilgjengelig og interessant for et større publikum var det åpenbart at vi burde velge doku-

menter som var umiddelbart lesbare selv for utrente. Det medførte at når det gjaldt dokumenter fra tiden før 1800 så var vi avhengige av å ha tilgang til transkriberte dokumenter eller eventuelt få dokument transkribert. På denne måten var vi i stand til å gi publikum mulighet til å sette seg inn i skattelister, misjonærrapporter, hekseprosesser og andre dokumenter som belyste 1600- og 1700-tallet. Et annet populært innslag var en mengde fotografier fra ulike samlinger som ble presentert ut fra et ønske om å få identifisert sted og eventuelt personer. Den største mengden av fotomaterialet kom fra samemisjonens arkiv og mange ukjente bilder ble stedfestet.

Samarbeid med andre institusjoner

Vi henvendte oss også til andre arkivinstitusjoner som har dokumenter som var aktuelle for utstillingen, og fikk oversendt kopier av dokumenter fra Samisk arkiv, Interkommunalt arkiv Troms, Samisk Arkiv i Inari (Finland) og Härnösand Landsarkiv (Sverige). Dette var et populært innslag som gjorde utstillingen bedre og demonstrerte at samene er et folk som har sitt hjemland i flere stater. Takket være samarbeidet med Samisk arkiv i Inari var vi i stand til å fremvise dokumenter også på russisk, noe som var svært interessant fordi en stor del av de besøkende på festivalen behersker russisk. I tillegg var vi så heldige å kunne presentere en faksimileutgave av rettsprotokollene fra hekseprosessene i Finnmark sammen med en engelsk transkripsjon (Willumsen 2010), noe som ga de engelskspråklige en mulighet til å sette seg inn i kildematerialet.

Erfaringer fra utstillingene

I 2012 ble utstillingen vist svært sentralt på området, mens vi i 2013 hadde en noe mer perifer plassering. Dette gjorde at vi nok hadde noe flere besøkende det

første året. Antall personer som var innom, satte seg ned og leste i dokumenter var anslagsvis 350 i 2012, og rundt 300 i 2013. Mange ble sittende svært lenge, og noen kom også tilbake flere ganger for å lese mer. I 2012 hadde vi tilrettelagt for slektsforskning, men dette ble i liten grad benyttet. Også lydmateriale vi hadde tilgjengeliggjort ble brukt mindre enn vi hadde ventet. Dette skyldes nok både at lydnivået generelt var preget av festivalstemning, og at filene var forholdsvis store og krevende å lytte igjennom.

I 2013 ble utstillingen knyttet til en lavvo (sametelt) som ble brukt til å vise film og ha fotoutstilling i. Muligheten til å vise frem den digitaliserte filmen fra eldre festivaler ga et utmerket utgangspunkt for formidling overfor gjester fra Latin-Amerika, Sibir og andre områder hvor vår språkkunnskap satte begrensninger.

En positiv opplevelse

Erfaringene fra utstillingene er svært positive. Vi fikk svært gode tilbakemeldinger fra publikum, fra festivaladministrasjonen, fra ansatte i kultursektoren og ikke minst fra representanter fra andre urfolksfestivaler som ønsket å vite mer både om hvordan vi tar vare på festivalens arkiv og hvordan vi formidler.

Samarbeidet har også resultert i at vi har hatt egne utstillinger på Statsarkivet i Tromsø i forbindelse med arkivdagen og ved Senter for Nordlige Folk i Gáivuona Suohkan. Utstillingen har vært et bidrag til å gjøre publikum kjent med dokumenter knyttet til egen historie, gjøre festivalen mer interessant og å gjøre Statsarkivet i Tromsø og arkiv generelt kjent for en større del av befolkningen. Å delta med en arkivutstilling på en festival hvor folk som har god tid og

godt humør kommer for å oppleve nye fenomener er et privilegium. Et bedre utgangspunkt for arkivformidling skal man lete lenge etter.

Et nytt og spennende prosjekt er for øvrig et samarbeid om å gjøre film, foto, musikk og dokumenter fra festivalens arkiv tilgjengelig på LoCloud-nettverket. Noe som vil gjøre materialet tilgjengelig for alle med tilgang til internett. Denne teknologien er forhåpentligvis noe også andre urfolksfestivaler kan benytte seg av i fremtiden.

Litteratur

Burton, Antoinette: *Archive Fever, Archive Stories i Archive Stories – Facts, Fictions and the Writing of History*. London 2005

Hansen, Lene: *Storm på kysten*. Tromsø 2008

Riddu Ridđu, hentet 14. mars 2015 fra www.riddu.no

Valderhaug, Gudmund: *Fotnote eller tekst? Arkiv og arkivarar i det 21. århundret*. Oslo 2011

Willumsen, Liv Helene: *The Witchcraft Trials in Finnmark, Northern Norway*, 2010

Slipp eldrebølgen inn! Publikumsutvikling ved hjelp av medvirkning

Maria Press

Besøkstallene på arkivlesesalene i Norge har gått noe ned på 2000-tallet etter Digitalarkivets tilkomst. I dag er den rådende stemningen i arkiverkene i Norden at arkivene er i ferd med å miste sin rolle som fysiske besøkssteder i takt med at arkivmateriale blir digitalisert. Men i Statsarkivet i Trondheim er man ikke overbevist om dette. Og satser derfor på publikumsutvikling i form av medvirkningsprosjektet *Slipp eldrebølgen inn!*

Etter Digitalarkivets tilkomst har Statsarkivet mottatt en strøm av telefonhenvendelser med spørsmål om hvordan man benytter arkivene som ligger på nettet og hvilke andre kilder som finnes etc. Og i media leser man at historieinteressen aldri har vært større enn nå. Dette burde tilsi at det finnes et stort behov for statsarkivenes tjenester og kompetanse.

En gruppe som generelt er interessert i lokalhistorie og slektsforskning er seniorer. Men heller ikke denne gruppen fylte opp lesesalene hos oss. Hvorfor var det slik? Har seniorenne alt de trenger på internett? Og klarer de seg selv der? Om ikke – hvorfor kommer de da ikke til arkivet? Dette var spørsmål vi ville ha svar på da vi etablerte prosjektet *Slipp eldrebølgen inn!* sammen med slektsforskerorganisasjonen DIS Sør-Trøndelag.¹ DIS hadde ca. 700 medlemmer i Sør-Trøndelag i 2011 og av dem var 70 % seniorer. Vi ønsket å prøve ut om vi i en medvirkningsprosess

DIS og Arkivsenteret utviklet kurstilbud sammen. DIS-medlemmer arbeidet sammen med Statsarkivet om å utvikle Arkivsenterets tjenester. (Foto: Maria Press)

¹ Forkortelsen DIS står for *Data i slektsforskning*, men foreningen har nå endret navn til *DIS Slett og data*. Foreningen har 18 distriktslag rundt om i Norge.

med representanter for gruppen eldre historieinteresserte kunne tilrettelegge våre tjenester og fysiske fasiliteter slik at Arkivsenteret framsto som ufarlig, åpent og attraktivt for dem, og trekke til oss flere brukere.

DIS har tidligere samarbeidet med Arkivverket for eksempel ved arrangementer og ved transkribering av kirkebøker til Digitalpensjonatet (Digitalpensjonatet er en del av Digitalarkivet der frivillige kan legge ut kildeavskrifter). Arkivverket har imidlertid ikke tidligere arbeidet i et totalintegrert partnerskap slik vi kom til å gjøre i dette prosjektet.

Medvirkning kan gjøres på ulike måter, men hovedsaken er at begge parter i et medvirkningsprosjekt har noe å vinne på partnerskapet. Slektforskerforeningen DIS Sør-Trøndelag ville at flere av deres medlemmer skulle bli aktive og begynne å forske selv i arkivkilder. De ville tilby medlemmene flere aktiviteter og opplæring og ville gjerne ha tilgang til Arkivsenterets infrastruktur, kunnskap og lokaler. Det var deres utgangspunkt for å gå inn i prosjektet.

Hvorfor satse på seniorer?

Utover det faktum at seniorer ofte er interessert i lokalhistorie og slektsforskning, så finnes det også politiske/strategiske grunner til at kulturinstitusjoner bør tilrettelegge aktiviteter for eldre. I media snakkes det om "eldrebølgen" som er på vei og som blant annet innebærer at vi kommer til å ha en stor pensjonistgruppe i framtiden som er friskere og bedre utdannet enn noen gang tidligere, og som har krav på et aktivt og meningsfylt liv. Denne gruppen skal dessuten, på lik linje med andre, kunne delta aktivt i samfunnet – det er ikke bare en demokratisk rettighet, men også en forutsetning for god helse og

livskvalitet. Dette er påpekt i mange lovtekster og utredninger. EUs lovverk om livslang læring vil for eksempel sikre at eldre ikke skal falle utenfor dagens samfunn som er så sterkt bygget opp rundt teknologi – og som har endret mulighetene for å søke informasjon, kommunisere og gjøre seg hørt. Flere norske stortingsmeldinger tar opp samme problematikk og ønsker at kulturarvinstitusjoner arbeider aktivt for å bli lettere tilgjengelige og tilpasse sine tjenester for svake grupper.²

Enda et motiv, for å etablere prosjektet *Slipp eldrebølgen inn!* var å undersøke om vi gjennom medvirkning kan utvikle tjenester som er relevante og nyttige for svake grupper i samfunnet og om vi på den måten kan bli nyttige institusjoner i et videre perspektiv og styrke vår samfunnsrolle. Prosjektet ble støttet av Kulturrådet i en satsning knyttet opp mot Inkluderingsmeldingen.

Medvirkningsarbeidet i praksis

Organisering

Medvirkning i en kulturinstitusjon kan skje på ulike måter. Nina Simon (Simon 2010) skiller mellom ulike nivåer av medvirkning:

- **Contributory** – målgruppen deltar i et prosjekt i institusjonen på avgrenset nivå, styrt av personalet

² Helsedepartementet viser i Meld. St. 25 "Mestring, muligheter og mening" (2005–2006) til de internasjonale prinsippene om "Active Ageing" som betyr at eldre ikke trekker seg tilbake, men fortsatt tar del i et samfunn som involverer alle på tvers av aldersgrupper eller andre skillelinjer. Helsedepartementet ser disse prinsippene som viktige å følge for framtiden. Inkluderingsmeldingen (Meld. St. 10, 2011–12, Kultur, inkludering og deltaking).

DIS og Arkivsenteret utviklet kurstilbud sammen.
Her underviser Statsarkivets Elin Jacobsen i lesing
av gammel skrift. (Foto: Maria Press)

165

Finn Karlsen fra Statsarkivet holdt mange kurs om hvordan
man bruker kilder i slektsforskning. Kursene ble alltid
fulltregnet – senioren fungerte som gode markedsførere for
aktivitetene i Arkivsenteret. (Foto: Maria Press)

Slektsforskerorganisasjonen DIS og Arkivsenteret utviklet sammen "slektsforskerverkstedet" i en av de tre lesesalene. Her kunne slektsforskere hjelpe hverandre, diskutere eller bare møtes, og arkivpersonalet var aldri langt unna dersom ekspertkompetanse behøvdes. (Foto: Maria Press)

- Collaborative – partnerskap med målgruppen under ledelse av institusjonen
- Co-creative – målgruppen blir partner i et prosjekt utviklet av fellesskapet
- Hosted – målgruppen jobber med eget prosjekt i institusjonen

I vårt prosjekt valgte vi å gå inn for et total-integrert samarbeid – dvs. medvirkning på nivået "co-creative". DIS Sør-Trøndelags prosjektgruppe medvirket i alle ledd av planleggings- og arbeidsprosessen sammen med Arkivsenteret.

DIS sitt bidrag i prosjektet

Prosjektet startet i august 2011 og ble avsluttet i desember 2013. De fleste publikumsaktivitetene som

vi gjennomførte i prosjektet ble foreslått av DIS-medlemmer. De kom inn i prosjektet med en mengde idéer om hvorfor senioren ikke kom til arkivet og hvordan vi kunne lokke til oss flere seniorer. De hadde et enormt driv, stor entusiasme og energi. De presenterte idéer som for oss i Arkivsenteret av og til virket litt for ambisiøse, men vi ville ikke bremse entusiasmen, og ble derfor med på det meste som de foreslo. De mente at det skulle skje mye på arkivet – både på dagtid og kveldstid, og her skulle informasjon, kursing og egen forskningsaktivitet blandes. I aktivitetsprogrammet ønsket de å markedsføre både arkivarenes kunnskap og DIS-medlemmenes kompetanse på slektsforskning og deres sosiale evner. DIS sin prosjektgruppe som hadde god kjennskap til målgruppen, hadde en hypotese om at mange

seniorer ikke turte å komme til Arkivsenteret på egen hånd, men at de trengte en invitasjon der det tydelig sto at de var velkommen. Noen kunne kanskje til og med behøve ledsaging. Videre trodde man at det var viktig for mange eldre å vite at andre amatørslektsforskere var på arkivet samtidig, slik at de ikke følte seg alene og dumme, og slik at de kunne snakke med andre likesinnede. Arkivet behøvde rett og slett å ufarliggjøres. Statsarkivet syntes at hypotesene og idéene virket bra, og vi bestemte å jobbe ut fra dem.

Det evenementet som kom til å dra flest folk var *Finn din slekt* som vi arrangerte en torsdagskveld i måneden. Vi gikk ut i pressen og averterte med at hjelpere fra DIS og fra arkivet var til stede og hjalp til med slektsforskning på lesesalen om kvelden. Slike kvelder møtte det opp mellom 40 og 70 personer. Det skal nevnes at arkivet alltid har kveldsåpent 16–18 på torsdager og at lesesalsvakten alltid hjelper til med slektsforskning også, men at det da kommer svært få besøkere, iblant ingen i det hele tatt.

En annet populært arrangement var *Slektsverkstedet* hver tirsdag der DIS-medlemmer var til stede på lesesalen noen timer på dagtid. Også det ble det avertert om i avisen. Her dukket det opp nye personer hver gang, i snitt ca. 10 stykker. Andre aktiviteter var kurs, temakvelder og workshops.

Et meget verdifullt bidrag som DIS sto for i prosjektet, var å spre informasjon om arrangementene i sine egne fora og møter som de deltok i privat. Her brukte de sitt eget språk og sine egne innfallsvinkler. De ble rett og slett ambassadører for vår virksomhet på en måte som vi selv aldri kunne ha klart å bli.

Arkivsenterets bidrag

Statsarkivets medlem i prosjektgruppen ledet og koordinerte arbeidet. Personalet i Arkivsenteret arbeidet aktivt og deltok i alle arrangement. Vi bidro framfor alt med vår kunnskap som veiledere og kursholdere. Men vi bidro også med teknisk infrastruktur og lokaler. I prosjektet utviklet vi, sammen med DIS, *Slektsverkstedet* i en av våre lesesaler. I rommet samlet vi ressurser for slekts- og lokalhistorieinteresserte, satte opp flere pc-er med abonnement på relevante databaser. Vi kjøpte inn en skanner der publikum kunne skanne egne fotografier. Svært viktige møbler i slektsforskerverkstedet var en sofa og to lenestoler. Tanken var at rommet ikke skulle se så institusjonspreget ut og innby til samtaler. Her fikk DIS også et eget skap for sitt materiale.

Hva har aktivitetene betydd for besøkstallene på lesesalen?

Omtrent 800 personer deltok i våre ulike arrangementer, som ofte innebar at deltakerne prøvde seg på å forske selv i kilder ved hjelp av arkivpersonale og DIS-medlemmer. Etter prosjektets slutt oppsummerte vi lesesalsstatistikken for å se om vår innsats i perioden 2011–13 kunne synes i besøksstatistikken. Antallet lesesalsgjester har økt stadig siden 2010. Men den største økningen har vi registrert for 2013.

Antall besøkende som lånte arkivsaker i Statsarkivet 2010–2013:

2010	1578
2011	1916
2012	2279
2013	2790

Det siste året, 2013, økte antallet besøkende med 23 % sammenlignet med året før. Det skal noteres at statistikken bare gjelder personer som har lånt arkivsaker i Statsarkivet. De som har vært innom lesesalen for å studere digitale og trykte kilder er ikke medregnet. Det betyr blant annet at de som har deltatt i *Finn din slekt* og *Slektsverkstedet* ikke er med her.

Antall bestilte arkivsaker fra Statsarkivet til lesesalen har stadig gått ned siden 2010, men har fått et kraftig oppsving i prosjektperiodens siste år, da steg antallet brukte arkivsaker nesten med 25 %.

Antall brukte arkivsaker på lesesalen:

2010	5390
2011	4592
2012	3891
2013	4882

Resultatene viser med all tydelighet at innsatsen har hatt effekt! I en brukerundersøkelse som vi gjorde etter prosjektets slutt bekreftes dette ytterligere. En av mange kommentarer fra besøkene var: "Har oppdaget at Arkivsenteret er en fantastisk kilde til informasjon, som i mye større grad enn jeg har vært klar over tidligere er tilgjengelig for allmennheten". En annen kommentar sammenfatter på en flott måte det vi hadde håpet at prosjektet skulle føre med seg: "Mine erfaringer har vært at Arkivet har tidligere vært sett på som et lukket område! og kun for spesielle ... Men etter at publikum har fått mer innblikk via media og DIS-foredrag og at arkivet holder hyppige møter, er det blitt mer brukervennlig."

DIS Sør-Trøndelag tjente også godt på samarbeidet og kunne telle 150 nye medlemmer i løpet av prosjektperioden.

Utfordringer

Utfordringene i prosjektet var framfor alt å klare å håndtere det høye aktivitetsnivået som vi la opp til. Det krevde et personlig engasjert, kunnskapsrikt og fleksibelt personale som arbeidet overtid på kvelder og noen ganger om helgene. Det gikk bra, men ikke uten anstrengelser.

En annen utfordring var hastigheten vi jobbet med. Det var et høyt ambisjonsnivå, og det gikk fort i svingene. Statsarkivet rakk ikke alltid å forankre alle beslutninger i resten av organisasjonen, og det samme gjelder for DIS prosjektgruppe. Medeierskapet til prosjektet på grasrotnivå kunne ha vært større.

Konklusjon

Med et målrettet publikumsarbeid kan arkivene få besøkstallene til å øke. Å benytte medvirkning fra representanter for aktuell målgruppe for å tilrettelegge lokaler og aktiviteter, og å gjøre tilbudene relevante kan gi stor uttelling. I vårt tilfelle bidro DIS med kunnskap, kommunikasjonsevner, kontakter og nettverk, ideer, entusiasme, energi, gjennomføring og arbeidstimer. De ble litt av en ekstra motor i formlingsarbeidet, og grunnen til at samarbeidet fløt så bra var nok at DIS hadde en velfungerende organisasjon i utgangspunktet. Også DIS Sør-Trøndelag har tjent på samarbeidet, de har økt sin medlemsmasse, kan tilby sine medlemmer flere aktiviteter, tilgang til arkivets ekspertise og fysiske lokaler. Medvirkningsprosjektet *Slipp eldreboigen inn!* har vært en vinn-vinn-situasjon for alle de involverte partene.

Prosjektet har vist at det finnes et behov for arkivene som møtested og kompetansesenter. Det har også vist at seniorer ville besøke arkivene og benytte seg av arkivenes ressurser mer om de bare visste at ressursene fantes og at de var velkommen på arkivet. Å gå ut fra at statsarkivene mister sin funksjon i takt med digitaliseringen er en tankefeil. Mange seniorer er interesserte i arkivforskning, men har behov for arkivarenes kunnskap og hjelpere rundt seg for å klare å bruke arkivene, digitale som analoge. Seniorer har også behov for å møte andre likesinnede i sitt forskningsarbeid. Men arkivinstisusjonene må ufarliggjøres og lanseres spesifikt mot målgruppen for at seniorene skal tørre å besøke dem!

Arkivene vil kunne utvikle seg til å bli viktige besøks- plasser for historieinteresserte seniorer i framtiden og vil derved også kunne utvide sin samfunnsrolle som en viktig arena for livslang læring og som møte- sted. Men det krever en styrking på personalsiden i arkivene av pedagoger og kunnskapsrike arkivarer. Det er krevende å jobbe utadrettet – det må satses systematisk på det arbeidet – det lar seg ikke gjøre sporadisk ved siden av annet. Og det er viktig at arkivinstisusjonene beholder sin kompetanse på det som ingen annen i samfunnet har; kunnskap om administrasjonshistorie, kildenes innhold, gammel skrift, kildebruk og kildekritikk. Det er det brukerne behøver hjelp med. Og behovet øker i takt med at kilder blir tilgjengelige på nett.

Partnerskapet med DIS Sør-Trøndelag har gitt Arkiv- senteret en grasrotkontakt som har vært uvurderlig. For Arkivsenterets del har deler av partnerskapet med DIS nå blitt permanent. Utfordringene blir å organisere samarbeidet på en god måte slik at det

blir forankret på alle nivå i organisasjonene og å legge aktivitetsnivået passe høyt.

Prosjektet *Slipp eldrebølgen inn!* har også gjennom metoden Heritage Learning Outcomes (HLO) undersøkt hvilket utbytte seniorene hadde av å delta i akti- viteter i arkivsenteret og hvilke generelle og sosiale kompetanser de tilegnet seg gjennom bruk av arkiv.

Litteratur

Press, Maria: Let the Grey Wave in! Senior citizens, active ageing & archives, Implementing Heritage Learning Outcomes, *Fornvårdaren* 37, Östersund 2014

Simon, Nina: *The Participatory Museum*, 2010

Stortingsmeldinger:

Meld. St. 25 (2005–2006) Mestring, muligheter og mening

Meld. St. 10 (2011–12) Kultur, inkludering og deltaging

3

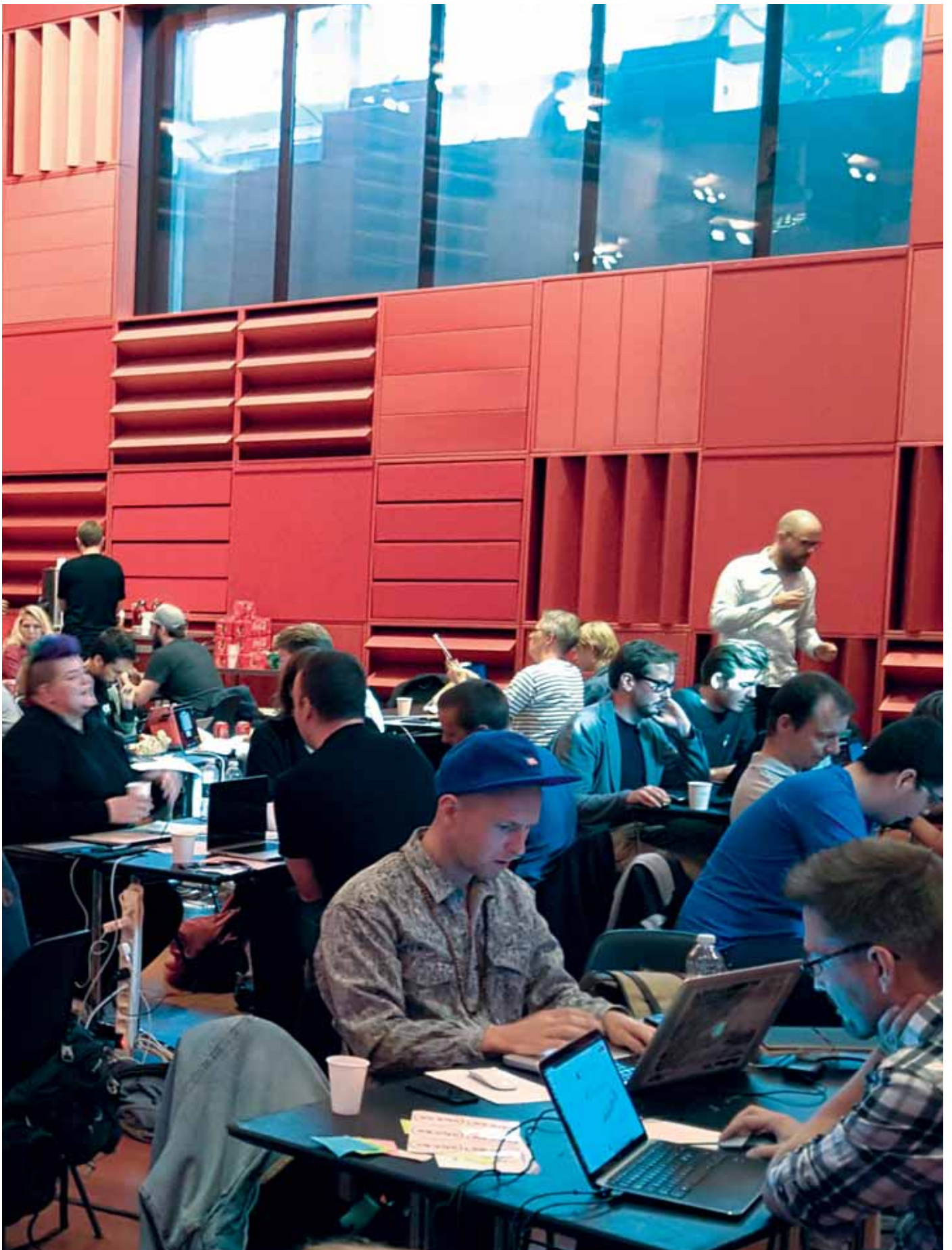
Arkiv og digitale
plattformer

Udviklingen i den digitale verden går fra desktop til mobile platforme. Teknologi bliver i stigende grad noget, som er en del af omgivelserne og altid tilstedeværende. Samtidig får billeder og billedbåren kommunikation som eksempelvis Instagram og Snapchat stadig større og større betydning. En udvikling arkiverne må tilpasse sig i deres formidling. Billedet er fra en Instawalk i Aalborg i 2015 med temaet street art, som Aalborg Stadsarkiv faciliterede. Stedet er Klokkestøbergade og kirkeklokken i værket har kunsteren hentet inspiration til fra et historisk fotografi på Stadsarkivet. (Foto: Bente Jensen)

3

Arkiv og digitale
plattformer

Arkivformidling i fremtiden

Charlotte S. H. Jensen

Hvor går arkivformidlingen hen de næste 10 eller blot 5 år? De egentlige udfordringer kan ligge i, at arkiverne fremover vil opleve konkurrence i hidtil uset omfang, når andre bruger og kontekstualiserer "deres" materialer.

175

En kendt dansker, humoristen Storm P., sagde, at det er "svært at spå – især om fremtiden". Udsagnet er ikke blevet mindre sandt siden hans tid. Måske snarere tværtimod. Selvom fremtiden er vanskelig at blive klog på, er man naturligvis alligevel nødt til løbende at gøre forsøget. Uden viden om nutidens anvendelse og bud på fremtidens, er det vanskeligt at gøre dét indhold, som arkiverne forvalter, til en relevant ressource for et samfund i stadig forandring.

I øjeblikket er der betydelig opmærksomhed omkring en lang række "nye" platforme og udtryksformer: apps (efterhånden også apps, der fungerer som redskaber), outdoor-annoncering, bidrag til fx wikipedia, geosociale tilgange, der tager udgangspunkt i brugers lokation, e-læring i form af Massive Open Online Courses (MOOCs) og alt, hvad der begynder med "crowd" for nu blot at nævne nogle få elementer. Men det er ikke sikkert, at den egentlige udfordring ligger i at kunne mestre de enkelte teknologier og produkter.

I den fremtid og nutid som arkiverne skal fungere i, er det digitale ikke længere et tilvalg eller et "nice-to-have". Digitalt er en helt basal byggesten i formidling, men også i tilgængeliggørelse og facilitering af arkivers indhold. Dette gælder uanset, om det er arkiverne selv, der gør det, eller om det er andre.

På eventen Hack4dk under parolen Hack your Heritage har man i Danmark siden 2012 leget med åbne kulturarvs datasæt, der er stillet til rådighed af blandt andet arkiver og museer. I 2015 blev Hackaton afholdt i Danmarks Radios bygninger. (Foto: Jacob Wang CC-BY-SA)

176

Kreativ brug af arkivmateriale. Adjunkt Henriette Roued-Cunliffe (Københavns Universitet) forsker ikke bare i DIY-kultur, hun har ligeledes overført billeder fra fotografen Aagaards samling på Kolding Stadsarkiv i Danmark til stof og syet kjole og mobiltelefon case. (Foto: John Roued-Cunliffe CC-SA-BY)

I vurderingen af fremtidens muligheder kan det være hensigtsmæssigt at tage udgangspunkt i nogle af de megatrends, som det danske Institut for Fremtidsforskning har arbejdet med i snart 10 år.

Megatrends – de lange linjer

Megatrends er anderledes end de "almindelige" trends, som normalt handler om forholdsvis kortlivede tendenser, interesser eller "diller", der kan indgå i forhold til kortlivede aktiviteter: en udstilling eller et webtema etc. Vi bemærker alle, hvis amatørøds eller madlavning er trendy, fordi det fylder TV-programmer, facebooksamtaler og kendisspalter. Inspirationen til, at arkiver så kan publicere gamle bageopskrifter på en blog eller danseskoleprogrammer på Flickr, er snublende nær. Megatrends forholder sig i stedet til de lange udviklingslinjer og udgøres af de tendenser, som man måske ikke lægger helt så meget mærke til i hverdagen. Det er de transformationer, som sker på grund af fx globalisering og digitalisering, og det er ikke noget, som brager frem og brænder ud i løbet af 1–2 år. Megatrends peger imod mere grundlæggende forandringer og begrebet er som nævnt ingenlunde nyt.

I 2006 identificerede Institut for Fremtidsforskning ti megatrends mod 2020 (Larsen 2006):

1. En ældre befolkning
2. Globalisering
3. Teknologisk udvikling
4. Velstand
5. Individualisering
6. Kommercialisering
7. Helse og miljø
8. Acceleration (og forandring)
9. Networking
10. Urbanisering

Der er tale om ændringer, som også kan og vil påvirke arkiver og deres formidling, fordi omverdenen og dens forventninger ændrer sig væsentligt. Hvordan udmøntes fx en stigende forandringstakt og individualisering i forhold til de opgaver, som arkiver har og i de krav, som borgerne stiller? Måske er områder som teknologisk udvikling, individualisering, kommercialisering, acceleration og networking særligt interessante, fordi de allerede i dag er temmelig synlige faktorer i arkivernes omverden. Inden for kort tid kan stadigt flere arkiver befinde sig i en, for mange uvant, konkurrencesituation, hvor andre aktører i stigende grad vil kunne stille "arkivernes" materiale til rådighed.

Skaleret og accelereret virksomhed

Én af de ting, der adskiller arkiver fra museer er, at arkiver har skaleret deres virksomhed gennem brug af digitale midler. På arkiverne indså man meget tidligt de muligheder, som nettet tilbyder. Arkiver så ikke nettet som en metaplattform, men som et nyt rum, hvor brugere kunne interagere direkte med substansen (dvs. arkivalierne). Arkiver ønskede at give adgang til brug af materiale online ikke kun til metaniveauet, hvor der er adgang til at læse om arkivalier eller om, hvordan brugeren gør, hvis hun kommer til det fysiske arkiv. Allerede for over 10 år siden begyndte arkiverne derfor de første tilgængeliggørelsesprojekter og skabte digitale brugertjenester, hvor slutbrugere kunne få mulighed for at bruge kilder enten i indtastet form eller som digitale kopier fx som på ddss.nu (Demografisk Databas Södra Sverige), arkivalieronline.dk og digitalarkivet.no.

På disse websteder kan brugere få adgang til millioner af indtastede poster og scannede sider. Alene digitalarkivet.no tilbyder fx over 20 mio. søgbare

poster og 17 mio. scannede sider (*Brosjyre om Digitalarkivet*, 2012). De digitale tjenester har enorme brugertal. Årsberetningen 2013 for Statens Arkiver i Danmark nævner ca. 6 mio. brugere på de digitale tilbud (*Årsrapport for Statens Arkiver 2013*), den norske årsmelding for 2013 angiver 7.8 mio. digitale besøgende på tilgængeliggørelsessites.

Det er betagende store tal, men hvad er næste skridt? Den nævnte årsberetning fra det danske statslige arkivvæsen indikerer, at noget nyt er ved at ske, og at forventninger til stigende, digitale besøgstal ikke længere vil være nemme at indfri ved fx blot at øge mængden af digitaliseret materiale.

Samtidigt giver flere digitale kilder stadig større sandsynlighed for, at det samlede antal af gæster i arkivernes fysiske rum vil falde. Skal de fysiske rum have uforandret omfang og hvordan skal de bruges, når behovet for klassiske læsepladser mindskes? Arkiver kan vælge at foranstalte de samme typer af tilbud, som kendes på andre kulturinstitutioner, fx biblioteker og museer; foredrag, hobbytiltag, udstillinger og aktiviteter. En anden mulighed er at se det fysiske rum som et add-on til den interaktion, der skabes omkring digitaliserede kilder; at åbne for aktiviteter og relationer, som har deres udspring i brug, deling og interaktion online, fx tweet-ups og lignende, der kendes fra andre interessefællesskaber. Jensen, Forsmark og Larsson Östergrens artikel i #arkivdag behandler denne diskussion om arkivets fysiske rum i en digital tidsalder.

Når alle kan kode

Megatrends som teknologisk udvikling, individualisering, kommercialisering, acceleration og networking vil måske resultere i, at den virkelige

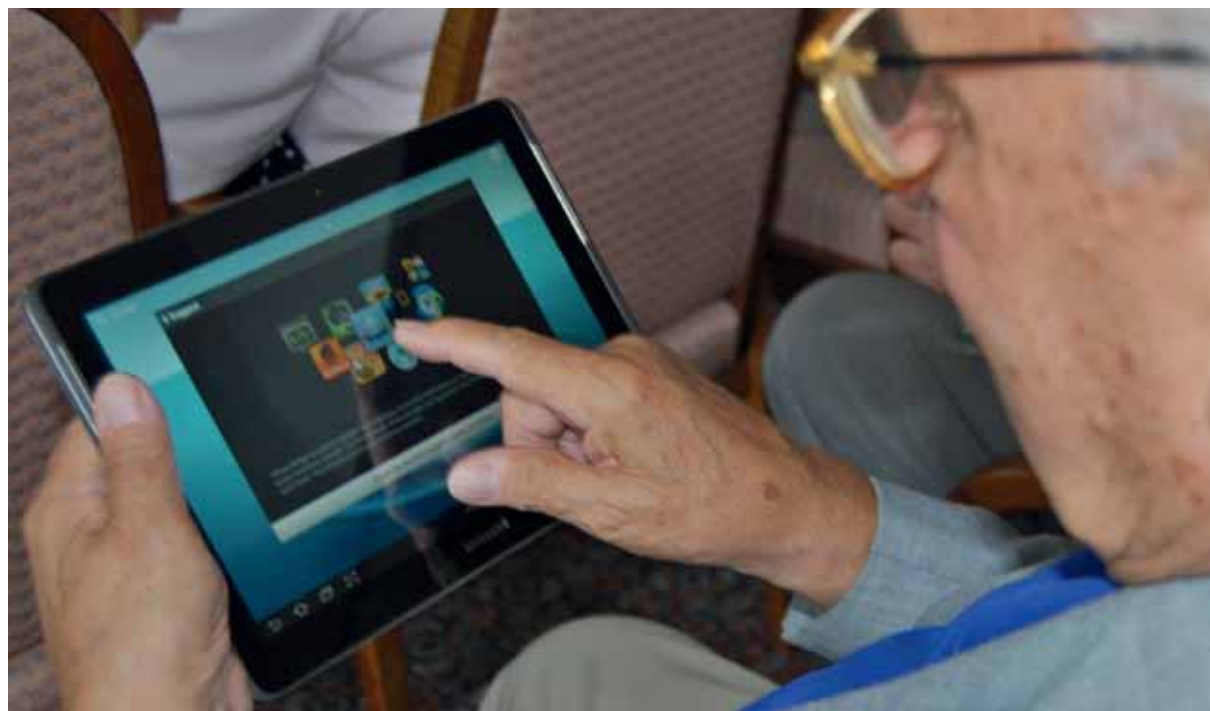
volumen for relevans i stadig mindre grad vil begrænse sig til de enkeltprojekter og enkelt-tjenester, som institutionerne selv tilbyder. Det vil i virkeligheden handle lige så meget om at skabe forudsætningerne for, at både institutioner og andre kan benytte arkivernes indhold overalt og gerne i syndikeret form. "Benytte" betyder i denne sammenhæng også at facilitere andres brug af materialerne.

På nettet vil begrebet "vores samlinger" give mindre og mindre mening, fordi enhver i princippet vil kunne hente og kontekstualisere råmaterialerne og lave tilbud, der bygger på dem. Det unikke og specielle vil ikke længere være adgangen til de digitale dokumenter, men den kontekst i form af fortælling og facilitering, der er skabt omkring den. Tendensen kan måske allerede anes i nogle af de samarbejder, som fx nationalarkiverne i Storbritannien og USA har indgået med forskellige private aktører, som fx Ancestry og Fold3.

I denne forbindelse er et væsentligt udviklingsperspektiv, at kodning i stadigt stigende grad bliver en generel kompetence. Det har hidtil været sådan, at kodning var en kompetence for nørder og specialister. Men det er en sandhed under opbrud. Britiske skolebørn får kodning på skoleskemaet, og i Estland har man allerede i et par år lært børnene at kode fra 1. klasse (Muffett 2014). Masser af initiativer bobler frem, så som CodeClub (UK) eller Coding Pirates (DK), der vil lære børn at kode som fritidsaktivitet. Børnene kan "gå til koder" på samme måde, som tidligere generationer var spejdere eller gik til sport.

Arkiver har hidtil tænkt, at arkiv for børn primært var noget med indhold og websites for skoler. Noget med transskriberede kilder, opgavesæt, m.m. En del af den

Aldring er en af de megatrends, som bl.a. arkiver kommer til at forholde sig til i en nær fremtid. Mange ældre er habile teknologi-brugere, men det udelukker ikke, at der kan forventes et fokus på fx ældrevenlige brugerflader. Et andet bud er, at kulturarvsinstitutioner vil forventes at bidrage til at øge sundhed og aktivitet blandt ældre. (Foto: Sigismund von Dobschütz på Wikimedia Commons. CC-BY-SA)

179

digitale fremtid er, at der også er behov for åbent indhold, som børn kan få fat i og trække ind i deres egne hjemmekodede applikationer og små tjenester. Og de børn, som i dag lærer at kode, kan ikke forventes at have de samme ønsker til arkivernes materialer, som de nuværende brugere, hvor næsten alle har været tilfredse med at se indholdet uden at røre et API.

Teknologisk udvikling

Udvikling handler også om vaner i forhold til hardware. Desktoppen er ikke længere så enerådende, som den var i de første digitaliseringstjenesters dage. Allerede i slutningen af 2013 viste en opgørelse fra analysevirksomheden nielsen.com, at desktop taber terræn i forhold til mobile platforme (Tops of 2013 – Digital, *Nielsen.com*). En yderligere indikation på

denne udvikling er fx, at firmaet har stoppet alt salg i Norden af bærbare pc'er for udelukkende at satse på mobil og tablets (Sandal 2014). Der forestår et betydeligt arbejde med at gøre arkivernes tjenester og sites responsive, således deres indholdspræsentation retter sig efter den type skærm, det vises på.

Paw Saxgren, som er digital direktør i Carat, et firma der bl.a. har arbejdet med analyse af danskernes medievaner, påpeger at

Det tog en årrække for nettet at nå 20 procents udbredelse, og det tog måske fire–fem år for mobil. Nu har vi set, at det tog to år for tablets og et år for smart-tv, så evnen til at tage ny teknologi til sig bliver stadig større (TV2, 13. april 2015)

Det kan med andre ord forventes, at ny hardware kan få stadig lavere "inkubationstid". Dette hænger også godt sammen med én af de nævnte megatrends, acceleration.

Udviklingen fra desktop til mobil/tablet udgør imidlertid kun ét og måske et mindre element, selvom valget af indhold også synes at ændre sig, når brugeren går fra desktop til mobil (Sinton 2014). Mere og mere indhold ses og bruges langt fra den oprindelige kontekst. Udviklingen inden for "wearables" fx briller, accessories m.m. forsynet med teknologi er med til at understøtte udviklingen væk fra den gammeldags stationære computer, som man tændte for, når man skulle bruge den. Teknologi bliver i stigende grad noget, som er en del af omgivelserne og altid tilstedeværende. Den smarte by samt teknologier som Google Glass og Fitbit er ikke længere science fiction (*Connected Life* 2014). Kunne arkivindhold blive en del af den smarte by eller puttes i wearable tech? Måske i form af et armbånd i stil med den islandske slægtsapp, der afslører, om to parter er beslægtede (Jacobsen 2013).

Medier

Medieforbruget er under hastig udvikling. Mere og mere indhold kommer til forbrugeren via tjenester og systemer, der kender individets interesser eller via venner, hvis interaktioner med indhold på fx Twitter og Instagram afføder forslag. Desuden ser "TV-seeren" ikke kun tv hjemme foran skærmen, men på håndholdte devices, når det passer hende eller ham (Atkinson 2014).

Fænomenet second screen (at man surfer og twitter m.m., mens man ser TV) er andet digitalt element i

forhold til både nutidens og den nærmeste fremtids medieforbrug og dermed for arkivernes formidlingsmuligheder. På verdensplan er det 48 %, der benytter én eller flere skærme samtidigt (Bercovici 2014), i USA har hele 84 % en mobil eller tablet i hånden, når de ser fjernsyn (nielsen.com 2014).

Samtidigt med at flere skærme er i brug, er det klassiske flow-tv udfordret af de forskellige streamingtjenester. For år tilbage ventede historieinteresserede i dage- og ugevis på de populære, nordiske formidlere som Herman Lindqvist og Piet van Deurs, som styrede historieprogrammerne på de statslige TV-kanaler. Dengang var det lidt af et formidlingsmæssigt scoop for et arkiv at få sine dokumenter med i et sådant program, som næsten alle sad og så. I dag og i den nærmeste fremtid er den individualiserede tilgang, som findes i streaming en vigtig faktor. I fx Sverige er det over to millioner tv-seere, som bruger streamingtjenester (Karlsson 2014).

Derfor er én af de vigtige udfordringer for den arkivalske kulturarv at kunne findes i formater, der kan komme i spil på steder og måder, som ikke kun dækker arkivernes egne netværk og platforme. At "komme i spil" handler både om syndikerede former, men også om humant understøttet kommunikation, som sker gennem visuelle midler. Arkiver er produkter af en høj grad af skriftlighed, hvilket kan være en udfordring i en verden, hvor meget kommunikation består af korte tekststykker, "snacksizes" på 140–160 enheder. Billeder og billedbåren kommunikation som eksempelvis Instagram og Snapchat får stadigt større og større betydning (Walker 2012).

Tid t fordybelse? Historieaalborg har åbent t.16

Individ og arkiv

Individualisering er en anden væsentlig megatrend. Mange arkiver er brugere af de fleste relativt nye platforme som Twitter, Facebook og Instagram. Men fælles for disse er, at de er dialogiske, fordi det er muligt at kommentere, like, etc. Men tjenesterne bygger samtidig på et broadcastparadigme, hvor et indholdselement kan "sendes ud" til en større gruppe modtagere. Stadig mere digital kommunikation sker via message-tjenester som WhatsApp, Snapchat etc. en udvikling, der sandsynligvis vil fortsætte, eftersom de yngre aldersgrupper opfatter dette som en helt

Billeder og billedbåren kommunikation som eksempelvis Instagram og Snapchat får stadigt større og større betydning. Snapchat er samtidig et eksempel på kommunikation én til én og følger ikke en broadcastmodel. Her et af Aalborg Stadsarkivs i Danmark forsøg på at fange tonen i Snapchat, som i kultursammenhænge især er ført an af kunstmuseerne. (Foto: Bente Jensen)

naturlig kommunikationsform (Mobile Messaging, 2014, *Globalwebindex*).

Dette betyder, at vi i dag og sikkert også i den nærmeste digitale fremtid oplever, at stadigt mere kommunikation foregår én-til-én. Måske vil stadigt mere udspille sig omkring enkelte objekter, baseret på relationer mellem de personer, der interagerer. Det er fx denne udvikling, som ses i de forskellige Facebook-grupper, som er dedikeret til deling af gamle billeder fra en bestemt egn eller by.

Dette er en udfordring, især for den klassiske broadcastmodel, som ofte bruges til formidling i kulturarvens verden. Det har været en dyd i kommunikation og formidling, at man kunne identificere meget store målgrupper og formidle ensartet til dem. Denne tilgang har også været en del af de forskellige digitaliseringssites. Arkivalierne er blevet gjort tilgængelige som massekommunikation, ens for alle, og uden særlige muligheder for, at den enkelte kan personalisere eller interagere omkring det enkelte objekt. Men en stigende individualisering kan bringe stadigt flere brugere fra at ønske "en god historie" til at ønske "min historie", den personaliserede tilgang. Dette er i øvrigt ét af elementerne i det danske innovationsfirma *Future Navigators* såkaldte "transformationshjul" over generiske megatrends (*Transformationshjulet – de nye spilleregler*, Future Navigator u. år).

I kunsten gentolkes arkivmaterialet også frit, efter det er faciliteret af arkivet. I kunstneren René Holms malerier ses Kolding fotografen Dines Christian Jochum Pontoppidan Aagaards 150 år gamle fotografier i et mash up med guldaldermalerier i udstillingen: *Aagaard (gen)oplevet*. (Foto: René Holm)

Når aktører uden for arkivernes kreds stiller arkivmateriale til rådighed, er fokus lidt anderledes. Fokus ligger mindre på materialets proveniens og mere på brugerens interesse og behov.

Arkivformidlere har ofte sagt, at "vi ikke har monopol på det indhold, der er i vores samlinger". Men rummer dette også en forståelse af, hvad dette betyder, hvis man prøver at "accelerere" udsagnet i en digital kontekst? Måske har mange arkiver ubevidst tænkt på fortolkningsmonopolets fald i skikkelse af en gammeldags website men nu bare udstyret med et kommentarfelt. Arkivet stiller indholdet til rådig-

hed, og enhver er naturligvis fri til at fortolke, kommentere og danne sin egen mening, også selvom den er forskellig fra arkivarernes og institutionens.

De nye, ikke-arkivalske, grænseflader

Men det er ikke dette scenarie, der bedst beskriver, dét som allerede sker. Når dét indhold, som arkiverne forvalter, gøres tilgængeligt i maskinlæsbar form, kan enhver anden også tilgængeliggøre det gennem sin egen grænseflade. Det vil sige grænseflader, som har deres eget overflade, deres egne services og som udgør en egen applikation eller tjeneste. Tjenesten kan være gratis eller betalings-

krævende. Under alle omstændigheder er koblingen til arkivet som institution svagere, hvis den i det hele taget er til at få øje på.

Der er et stadigt større krav om åbning af stadigt større datamængder og krav om, at også kulturarvsdata skal stilles til rådighed på vilkår, som gør dem brugbare til flere formål. Senest er PSI-direktivet eksempelvis udvidet til også at omfatte kulturinstitutioner.¹ Samtidig opstår der initiativer, hvor data sættes sammen til nye tjenester. Det gælder både gratis og kommercielle tjenester. Hvorfor skulle denne form for brug ikke også accelerere? Brugere søger hele tiden på nye måder og med nye formål fx gennem filtrering efter licenser. Det må samtidigt erkendes, at maskine-til-maskine relationen er lige så væsentlig som den humane. Fordi det er den maskinlæsbare form, der kan bringe indholdet ud i de sammenhænge, som institutionerne ikke selv evner.

"Udnyttelse af digitaliserede materialer" er ikke længere blot at hente et par billeder eller 50 til en Facebookgruppe eller at downloade nogle kirkebøger fra hjemmesynet. Den skalerede udnyttelse er at "scrape" alt: At hente og videreudnytte alt, hvad institutionen har tilgængeliggjort. Og sådan må det nødvendigvis være, hvis/når, der er tale om offentlige data uden brugs- og adgangsrestriktioner.

Et væsentligt spørgsmål for et arkiv er derfor, om institutionen ønsker at være underleverandør til andre, eller også selv være tjenesteudbydere? Hvis det sidste er tilfældet, vil ét af nøgleordene være facilitering. Det vil sige, at arkivet ikke kun stil-

ler data til rådighed, så brugere kan se dem, men tilbyder nærvær, hjælp og "smarte tjenester". Fx tjenester, der kender brugerens brug og benytter den viden aktivt, og som integrerer relevant materiale, der ikke kun stammer fra arkivets egne samlinger.

Her kan nævnes et eksempel fra genealogiens verden. På kommercielle og private genealogisites kan man typisk kommunikere med andre brugere, uploade anetavler, få matches fra andres aner, udskrive sine data i flotte charts, benytte statistiske værktøjer til at undersøge sine slægtsdata, komme på video-hangout med vejledere og professionelle genealoger. Måske kan brugeren også tilgå indhold, som er syndikeret fra flere kilder og mange forskellige institutioner. Udgangspunktet er ikke institutionens samling men brugerens interesse og samlede materialebehov. På de fleste arkivers og museers tilgængeliggørelsesplatforme kan brugeren kun se og læse institutionens egne materialer. Det var nok i monopolernes dage, men dét vil næppe være tilfredsstillende i fremtiden. I en ikke for fjern fremtid er det ikke nødvendigvis institutionerne, som faciliterer hovedparten af slutbrugerkontakten på det indhold, som de for kort tid siden var eneste gatekeepere på. Måske snarere tværtimod.

I et sådant scenarie ved slutbrugeren ikke længere nødvendigvis, hvor originalerne findes, hvem der vedligeholder API'et, eller hvilken institution, der oprindeligt scannede materialerne for 10 eller 15 år siden. Det er heller ikke væsentligt for brugeren. Men hun vil kende den tjeneste, som *faciliterer* hendes adgang til materialet, hjælper hende med dét projekt, hun er optaget af og som derfor er den "nære" og relevante kulturarvsaktører.

¹ Lov om ændring af lov om videreanvendelse af den offentlige sektors informationer, retsinformation. Hentet 13. april 2015 fra <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=163488>

Denne udvikling har også en betydning for den produktion af metadata, transskriberinger og andre berigelser, som skabes af slutbrugere. Skal de være lige så åbne og frie for alle samfundets borgere, som de originale og ophavsretsfrie kilder?

Det store spørgsmål er selvfølgelig ikke, hvordan man kunne stoppe udviklingen. Det store spørgsmål er, hvordan arkiverne understøtter den bedst muligt, og hvilken rolle institutionerne ønsker at udfylde. Hvordan vil et arkiv egentlig SELV benytte sine egne API'er, når "digital adgang" er ikke længere så entydigt.

Der mange faktorer: De åbne API'er, krav om frie, offentlige data, Linked Open Data, samt den stigende brug af CC-licenser som som, bl.a. EU-kommissionen anbefaler (Wollmer 2014 og Verwayen 2011). Dette er faktorer, som ændrer tilgængeliggørelse og dermed også forudsætningerne for både vejledning og formidling.

Foranderlighed bliver konstant

Da Clay Shirky i 2009 skrev sit blogindlæg: *Newspapers and Thinking the Unthinkable* havde de fleste formidlingsprofessionelle nok kun en svag fornemmelse af, hvad det vil sige at leve i en distribueret virkelighed. En virkelighed, hvor de broadcast-modeller, som også arkiver har brugt i årevis, ikke længere virker, som de gjorde engang:

Society doesn't need newspapers. What we need is journalism. For a century, the imperatives to strengthen journalism and to strengthen newspapers have been so tightly wound as to be indistinguishable (...) When we shift our attention from 'save newspapers' to 'save society', the imperative changes from 'preserve the current institutions' to 'do whatever works.' And what works today isn't the same as what used to work. (Shirky 2009)

Kan Shirky's grundpointe om forholdet mellem aviser og journalistik overføres på forholdet mellem kulturarv og institutioner? Er vi på vej i en retning, hvor det er materien og dens brug og ikke "institutionerne som vi kender dem", der er brug for?

Men den allervigtigste udfordring handler måske mest om kultur. Arkiververdenen er ofte vant til at "arbejde for evigheden" og dermed til, at der er en vis grad af bestandighed i de systemer og tilgange, som vi beskæftiger os med. For kort tid siden kunne der gå lang tid, før både systemer og den omgivende verdens forudsætninger ændrede sig afgørende. I dag ændrer begge dele sig overordentlig hurtigt. For flere år siden anslog McKinsey, at "markedsledende" firmaer kan miste deres position i løbet af kun 5 år, mod tidligere 10 (Larsen 2006).

I bogen *The Future*, som udkom i foråret 2013, og er skrevet af den tidligere amerikanske vicepræsident Al Gore, argumenteres for, at vi lever i en "Age of Hyperchange", hvor foranderlighed udgør det konstante element i tilværelsen. En foranderlighed, der hænger godt sammen med megatrenden: Acceleration og er en voldsom udfordring for alle. Også for arkiver, der ønsker at deltage i formidlingen af arkivalier, som de engang havde en reel eneret på at tilgængeliggøre og stille til rådighed.

Det fordrer en stabil infrastruktur kombineret med agilitet, som gør det muligt at reagere hurtigt, såvel digitalt som analogt, hvis en institution kontinuert skal kunne revitalisere sin relevans. En del af organisationen skal måske hele tiden forsøge at opfatte institutionens udadvendte virksomhed som en "start up"?

Litteratur

- Atkinson, Claire, TV ratings to rise as Nielsen adds handhelds, *New York Post*, 12. september, 2014. Hentet 13. april 2015 fra <http://nypost.com/2014/09/12/tv-ratings-to-rise-as-nielsen-adds-handhelds/>
- Bercovici, Jeff: Using A Second Screen While Watching TV Is The New Normal, 10. juli, 2014, *Forbes*. Hentet 13. april 2015 fra <http://www.forbes.com/sites/jeffbercovici/2014/07/10/using-a-second-screen-while-watching-tv-is-now-the-norm/>
- Connected Life 2014, *TNS Global*. Hentet 13. april 2015 fra <http://connectedlife.tnsglobal.com/>
- Fast Friends: How Brands are Capturing the Attention of Social TV Audiences, 15. september, 2014 på *nielsen.com*. Hentet 13. april 2015 fra <http://www.nielsen.com/us/en/insights/news/2014/fast-friends-how-brands-are-capturing-the-attention-of-social-tv-audiences.html>
- Grey, John, The Future by Al Gore – review, *The Guardian*, 31. januar, 2013. Hentet 13. april 2015 fra <http://www.theguardian.com/books/2013/jan/31/the-future-al-gore-review>
- Jacobsen, Jesper, App skal forhindre islandsk indavl, 17. april, 2013, *Jyllands Posten*. Hentet 13. april 2015 fra <http://jyllands-posten.dk/digitalt/mobil/ECE5344330/app-skal-forhindre-islandsk-indavl/>
- Karlsson, Mikael, TV på nettet tokökar, *Dagens Analys* september 2014. Hentet 13. april 2015 fra <http://www.dagensanalys.se/2014/09/tv-pa-natet-tokokar/>
- Larsen, Gitte: *Why megatrends matter*, 2006, Institut for Fremtidforskning. Hentet 29. december 2015 fra <http://docplayer.dk/7201082-F0052006-tema-megatrends-matter.html>
- Mobile messaging, *GlobalWebIndex*, 2014. Hentet 13. april 2015 fra <http://www.slideshare.net/globalwebindex/gwi-trends-mobile-messaging-q3-2014>
- Muffett, Tim: Computer coding taught in Estonian primary schools, *BBC*, 8. januar 2014, Hentet 13. april 2015 fra <http://www.bbc.com/news/education-25648769>
- Sandal, Jesper Stein: Samsung dropper alt salg af bærbare pc'er i Norden, *Version 2.*, 5. september 2014. Hentet 13. april 2015 fra <http://www.version2.dk/artikel/samsung-dropper-alt-salg-af-baerbare-pcer-i-norden-68505>
- Shirky, Clay: *Thinking the Unthinkable* (på egen blog), 2009. Hentet 13. april 2015 fra <http://www.shirky.com/weblog/2009/03/newspapers-and-thinking-the-unthinkable/>
- Sinton, Jonathan: Why brands need more than mobile-first design, *TNS Global* 2014. Hentet 13. april 2015 fra <http://www.tnsglobal.com/intelligence-applied/why-brands-need-more-mobile-first-design>
- Tablets overhaler aviser i Danmark, 9. april 2013, nyhedsartikel *TV2*. Hentet 13. april 2015 fra http://beep.tv2.dk/nyheder/tablets-overhaler-aviser-i-danmark?quicktabs_latest_content=1
- Tops of 2013– Digital, 16. december 2013, *Nielsen.com*. Hentet 13. april 2015 fra <http://www.nielsen.com/us/en/insights/news/2013/tops-of-2013-digital.html>
- Transformationshjulet – de nye spilleregler, *Future Navigator*. Hentet 13. april 2015 fra <http://futurenavigator.com/portfolio-item/course-in-future-studies/>
- Verwayen, Harry m.fl., The problem of the Yellow Milkmaid, A Business Model Perspective on Open Metadata, *Europeana White Paper* nr. 2, November 2011. Hentet 13. april 2015 fra <http://pro.europeana.eu/documents/858566/2cb-f1f78-e036-4088-af25-94684ff90dc5>
- Vollmer, Timothy: European Commission endorses CC licenses as best practice for public sector content and data", *Creative Commons* blog, 20. juli, 2014. Hentet 13. april 2015 fra <http://creativecommons.org/weblog/entry/43316>
- Walker, Ekaterina: The rise of visual social media, *fastCompany*, 2012. Hentet 13. april 2015 fra <http://www.fastcompany.com/3000794/rise-visual-social-media>
- Rapporter:**
- Brosjyre om Digitalarkivet*, Arkivverket. 2012. Hentet 13. april 2015 fra <https://www.arkivverket.no/arkivverket/content/download/11476/112767/version/2/file/brosjyreDA2012.pdf>
- Årsrapport for Statens Arkiver*, 2013, Rigsarkivet. Hentet 13. april 2015 fra <https://www.sa.dk/wp-content/uploads/2014/12/%C3%85rsrapport-2013-for-Statens-Arkiver.pdf>

Arkivar og Wikipedianer

En arkivinstusjons tilnærming til Wikipedia

Kjerstin Kragseth

Bergen Byarkiv ble den første arkivinstusjonen i Norge som bidro systematisk på Wikipedia. Wikipedia inngår i vårt strategiske arbeid for å gjøre kunnskap om arkiv og arkivskapere kjent og tilgjengelig. Mange har snakket mye om hva Wikipedia er, og hvorfor det er det perfekte mediet for institusjoner som arbeider med kulturarv. De fleste arkivinstusjoner har lenge ønsket å legge inn tekster og mediefiler på Wikipedia, men selv i 2015 forblir det på planstadiet for mange. Hvilke utfordringer har vi, hva har vi å tjene, og hva er det som er så farlig?

Våren 2012 etablerte Norsk Kulturråd et nasjonalt prosjekt, der fagmiljøene for arkiv, museum og kunst ble oppfordret til å bidra med sin kompetanse på norsk Wikipedia. Bergen Byarkiv opprettet samme høst en wikipediagruppe. Ved å operere på en arena med så mange brukere som Wikipedia, hadde vi forventninger om å nå ut til et langt større publikum enn vi via våre tradisjonelle publikasjonskanaler kunne drømme om. Våren 2014 hadde gruppen bidratt med ca. 170 nye artikler og større bidrag, samt over 600 lenker med referanser og kildehenvisninger.

Å WIRE, eller ikke WIRE

Bergen Byarkiv valgte å satse på interne ressurser og kompetansebygging. Vi var selvsagt avhengig av at det ble satt av tilstrekkelig tid, og dessuten måtte vi finne personer som ikke var redd for å stikke nesen frem inne på Wikipedia.

Et annet alternativ hadde vært å finne en Wikipedian In Residence, en WIR. En WIR er en wikipedianer som for en periode blir ansatt av en institusjon som huswikipedianer, eller som får ansvar for fjernundervisning. Betalt, eller frivillig. Dette er et ressurs-spørsmål. Flere gode wikipedianere har tatt på seg slike oppdrag. Nasjonalbiblioteket har ansatt en WIR og er godt i gang. Museumssektoren har gjennom slike samarbeider for lengst integrert Wikipedia og Wikimedia Commons i sitt virksomhetsområde. Arkivverket har også med seg en WIR når de utvikler sitt prosjekt.

Svenska Riksantikvarieembetet gjennomførte et pilot-prosjekt for å teste ut om Wikipedia virkelig egnet seg som kunnskapskanal for deres virkeområde, og ansatte to WIRs. De utarbeidet lister over forminner til Wikipedia, som ble utgangspunkt for konkurransen *Wiki Loves Monuments*, der frivillige wikipedianere kunne skrive og delta. Dette har også Riksantikvaren i Norge gjort. Det ble utviklet en teknisk løsning, som gjorde det mulig for publikum å søke blant ca. 3,6 millioner kulturarvsobjekter i Kringla (www.kringla.nu/kringla). Via K-samsök (www.ksamsok.se) ble det automatisk lenket til bilder lagt inn i Wikimedia Commons og artikler på Wikipedia. I tillegg ble det laget maler for faktabokser der metadata ble hentet ut fra K-samsök via et API. Wikipedia og Svenska Riksantikvarieembetet sine interesser og mål viste seg dermed å være særdeles sammenfallende.

Store aktører kan altså oppnå en hel del, og legge opp til større prosjekter, ved et samarbeid med en WIR og med Wikimedia. Muligheten for kontinuerlig support og personlig oppfølging sparer den enkelte skribent for mye hodebry og diskusjoner på Wikipedia.

Men vårt prosjekt viser at det er fullt mulig for en mindre aktør å bidra på Wikipedia, og bruke wikipediasamfunnet som guide. Vår erfaring er at det alltid står en wikipedianer klar til å veilede, støtte og korrigere, eller kritisere for den saks skyld. Dette er selve grunnlaget for Wikipedia.

Bergen Byarkivs organisering og visjon

Over en periode på 15 måneder var tre medarbeidere ved Bergen Byarkiv aktive wikipedianere. I stedet for å benytte oss av en WIR, valgte vi å tilegne oss den nødvendige kunnskap på egen hånd, og stole på at vi som nye bidragsytere ville bli korrigert av administratorer, som til enhver tid følger alt som skjer på Wikipedia.

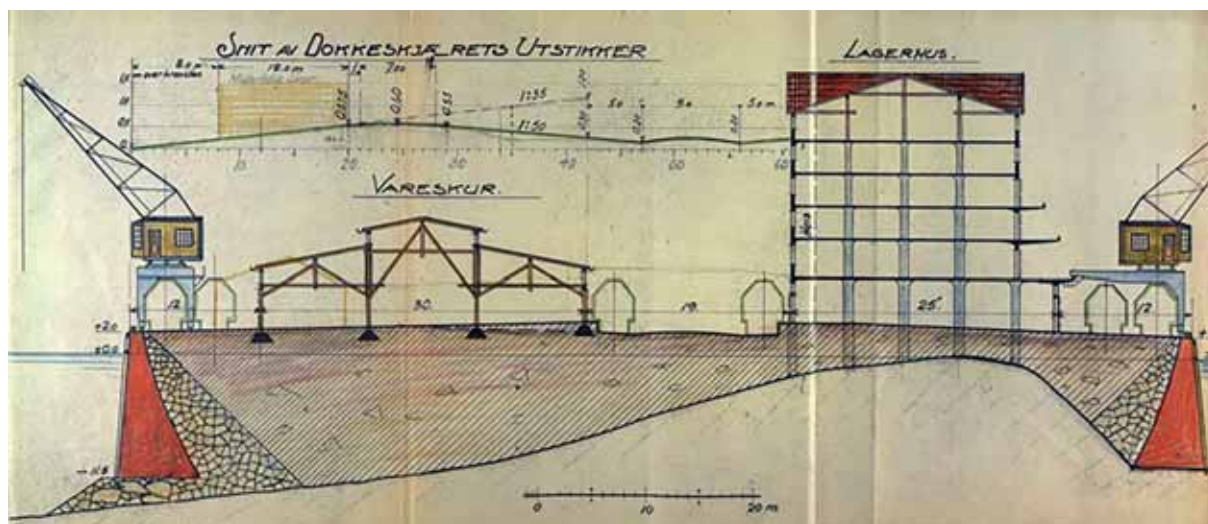
For å utrede hvilke muligheter vi hadde på Wikipedia, var prosjektleder tildelt 40 % av tiden til dette, mens de to andre hadde til sammen 30 dagsverk på 15 måneder til å skrive artikler. Det var avgjørende at den tilmålte tiden var øremerket. Målet vårt er å forbli bidragsytere på Wikipedia, og at arbeidet med Wikipedia inngår som en fast del av vår formidlingsvirksomhet.

Historie er en av de mest populære kategoriene på Wikipedia, og det er ikke minst her arkivsektoren, med sin unike tilgang til primærkilder, har mye å tilby. En stor del av det medarbeidere ved Bergen Byarkiv har publisert på papir og på gamle nettsider, er relativt utilgjengelig. Vi ønsket å gjøre det enklere for publikum å få tilgang til denne informasjonen.

Gjenbruk og andre metoder

I løpet av prosjektet tilegnet vi oss kunnskap om hvilken informasjon som passer best i våre egne systemer, på andre nettsted der vi opererer, og i Wikipedia. Vi hadde god nytte av wikipedia-

Snittegning av Dokkeskjærskaien, datert 1916. Arkivet etter Havneingeniøren i Bergen, Bergen Byarkiv

189

samfunnets gode hjelpesider og effektive tilbakemeldingssystem. Det var hensiktsmessig å arbeide systematisk og organisert. For å bli synlige som skribenter og oppnå hurtig avklaring på ting vi var usikre på, startet vi med å bearbeide innholdet i tekster fra en av våre eksisterende nettsider, oVe (www.oppslagsverket.no), og overføre informasjonen til Wikipedia.

oVe er en nettside som Bergen Byarkiv etablerte i begynnelsen av millenniet. Her finnes ca. 420 artikler knyttet til arkiv som vi oppbevarer. Mange av dem egnet seg på Wikipedia. Formen og strukturen i artiklene samsvarer imidlertid ikke med Wikipedias stilidealer, og en del av den arkivteoretiske informasjonen kan oppfattes som lite egnet leksikalt. Tekstene ble derfor brukt i tillegg til andre kilder, tilpasset Wikipedia, og i en hel del tilfeller utvidet. Prosjektet har ledet til ca. 170 artikler på Wikipedia. I tillegg er en rekke eksisterende Wikipediaartikler blitt forlenget, og en del lagt inn på www.lokalhistorie.no. I tillegg til gjenbruk har vi produsert helt nye artikler.

Vi har skrevet om skoler, barnehjem, bedrifter, lag, foreninger, personer, kommunale forvaltningsorganer og om arkivfaglige tema. Vi har vært på fototurer for å hente illustrasjoner til artiklene, og fra arkivene har vi bidratt med foto og dokumenter på Wikimedia Commons. I artikkel om Turn- og idrettsforeningen Viking, har vi offentliggjort en rekke foto fra foreningens første tid i årene 1902–1903, lagt ut på frie lisenser. Også historiske foto fra arkiver etter kommunale etater er blitt lagt ut, og blitt knyttet til for eksempel artikler relatert til Bergen havnevesen.

Et annet prosjekt har vært å trekke ut arkivtyper fra objektlisten i ASTA, for eksempel skolearkiv, arkitektarkiv, etc. Her har vi systematisk lagt inn informasjon om aktør og arkiv på Wikipedia. Da den søkbare utgaven av Bergen Byleksikon (www.bergenbyleksikon.no) ble gjort tilgjengelig på internett, la vi inn lenker til artikler i dette verket i 600 tilsvarende artikler på Wikipedia.

190

Påsketur 13. april 1902. Fra glassnegativer i arkiv etter Turn- og idrettsforeningen Viking, Bergen Byarkiv.

Ved Gamlehytten i Hyttelien på byfjellene i Bergen.
13. april 1902. Fra glassnegativer i arkiv etter Turn- og idrettsforeningen Viking, Bergen Byarkiv.

Man kan i fremtiden også tenke seg at det blir opprettet artikler i Wikipedia i forbindelse med arkivordning. En arkivkatalog lagt ut på den nasjonale Arkivportalen (www.arkivportalen.no), kan forsynes med en lenke til arkiv- og aktøromtale på Wikipedia. Dette er med på å gjøre det enklere for publikum å innhente informasjon.

Statistikk og informasjonsflyt

Det er i dag nødvendig for det offentlige å være i stand til å kartlegge og legge fram dokumentasjon på effekten av vår ressursbruk. Dette gjelder også for vår satsing på Wikipedia og andre nettprosjekter.

1. Under fanen historikk i artikler på Wikipedia, finner man en sidevisningsstatistikk som viser antall besøkende på artikkelen over en periode på 30, 60, eller 90 dager. Her kan vi se at artiklene vi har lagt ut, eller bidratt til, oppnår sidevisninger på fra ca. 15 til 250 i løpet av en tretti dagers syklus. Det er et høyt tall for en norsk by, og for relativt smale emner.
2. Etter at vi la lenkene inn på Wikipedia til Bergen Byleksikon, kunne vi se hvordan de påvirket trafikken på sidene. Vi brukte Google Analytics til å analysere aktiviteten på nettsidene til Bergen Byleksikon, og resultatet var over all forventning. I januar 2014 kom over 50 % av de besøkende på www.bergenbyleksikon.no fra søk på Google, klikk som kom fra våre lenker på Wikipedia var på ca. 16 – 18 %, og 9 % kom av direkte søk inne på Bergen Byleksikon. Dette er tall som endrer seg over tid, og som påvirkes av søkemotoroptimalisering etc. Men det viser at vi er på rett vei når vi tar i bruk Wikipedia. Ingen statistikk er tilgjengelig for oppslagsverket oVe, da det er teknologisk utdatert. En ny versjon ble publisert i januar 2016.

På Wikipedia treffer vi de fleste av våre målgrupper. Her når vi ut med grunnleggende informasjon til flest mulig. På lang sikt kan Wikipedia bidra til å øke og utvide brukergruppene våre, gjøre den allmenne befolkningen kjent med arkivene som originalt kildemateriale, og med arkivenes historiske og kulturelle betydning. Wikipedia etablerer en kanal mellom arkiv-Norge og befolkningen som vi ikke har hatt tidligere.

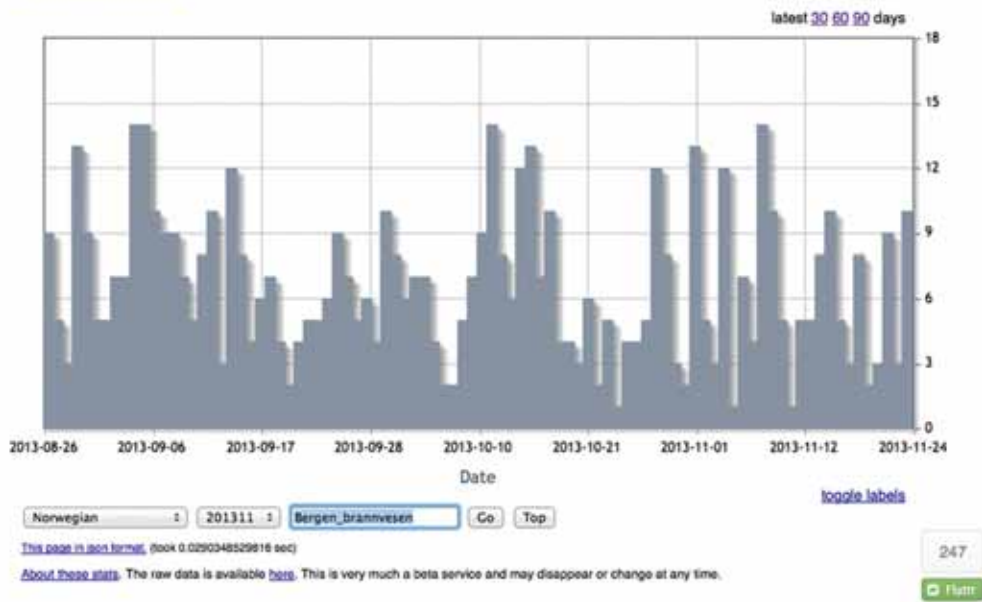
Relevanskriterier

En av de viktigste erfaringene vi har gjort oss, dreier seg om relevanskriterier og slettediskusjoner. Dette var vi usikre på i starten, og har testet Wikipedias toleransegrenser med hensyn til lokalt stoff, smalt stoff og arkivinformasjon. Artikler om små, og/eller historiske aktører med lokal interesse og tilknytning, kan risikere diskusjoner. Det ryktes at Wikimedia selv ønsker å myke opp grensene her, men fortsatt er for eksempel artikler om bærende samfunnsinstitusjoner, som barnehager, uønsket på Wikipedia. I slike tilfeller flytter vi artikkelen til lokalhistoriewiki.no. En slettediskusjon kan godt ende i vår favør, men ikke alltid.

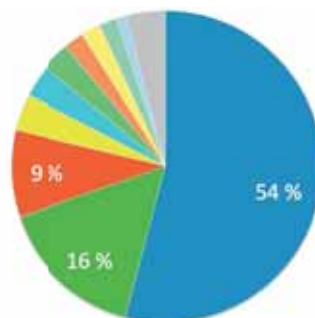
Det finnes imidlertid en rekke måter å legitimere artiklene om lokalt stoff slik at de har større sjanse for å unngå slettediskusjoner. Et smalt emne har større mulighet til å overleve på Wikipedia dersom man først skriver en generell hovedartikkel og deretter lenker den til en lokal artikkel ved god kategorisering, relevante referanser og kildehenvisninger. Kanskje passer stoffet bedre som avsnitt i andre relevante Wikipediaartikler. Informasjon om Bergen Brannvesens hytter passer bra som underkapittel i artikkelen om Bergen Brannvesen, men kanskje ikke like bra som egen artikkel.

Wikipedia article traffic statistics

[Bergen brannvesen](#) has been viewed 592 times in the last 90 days.

Google	54,13
Wikipedia	15,53
Direkte søk	9,09
Startsiden	3,85
Facebook	3,43
Facebook (mobil)	2,97
Bing	2,09
Wikipedia (mobil)	2,01
Kvasir	1,83
Yahoo	0,97
Andre	4,10

Nettsidetraffikk hentet fra Google Analytics, januar 2014. Tabellen viser prosentandelen av hvor de besøkende (9083) kom fra når de besøkte [www.bergenbyleksikon.no](#).

Visste du at ...

- ... Welanderhjemmet i Bergen (bilde) pleiet barn med syfilis 1919-1939?
- ... firekildeteorien er en hypotese om redigeringen av Mosebøkene?
- ... *Porsteins saga Víkingssonar* handler om faren til Fridtjov den frøkne?

Små glimt fra noen av de nyeste artiklene våre.

Utdrag fra forsiden på norsk Wikipedia

Noe av det mest kontroversielle, men også noe av det viktigste vi har gjort, er å ta med informasjon om arkivet i en artikkel dersom vi mener det er relevant for å belyse saken. Et arkiv er en del av en virksomhet, og forteller om virksomhetens organisering og historie. Det blir svært åpenbart hvor relevant det er dersom man snakker om arkiv som er på lister over nasjonal eller internasjonal kulturarv. Noen ganger forteller vi bare hvor arkivene oppbevares, andre ganger fortjener arkivet et eget avsnitt med overskrift. Vi håper dette vil føre til en større forståelse for arkivenes betydning som kilder og kulturarv.

Det er også viktig å skille mellom det generelle og allmenne i forhold til det spesielle. Når man skriver om statlig, kommunal, eller fylkeskommunal virksomhet må man være klar over at man kan ha de samme administrative funksjonene flere steder i landet. Det blir misvisende dersom en generell artikkel bare omtaler lokale eksempler. En artikkel om Havnevesenet i Tromsø, trenger kanskje først en generell hovedartikkel om Havnevesen. Artiklene kan deretter henviser til hverandre via lenker eller kategorisering.

Arkivene er klare for Wikipedia – men er Wikipedia klar for oss?

Det er fortsatt nødvendig for institusjonene å kunne publisere fagrelaterte artikler på egne nettsted. En del av det rent arkivrelaterte innholdet i oVe egner seg ikke i Wikipedia. En del av det kan også regnes som original forskning. Original forskning, det vil si materiale som ikke fra før er publisert i en troverdig kilde det kan refereres til, og som kan støtte påstandene i Wikiartikkelen, skal ikke publiseres på Wikipedia. Wikipedia er heller ikke en kanal for analyser eller tanker. Derfor blir kildehenvisninger og referanser viktige. Disse retningslinjene føres også av andre leksika, som for eksempel Store Norske Leksikon.

En stor del av arkivsektorens objekter er arkiver fra offentlig administrasjon. For å få en helhetlig og gjennomtenkt presentasjon av dette på Wikipedia, er det kanskje nødvendig å ha et bredere nasjonalt samarbeid om dette. Det er også et spørsmål om Wikipedia er klare for oss? Passer kategoritruer for offentlig administrasjon egentlig så godt? Både nordisk og internasjonal Wikipedia har store variasjoner i hvordan kategorisystemene er lagt

opp. Og er det relevant om enheten hører inn under stat, fylkeskommune eller kommune? Vi mener det, men ikke alle wikipedianere gjør det. Er det kanskje på tide at vi arkiverer legger oss opp i hvordan Wikipedia skal se ut for fremtiden?

Den gode wikipedianer

En gjennomsnitts wikipedianer sies å være en mannlig datanerd under tretti, som ikke har barn. Vår wikipediagruppe er tre kvinner mellom 30 og 50 år, hvorav to er småbarnsmødre, og alle har gjennomsnitts datakunnskaper. Hva er så en god wikipedianer? Wikipedia har utarbeidet en såkalt "faktor-modell". Man må selvsagt ha kunnskap om et eller annet, men det inngår også karakteristika som åpenhet, motivasjon og objektivitet. Det er en fordel å være ydmyk overfor andres oppfatninger, akseptere korrektur, godta eventuelle redigeringskonflikter og at man ikke alltid vinner dem.

Det ideelle ville være at alle medarbeidere ved institusjonen skulle kunne bidra med sin spesialkunnskap på Wikipedia. Men dette er en høytflyvende tanke. De fleste har det travelt. Mange vil aldri bli komfortable med verktøyet. Andre vil ikke tåle å bli korrigeret. Løsningen kunne være at en eller flere ved arbeidsplassen publiserer i Wikipedia på vegne av sine kolleger. Da oppstår imidlertid spørsmålet om opphavsrett.

Institusjonen står fritt til å bruke og gjenbruke ansattes åndsverk produsert i forbindelse med arbeidsforholdet, i de naturlige delene av virksomhetens arbeidsområder. På Wikipedia legges alt tekstinnhold ut med frie lisenser, fritt til å brukes, kopieres og endres uten at opphavspersonen behø-

ver å krediteres. Slik bruk går på tvers av lov om opphavsrett. Dersom man skal kunne legge andres artikler ut på frie lisenser, må den som har opphavsretten gi sin tillatelse, selv om verket er skapt på en arbeidsplass. Wikipedia har et "open-source ticket request system (OTRS)". Den som har opphavsrett kan sende en e-post til info-no@wikimedia.org for å gi sin tillatelse til å publisere et verk under fri lisens. Informasjon finner man ved å søke i Wikipedia på OTRS.

Troverdighet

En del av arkivsektorens reservasjoner mot Wikipedia, har vært knyttet til det akademiske kravet om etterrettelighet. Det skal være mulig å kontrollere og verifisere alle påstander i ettertid. Denne muligheten er usikker på Wikipedia, da vi ikke kan låse artiklene og ikke har kapasitet til å etterse endringer i teksten i overskuelig fremtid. Men må vi være så engstelige for at andre stiller spørsmålstegn ved våre ytringer?

Det finnes en rekke eksempler på at en del av ekspertenes artikler har vært mindre objektive og nyanserte, noe wikipediasamfunnet ikke har latt gå upåaktet hen. Dette gjelder i første rekke spørsmål om politikk, livssyn, religion og andre livsområder med ekstreme ytterpunkter når det gjelder meninger og standpunkter. Diskusjonene har ført til at en del tema har fått en mer nyansert behandling på Wikipedia. Det er også slike emner som er mest utsatt for vandalisme. Se for eksempel: *The most controversial topics in Wikipedia: A multilingual and geographical analysis* by Taha Yasseri, Anselm Spoerri, Mark Graham, János Kertész (<http://arxiv.org/abs/1305.5566>, lest 27. september 2015)

Våre tema er ikke så kontroversielle at de er i høyrisikozonen. En rutinesjekk av endringer foretatt av andre wikipedianere, forteller at endringer i artiklene nesten utelukkende har vært forbedrende.

I Wikipedia blir alle tidligere versjoner av en artikkel lagret, og kan kontrolleres og gjenopprettes. Kravene til kilder og referanser er høyere enn noensinne. Det er også viktig å være klar over at også andre leksika enn Wikipedia, papirbaserte eller på internett, kan inneholde faktafeil.

Konklusjon

Brukermedvirkning i institusjonene i en digital verden, blir stadig mer viktig for å ivareta demokratiet. Våger vi som eksperter å overlate litt av ansvaret for å skape en nyansert allmenn kunnskapsbase til folket, og dermed bidra til demokratisering? Norske myndigheter har med rette utfordret vårt akademiske ego, og eierskapet til kunnskap. Vår opplevelse er at det i grunnen er nokså befriende å gi slipp, og heller la oss begeistre av at det vi produserer faktisk blir lest, diskutert, utviklet og brukt. Våre bidrag er med på å heve det generelle nivået på Wikipedia, og dette øker summen av kunnskap om arkiv blant befolkningen. Og det trenger vi.

Litteratur

Datakilder, alle lest 27. september 2015:

Bergen Byleksikon (2013), <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/>

Historier fra en bydel – Årstad (2011), <http://www.bergenbyarkiv.no/aarstad/>

Oppslagsverket oVe (2002), <http://www.oppslagsverket.no/byarkiv/byarkivet.jsp>

Eksempler på Bergen Byarkivs artikler på Wikipedia:

Bergen brannvesen (2015), http://no.wikipedia.org/wiki/Bergen_brannvesen

Chr. Knag (møbelfirma) (2014), [http://no.wikipedia.org/wiki/Chr._Knag_\(m%C3%B8belfirma\)](http://no.wikipedia.org/wiki/Chr._Knag_(m%C3%B8belfirma))

Det stedlige fabrikktilsynet (2014), https://no.wikipedia.org/wiki/Det_stedlige_fabrikktilsynet

Havnevesen (2015) <https://no.wikipedia.org/wiki/Havnevesen>

Privatarkiv (2014), <https://no.wikipedia.org/wiki/Privatarkiv>

Turn og Idrettsforeningen Viking (2015), https://no.wikipedia.org/wiki/Turn_og_Idrettsforeningen_Viking

Welanderhjemmet i Bergen (2013), http://no.wikipedia.org/wiki/Welanderhjemmet_i_Bergen

Små steg mot ett öppet arkiv

Högupplösta bilder på nätplattformen Flickr

Tove Ørsted

Svenska litteratursällskapet (SLS) i Finland använder Flickr aktivt vid förmedling och tillgängliggörande av fotografier. I artikeln delar de sina erfarenheter och ger goda råd.

197

Arkiven står idag inför nya utmaningar. Allmänheten förväntar sig att få dela sin kunskap och sitt material med dem genom de nya tekniska möjligheter som finns på nätet. Målet ska vara att sprida kulturmaterialet till så många som möjligt och göra det så tillgängligt som möjligt. I min text kommer jag att presentera ett sätt att göra detta. Jag vill, i stället för – visa att det inte nödvändigtvis behöver vara svårt – att man med små medel och mycket liten ansträngning kan ta ett betydande steg mot ett mera öppet arkiv.

Digitalisering är mycket mer än att bara skanna en bild eller ett dokument. Den digitala kopian har ett närmast obetydligt värde om den inte syns eller hittas och inte kommer i användning. Till en början handlar det om en mängd val och beslut, vad ska digitaliseras först, vad ska prioriteras och av vilka orsaker. Men i slutändan handlar det om ett större val – det medvetna valet att göra arkivmaterialet tillgängligt för alla. Ett arkiv som samlar och bevarar vår historia tillhör oss alla. Ett öppet arkiv stöder jämlikhet och demokrati.

För det första: Tänk stort men börja smått!

Hur stor mängd material som används är inte av stor betydelse i början – det avgörande är *vad* och *varför* du vill dela det. Gör era mål tydliga. Ni vill öppna arkivet för nytt kreativt tänkande, ni vill

I februari 2015 presenterade Tove Ørsted SLS bildmaterial på Finlands första Hack Your Heritage-evenemang, Hack4fi, i Helsingfors. Som arrangör stod Open GLAM Finland. (Foto: avoinGLAM CC BY-SA 2.0)

ge både forskare och privata personer men också kommersiella aktörer fria händer att välja och vraka i ert material för sina ändamål. Ni vill minska på byråkratin i er organisation. Ni vill skapa tydliga principer för vad ert arkiv är till för och förankra det i vår nya webbaserade värld. Webben erbjuder idag så många möjligheter att dela och samla in kunskap att ett arkiv helt enkelt måste dra nytta av det. Ni vill vara ett demokratiskt och jämlikt arkiv.

Alla ska ha samma rätt till kultur. Vi ser ofta halvhjärtade försök till öppenhet och fri tillgänglighet, t ex genom att publicera endast lågresolutionsbilder eller bilder med stora vattenstämplar. Man delar

med sig fritt, men samtidigt begränsar man användningen av materialet. För att löpa linan ut ska materialet vara av hög kvalitet och berikat med god, användbar metadata. Både datan och materialet ska dessutom publiceras i ett format som lätt går att ladda ner, kopieras och länkas.

Att dela med dig fritt är ett val du har tagit när du publicerar material på webben. Gör din organisation och alla andra en tjänst och låt det spridas fritt utan restriktioner eller komplicerade regler. Du kommer sannolikt snart att märka att det leder till positiva överraskningar, nya nätverk, nya besökare och mer publicitet.

Kom igång: Hitta ditt oproblematiske material

Vad har ni i ert arkiv som kunde fånga intresse? Kanske något som många redan har frågat efter, eller kanske något okänt men verkligt fantastiskt som ingen ännu vet att ni har. Vad det än är, koncentrera er på ett ämne till en början istället för en söt blandning av olika slag av material. Det är lättare att hantera en samling eller ett ämnesområde, och även lättare att marknadsföra materialet om det är begränsat till ett tema.

Jag rekommenderar varmt att välja en "enkel" lösning. Vad jag menar med enkel är att materialet inte bär på ett juridisk eller etiskt bagage. I början är det bättre att vara helt säker på detta och bara välja gammalt material, material där alla rättsliga restriktioner löpt ut, Public Domain-material, och där innehållet inte kan skada en enskild person. Genom att koncentrera sig på Public Domain-material blir det lätt att publicera fritt på nätet och oproblematiske att uppmuntra till fri spridning och obegränsat utnyttjande, samtidigt som det lägger väldigt lite ansvar på organisationen.

Diskussioner om upphovsrätter går heta idag och lagarna är svårtolkade. Lagarna ligger ständigt ett steg efter vår teknologiska utveckling, och det finns en tendens till större och större försiktighet i och med de nya frågor som internet fört med sig. Personuppgiftslagen och upphovsrättslagen hör till de svåraste, och även arkiv blir påverkade av de strängare och strängare tolkningarna. Men istället för att bli skrämde kan vi dra fram vårt äss, vårt äldre restriktionsfria material, och röja vägen mot öppenhet genom att sakta men säkert närma oss gränfallen. Genom att börja från den enkla ändan kan

vi få saker och ting att hända. Vi behöver massvis av goda exempel och erfarenheter av digitalisering och spridning av material för att i framtiden våga ta djärvare steg.

Vad är fritt: Märk ut materialet rätt

Alla borde känna till grundläggande regler om publicering på nätet. Det är av största betydelse att vara tydlig med vilka regler som gäller och informera användaren om vad man får göra med materialet. Om det material du har valt att publicera tillhör Public Domain måste du markera det som sådant. Det betyder att om innehållet verkligen är allmän egendom kan du inte ge det en begränsande licens, eftersom en organisation inte har rätt att bestämma över hur man använder något som redan tillhör offentligheten.

Många arkiv har det ekonomiskt kärvt idag. Vad man fortfarande kan se är, att de publicerar lågupplösta fotografier fritt, men säljer högupplösta kopior till olika pris för kommersiellt och icke-kommersiellt bruk. Tillvägagångssättet är försvarligt så länge avgiften gäller den service arkivet ger, men inte då det gäller rätten till användning av Public Domain material. Problemen visar sig senast då en tredje part kopierar bilden som den första användaren köpt. Har tredje parten begått ett brott då den inte kontaktat arkivet eller betalat arkivets avgifter? Om fallet blir en rättsak kommer denna tredje part sannolikt att vinna. Det är både svårt och diskutabelt att begränsa användningen av bilder som inte längre bär rättsliga restriktioner.

Fotografier med verkhöjd (gamla fotografier när sällan verkhöjd) befrias från sina upphovsrätter 70 år efter fotografens död. För alla andra "normala"

Ryska militärer på Senatstorget. (Foto: Gustaf Sandberg). sls1849_223.

Salutorget i Helsingfors med Uspenskijkatedralen och Norrménska huset i bakgrunden. (Foto: Gustav Sandberg). sls1849_347.

fotografer tar upphovsrätten slut 50 år efter dagen då bilden togs.

Personskyddslagen finns till för att skydda vår integritet. Till detta hör också fotografier och gränsdragningarna kan vara svåra. När det gäller Public Domain-fotografier är problemet inte lika stort men det är ändå en fråga som ger arkiv och museer en del huvudvärk. Jag har talat med advokater, men de brukar inte ge några raka svar på dessa frågor. T.ex. anses det att ifall ett ansikte är igenkännbart kan det jämföras med en personuppgift, men inte om det ligger för mycket arbete i att igenkänna personen. Du måste kunna känna igen ett ansikte med "rimliga ansträngningar". Enligt finländsk praxis gäller detta inte gruppafoton, bilder på offentliga platser, offentliga personer eller mycket gamla bilder eller bilder av personer som varit avlidna i mer än 10–20 år.

Dessa lagar förändras hela tiden och skiljer sig från land till land. Ett arkiv har som uppgift att upplysa allmänheten om vår kultur och våra traditioner och arbetar med "goda avsikter". Det är också därför som arkiv vanligtvis inte stöter på större konflikter och om de uppstår kan de oftast lösas genom att arkivet helt enkelt tar tillbaka en problematisk bild eller dokument från nätet.

För allt material man har, vare sig det är bilder, text eller ren metadata, ska det finnas absolut klara direktiv angående upphovsrätter eller andra eventuella restriktioner. Om det inte finns några sådana restriktioner ska man om möjligt märka ut det ännu tydligare.

Kanaler för delning: Exempel SLS på Flickr

Kanske er organisation redan har en arkivdatabas som är tillgänglig på nätet. Kanske ni har ert

material i nationella eller internationella databaser. Det är bra. Vi borde alla arbeta för gemensamma lösningar. I Finland hoppas vi snart ha det mesta av vårt digitaliserade arkivmaterial i den nationella digitala databasen *Finna* (www.finna.fi). Men det betyder inte att arkiven inte behöver eller inte skulle vinna på att sprida material även via andra kanaler. Flera alternativa kanaler kan mycket väl leva tillsammans sida vid sida för att nå flera målgrupper. En plattform som inte kräver stora resurser kan också ge en god start, medan man väntar på de stora nationella lösningarna.

Genom att sprida sitt material på redan befintliga plattformar kan man enkelt bygga nya nätverk och nå nya besökare. De är oftast gratis eller väldigt billiga och enkla att använda. Naturligtvis rekommenderas starkt plattformar som Finna, Europeana och Wikimedia commons, och jag hoppas att vi alla samlas på ett ställe på nätet en dag. Mitt exempel kommer i alla fall att handla om Flickr, främst eftersom jag vill presentera ett exempel på delning och spridning av arkivmaterial som kräver mycket små resurser och dela med mig av de erfarenheter vi fått på Svenska litteratursällskapet i Finland.

SLS projekt på Flickr visade sig bli en stor succé. Vi började experimentera med Flickr år 2010 med några hundra bilder på fotoplattformen. Vi bestämde i ett tidigt skede att bilderna skulle laddas upp i hög resolution och med fria licenser, som ger användaren möjlighet att fritt nyttja materialet. Vi valde Creative Commons-licensen CC-BY (d.v.s. fritt men upphovsmannen måste få erkännande), som är den friaste av Creative Commons-licenserna och den friaste av de märkningar som Flickr just nu erbjuder.

Licensering passar dåligt för arkivmaterial som hör till Public Domain. CCo som avsäger sig alla eventuella upphovsrätter eller en Public Domain-markering skulle passa bättre. Därför anslöt vi oss till gruppen Flickr Commons, som gav oss möjligheten att markera alla våra bilder med "no known copyright restrictions". Flickr Commons tillsammans med Wikimedia Commons är idag starka varumärken som småningom blivit kända som en källa för fotomaterial utan användarrestriktioner.

För ett år sedan ville vi ta ytterligare ett steg och laddade upp fotografier av okända platser för att be allmänheten om hjälp i att identifiera dem. I och med satsningen på de okända bilderna och överföringen till Flickr Commons fick våra bilder stor uppmärksamhet och spridning. I dagsläget har vi fått över 7 miljoner bildvisningar av vilka 2 miljoner kom inom ett dygn efter lanseringen av våra okända bilder.

Hemligheten: Öppenhet ger framgång

Vi publicerade vackra skatter från arkivet, som vi med stor säkerhet visste att skulle engagera många. Vi såg till att bilderna hade hög kvalitet och stor upplösning (över 4000 pixlar i bredd), stora nog att trycka vykort av, använda som pärmbilder eller för att zooma in i detaljerna i bilderna. Fotografierna var också informativa, både i de enskilda detaljerna och för den tid de beskriver. De är engagerande och uppmuntrar till kommentarer och länkar. Och inte minst – de är generösa, gratis för alla att fritt använda och lätta att sprida och länka. SLS stadgar har underlättat processen att öppna upp arkivet, eftersom tillgänglighet hör till SLS grundläggande principer.

Pressen blev genast intresserad av våra okända bilder och uppmanade hela finska folket att hjälpa oss med identifieringen. Det visade sig att många vill bidra till historien och hjälpa till i projekt som försöker göra något gott. Hälften av de 50 bilder vi hade laddat upp blev identifierade inom ett par veckor. Sen dess har vi med jämna mellanrum laddat upp flera bilder.

Den stora nyhetsspridaren var de sociala medierna. Bilderna blev twittrade och delade och rekommenderade av tusentals personer. När bilder (eller information) sprider sig på det här sättet når de långt, och vi kan bara spåra en liten del. Bilderna hittas i bloggar, diskussionsforum, turistbroschyrer och vykort.

Vårt främsta mål var att öka vårt arkivmaterials synlighet på nätet och på så sätt öka kunskapen om oss och vårt finlandssvenska kulturarv. Men vi ville också nå nya målgrupper och knyta nya kontakter till andra kulturinstitutioner. Vi ville testa nya sätt att samla in information. Vi spekulerade också om vi samtidigt kunde spara på våra egna resurser, och vi lyckades på alla dessa punkter.

SLS satsning på Flickr var det första i sitt slag bland kulturorganisationer i Finland. Men idag har flera andra arkiv gjort det samma. Just nu går en våg av satsningar på öppenhet inom finländska kulturorganisationer. Man kan hitta högupplösta, fria, sällsynt vackra och beskrivande bilder från bland annat Finlands Fotografiska museum, Museet för nutidskonst Kiasma, Yles (Rundradions) arkiv, Åbo Akademis bibliotek och många fler. Till de nordiska föregångarna hör t ex Svenska Riksantikvarieämbetet, Kungliga Biblioteket i Danmark och Riksarkivet i Norge.

Edith Södergran i linne med foto i handen. Davos.
Edith Södergrans samling. Signum: slsa566_346.
(Foto: Edith Södergran, SLS)

Improvise, adapt, overcome!

Riksarkivet i Norge og sosiale medier

Runhild Seim

I Riksarkivet i Norge er digital tilgjengelig-gjøring og formidling et satsningsområde. En slik satsning er en forutsetning for at arkivene skal bli den ressursen i kunnskapsutviklingen og kulturlivet som de har potensial til å være. I artikkelen fortelles hvordan Riksarkivet har utviklet en strategi for sosiale medier.

"Off your ass and on your feet!" Klokka er 5 om morgenen. Sersjant Highway i Clint Eastwoods skikkelse kommer inn i den mørke brakka. "It's goddam five o'clock, you said six!" protesterer de søvnige marine-soldatene. "So I can't tell time. So I lied. (...) Let's go. You're marines now! You improvise, you adapt, you overcome!"¹

Ikke den dummeste parolen å ha med seg gjennom livet, men hva har det med formidlingsarbeidet i det norske Riksarkivet å gjøre? Er det en selvmotsigelse å snakke om improvisering i samme åndedrag som målrettet arbeid med sosiale medier? Nei, selvsagt ikke.

I Arkivverkets egen strategi for 2014–2017 er et av hovedmålene å *øke bruken av arkivene*, blant annet ved å tilrettelegge og gjøre dem digitalt tilgjengelige. Arkivene skal aktivt formidles som en samfunnsressurs som fremmer opplevelse og kunnskap². Dette er altså noe Riksarkivet *skal* og *vil* drive med. Arkivverket skal være tilgjengelig og ha åpne dører, også digitalt.

I forkant av Grunnlovsjubileet 2014: Publikumsrekord for *I en sofa på arkivet* da forfatter Karsten Alnæs, historiker Bård Frydenlund og Riksarkivets Eli Fure diskuterte Christian Frederik november 2013. (Foto: Runhild Seim)

¹ Heartbreak Ridge, 1986. Regissør: Clint Eastwood. Warner Bros.

² Se blant annet Arkivmeldinga, Meld. St. 7 (2012–2013) Arkiv.

Formidlingsfeltet i endring

La oss spole noen år tilbake, nærmere bestemt til 2007. I et evighetsperspektiv ikke spesielt lenge, men veldig lenge hvis man ser på hva som har skjedd innen digitale medier og formidling. Formidling var en arbeidsoppgave som skulle gjøres i tillegg til saksbehandling. Riksarkivets tilstedeværelse på nett var stort sett på Arkivverkets nettsider. Twitter var så vidt i startgropa, Facebook var 3 år gammelt. I denne virkeligheten var ikke Riksarkivet helt tapt bak en vogn, det ble blant annet produsert mange nettutstillinger. Ellers besto formidlingen av fysiske tiltak som utstillinger, omvisninger og arrangementer i Riksarkivbygningen.

Riksarkivet har et nasjonalt ansvar og samfunnsoppdrag, og skal ideelt sett nå ut til hele den norske, og gjerne resten av verdens, befolkning. Da det i 2010 ble opprettet en egen seksjon for formidling i Riksarkivet, ble det mer tid og ressurser til å drive med formidling. Å styrke bruken av internett og sosiale medier, og å heve kompetansen internt på dette feltet, ble et innlysende satsningsområde. Siden dette er et felt i konstant bevegelse og endring, var det ikke noe alternativ å sette seg ned bak lukkede dører og forske og lese seg opp. Det var bare å hive seg utpå, og det er her Clint Eastwood kommer inn: "Improvise, adapt, overcome!". I en statlig institusjon er det ikke gitt at det er rom for slik improvisering og tilpasning. Men det var det faktisk i Riksarkivet i denne perioden, med den prøving og feiling det innebar.

Målet var at formidlingen skulle være mer grenseløs, at vi som jobbet i Riksarkivet skulle føle oss like hjemme i den digitale, sosiale verden som i Riksarkivbygningen. Dette var ikke gjort i en hånd-

vending. Men nå, noen år senere, er Riksarkivet aktivt til stede på et stort antall sosiale medier og digitale plattformer. Selv bruker jeg ca. 70–80 % av arbeidstiden min til denne typen arbeid, helt i tråd med de føringer som ligger i vårt oppdrag og vår strategi. Sosiale medier har gitt oss som arbeider med kulturformidling muligheter for å nå ut til publikum på en måte vi aldri har sett tidligere. Mens vi før var fornøyd med 200 besøkende på Arkivdagen, kan vi i dag nå ut til tusenvis med et tasteklikk.

Alt henger sammen med alt

Etter den innledende og utprøvende fasen, ble det behov for å strukturere arbeidet mer. Med inspirasjon fra naturvitenskapen ble resultatet et "økosystem" for formidlingsarbeidet, med overskriften "Alt henger sammen med alt". Økosystemet er ingen fast oppskrift eller tvangstrøye, men et arbeidsverktøy og hjelpemiddel for å strukturere arbeidet og hjelpe oss å komme på gode saker og vinklinger. Det gir oss oversikt over alle kanalene vi bruker, og hvordan de skal eller kan henge sammen med hverandre. Aktivitet i én kanal skal i utgangspunktet medføre tilsvarende i en annen, og det skal alltid lenkes mellom de aktuelle sidene. Fysiske, stedlige arrangementer og utstillinger skal i størst mulig grad også formidles digitalt, slik at det når ut til flest mulig.

Økosystemet i praksis

Bloggen *Dokumentene forteller* er en viktig bestanddel i økosystemet. Bloggen er en videreføring av *Månedens dokument*, som i mange år ble produsert som fysisk utstilling i Riksarkivbygningen og på Arkivverkets nettsider. Det tok mye ressurser å produsere disse utstillingene, og på nett lå de relativt

Servering av korintsukkerbrød på arrangement i Riksarkivet. F.v.: Bente Engelsen fra Riksarkivets 1814-prosjekt og Runhild Seim fra Formidlingsseksjonen. (Foto: Fredrik Larsen Lund)

bortgjemt når de forsvant fra nyhetsstrømmen på forsiden. Det var heller ikke rom for så mange kreative krumspring i oppsettet på nettsidene. Vi var likevel glad i konseptet, og fant det etterhvert naturlig å starte en blogg i stedet. Fordelene med blogg er mange: Det er enkelt å publisere både foto, dokumenter, lydfiler og video, og det er visuelt innbydende. Blogger er godt integrert med andre sosiale medier, og ikke minst er det mulig å kommentere og reblogge. I tillegg er verktøyet i seg selv gratis. På *Dokumentene forteller* er det fokus på ett tema hver måned, gjerne knyttet opp mot noe som skjer i samfunnet eller et arrangement som står for døren.

Vi prøver alltid å lenke tilbake til Arkivverkets nettside for mer utdypende artikler hvis det finnes, og til andre arkivsider hvis det er aktuelt.

Oktober 2013 var en måned med mye aktivitet i Riksarkivet, og den er et godt eksempel på hvordan økosystemet fungerer i praksis: Månedens tema var *universitetsliv*, og utgangspunktet var at Det Norske Studentersamfund (DNS) feiret sitt 200-årsjubileum. Riksarkivet oppbevarer arkivet etter DNS, som blant annet inneholder unike lydopptak fra 1950- og 60-tallet. Vi ønsket å sette fokus på dette, men også annet arkivmateriale knyttet til student- og universitetsliv. På *Dokumentene forteller* publiserte

vi denne måneden innlegg om alt fra studentrevy til bygningshistorie og 2. verdenskrig, med tidsspenn fra 1813 til 1985.

Riksarkivets viktigste kanal til å fortelle om bloggen og til å dele innlegg er Facebook. Et av innleggene som fikk mest respons i oktober 2013 var om en norsk student som ble arrestert og sendt til Tyskland under 2. verdenskrig. Det var også mange som klikket seg videre til en utdypende artikkel på Arkivverkets nettsider via dette innlegget. På Facebook jobber vi systematisk, og statistikken viser at Riksarkivet har et relativt stort engasjement på sin side sammenlignet med andre norske kulturinstitusjoner. Vi poster ofte, og følger opp alle kommentarer og spørsmål som kommer inn. Vi bruker siden aktivt som en del av økosystemet ved å lenke til blogger, nettsider, YouTube og andre sosiale medier, og selv sagt til å fortelle om arrangementer og seminarer.

I en sofa på arkivet – Samtaler om historieskriving er en populær arrangementsrekke i Riksarkivet, og høsten 2013 var DNS' jubileum tema en av kveldene. Georg Apenes, Helge Rønning og John Peter Collett diskuterte og mimret foran ca. 100 publikummere, og det ble avspilt lydklipp fra arkivet. Hele arrangementet ble filmet og delt på YouTube dagen etter. Det er viktig å være tilgjengelige for alle, ikke bare de som kan møte opp i Riksarkivbygningen på Sognavann en tirsdag kveld. Derfor filmes alle sofa-kvelder og publiseres på Riksarkivets YouTube-kanal. Målet med kanalen er å gi folk en følelse av nærkontakt med arkivmaterialet, Riksarkivbygningen og det som skjer der, samme hvor i landet eller verden de sitter. YouTube brukes også til informasjonsfilmer om

f.eks. slektsforskning. Alt som legges ut her blir også presentert i andre sosiale medier, og vises gjerne på storskjerm under arrangementer og omvisninger.

I måneden med universitetsliv som tema, hadde vi også en liten fotoskatt å dele med publikum. Vi skannet og la ut ca. 50 fotografier fra en studentrevy fra 1909 på Flickr, der Riksarkivet er en del av The Commons. Det ble vist bilder fra arkivet etter Studentersamfundet på TV-skjerm i vestibylene i Riksarkivbygningen. Lydklippene og arkivet fikk god oppmerksomhet i pressen, og Riksarkivets bibliotek laget en miniatstilling med relevante bøker i veiledningsskranken. Twitter og Instagram ble brukt til å fronte arrangement og blogginnlegg. Twitter er for øvrig det eneste sosiale mediet som driftes av informasjonsenheten, og ikke formidlingsseksjonen, men enhetene samarbeider tett.

Arkivverkets egne nettsider har ikke noen utpreget sosial funksjon, men er viktige som en informasjonskanal for brukerne. Her presenteres alltid arrangementer og nye formidlingstiltak, og det ligger også mye godt formidlingsstoff her som har blitt produsert gjennom mange år. Mye av det Riksarkivet gjør i sosiale medier dreier seg om å synliggjøre og gjenbruke dette stoffet. Nettsidene brukes også til å fortelle om aktiviteten i sosiale medier slik at flest mulig får det med seg. Innhold som tidligere er brukt på blogger eller på Facebook kan pakkes inn på nytt i form av samleartikler, for å nå ut til enda flere og gi innholdet lengre levetid.

For mye av det gode?

I utgangspunktet fokuserer vi altså på ett tema hver måned, men det er viktig å passe på at folk ikke går

lei. Arkivmaterialet må ha et variert innhold og form. Publikum skal ikke nødvendigvis tenke over at det er en tematikk. Det er også et viktig poeng at vi når ut til forskjellig publikum forskjellige steder, og at ingen får med seg alt som legges ut. I tillegg publiseres det selvsagt andre saker som ikke har noe med temaet å gjøre. Og sist, men ikke minst: ikke alle måneder ser slik ut. Noen ganger er det så mye annet som skjer at det slett ikke er ett og samme tema i alle kanaler, men mer fragmentert. Økosystemet er som tidligere nevnt kun et hjelpemiddel, ingen fast oppskrift. Formidlingen skal være i stadig utvikling. Planmessig, men også improvisert og tilpasningsdyktig.

Content is King

Det er ikke noe mål i seg selv å ha en blogg eller være til stede på alle sosiale medier. Riksarkivet er opptatt av å finne de beste kanalene for det stoffet som skal formidles, og treffe publikum der de er. Et eksempel: Da Riksarkivet gjorde research til grunnlovsjubileet, kom vi over en gammel kokebok i et privatarkiv. Flere ansatte i Riksarkivet som liker å lage mat ble nysgjerrige. De ville prøve ut oppskriftene, og startet dermed en historisk kokeklubb med utgangspunkt i kokeboka. Raskt gikk diskusjonene høyt i kokeklubben om ingredienser og fremgangsmåter. Og med dette utgangspunktet ga det seg nesten selv: for et ypperlig stoff for en blogg! Slik ble matbloggen *Historisk kokekunst* født. Et prosjekt som startet mer eller mindre som en tilfældighet, endte opp med å bli et av Riksarkivets mest populære formidlingstiltak. Tankegangen "Alt henger sammen med alt" var en medvirkende faktor til at bloggen ble så viden kjent og populær. *Historisk kokekunst* fikk egen Twitter-konto og ble profilert på Facebook,

YouTube og Arkivverkets nettsider. Det ble servert mat fra bloggen på arrangementer i hele Norge, også utenfor Arkivverket. Vi fikk egen spalte i magasinet *Norske Hjem*, og oppmerksomhet i den trykte pressen og på riksdekkende radio. *Historisk kokekunst* skulle være lett tilgjengelig, og skapte et stort engasjement hos publikum – antageligvis fordi det traff folk personlig, og handlet om noe de var opptatt av. Denne kommentaren fra en leser på bloggen sier det meste: "Jeg (...) er 68 år og aldri bakt en kake. Men deres Corent Sukkerbrød Brød måtte jeg bare prøve å bake: Resultatet?? Rett og slett FANTASTISK. Herregud så godt det ble. Tusen takk for oppskriften :-)))".

Åpenhet og dialog

Det er Riksarkivets samfunnsoppdrag å fortelle folk om arkiv. At arkiv i det hele tatt finnes, hva som finnes der, og hva det kan brukes til. Om det så er ren fornøyelse, til inspirasjon eller til nytte for dem i deres liv. Vi vil være der folk er, snakke med dem og få tilbakemeldinger. Ved å være til stede i ulike kanaler kan vi tilby noe både for den generelle allmennheten og for de mer spesielt interesserte. Riksarkivet skal stå for åpenhet og dialog, og til forskjell fra mange andre aktører der ute, handler det for vår del heldigvis ikke om å tjene penger, men om å fortjene penger. Vel så viktig, og verdt å huske på.

4

Arkiv og kunst

Marit Hosar: *Quod non est in actis, non est in mondo* –
detalj. (Fotograf: Camilla Damgård) Verket er innkjøpt
av Oslo byarkiv. ©Marit Hosar/BONO 2016

4

Arkiv og kunst

Arkiv og kunst

Marit Hosar

215

I flere år har kunstnere brukt arkiver i sine kunstprosjekter, men først de siste årene har arkivinstitusjonene invitert og søkt samarbeid med kunstnere til formidlingsprosjekter. Formidling av arkiver og historier er ikke bare forbeholdt arkivinstitusjonene. Kan kunstnere engasjere et annet publikum enn den tradisjonelle arkivformidlingen?

Stram og høyreist står skulpturen av Paul Wulf. En mann på 3,4 meters høyde, med frakk og briller. Midt i byen, på plassen utenfor varehuset Karstadt i byen Münster i Tyskland. Frakken er en samling av arkivdokumenter som forteller om utstillingene og sakene Paul Wulf var opptatt av; arbeidet for å avdekke følgene ved nazistenes overgrep, hans antifascisme-engasjement, støtte til de boligløse og anti-atomkraft. Kunstprosjektet var en del av *Skulpturprojekt Münster 07* og kunstneren er Silke Wagner i samarbeid med Umweltzentrum-Archiv-Verein i Münster.

Skulpturen var et kunstprosjekt der en kunstner tok arkivdokumenter i bruk for å få fram sitt budskap. Ved at skulpturen stod ute i det offentlige rom, fikk den stor oppmerksomhet og et stort publikum. Arkivdokumentene var hentet fra Umweltzentrum-Archiv-Verein i Münster som samarbeidet med kunstneren. Dokumentene kunne leses av en rekke personer, som normalt ikke ville ha oppsøkt arkivet for å få tilgang til saksmappene. Sakene som beskrives i dokumentene ble kjent, likeså historien om Paul Wulf. Kunstprosjektet bidro til å belyse historien på en ny måte og fikk etablert

Silke Wagners skulptur av Paul Wulf i Münster fra 2007.
(Foto: Marit Hosar) ©Silke Wagner/BONO 2016

en kommunikasjon med nye grupper i befolkningen som ikke nødvendigvis kjente til historien. I 1938, i en alder av 16 år ble Paul Wulf (1921–1999) stemplet som tilbakestående av legene, og han ble tvangssterilisert. Rundt 350 000 led samme skjebne som følge av nazistenes rasehygieneprogram. Paul Wulf samlet arkivdokumentasjon og sloss for sine egne og andres rettigheter. I 1991 fikk han oppreisning ved tildelingen av Das Bundesverdienstkreuz (Frangenberg 2007, s. 249–255).

Dette er hverken første eller siste gang en kunstner tar utgangspunkt i stedets historie eller bruker arkiv-

dokumenter som en del av sitt kunstprosjekt. Men det beskriver hvordan en kunstner kan bidra til å forsterke formidlingen av viktige arkiver, hvordan historiene som dokumentene omhandler kan gjøres kjent for et annet publikum enn det som tradisjonelt oppsøker arkivene.

I denne artikkelen er ønsket å se nærmere på arkivenes rolle i berøringsflatene mellom kunst og arkiv.

To tilnæringsmåter er aktuelle; kunst brukt i arkivformidlingen eller arkiv brukt i kunstformidlingen. Artikkelen vil primært ta for seg den første tilnæringsmåten, hvorfor arkivinstitusjoner i Norden de siste årene har invitert kunstnere til et samarbeid og hva de oppnår ved å la kunstnere se nærmere på det som ligger i magasinene.

Silke Wagner bidro til å løfte fram historien om Paul Wulf og de sakene han sloss for. Men rekkevidden gikk lenger; det ble en diskusjon om Wulfs historie og skjebne og sakene som arkivdokumentene fortalte om; husokkupantene i Münster som sloss for et sted å bo, den politiske sensuren i media, anti-atomkraft-bevegelsens arbeid – og prosjektet førte til at arkivdokumentene ble digitalisert for allmenheten. Da *Skulptur Projekte Münster 07* var avsluttet, ble det en debatt om skulpturen. En innsamlingsaksjon ble iverksatt for å kjøpe og sette i stand skulpturen slik at den kunne bli et fast innslag i bybildet. Fra 2010 står den fast på Servatiiplatz i Münster (Stadt Münster 2014).

Kunst i utvikling

Samtidskunsten bringer med seg et mangfold av uttrykk og metoder for utviklingen av et kunstprosjekt. Mange kunstnere arbeider prosjektbasert, der forskning og forstudier gjerne tar flere måneder

Elsebeth Jørgensen: *Ways of Losing Oneself in an Image*.
Installasjon Hordaland Kunstsenter og Billedsamling,
Universitetsbiblioteket i Bergen, 2010–2011.

217

og år før det endelige kunstprosjektet/verket blir en realitet. I den fasen arbeider mange kunstnere innen rammen av "ethnology turns". Dvs at de arbeider tverrfaglig og kan for eksempel arbeide med arkivmateriale som en arkivar eller historiker, for å hente inspirasjon eller bruke deler i sine verker. Kunstnerne kan også inngå samarbeid med andre fagpersoner som i fellesskap utvikler materiale som igjen blir kunstnerens arkiv der ideer, skisser, ulike dokumenter eller lenker blir arkivert, og legger grunnlag for utviklingen av et kunstverk.

Det er særlig de siste 20–30 årene at flere av de store kunstmønstringene internasjonalt, for eksempel *Documenta* i Kassel, har vist fram verker der

kunstneren har brukt arkivdokumenter i sine kunstprosjekter eller der de stiller ut egne arkiver som en del av sine arbeider.

Et eksempel er Sanja Iveković (1949–) fra Kroatia. Hennes kunstverk ble vist under *Documenta 11* i 2002. Der presenterte hun en video og en samling dokumenter.

For en arkivar var det å komme inn i hennes utstillingsrom som å komme til en lesesal. Hun hadde flyttet all dokumentasjon om sin mor og hennes familie fra krigen 1940–1945 til utstillingen i Kassel. Der kunne vi slå opp og følge familiens medlemmer via kirkebøker og annet arkivmateriale til utryddelsen i tyskernes konsentrasjonsleirer.

Elsebeth Jørgensen: *Walkscapes & Dandelions*.
 Installasjonsvisning fra utstillingen *Fra arkivet*,
 Kunstmuseet KUBE, Jugendstilsenteret, Ålesund, 2014

Moren og de andre overlevende snakket lite om denne delen av sin historie – og Sanja fikk ved dette prosjektet innsyn i sin egen families nære historie – men samtidig rettet hun søkelyset på en slik måte at vi som publikum kunne få innsikt i historien. Dokumentasjonen/lesesalen var flyttet inn i en annen kontekst – og ga oss som publikum opplevelsen av hvordan arkivdokumenter også har en annen dimensjon enn det rent dokumentariske. For mange var nok dette første møte med arkivmateriale av denne typen – og for andre var dette første møte med kunst av denne typen (Ander og Rottner 2002).

I Norden er det først og fremst Elsebeth Jørgensen fra Danmark som i en årrekke har benyttet arkivmateriale i sine prosjekter på den internasjonale kunstarenaen. Som mange andre arbeider hun stedsrelatert og konseptuelt med sine prosjekter som gjerne involverer både fotografi, film, arkiv-

dokumenter og gjenstander. Undersøkelsesprosessene i arkivene for å finne ut historien til stedet hun skal utøve sin kunst, starter gjerne måneder i forvegen.

Elsebeth Jørgensens søgen i arkivet er præget av både det rasjonelle og det irrasjonelle i en sansebåret nysgjerrig vandring. Hun søker både med forskerens nøgterne metodikk og med kunstnerens blik og intuition i en langstrakt og meget sammensatt udvælgelsesprosess. Værkerne fremstår som fragmenterte fortellinger i rumlige montager, der afspejler erindringsrummet såvel som det arkiviske rum. I værkerne fremkommer nye måder at se historien på og nye spørsmål oppstår gjennom kunstnerens æstetiske perspektiv. Nye perspektiver og nye historier er med til at forny eksistensen, hvor selve grænsefladen mellem to forskjellige sæt data, det tydelige og det latente, i en eller anden forstand synliggøres i nyt rumligt format og kan iagttages på anden vis end i de historiske arkiv. (Olsen udåt.)

Elsebeth Jørgensen har vist fram flere prosjekter der arkivmateriale er det bærende element. I Norge var hennes utstilling for Hordaland Kunstsenter i 2011, *Ways of losing Oneself in an Image*, senterets markering av sitt 35-årsjubileum. Elsebeth fikk i oppgave å skape et nytt kunstverk basert på materiale fra Billedsamlingen ved Universitet i Bergen. Sommeren 2014 åpnet hennes utstilling ved Jugendsilsenteret i Ålesund. Der ble hun og den norske kunstneren Helene Sommer utfordret til å skape sine kunstverk basert på Jugendsilsenterets arkiver og samlinger, samt Ålesunds arkitektur og historie. Ålesund opplevde en stor bybrann i 1904. Deretter ble byen bygd opp igjen og er internasjonalt kjent for sin arkitektur i jugendstil. Elsebeth Jørgensens verk *Walkscapes & Dandelions...* består av en installasjon i flere deler og ulike media, der en byvandring er en del av prosjektet.

Tallet på kunstnere som lar seg fascinere av arkivmateriale som en del av sine uttrykk er voksende. Men det er ikke bare kunstnerne eller arkivinstitusjonen som bringer "kunst og arkiv"-begrepet inn i det offentlige rom. Vi kan snakke om:

Fire hovedretninger innen feltet arkiv/kunstformidling

1. Kunstneren oppsøker arkivet for å finne materiale til sine prosjekter
2. Kunstnere skaper selv arkiver og viser fram sine arkiver i gallerier og publikasjoner
3. En kurator eller kunstnerisk konsulent har samlet materiale om kunst og kunstnere som gir grunnlag for en utstilling eller annen form for formidling
4. Arkivinstitusjoner inviterer kunstnere til samarbeid og bidrar til produksjon av kunstprosjekter der arkivmateriale er en inspirasjon eller et materiale som inngår i verket

Hovedretning 1

Internasjonalt har det i flere år vært en tendens til at kunstnere laster ned dokumenter eller oppsøker arkivinstitusjoner for å bruke arkiver i sitt kunstneriske virke, som vist ved eksemplene tidligere i artikkelen.

Hovedretning 2

En retning innen kunsten er å dokumentere egne prosjekter og stille ut de arkivene som da skapes i et galleri eller publisere i bokformat eller på nett. Eller de lar arkivet eller deler av dokumentasjonen være kunstverket som stilles ut. Det er da gjerne kunstnere som arbeider med "performance art" eller temporære prosjekter med kort levetid, for eksempel innen "landart". I de tilfellene blir dokumentasjonen og arkivene kunstneren skaper en viktig del av kunstnerens arbeid som i neste omgang flyttes inn i gallerier og museenes visningshaller.

A few of these performances literally transform the archive into an artwork; others question its institutional boundaries; all contributing to change the archive's former stability, function, use, and meaning. This change in the archive's ontology, produced in part by the contamination between artwork and documentation, positions history and theory neither completely outside the realm of art nor entirely inside of it, but in continuous relays. (Osthoff 2009)

Elsebeth Jørgensen: *Langs stien...* Dokumentasjon
fra lydvandring i Mygdal stilandskap, 2013.

220

En annen problemstilling knyttet mot "performance art" er hvorvidt det er mulig eller hvordan man skal dokumentere, dvs skape et dokument/arkiv som kan gjengi verket. I sin natur er "performance art" et øyeblikks opplevelse, det er noe som skjer her-og-nå. Tino Sehgal (1976–), en tysk/britisk kunstner kaller sine kunstprosjekter for "constructed situations". Tino Sehgal inngår muntlige avtaler med museer/gallerier, med to vitner til stede. Det finnes ingen skriftlige kontrakter. Det er heller ikke lov til å fotografere eller dokumentere kunstprosjektene. Prosjektene er øyeblikkets kunstopplevelse. I den grad verkene skal "leve" videre, er det i folks

hukommelse og i deres muntlige videreformidlinger til andre (Wikipedia 2014).

Dette reiser spørsmål om hva et arkiv er. Er minner et arkiv? Og kan en muntlig fortelling av en kunstopplevelse være arkivformidling?

Hovedretning 3

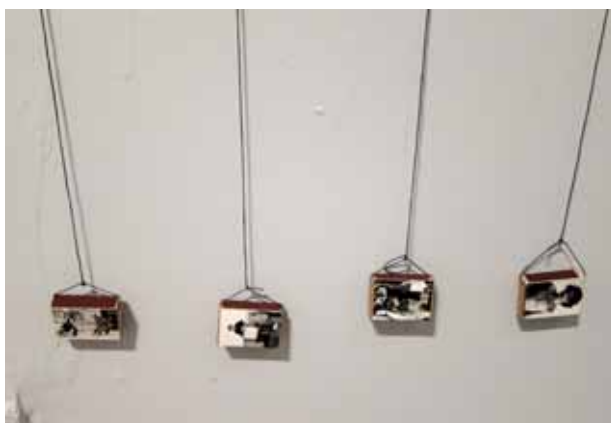
Kuratorene og de kunstneriske konsulentene spiller en viktig rolle i avgjørelsen av hvilken kunst som vises fram på de større internasjonale kunstarenaene. De bestemmer hvem som får presentere sine kunstverk i museer, gallerier eller i det offentlige rom, og de kan selv sette sammen utstillinger

Jannecke Lønne Christiansen: *En sommerdag*. Med utgangspunkt i mormorens gamle fotoalbum er nye bilder og nye historier festet til lerretet. Acryl/fotoemulsjon (cyanotypi) © Jannecke Lønne Christiansen/BONO 2016

222

Bodil Lundsten Buchacz: *Hvorfor ser du så sint ut,oldemor?*
Detalj fra rørinstallasjon. (Foto: Camilla Damgård)

Adam Rzepeckiegos verk: *Wystawa dla krasnoludków*. Fra utstilling i Warszawa juni 2011.
(Foto: Marit Hosar)

der arkivmateriale inngår. I sitt arbeid skaper de selv arkiver gjennom sin kontakt med samtidens kunstnere og kulturaktører. Kuratorenes arkiver vil i neste omgang være gjenstand for visning og formidling.

Et eksempel er arkivet etter den sveitsiske kuratoren Harald Szeemann (1933–2005). Gjennom sitt virke som kurator for *Dokumenta V* i 1972, Biennalen i Venezia i 1999 og 2001 eller ved Kunsthaus Zürich, skapte han et arkiv på rundt 1000 arkivbokser med korrespondanse og dokumentasjon om/med samtidens kunstnere. Harald Szeemann var en av de mest kjente og innflytelsesrike kuratorene, og hans arkiv dokumenterer kunsthistorien i den siste halvdel av det 20. århundre. Arkivet ble kjøpt opp av The Getty Research Institute i Los Angeles og formidles nå bl.a. via deres nettsider (The Getty Research Institute udat.).

Hovedretning 4

Museer og arkivinstitusjoner i Norden har de siste årene invitert kunstnere til et samarbeid. Bente Jensen og Charlotte S.H. Jensen viser til at de institusjonene som ønsker å være synlige, ofrer ressurser på å tiltrekke seg oppmerksomhet. Noe som igjen medfører en stadig stigende forventning om service, samarbeid og kreativitet både hos presse og i offentligheten, og som igjen fører til et kvalitativt høyere nivå på formidlingen også hos andre institusjoner. Synlighet fordrer formidling, et begrep som dekker mange slags aktiviteter, men som er en del av institusjonenes overordnede kommunikasjonsprofil (Jensen og Jensen 2004).

Større fokus på arkivformidling resulterte i at flere arkivinstitusjoner tok i bruk utstillinger som metode. Tradisjonelt har lesesalen vært arkiv-

institusjonenes arena der de i møtet med sitt publikum kunne legge fram arkivdokumenter til sjølstudier. Som en av de første arkivinstitusjonene inviterte Opplandsarkivet avd. Maihaugen i 2006 tre billedkunstnere til å presentere arbeider med utgangspunkt i arkivets samlinger. Oslo byarkiv fulgte opp med en utstilling i 2007 der kunstnere var representert. De hadde erfaring fra samarbeid med kunstnere da de tidligere hadde inngått samarbeid med et teater, og magasinene ble omskapt til en arena der skoleelevene i møte med skuespillere ble kjent med arkivmateriale og byens historie. Metodene som tas i bruk av arkivinstitusjonene spenner over et stort spekter, og flere institusjoner har invitert ulike kunstnere til samarbeid.

For å stimulere samspeillet mellom arkiv og kunst inviterte Norsk kulturråd til prosjektet *Hva er det med Arkiv?* i 2012. I utlysningsteksten ble det lagt vekt på hvordan kunsten kan bidra til en diskusjon om arkiv og demokratisk åpenhet i arkivfeltet. Mange kunstnere og institusjoner meldte sin interesse for prosjektet. Sju prosjekter ble valgt ut og er i dag realisert eller under arbeid.

Arkivenes samfunnsrolle

Men hvorfor er det viktig for arkivinstitusjonene å inngå et samarbeid med kunstnere? En viktig årsak er arkivinstitusjonenes rolle som samfunnsaktører, en rolle som bidrar til en mer aktiv formidlingspolitikk. Ønsket om å nå ut med informasjon om hva arkivene er, at arkivene er for allmennheten og at retten til innsyn i dokumentene er en demokratisk rett det er viktig å verne om, er en av årsakene til en mer aktiv rolle fra arkivinstitusjonenes side. Arkivenes rolle som samfunnets hukommelse, er ikke like bevisst for

allmennheten. Kampen om oppmerksomhet og for å være til stede i folks bevissthet medfører at arkivinstitusjonene velger å gå nye veger.

Ønsket om å vekke nysgjerrigheten, for at flere skal ønske å dukke ned i arkivenes beretninger, historiene og de unike dokumentene, har utløst et mangfold av formidlingsmetoder ved arkivinstitusjonene. At arkivinstitusjonene har fått et større ansvar for en mer helhetlig samfunnsdokumentasjon, ved å ta vare på privatarkiver i tillegg til offentlige arkiver, har også bidratt til en mer utadrettet virksomhet. Private aktører har ingen plikt til å avlevere sine arkiver til en institusjon. De må selv se nytten av at deres arkiver blir ivaretatt av en arkivinstitusjon, om begrunnelsen er av juridisk eller kulturhistorisk karakter.

Å være en synlig aktør i kulturvernlandskapet er derfor en målsetting for arkivinstitusjonen. De kulturpolitiske føringene stiller krav om en utadrettet virksomhet som medfører nye samarbeidsprosjekter og nye metoder i formidlingsarbeidet.

Arkivinstitusjonenes samspill med sine omgivelser, i bevaringen og formidlingen av folks historie, fører med seg nye brukergrupper av arkivene. Erfaringer med å invitere inn kunstnere til et samarbeidsprosjekt har for flere vist at de når ut til nye grupper av befolkningen. Kunstnerens primære oppgave er ikke å dokumentere og søke vitenskapelige sannheter, men å vise historien i nye sammenhenger og kanskje også stille spørsmål ved oppleste sannheter. Og for de kunstnerne som får tilgang til arkivene, kan opplevelsen kanskje beskrives slik:

To the visiting artist, access to the archive is to be put in a position of privilege, the novelty of discovering objects, documents, recordings, beautiful for their aged appearance and emotional connection with the past, authoritarian in their existence as historical documents, hidden in their files and boxes behind closed doors under lock and key, guarded by sentinels, testament to the unstoppable tide of time, organised in their strict systems of classification A–Z, subject keywords, challenging our perception of distance and proximity, effortless reconfigurations occur in the unlikely relationship between categories. (Suggitt 2010)

Endringene innen arkivfeltet, fra den analoge til den digitale hverdag, bidrar til at dokumentene blir lettere tilgjengelig. Kataloger med oversikt over innhold, store fotodatabaser og digitale dokumenter presenteres via internett. Demokratiseringen av tilgangen til arkivdokumentene gir flere tilgang til dokumentene og kjennskap til hva arkivene oppbevarer. Kunstnere kan laste ned fotografier fra fotodatabasene til bruk i sine collager eller som inspirasjon til sine noveller eller romaner.

Samspillet mellom kunstnere og kulturarvinstitusjoner har utviklet seg gjennom de siste årene. Både museer og arkivinstitusjoner inviterer gjerne kunstnere til å bearbeide materiale og formidle det via arkivets eller museets formidlingsprosjekter. Visuelle kunstnere, musikere, forfattere, tegneseriere-skapere så vel som skuespillere og dansere har deltatt i samarbeidsprosjekter med norske arkivinstitusjoner. I denne artikkelen er noen få prosjekter med visuelle kunstnerne brukt som eksempler.

Litteratur

- Ander, Heike og Rottner, Nadja: *Documenta 11_ Plattform 5: Exhibition Catalogue* 2002
- Documenta, Kassel, and Carolyn Christov-Bakargiev: *Das Logbuch - the Logbook, Katalog - Catalog 2/3*. Ostfildern, Hatje Cantz, 2012
- Frangenberg, Frank: *Sculpture Projects Muenster 07*. Köln, König, 2007
- Getty Institut *Erwirbt Archiv Harald Szeemann, news.ch*, 15. juni 2011
- Holen, Benedikte (kurator): *Fra arkivet 25.4.-14.9.2014*, Jugendstilsenteret. Hentet 22.09.2014 på <http://www.jugendstilsenteret.no/jugendstilsenteret/utstillinger/tidligere-utstillinger/fra-arkivet-254-1492014>
- Hosar, Marit: *Arkiv og kunst*, Opplandsarkivet avd Maihaugen. Hentet 22.09.2014 på <http://www.opam.no/jubileumsutstilling/no/arkiv-og-kunst>
- Hosar, Marit: *Kunst og arkiv. I Undervegs. Festskrift Til Egil Nysæter*, red. Anne Aune og Gudmund Valderhaug, s. 96–107. Oslo, ABM-media 2009
- Jensen, Bente, og Charlotte S.H. Jensen: *Arkivernes udadvendte virksomhed – om behovet for at præcisere begreberne i Nordisk Arkivnyt*, no. 3 (2004), s. 122–24
- Kurzführer: Documenta 11 Plattform 5: Ausstellung*. Ostfildern-Ruit, Hatje Cantz, 2002
- Marte, Isabella: *Documenta Kassel 16/06-23/09 2007*. Köln, Taschen, 2007
- Olsen, Sanne Kofod: *Erindring og fortrængning. Forskydninger i Elsebeth Jørgensens arkiv-æstetiske praksis*. Hentet 22.09.2014 på <http://www.kunstsenter.no/erindring-og-fortrængning-forskydninger-i-elsebeth-jørgensens-arkiv-stetiske-praksis-sanne-kofod-olsen/>
- Om Elsebeth Jørgensen*. Hentet 22.09.2014 på <http://www.langsstien.dk/tekst/om-elsebeth-joergensen>
- Osthoff, Simone: *Performing the Archive: The Transformation of the Archive in Contemporary Art from Repository of Documents to Art Medium*. New York, Atropos, 2009
- Sanja Iveković. Hentet 22.09.2014 på http://en.wikipedia.org/wiki/Sanja_Ivekovi%C4%87
- Sanja Iveković. Hentet 22.09.2014 på <http://www.moma.org/interactives/exhibitions/2011/sanjaivekovic/>
- Stadt Münster, *Skulptur Münsters Geschichte von unten* (Paul Wulf von Silke Wagner), 12.03.2014, hentet 22.09.2014 på https://www.stadt-muenster.de/sessionnet/sessionnetbi/v00050.php?__kvonr=2004037081
- Suggitt, Katy: *How do artists use, create and respond to archives?* Hentet 18.12.2015 på <http://weavinginterspaces.tumblr.com/post/74862591258/how-do-artists-use-create-and-respond-to>
- Sztulman, Paul: *Documenta X, 21. Juni Bis 28. September 1997: Kurzführer*. (Ostfildern), Cantz, 1997
- The Getty Research Institute: *Harald Szeemann Archive and Library*. (udat.) Hentet 22.09.2014 på http://www.getty.edu/research/special_collections/notable/szeemann.html
- Tino Sehgal, hentet 22.09.2014 på http://en.wikipedia.org/wiki/Tino_Sehgal
- Vik, Synnøve: *Byarkivet i Kunstkritikk* 20.09.2011, hentet 22.09.2014 på <http://www.kunstkritikk.dk/kritikk/byarkivet/?d=dk>

Animerte papirarkiver Et kunst – arkivprosjekt

Hanne Frey Husø

Animated Paper Archives A Project on Art and Archives

Hanne Frey Husø

Jeg begynte å arbeide med tematikk omkring ‘arkiv’ for mer enn ti år siden, dengang internett var ganske nytt og vi fremdeles husket hvordan det var å skrive på skrivemaskin og å kopiere ved å bruke blåpapirer. Jeg studerte tekstil på den tiden og arbeidet med vevens binære system, ikke ulikt datamaskinen, hvor tråden går opp eller tråden går ned.

I began working with themes related to ‘archives’ more than ten years ago. Internet was introduced a few years earlier and we all still remembered how to type on a typewriter and make copies with blueprints. I studied textiles at the time and worked with the binary system of the loom, similar to the system used on the computer: thread up, thread down.

227

Fra *Morfologi om morgenen* (2010), animasjon.
Filmen viser Arkivaren som framfører sitt narrative foredrag om edderkopper og morfologi.

Fra *Morfologi om morgenen* (2010), animasjon.

228

Vi mennesker har skrevet i tusener av år: på stein, leire, voks, papyrus, bark, pergament, papir – eller i abstrakte tallrekker. Skriveteknologi er ikke nøytralt. Om vi meisler ut skrift i stein, om vi skriver på voks som lett raderes ut, om vi fyller en fjær med blekk som stadig går tom og må fylles igjen – så har dette betydning, ikke bare for hvordan vi skriver, men også for hva vi skriver – hva det er mulig å skrive. Og hva det er mulig å lagre – og arkivere. Det er nettopp materialene i arkivene som har opptatt meg i over ti år, og hvordan materialene påvirker hva vi skriver, hva vi tenker.

Humans have been writing for thousands of years: on stone, clay, wax, papyrus, bark, parchment, paper – and abstract arrays of numbers. Writing technology is not neutral. Whether we use inscriptions on stone, wax tablets that are easily erased or a feather that regularly goes empty and needs to be refilled – how we write has an impact on what we write, what we possibly can write. And what we can file. It is the material in the archives that has engaged me for more than ten years – and how the writing materials influence what we write and what we think.

Fra *Occident* (2011), animasjon.

229

Papiret slutter aldri å fascinere meg. Det er et ganske enkelt materiale å framstille takket være cellulosens egenskaper. Cellulose er en svært vanlig organisk forbindelse i naturen og man finner den i alle planter; særlig bomull og lin.

My fascination for paper never ends. Paper is fairly easy to make due to the properties of cellulose. Cellulose is a very common compound and it is found in all plants, cotton and flax in particular.

I animasjonsfilmene bruker jeg dukker som framfører narrative dialoger med tematikk omkring skriveteknologi, lagringsmedier og arkiv. En animasjonsdukke er et objekt, like livløs som et ark som ligger i et omslag oppi en arkivboks. Ved å bevege dukkene litt etter litt, én og én bevegelse, gis de et illusorisk liv. Ikke ulikt hvordan de livløse dokumentene i arkivene blir bragt til live når de framhentes. Når et glemt navn igjen blir husket, en glemt hendelse trekkes fram igjen. Arkivene forsoner oss til en viss grad med døden – noe vil være igjen etter oss, vitnesbyrd vil ligge bevart i arkivmagasinene.

I use puppets to perform narrative dialogues in the animations, reflecting upon themes related to writing technology, storage devices, and archive. A puppet is an object, just as dead as a sheet of paper in an archive box. By moving the puppet bit by bit, one small movement after the other – I give the puppet an illusory life. Like the lifeless documents in the archives are brought to life when they are opened and read by the public. When a forgotten name is remembered, a forgotten event is brought into daylight. The archives reconcile us to a certain degree with death – something about us will remain, testimonies will be stored in the repositories.

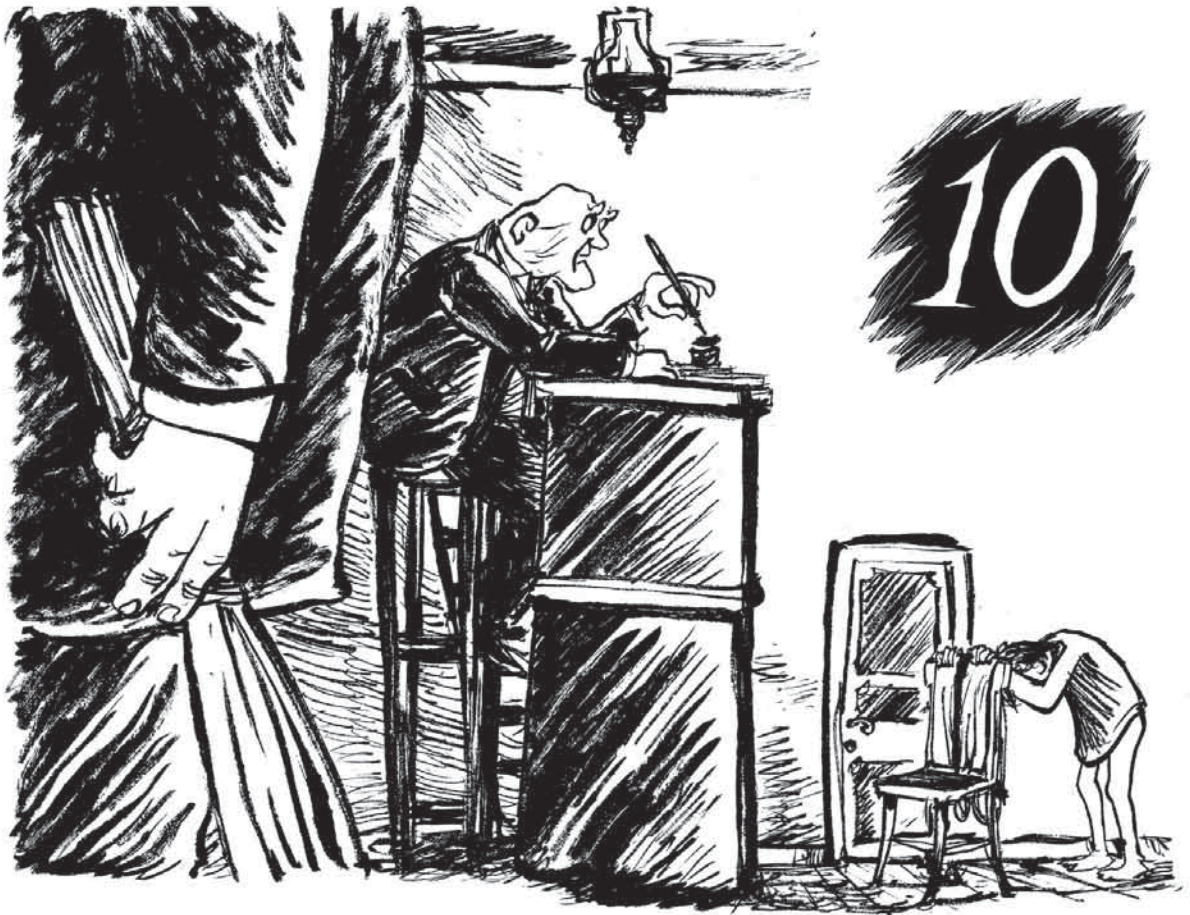
Fra *De øverste etasjer* (2014), animasjon

231

Papir har hatt en enorm betydning som kulturelt lagringsmedium – som en slags vegetabilsk container hvor vi har kunnet oppbevare sporene etter vår sivilisasjon – hvor vi etter flere hundre år kan finne fram gamle klutepapirer av bomull og lin og lese av segmenter av menneskets historie i arkivenes kompostdynger. Papiret har vært sentralt i mitt eget arbeid; et materiale jeg selv framstiller fra rå fibre, som jeg benytter som kulisser i filmer, og ikke minst et materiale jeg studerer, som et objekt – dets historie og betydning som lagringsmedium.

Paper has had an enormous impact as a cultural storage device – as a vegetable container where we store the traces of civilization. And after hundreds of years we can dig up old rag papers made of cotton and flax and read the history of humanity in the composts of the repositories. Paper has been central to my work, a material I make from raw fibre, I use it to build props to my animations, and I study it as a material, as an object – its history and value as a storage device.

Straff i skolen Ris og spanskrør som seriekunst

Knut Jørgen Jordheim

Straff i skolen er blitt til i et kreativt samspill mellom IKA Kongsberg¹, historiske kilder og tegneserieskapere. Straffe-protokoller fra den gamle folkeskolen har inspirert seks serieskapere til å lage egne historier. Historiene ble samlet i et tegneserieseriehefte og brukes til undervisning i skolen. Formidlingen foregår primært via *Den kulturelle skolesekken*.² Her er fortellingen bak prosjektet.

Et sterkt tema i en sterk form

Det heter seg at vi må snakke til kildene for å få kildene til å snakke til oss. Det er selvfølgelig ikke likegyldig hva vi snakker om. Vi må evne å stille relevante spørsmål i samsvar med den problemstillingen vi arbeider med. Slik får vi kildene til å snakke til oss. *Straff i skolen* kan kalles aktiv arkivformidling der valg av tema, formidlingsform og IKA Kongsbergs styring av prosjektet, ble svært viktig. Med god støtte fra Norsk kulturråd ble prosjektet ferdig høsten 2012 og er nå i aktiv bruk. *Straff i skolen* ble hedret med Det Norske Arkivmøtets formidlingspris i 2013.

Seriemediet kan inneholde sterke virkemidler, og dagens serieskapere gjør ofte bruk av det til dramatiske skildringer. Fysisk straff av barn er sterkt i seg selv og berører oss alle – uansett alder. Kanskje disse kildene er så sterke at de *snakker til oss* i kraft

¹ IKA Kongsberg er et fellesnavn for Interkommunalt arkiv for Buskerud, Vestfold og Telemark IKS og er eid av 42 kommuner og to fylkeskommuner.

² *Den kulturelle skolesekken* er en nasjonal ordning i Norge som skal bidra til at alle elever i skolen skal få oppleve profesjonell kunst og kultur. Ordningen gjelder både for grunnskolen og for videregående skole.

av seg selv. Dyktige serieskaper har uansett gitt disse kildene dobbelt kraft.

Relevans

Det kan være lett å misforstå samtiden hvis vi har svake kunnskaper om fortiden. Men vi kommer heller ikke langt ved utelukkende å være opptatt av historiske fenomener, hvis vi ikke samtidig kan relatere det til vår tid. Vår samtid kommer klarere fram ved å holde den opp mot et historisk bakteppe. IKA Kongsberg søker formidlingsprosjekter som kan ha betydning for dagens mennesker og som helst skal ha nasjonal interesse. De skal dessuten være slitesterke – det vil si prosjekter med et langt liv. *Straff i skolen* fyller disse kriteriene.

Prosess

Gode idéer til formidling kan dukke opp når man minst aner det. Kanskje kommer idéen som følge av aktuelle medieoppslag, en togtur, politiske erklæringer eller kanskje interne kreative prosesser. *Straff i skolen* sprang nettopp ut av interne kreative prosesser – både temaet og formidlingsformen. Vi brukte relativt god tid på å prøve ut selve idéen. Noen viktige kontrollspørsmål ble for eksempel: Har temaet gyldighet i dagens samfunn? Hvilket formidlingspotensial har det? Hvilke målgrupper kan dette egne seg for? Hvordan kan vi nå ut til målgruppene? Og kan vi skape en utradisjonell formidlingsform?

På den måten skaffet vi oss et godt fundament for videre arbeid – et arbeid som skulle kreve en kombinasjon av kreativitet og systematisk arbeid. Det ligger som kjent mye hardt arbeid bak kreativitet.

Det er ikke sikkert at den første idéen man får, er like genial etter en god natts søvn. God tid bør man alltid

legge inn i arbeidet med å teste nye idéer. *Straff i skolen* tålte godt en slik prosess, og vi opplevde at temaet i seg selv og formen vi hadde planlagt, styrket seg over tid. Temaet åpner for en rekke perspektiver og er lett å plassere inn i dagens samfunn og til skolens læreplaner.

Kildene

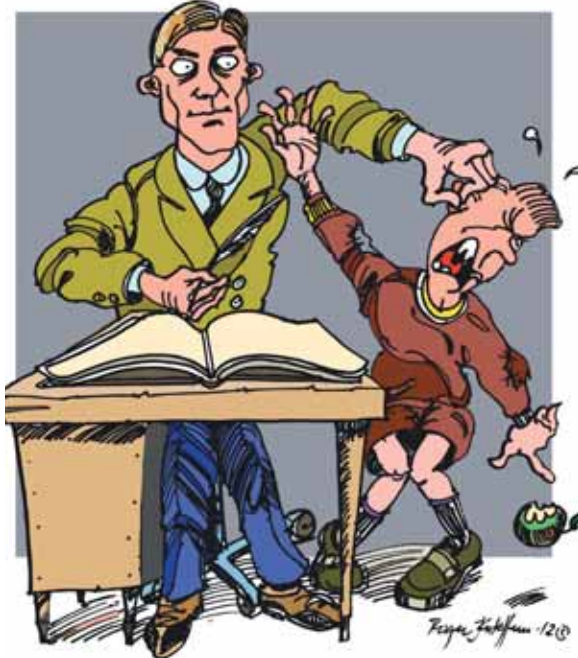
Straffeprotokoller er en systematisk oversikt over barn som ble strengt straffet i den gamle folkeskolen (1.–7. klasse). Straffen besto av ris og spanskrør. I årene 1889–1936 ble denne groveste formen for straff ført i egne protokoller. Straffemetoden ble forbudt i 1936. Det var disse kildene som fanget vår interesse og som inspirerte oss til prosjektet *Straff i skolen*. Men på hvilken måte skulle vi formidle dette materialet med den komprimerte dramatikken? Skulle vi gjøre det på en akademisk måte, der vi har full kontroll over framstillingen, eller prøve noe radikalt nytt? Vi valgte det siste. Men vi hadde åpenbart behov for hjelp.

En prosjektgruppe

Vi organiserte *Straff i skolen* som et prosjekt og inviterte serieskaper Tor Arne Hegna til å delta i prosjektgruppa. Han hadde viktig kunnskap om serieskaper i Norge, deres produksjoner og hvordan kunstnere kunne passe inn i vårt prosjekt. Han var selv utøvende kunstner og hadde erfaring som redaktør fra tidligere serieproduksjoner. Ved IKA Kongsberg hadde vi blant annet god kompetanse på historie, prosjektstyring og grafisk design.

Slik ble vi en liten, men effektiv prosjektgruppe. Det viser med all mulig tydelighet hvor viktig det er å sette sammen en prosjektgruppe med rett kompetanse for å realisere gode idéer. Så ble det min oppgave som prosjektleder å holde god framdrift mot et godt mål.

STRAFF I SKOLEN

Vi utarbeidet en plan bestående av ulike prosjektfaser der hver fase skulle finansieres for seg. Arbeidet med å finansiere prosjektet skulle vise seg å bli meget krevende og forsinke framdriften. Men hvis man har en god idé og en god plan, er det ekstra viktig å ikke gi opp. Norsk kulturråds velvilje fikk stor betydning for å sikre totaløkonomien i prosjektet, og de ble dermed en god alliert.

Mål

Vårt mål var å lage et seriehefte der serieskaperne skulle få en kunstnerisk frihet til å skape egne historier basert på kildematerialet. I tillegg til kunstnernes bidrag, ville vi i redaksjonen skrive om

Forside fra serieheftet *Straff i skolen*.
(Grafisk design: Roger Kristoffersen)

235

bakgrunnen for prosjektet, lage forklarende tekster om temaet straff, gi en kort innføring i kildene og presentere serieskaperne. Hovedmålet med produksjonen var å bruke heftet aktivt i skolen – primært innenfor det vi kaller Den kulturelle skolesekken. Målgruppen var ungdomstrinnet i grunnskolen og videregående skole. Heftet skulle trykkes opp i et nødvendig antall eksemplarer og brukes til utdeling gjennom pedagogiske opplegg.

Prosjektfaser

Fase 1. – workshop. I januar 2011 inviterte vi fem utvalgte serieskaperne til workshop (seinere utvidet til seks). Her satte vi temaet inn i en historisk kontekst, gjennomgikk prosjektets organisering og hvordan det var tenkt gjennomført. Kunstnerne fikk for første gang nærkontakt med et arkiv og fikk lese originalt materiale. Dette ble til sterk inspirasjon for kunstnerne. Ingen av deltakerne hadde erfaring med å arbeide på denne måten. Kildenes knappe dramatikkk gav rike assosiasjoner og egnet seg særlig godt som inspirasjonskilde. Med bakgrunn i denne workshopen, skulle hver enkelt levere synopsis og skisser som grunnlag for neste fase. To av deltakerne arbeidet sammen om sitt delprosjekt. Arbeidene ble levert i rett tid og gjennomgått av prosjektgruppa. Etter noen justeringer kunne vi utarbeide søknader for fase 2.

Fase 2. – en produksjonsfase. I denne fasen skulle skissene og historiene utvikles til ferdige serier. Men det forutsatte sikker finansiering. Etter mange søknader og tilsvarende avslag, fikk vi endelig vår økonomiske sikkerhet på plass. Norsk kulturråd hjalp oss med å sikre dette nyskapende prosjektet økonomisk. Vi skrev kontrakter med kunstnerne, produserte fagtekster, hadde løpende redaksjonelle oppgaver, og arbeidet med layout og grafisk design. I tillegg til våre seks serieskapere, bidro blant andre professor Kjersti Ericsson, Universitetet i Oslo, med et par tekster og forfatteren Kurt Aust med et forord. Det ble en hektisk periode. Serieheftet *Straff i skolen* ble sendt til trykkeriet tidlig i september 2012.

Fase 3. – Den kulturelle skolesekken. Det skulle vise seg at det gikk relativt raskt å få skolesektoren interessert i dette produktet. Det kom umiddelbart en bestilling fra Buskerud fylke – videregående skole. Fire av opprinnelig seks kunstnere ønsket å delta. De dannet to grupper og utviklet hvert sitt kursopplegg – kreative workshops. I tillegg lagde IKA Kongsberg et eget teoretisk kurs med blant annet kildekritikk. *Straff i skolen* ble en del av Buskerud fylkes kulturtilbud for skoleåret 2013–2014. For skoleåret 2015–2016 er *Straff i skolen* et tilbud til elever i videregående skole både i Buskerud og Telemark fylke.

Workshop i denne sammenhengen betyr at elevene deltar aktivt i skapende prosesser, og de bruker arkivkildene som inspirasjon til ulike kunstneriske uttrykksformer. De produserer blant annet tegneserier og tekster, samarbeider i grupper og til slutt presenterer de arbeidene. Alt under kyndig veiledning fra svært profesjonelle aktører. Alle deltakerne får utdelt hvert sitt seriehefte inkludert utdrag av en kilde.

Straff i skolen har i løpet av to skoleår nådd ut til om lag 1200 elever og lærere – inklusive to fengsler og et arbeidsinstitutt. Utviklingskostnader, reisekostnader og diett ble dekket av oppdragsgiver.

Kunst i arkivene – og ut av arkivene

Forfatteren Kurt Aust skriver følgende i sitt forord: "I de riktige hendene har seriemediet et rikholdig spekter av virkemidler. Streken, komposisjonen og fargene er i seg selv sterke formidlere av det temaet teksten, figurene og fortellingen tar opp." Videre skriver Aust at: "Visuelt spenner seriene fra ekspressiv kraft, til det avdempede og finurlige, fra det fargerike, nesten søtromantiske til det gotisk dystre." I disse setningene har Kurt Aust beskrevet seriemediets virkemidler generelt og hvordan seriekunstnerne i vårt prosjekt har uttrykt seg spesielt – med alt sitt mangfold.

Tegneseriemiljøet står relativt sterkt i Norge i dag. Det er mange dyktige serieskapere og mange unge lesere. På sitt vis passer det godt inn i vår tid og til vår målgruppe. Det er sterkt visuelt, har korte og komprimerte tekster og fortellingene kan endres hurtig. Det kan minne om vår tids elektroniske kommunikasjonsformer.

For IKA Kongsberg har det tverrfaglige samarbeidet vært et spennende møte med et miljø svært langt fra det vi tradisjonelt møter. Jeg tror det har vært berikende for begge parter. Arkivet blir synlig i andre miljøer – en synlighet i samfunnet jeg mener er svært viktig for vår virksomhet. Reint faktisk peker vi på et historisk fenomen som er opplysende for vår tid, og som problematiseres i klasserommene. Slik blir blant andre lærere, elever, kunstnere, journalister, akademia og forvaltningen minnet om vår eksistens og vår relevans.

Kunstnere blir oppmerksomme på at de kan hente inspirasjon i historisk materiale, og kan inngå samarbeide med tilsvarende institusjoner. Det ligger bokstavelig talt kilder og venter på den som leter. Kunstnerne må selvfølgelig ha full kunstnerisk frihet.

Hvis man blander fakta og fiksjon i historiefremstilling, må det gjøres på en tydelig og lett synlig måte. Det mener jeg vi gjør i *Straff i skolen*. Da er det etter mitt syn uproblematisk å forsvare slike fremstillingsgreper. Det kan gi en vitamininnsprøytning til fremstillingen. Vi må tillate oss å bruke virkemidler hvor vi slipper kreative mennesker løs i arkivet.

I dette prosjektet gav vi kunstnerne en innføring i et historisk fenomen og gav tilbakemeldinger ved åpenbare feilslutninger i utkastene deres. Så ble det vår oppgave å fylle ut serieheftet med objektiv og opplysende informasjon, peke på historiske sammenhenger og problematisere. Vårt samarbeid med serieskaperne er ikke tidsavgrenset, men fortsetter gjennom *Den kulturelle skolesekken*.

Oppsummering

Prosjektet *Straff i skolen* startet som en kreativ prosess ved IKA Kongsberg. Det ble til som et resultat av god og sammensatt kompetanse i prosjektet, dyktige kunstneriske bidragsytere, et sterkt og relevant tema, systematisk arbeid og trygg finansiell støtte.

Det tverrfaglige i prosjektet gjør fremstillingen fra arkiv mer potent og åpner dører til andre miljøer på en fascinerende måte. Det bidrar også til å gjøre arkiv relevant i en aktuell samfunnsdebatt.

Straffeprotokoller er svært sjelden brukt som kilder i akademiske framstillinger. Også innenfor akademia kan det derfor være nyttig med aktive arkivarer som gjør samlingene kjent på ulike måter.

Vi kan oppfordre til tverrfaglig samarbeid av denne typen. Det er til gjensidig glede og nytte.

Abstracts

#Archivestoday – Relevance, Participation, Dialogue

Outreach and dialogue are one of the newest primary functions of the archival institutions. This anthology poses the question: What is the status and content of outreach today? What are the key trends and platforms? What is expected of the archives as societal institutions and what kind of role are archival institutions expected to take in relation to their users and to important social questions?

In the Nordic countries, archivists have developed archives' outreach since the mid-1990's.

In 2004 a debate started in the Nordic countries, which revealed differing conceptual understandings of the relationship between archives, archivists, society and the users. A Nordic discourse on archives' outreach has since then been defined more clearly. Five Nordic conferences have been vital as platforms for the discussion: Copenhagen 2003, Oslo 2005 and 2008, Copenhagen 2009 and the latest conference took place in Oslo in 2014.

The articles in this anthology are based on the presentations from the Nordic conference in Oslo in 2014. The themes are: Introductory articles, Archives as Resource, Archives – Involvement – Participation, Archives and Digital Platforms, and Archives and Art.

The anthology is edited by six archivists from three countries: Marit Hosar and Ellen Røsjø from Norway, Anna Ketola and Maria Larsson Östergren from Sweden, and Bente Jensen and Charlotte S. H. Jensen from Denmark. These six archivists have backgrounds from different types of archives ranging from national, county, city, local, and community archives.

Introduction: Archives and Outreach in the Nordic Countries – History, Status, and the Road Ahead

Bente Jensen and Ellen Røsjø

Archives as Agents in Society

Eva Sjögren Zipsane

During the last century, the perceived roles of the archivist and of archives have changed radically. The role of the archivist has shifted from being a passive guardian of the documents of the powers that be to an active documentalist, manager, and mediator of a cultural heritage, which belongs to all. The democratization of archival institutions is under way and runs parallel to the democratization of culture and cultural heritage in general. The influence of culture and cultural heritage is growing in society and the economy. And through this also affecting democracy, learning and growth, welfare and health.

This evolution has been gradual and in parallel throughout the Western world. The scientists Terry Cook and Pierre Luigi Sacco have, from different perspectives, described this process. Cook, among others, in the article *Evidence, Memory, Identity, and Community: Four Shifting Archival Paradigms* and Sacco in the *Culture 3.0. A new perspective for EU Structural Funds 2014–20*.

These theoretical approaches form the framework for this article giving concrete examples to highlight the archives' potential as agents in society.

Archives as Platform: Building Participatory Archives

Kate Theimer

Archives as a Resource

The Role of the Archive Building and the Reading Room in a Digital World. Three Scandinavian Examples

Bente Jensen, Ann-Sofi Forsmark, and Maria Larsson Östergren

The Nordic archives quickly grasped the opportunities digitization gives to meet the users on digital media. The structure of the archives is well suited to databases and

the most used archive funds have been digitized and made accessible on various Internet platforms and databases. One of the consequences of digitization is that the number of users in the archives' traditional reading rooms has dropped significantly. The changing pattern has not unexpectedly had consequences for the strategy of the archives when it comes to where they want to meet the users. Two paths can be identified: A number of Scandinavian archives prioritize digital platforms and downplay the physical presence, eye-to-eye contact, and the relation to the local society. The physical meeting is thus assigned lesser importance and is not necessarily subject for development. Other archives have taken the opposite consequence of digitization and have developed strategies, which combine the archives' physical and digital presence as two sides in a strategy where the two platforms complement each other. The archives' physical space is in this context considered as more than just the traditional reading room. It is in most cases extended to the entire building in interaction with the topographical surroundings.

Based on theory concerning the archives' reading room (there is not much), the article illustrates how three Scandinavian archives have developed a strategy based on mixed platforms. Stockholm City Archives (Sweden), The Regional State Archives in Visby, National Archives (Sweden), and Aalborg City Archives (Denmark) represent the cases. The process involving a contemporary physical (eye-to-eye) presence through user involvement, cooperation with other memory institutions, outreach, communication, and architecture is presented and discussed in the article. The result is that the number of users grows. The conclusion is that the relation to the local society is crucial to the strategy concerning the archives' physical presence. At a national level it seems essential that the archive has a role as a representative institution that symbolically also is defined by architectural expressions as similar cultural institutions and authorities, e.g. museums and libraries. The three cases illustrate archives that define themselves as closely connected to the locality. They have developed an inclusive approach and for that reason they work with a broad user group. The common goal is to both quantitatively and qualitatively increase the number of physical as well as digital users. The archives have

a communicative relation to the users. In addition, they have in common a strategy that it is crucial to be an active resource in the local community and in society in general.

Learning through Archives. Reflections on the Undervalued Potential of Archives

Sara Grut

This article concerns the undervalued role of archives and introduces a model that describes the different target areas for outreach activities in archival institutions.

Cultural heritage is a shared asset of every democratic community that can often be freely used and interpreted. However, for many people it is not clear how using heritage can effect both their own life and the development of their communities. In fact, this is not always clear to the archives either. Archives already achieve a lot in terms of facilitating learning. But these activities are not at all times described, or even acknowledged, as learning. Family history or genealogy is a vivid example of this. While learning about their families' past, the descendants become involved in multifaceted processes of learning. Studies indicate that this group of archive users particularly strengthens its ICT-skills and develops its empathy, reflective, and social capabilities. Learning about history and about the contents of the archives has always been at the core of the archives' agenda. However, learning through archives as exemplified by family historians has so far not been highlighted.

Archives are, compared to other cultural heritage institutions like museums, relatively anonymous. To understand the reasons behind this anonymity, the development of archival institutions must be seen from a historical perspective. For the main part of their histories, archives have been marked by exclusion and not by inclusion as their services for centuries have been restricted and offered only to a small group of highly trained professionals. Opening up archives to new groups and engaging in reflections on learning styles, settings, and outcomes, challenges not only the identity but also the organization of archives. In Sweden, archive educators are now becoming commonplace in larger archival institutions. This emerging group of professionals is currently in the stage

of mutually defining its roles and missions within the archive institution. The model introduced in this article is an attempt to clarify the role of the archive educator and relate that to the role of the archivist when it comes to their shared responsibility for archives' outreach.

Making archives relevant for more people in the community has to start from within the archives institutions. Collective and active reflection among archivists of where archives are today and where they are heading is a necessary background upon which the archives can start unleashing the potential that lies in learning and development through archives.

Measuring Success and Learning about Archives Users

Svanhildur Bogadóttir

Stories from a Neighborhood in Bergen. An Archive Project on Identity and Involvement

Ingfrid Bækken

Årstad is a district of Bergen located just south of Bergen city center. Until 1915 Årstad constituted a separate municipality. It was originally a small, rural municipality, which in the late 1800's became Bergen's industrial suburb. This part of Bergen is the main focus of Bergen City Archives' website *Stories from a district – Årstad* that is presented in the article.

In Årstad we find some of the areas of Bergen that have performed poorly in municipal surveys concerning living conditions, and it was just such a survey in 2010/2011 that led the city's Department of Culture to initiate a programme for better living conditions in order to forward the potential of the area. Bergen City Archives had several projects in the programme, but the main project was the website *Stories from a district – Årstad*.

Living Archives. Opplandsarkivet, Department Maihaugen's User Survey and Impact on Local Community

Marit Hosar

As one of the first archives institutions in Norway, Opplandsarkivet, department Maihaugen (OAM) conducted a market

and consumer survey in 2012/2013. The survey was conducted as a telephone survey within the archives' area of geographical responsibility. A questback survey to those who were willing to answer complementary questions was used as a follow up to the original survey.

During the telephone interview the respondents were asked if they knew the name of an archives institution in the region. 27 % of the respondents immediately mentioned Opplandsarkivet, department Maihaugen. They were also told the name of three institutions and were asked if they knew these. From a representative selection of 1000 persons over 18 years of age in the archives' primary region, 694 answered that they were familiar with OAM.

The survey showed that active outreach had given results. Compared to the other archives institutions OAM was well known and imbedded in the region. The survey also showed that 60 % of the grown up population is not familiar with any archives institutions in their region. The feedback revealed the general public is not familiar with the archives sector. The survey shows that the archives institutions need to communicate more with society in order to succeed in giving insight in the archives' function and values.

Archives as a Resource for Learning

Karin Sjöberg

Archives – a resource for learning tells how archives can play an important role in school teaching. The Swedish curriculum for history highlights in particular the importance of the students working with historical sources. They are urged to examine, interpret, and evaluate these. Based on the curriculum, archives can tailor teaching programmes and other projects. This requires, however, that archival educators / archivists make a careful selection among all the sources available. Both in Sweden and in other Nordic countries, there are many good examples of archival educational work, from analog workshops to digital teaching materials, but also projects using theatre and creative writing.

The Odense Quiz – Can Local History be Nerve Wrecking and Exciting?

Johnny Wøllekær

Each autumn the grand finale of the Odense quiz (DK) transforms the atmosphere at Historiens Hus in Odense to the atmosphere at a national stadium during a football match. A battle of knowledge about Odense and its history. Four 6th grade classes have made their way to the final, and they take over the house with banners and battle cries. They compete for the sum of 10.000 Danish Kroner.

Traditionally, local history has a good hold on the older generations, and the Odense quiz is an attempt to reach out to younger people and encourage interest in their city's history. This is the essential idea behind the Odense quiz – and it works! A grand show of sound, pictures, and film sequences presenting the many facets of the corpus of the collection at Historiens Hus is lined up for the finale. A completely different form of communication.

Archives, Involvement, Participation

Is Everyone Part of It? Archives, Inclusion, and Participation

Åshild Andrea Brekke and Ellen Røsjø

The article discusses practical and theoretical perspectives on social inclusion, participation, and access to archives. Over the last five years, several white papers concerning the societal role of museums and archives have been published in Norway. These political documents stress the need for archives and museums to engage more actively with the public. Moreover, the rights to participation, representation, and access in the context of the cultural sector have been described in several international conventions, all of which Norway has ratified. In short, archives and museums need to move from a position of being passive keepers of objects and documents to becoming institutions for democratic dialogue and active agents of change for a wider range of audiences.

A good starting point is to identify different barriers (i.e. economic, physical or socio-cultural) hindering active participation in cultural activities. In order to ensure a more participatory practice, the institutions need to open up and give access to a greater diversity of voices and perspectives through concrete collaboration with a variety of audiences. There are no quick fixes or easy solutions, but there are many potential partners and useful tools archives and museums can take into use. Participation is about empowering people. It is about contributing towards ensuring real and lasting democracy. The following three cases described in the article illustrate innovative work done by archives in the field of social inclusion, participation and access.

Case 1: The Multicultural Archives of Oslo – a collaborative project (2004–2007)

Through the project *Oslos multikulturelle arkiver*, Oslo City Archives and Nordic Black Theatre (NBT) met. A creative collaboration was developed as a result of this. A unique theatre production was written based on material from the archives and performed for hundreds of people in the actual archive repositories. The project subsequently became part of activities in *The Cultural Rucksack* programme for schoolchildren.

Case 2: Prisoner 4099 – National Archives UK (2004–2005)

The National Archives UK developed a radio play and a web resource in collaboration with pupils, teachers, and youth workers from The Royal National Institute of the Blind, New College and LOOK. The content of the project was based on archive material regarding a Victorian child prisoner. As a result of the project, the NA thinks more creatively around the design and content in workshops, web-design and published material.

Case 3: London Metropolitan Archives

London Metropolitan Archives (LMA) has a longstanding collaborative relationship with a range of different communities. They work towards widening the access to their collections through participatory partnerships with local, regional, and national projects in the local community. Their project partners include U3A third age members, local schools, the LGBT-community, Friends of Eric and Jessica Huntley (activist

archive), The Black experience Archive Trust, and Chocolate films (target group young people). LMA has, among other things, been able to collect archival material through these partnerships.

Participation as Surplus Value

Johanne Bergkvist and Unn Hovdhaugen

Oslo City Archives' cooperation with the voluntary organization "The poor house" highlights the value of participation and includes: Active contemporary documentation, the collection of private archives, rights documentation, and participation in the production of the exhibition *When ends don't meet. Poverty in Oslo now and then*, courses in archival use, and genealogy. Participation gives added value and is crucial for Oslo City Archives to fulfill its vision of being the memory of the city – and of all its inhabitants.

Bringing Archives to a Festival

Harald Lindbach

The article shows how a collaboration between an archival institution and an indigenous peoples' festival can take place in such a way that both parties gain from it. Both the Kvens, a national minority group in Northern Norway, and the Sami, especially through the Riddu Riddu Festival, have expressed interest in exhibitions of archival material related to their history. This article specially focuses on the exhibitions that took place at the Riddu Riddu Indigenous Peoples' festival. The exhibition focused on the history of the Sami people, local history, and the history of the festival itself. Documents, photographs, films, and audio archives were all part of the exhibitions.

Let the Gray Wave in! Audience Development by Co-creative Partnership

Maria Press

This article gives an example of how archives can develop their services and reach out to a bigger audience by establishing partnerships with representatives of a target group. It also shows that the partner can gain a lot from the partner-

ship. The Regional state archives in Trondheim established a co-creative partnership with a family-history organization (DIS Sør-Trøndelag) as representatives for the target group, senior people interested in family history. The aim of the archives was to find out why this group, that could benefit a lot from using the archives' services, did not visit the archives to any large degree. DIS Sør-Trøndelag, on the other hand, wished to offer their members more activities and learning, use the facilities at the archives, and attract more members to their organization.

DIS Sør-Trøndelag had some assumptions about why the senior family historians did not come to the archives: The archives seemed to be a strict, closed place, it seemed to be difficult to work with the original sources and it was scary to go there alone. DIS Sør-Trøndelag also had a variety of ideas about what could be done to lower the barriers for the senior family historians to enter the archives' reading room; for example courses, workshops, communication in a simpler language, redesigning a room etc. The archives and DIS Sør-Trøndelag cooperated in carrying out most of the ideas for 1 ½ years.

As a result the number of persons that carried out research in original sources at the archives increased between 2012 and 2013 with 511 persons, from 2279 to 2790. The amount of used original archive units increased with 1000. And DIS Sør-Trøndelag attracted 150 new members.

This paper also discusses the archives' role in the future when a majority of the archival sources will be digitized. Will the regional and local archives still have a role to play in the digital era? The author claims that there is a big need for the unique competence and service that the archivists can give, such as knowledge about the archives' content, history of administration, source criticism, and old handwriting. These competences will be needed even more after the archives are digitized and more (unskilled) people will want to use them. The archives could develop into important places for learning, meetings, and research and they could definitely strengthen their role as places for lifelong learning.

Archives and Digital Platforms

Archives, Interpretation, and the Future

Charlotte S. H. Jensen

Digital is no longer a "nice-to-have" but a vital part of being a contemporary archive. In contrast to most museums, archives have been able to scale their activities and improve outreach as well as usage through digital publishing.

Digitization, however, means new challenges for archives. In the past, possessing collections was the cornerstone of many heritage institutions. Those, who possessed collections could give access, convey, and facilitate use. But the value does not lie solely in possession, but also lies in facilitating their use.

In a world where good digital copies with open and accessible APIs is the new standard, possession, and facilitating are drifting apart. Facilitating can be distributed, and this may constitute a digital disruption of archives as well as other heritage institutions.

Megatrends such as acceleration of technological development, like LOD (Linked Open Data) and the Internet of Things are also part of an imminent future. Archives will have to find new ways and value creation models if not "business models" in a competitive landscape of "hyperchange", where ever evolving change is the new constant.

Archivist and Wikipedian – An Archives' Approach to Wikipedia

Kjerstin Kragseth

Bergen City Archives was the first Norwegian archives institution to systematically contribute to the Norwegian version of Wikipedia. From the autumn of 2012 to the spring of 2014, 170 new articles and major contributions were published on Wikipedia. An additional 600 links to references and source quotations were added, which linked back to the archives' own websites. This article is a summary of visions for the project,

in addition to some of the lessons learned during the process – reuse, notability, credibility, Wikipedian in Residence (or lack thereof), and web analytics. Bergen City Archives embrace user participation and democratization of knowledge, in order to improve Wikipedia's credibility, and to increase the public awareness about archives.

Small Steps towards an Open Archive High-resolution Photographs on Flickr

Tove Ørsted

The Swedish Literature Society (SLS) in Finland uses the photo sharing web platform Flickr to give access to their collection of photographs. The Society is also a part of "Flickr Commons", which has a similar purpose, to increase access to publicly held photography collections. SLS's strategy is to be an open archives for the user, the archives share the photographs in a high resolution format using the Creative Commons license CC-BY which means the photograph is free to use, with the prerequisite that the photographer must be mentioned. SLS also uses Flickr to gather metadata about photographs from unknown places. The result is in short that the users are engaged with the photographs, providing metadata, and commenting on them. In the article, SLS shares its experiences and gives advice to archives that consider following a similar strategy.

Improvise, Adapt, Overcome! The National Archives in Norway and Social Media

Runhild Seim

For the National Archives in Norway digital publication and outreach is a priority. This is a precondition for releasing the potential of the archives as a resource of knowledge development and of cultural life. The article informs about how the National Archives has developed a social media strategy. By being present in different channels it can offer something to both the general public and to those more especially interested.

Art and Archives

Art and Archives

Marit Hosar

The article tells how artists and archives institutions have cooperated during the later years and how the artistic expression has brought value to archives' outreach. The article takes a closer look at the archives institutions' role in society. The wish to inform about the meaning of the archives is one of the reasons why the archives institutions have taken a more active role. The institutions want to bring attention to the fact that the archives are there to serve the public, and also focusing on the democratic right to insight into the documents. The archives' role as society's memory is not equally obvious to the public. The struggle for attention and being a part of people's consciousness forces the archives to take new paths. Cooperation with artists is one of the choices the archives have emphasized. Digital archives and digitization of archive sources makes it easier for the archives institutions to communicate with a larger public. Further, the article highlights the main courses within the field of archives/ artist outreach.

1. The artists visit the archive to find materials for their projects.
2. The artists themselves create archives on their own, and present them in galleries and publications.
3. An art consultant gathers materials about art and artists that make the basis for an exhibition or other forms of outreach.
4. The archive institutions invite artists to cooperate and to help the production of art projects where archives materials are an inspiration, or where the materials are part of the artwork.

The four main courses are highlighted through concrete examples.

Animated Paper Archives – a Project on Art and Archives

Hanne Frey Husø

School Punishment from Archives to Comic Strips

Knut Jørgen Jordheim

Straff i skolen (School Punishment) is a comic strip based on historical sources regarding punishment in the old elementary school (age 7–15) in Norway. It is a result of creative interaction between The Intermunicipal archives of Buskerud, Vestfold, and Telemark IKS (IKA Kongsberg) and six cartoonists. These historical sources have inspired the cartoonists to create their own stories. Educational activities in *Straff i skolen* take place primarily through *The Cultural Rucksack Programme*. The project is part of the archives' outreach programme, and the aim is to support the archives' visibility and relevance to different social groups. With great support from Arts Council Norway, the project was ready for use in the autumn of 2012 and is now (2015) in active use. *Straff i skolen* was honored with the Norwegian Archives Meeting's outreach prize in 2013.

Forfatterpresentasjoner

Åshild Andrea Brekke er utdanna sosialantropolog og jobbar i Kulturrådet med blant anna inkludering, medverknad og formidling. Arbeider for tida med ei Ph.d-avhandling ved School of Museum Studies ved Universitetet i Leicester. Ho har elles fartstid frå Redd Barna og ABM-utvikling og er serskilt oppteken av dei spennande moglegheitene som ligg i museum- og arkivsektoren når det gjeld å oppfylle folk sin rett til kultur.

Johanne Bergkvist er historiker og arbeider i Oslo byarkiv. Redaktør for Oslo byarkivs tidsskrift *Tobias. Tidsskrift for Oslohistorie*. Fagansvarlig for arkivene etter Fattigvesenet og har arbeidet spesielt med forskning og formidling om fattigdom.

Svanhildur Bogadóttir har en mastergrad i historie fra New York University, spesialisert opplæring i arkivfag fra samme universitet og MBA fra Haagse Hogeschool med fokus på økonomistyring. Svanhildur har vært byarkivar i Reykjavik siden 1987, holdt en rekke foredrag både innenlands og utenlands og deltatt i internasjonale samarbeidsfora for arkivarer.

Ingfrid Bækken er kunsthistoriker og jobber som rådgiver på Avdeling for formidling og publikumstjenester ved Bergen Byarkiv. Hun har arbeidet med en rekke formidlingsprosjekter og utstillinger ved Bergen Byarkiv de siste årene, og var med på å utvikle prosjektet *Historier fra en bydel – Årstad* i 2011.

Ann-Sofi Forsmark är utvecklingschef på Stockholms Stadsarkiv och har sedan 2011 aktivt arbetat med att utveckla Stadsarkivets roll som publik institution. Hon har under många år arbetat med olika aspekter av att göra samlingar tillgängliga på museer genom undervisning, sökdata-baser och utställningar. Ann-Sofi är fil mag i konstvetenskap och har medverkat i en rad olika publikationer om bild och fotografi som källmaterial, senast *Stockholmsfotografer* (2012).

Sara Grut disputerade i historia vid Uppsala universitet 2007. Hon är sedan 2010 verksam vid NCK – Nordiskt Centrum för Kulturarvspedagogik/The Nordic Centre of Heritage Learning and Creativity i Östersund där hon driver projekt och forskar om kulturarv som en resurs i lärande och samhällsutveckling. I mötet med kulturarvsinstitutioner och kulturmiljöer kan vi se vår värld utifrån nya perspektiv. Genom sitt arbete vill Sara uppmärksamma fler på kulturarvets potential som en kreativ kraft i samhället.

Unn Hovdhaugen er kulturhistoriker og arbeider i Oslo byarkiv. Prosjektleder for Oslo byarkivs prosjekt *Når endene ikke møtes – Fattigdom før og nå*. Tidligere engasjert ved Norsk Teknisk Museum, blant annet som prosjektleder for utstillings- og dokumentasjonsprosjektet "Uhørte stemmer og glemte steder. Fortellinger fra utviklingshemmedes historie".

Marit Hosar er fylkesarkivar ved Fylkesarkivet i Oppland/IKA Opplandene. Arkivleder ved Opplandsarkivet avd. Maihaugen fra 1981 – november 2015. Har arbeidet med privatarkiver og arkivformidling, og ledet flere dokumentasjons- og formidlingsprosjekter der migrasjon, medvirkning eller ungdom har stått i fokus. Er i tillegg kunstner som arbeider med egne prosjekter. Tidligere leder for Landslaget for lokal- og privatarkiv (LLP) fra 2003–2007 og har deltatt i flere underutvalg, bl.a. som leder for LLPs forsknings- og utdanningsutvalg. Medlem av kulturvernutvalget i Norsk kulturråd fra 2012–2016.

Hanne Frey Husø, norsk kunstner, utdannet ved Kunsthøgskolen i Oslo (hovedfag i tekstil) og Universitetet i Oslo (informatikk og litteraturvitenskap). Hun er en mye benyttet og aktiv utstiller og har gjort en rekke tverrfaglige prosjekter. Hun er videreutdannet i marionette-makeri og animasjon. Hun har arbeidet med temaer omkring arkiv, skrive-teknologier og lagringsmedier i mer enn ti år og skaper installasjoner rundt fiktive arkiver. I 2014/2015 gjennomførte hun prosjektet *De øverste etasjer* i samarbeid med Riksarkivet i Norge, støttet av Norsk kulturråd gjennom deres prosjekt *Hva er det med arkiv?* Husøs bidrag i denne antologien er et kunst/arkiv-prosjekt.

Bente Jensen er arkivar med ansvar for formidling, kommunikation og undervisning på Aalborg Stadsarkiv. Hun er eksternt lektor ved Aalborg Universitet og tilknyttet utvikling av uddannelser og forskning i arkiv og kulturarvsformidling. Bente har medvirket i nordiske og nationale nettverk, der har vært med til å utvikle arkivformidling som fagområde og uddannelse. Bente er formand for LFF, Landsforeningen til bevaring av foto og film, hvor hun særlig har fokus på det digitale sociale foto mellom formidling og historisk kilde. Hun mottog NCKs kulturarvspædagogiske pris i 2010.

Charlotte S. H. Jensen er utviklingskonsulent på Nationalmuseet i København. Charlotte har arbeidet med kulturarv og især digital kommunikation og formidling gjennom en årrække og deltager i så vel nordiske som nationale arkivformidlingsnettverk, samt vært medarrangør av flere arkivformidlingsrelaterede konferencer og aktiviteter. Charlotte har mottaget Genius-prisen, Danske Videnskabsjournalisters formidlingspris (2009) samt NCK's pris for kulturarvspædagogisk virksomhet i 2007.

Knut Jørgen Jordheim har de siste seks årene arbeidet som rådgiver ved Interkommunalt arkiv for Buskerud, Vestfold og Telemark (IKA Kongsberg) med ansvarsområde primært knyttet til formidling. Før den tid arbeidet han i ca. 15 år ved ulike museer med et særlig ansvar for nye, faste utstillinger. I en tidligere yrkesfase har Knut arbeidet med økonomistyring og personalledelse i Posten Norge. Av utdanning er han cand.philol. med historie hovedfag fra Universitet i Oslo og økonomi og ledelse fra bedriftsutdanning i Posten Norge.

Anna Ketola är arkiv- och verksamhetsansvarig vid Skånes Arkivförbund sedan 2004. Hon har bland annat medverkat i utvecklingen av ABM-masterutbildningen vid Lunds universitet och undervisar i första hand om enskilda arkiv, kulturarvsförmedling och strategisk verksamhetsplanering. Anna har flera nationella förtroendeuppdrag på arkivområdet, ingår i nationella och nordiska förmedlingsnätverk och hon har varit medarrangör till ett flertal arkivförmedlingsrelaterade konferenser och aktiviteter. Under perioden 2006–2008 hade Skånes Arkivförbund nationellt uppdrag i arkivpedagogik utsett av dåvarande kultur- och utbildningsdepartementet i Sverige.

Kjerstin Kragseth er rådgiver ved formidlingsavdelingen i Bergen Byarkiv. Hun er cand. philol. i allmenn litteraturvitenskap fra Universitetet i Bergen, med historie og visuell kommunikasjon i fagkretsen. Kjerstin har vært byarkivets Wikipedianer siden 2012.

Harald Lindbach er arkivar ved Statsarkivet i Tromsø. Arbeider spesielt med privatarkiv, formidling, urfolk og minoriteter. Styremedlem i urfolksfestivalen Riddu Riddu. Har tidligere vært styremedlem i Landslaget for lokal- og privatarkiv. Utdannet historiker ved Universitetet i Tromsø. Arbeider for tiden med en Ph.d-avhandling i dokumentasjonsvitenskap ved Universitet i Tromsø.

Maria Press arbeidet som arkivar ved Statsarkivet i Trondheim 1997–2014, blant annet med ansvar for publikumsarbeidet. I den rollen har hun arbeidet med å utvikle nye formidlingsmetoder for skolen og for seniorer. Hun har hatt ansvaret for en rekke arrangementer og utstillinger samt formidling på web. I formidlingsarbeidet har hun samarbeidet med bilde- og scenekunstnere, museer og bibliotek m.fl. Maria er cand. philol. med bl.a. historie og arkivkunnskap fra Stockholms universitet. 1. april 2014 flyttet hun tilbake til Sverige og tiltrådte stillingen som landsarkivarie ved Riksarkivet, Landsarkivet i Östersund.

Ellen Røsjo har jobbet med private og offentlige arkiv og formidling siden 1988, i tjuen år i Oslo byarkiv. Hun ledet prosjektet Oslos *multikulturelle* arkiver fra 2004–2007/2008. Studieåret 2011/2012 var hun ansvarlig for det nye studietilbudet innen arkivformidling ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Tidligere leder for Landslaget for lokal- og privatarkiv (LLP) og medlem av flere underutvalg. I dag leder Ellen arbeidet med privatarkiv i prosjektet *SAMDOK* (samla samfunnsdokumentasjon) i Riksarkivet.

Runhild Seim har vært ansatt i Riksarkivet i forskjellige stillinger siden 1999. I dag er hun arkivar i Formidlingsseksjonen, og arbeider blant annet med digital formidling, publikumsarrangementer og utstillinger. Hun har hovedfag i folkloristikk fra Universitetet i Oslo, og har tidligere jobbet i Stiftelsen Asta.

Karin Sjöberg är arkivpedagog vid Malmö stadsarkiv, började arbeta som pedagog vid Skånes Arkivförbund 1997. Hon har utvecklat arkivpedagogiken gentemot skola och lärarutbildning, samt drivit ett flertal ABM projekt. Under åren 2006–2008 var Sjöberg projektledare för det nationella uppdraget i arkivpedagogik, då hon även gav ut boken *Krumelurer i arkiven – en pedagogisk resurs*. 2011–2014 har Sjöberg, på uppdrag av Gleerups läromedel, producerat arkivövningar i läroböcker för gymnasieskolan. Karin mottog NCKs kulturarvs pedagogiska pris 2015.

Kate Theimer has since March 2007 written on a blog called *ArchivesNext* about the issues facing archives, including technology, evolving business models, professional identity, professional organizations, and news and issues from other related professions. Through the blog from 2008–2010 she sponsored *Best Archives on the Web* and *Movers and Shakers in Archives* awards and the Spontaneous Scholarship program for the 2011 & 2012 SAA annual meetings. Since January 2012 she has been teaching on online class for the Centre for Archive and Information Studies, University of Dundee, Scotland on impact of Web 2.0 and social media on the archives and records profession. From October 2000 – September 2006 she worked at the National Archives and Records Administration in the policy division.

Johnny Wøllekær har siden 1993 været arkivar ved Odense Stadsarkiv, hvor han blandt andet har arbejdet med skriftlig og mundtlig historieformidling. Han har tidligere været gymnasielærer og er i dag fast underviser på Sømmenslutningen af Lokalhistoriske Arkivers (SLA) formidlingskurser. Underviser i dag også i idræthistorie på Syddansk Universitet. Johnny har på forskellig vis arbejdet med arkivets formidling til skoleklasser og er idemand til *Odensequizen*, der er en lokalhistorisk quiz om Odenses historie for skoleelever.

Eva Sjögren Zipsane är före detta landsarkivarie och chef för Riksarkivets avdelning i Östersund. Hon har tidigare varit stadsarkivarie i Hälsingborg och därefter chef för Skånes Arkivförbund. Har under årens lopp haft fokus på förmedling och lärande, och var en av initiativtagarna till Arkivpedagogiskt Forum 1998 och NCK, Nordiskt Centrum för Kulturarvs pedagogik 2005. Hon är idag pensionär och arbetar ideellt med kulturarvsfrågor.

Tove Ørsted fil.mag. i etnologi och arbetar som koordinator för digitaliseringsprojekt vid Svenska litteratursällskapet i Finland. Hon har tidigare erfarenhet av digitala arkiv som bildbehandlare på Ålands sjöfartsmuseum och bildredaktör på Uppslagsverket *Finland*. Ørsted ger vägledning i digitalisering av små och medelstora kulturarkiv och hon är också aktiv inom nätverket Open GLAM som arbetar för fri tillgänglighet av digitalt kulturarv.

Maria Larsson Östergren är förste arkivarie vid Riksarkivet, Landsarkivet i Visby med ansvar för den publika verksamheten. Hon är ordförande i Riksarkivets redaktion för sociala medier och sedan 2015 huvudredaktör för Nordisk Arkivnyt. Maria var nationell samordnare för Arkivens Dag 1997–2001. Hon har tidigare varit processutvecklare för *Öka kännedomen om arkiv* och ledamot i rådet för Förmedling och lärande inom Riksarkivet. Maria har bred erfarenhet från kulturarvssektorn och har bland annat varit biträdande, och senare arkivchef vid Skånes arkivförbund. Maria har också undervisat vid universitet och högskola i etnologi och arkivvetenskap.

#arkividag – relevans, medvirkning, dialog

Arkivformidling er den ferskeste av funksjonene ved arkiv-institusjonene. Hvor er arkivformidlingen i dag? Hva er de viktigste trendene og plattformene? Hva er forventet av arkivene som samfunnsinstitusjoner, og hva slags samfunnsrolle forventes arkivinstitutionene ha i forhold til brukerne og viktige spørsmål i samfunnet generelt?

I Norden har arkivarer utviklet arkivformidlingstilbud, diskutert og utviklet fagfeltet arkivformidling siden midten av 1990-tallet.

I 2004 startet en debatt i Norden som avdekket ulik begrepsforståelse i relasjonen mellom arkiv, arkivar, omverden og brukere. En nordisk diskurs om arkivformidling er siden blitt tydeligere, bl. a. gjennom fem nordiske arkivformidlingskonferanser. Første konferanse var i 2003 i København. Siden fulgte to konferanser i Oslo i 2005 og i 2008, en i København 2009, seneste ble avholdt i Oslo i 2014.

Artiklene i denne boka bygger på foredragene under den nordiske konferansen i Oslo i 2014. Boka er redigert av red.: Marit Hosar, Ellen Røsjø, Bente Jensen, Charlotte S. H. Jensen, Maria Larsson Östergren og Anna Ketola.

ISBN 978-82-93298-13-7

